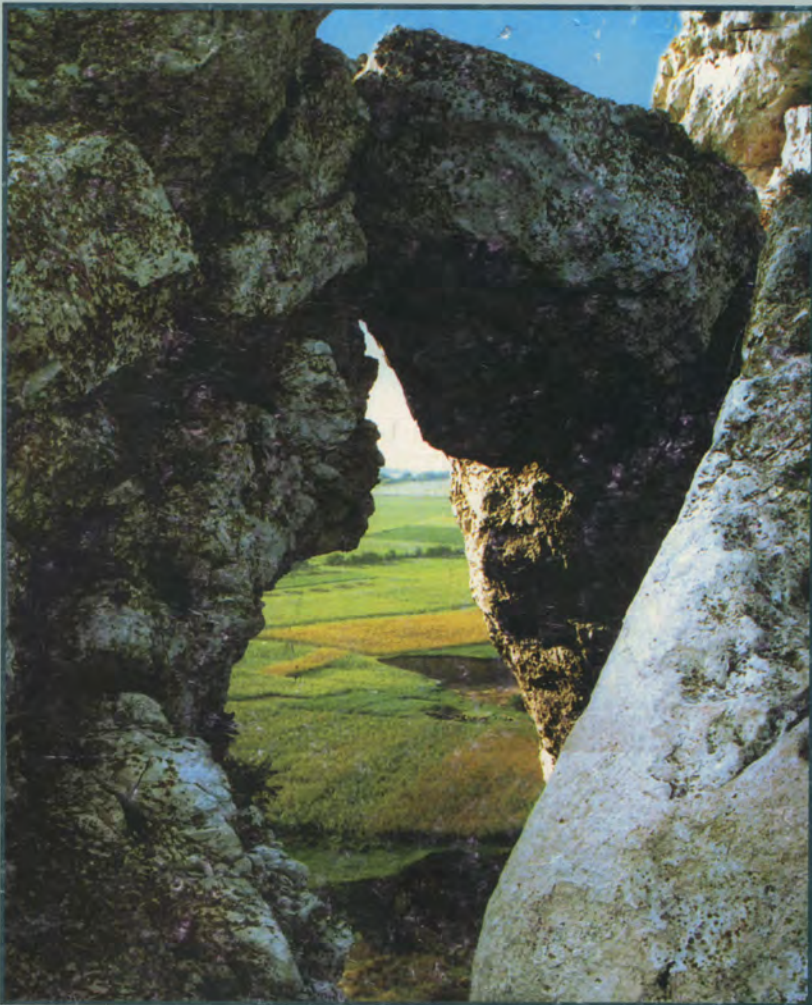

LIMBA ROMÂNĂ

REVISTĂ DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ
Nr.7-8 2004 • ANUL XIV • CHIȘINĂU

LIMBA ROMÂNĂ

REVISTĂ
de știință și cultură

Nr. 7-8 2004
iulie-august

REDACTOR-ŞEF
Alexandru BANTOŞ

REDACTOR-ŞEF ADJUNCT
Grigore CANȚĂRU

COLEGIUL DE REDACȚIE

Alexei ACSAN, Mioara AVRAM
(București), Ana BANTOȘ, Eugen
BELTECHI (Cluj), Silviu BERE-
JAN, Vladimir BEȘLEAGĂ, Mircea
BORCILĂ (Cluj), Leo BUTNARU,
Gheorghe CHIVU (București), Mihai
CIMPOI, Anatol CIOBANU, Ion
CIOCANU, Theodor CODREANU
(Huși), Anatol CODRU, Nicolae
CORLĂTEANU, Nicolae DABIJA,
Boris DENIS, Demir DRAGNEV,
Stelian DUMISTRĂCEL (Iași), Andrei
EȘANU, Iulian FILIP, Gheorghe
GONȚA, Victor V. GRECU (Sibiu),
Ion HADĂRĂ, Dumitru IRIMIA
(Iași), Dan MĂNUCĂ (Iași), Nicolae
MĂTCAȘ, Vasile MELNIC, Valeriu
RUSU (Franța), Marius SALA
(București), Gheorghe STOG (Bălți),
Dumitru TIUTIUCA (Galați), Petru
ȚARANU (Vatra Dornei), Vasile
ȚĂRA (Timișoara), Ion UNGU-
REANU, Grigore VIERU

Pentru corespondență:
Căsuța poștală nr. 83,
bd. Ștefan cel Mare nr. 134,
Chișinău, 2012, Republica Moldova.
Tel.: 23 87 03, 23 46 98
e-mail: limba_romana @ mail.md

Adoptarea legislației lingvistice reprezintă una dintre puținele bătălii câștigate de românii basarabeni în lupta lor pentru a supraviețui ca neam. Să ne gândim numai cât face revenirea la alfabetul latin! Prin el, în fața rusificării, s-a durat un adevărat zid chinezesc, pe care nu-l mai poate distruge nimeni. Evenimentul este de o importanță istorică și constituie o mare victorie a intelectualității noastre.

Ion DUMENIUK,
31 august 1992, *Materna*, nr. 1, publicație a Departamentului
de Stat al Limbilor

LIMBA ROMÂNĂ

REVISTĂ DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ

EDITOR: colectivul redacției
ISSN 0235–9111

LECTORI: Alexei ACSAN, Elena ISTRATI, Veronica ROTARU
PROCESARE COMPUTER: Oxana BEJAN
Com. nr. 018, Tipografia „Balacron”, Calea Ieșilor 10

Acest număr de revistă (coperte și interior pag. 47, 96, 103, 153, 161, 173, 212, 224) este ilustrat cu imagini din albumul **MOLDOVA PITOREASCĂ**, apărut recent în Colecția „Natură” la Chișinău.
Fotografii și text Alecu RENIȚĂ

Revista *Limba Română*

Contribuții importante la crearea unui spațiu al comunicării libere între toți cei interesați de limba, istoria și cultura românilor.

Rubrici permanente – *Starea de veghe, Sociolingvistică, Lecțiile istoriei, Analize și sinteze, Poesis, Comunicare și limbaj, Portofoliul profesorului ș.a.* – susținute de specialiști notorii din Republica Moldova, România, Franța, Grecia, Germania, S.U.A., Canada ș.a.

Suport didactic pentru procesul de învățămînt, inclusiv pentru examenul național de bacalaureat.

Abonați-vă la revista *Limba Română*

Abonamentele pot fi perfectate la agențiile “Poșta Moldovei” și “Moldpresa”.
În România – la Rodipet (a se consulta catalogul publicațiilor din Republica Moldova, poziția 77075).

Orice articol publicat în revista *Limba Română* reflectă punctul de vedere al semnatarului și nu coincide neapărat cu cel al redacției.

SUMAR

**LEGISLAȚIA LINGVISTICĂ –
15 ANI DE LA ADOPTARE**

5

La chestionarul *Limbii Române* răspund: Ion BORȘEVICI (7), Mircea SNEGUR (10), Mihai CIMPOI (11), Silviu BEREJAN (12), Nicolae CORLĂTEANU (14), Anatol CIOBANU (15), Ion EȚCU (17), Mihail Gh. CIBOTARU (18), Victoria TROFIMOV (19), Gheorghe NEGRU (20), Ion MELNICIUC (22), Teodor COTELNIC (23), Albina DUMBRĂVEANU, Eugenia CHIOSA (26), Ion BURUIANĂ (27), Petru BUTUC (28), Claudia SLUTU-GRAMA, Dumitru GRAMA (29), Ion ȚURCANU (31), Victor GREBENȘCICOV (33), Zinaida TĂRĂȚĂ (34), Ion HADÂRCĂ (35)

CUM VORBIM, CUM SCRIM?

Irina CONDREA. Scurt și clar
38

Zinaida TĂRĂȚĂ. Conotații contextuale ale abrevierilor
40

Ion CIOCANU. *Simptomele. Ase-siza, sesizabil, sesizare. Decern și decernez*; A vorbi sănătos limba mamei...
43

Eugenia CHIOSA, Ecaterina PĂUN, Ion CIOCANU. Cuvinte și expresii uzuale
48

ÎNTRE CORECT ȘI ERONAT

Alexei ACSAN. Dicționar de forme dificile
51

LIMBA ROMÂNĂ ACTUALĂ

Stelian DUMISTRĂCEL. Mari-ajuri de ocazie
60

LA CASA LIMBII ROMÂNE

Iulia IORDĂCHESCU. Frumoa-să-i limba țării mele
63

ROMÂNĂ PENTRU ALO-LINGVI

Alexei ACSAN. Vreau să vor-besc românește!
65

ANALIZE ȘI SINTEZE

Grigore CĂNȚĂRU. Mișcările literare avangardiste
76

Mihai HANGANU. Aspecte tipologice ale evoluției literaturii moderne
86

Elena PRUS. Personajul secolului al XIX-lea între mitologia eroismului și non-eroismul vieții moderne
93

Diana VRABIE. Mihail Sebastian sau despre tentația autenticității
97

PERMANENȚA CLASICILOR

Panait ISTRATI. Omul care nu aderă la nimic
104

Alexandru Osvald TEODOREA-NU (PĂSTOREL)
108

PROFIL. ION HADÂRCĂ – 55

Mihai CIMPOI. Cele patru vânturi stilistice ale lui Ion Hadârcă
112

Dan MĂNUCĂ. Ecolul timpului probabil
115

Ion HADÂRCĂ. Antena parabolică
116

APĂRĂTOR AL PATRIEI ȘI AL CREDINȚEI

Ion HADÂRCĂ. Zimbrul din stema Putnei
119

Ion HADÂRCĂ. Ștefan, în veacul vecilor
121

Marius PORUMB. Ștefan cel Mare și Transilvania
124

Valeriu NAZARI. ...laudă lui Ștefan cel Mare
130

Andrei EȘANU, Valentina EȘA-NU. Doamne și domnițe în viața lui Ștefan cel Mare
135

COMUNICARE ȘI LIMBAJ

Elena TROHIN. Analiza conversației – un *melange* disciplinar
140

Laura BOTNARCIUC. Comuni-carea interpersonală
144

Angela COȘCIUG. Parametrii
coezivi ai discursului
147

INTERFERENȚE

Angela GRĂDINARU. Note pri-
vind problema atracției paronimice în
limba franceză

149

Ludmila ZBANȚ. Câteva reflecții
privind intensificarea calității în limbile
română și franceză

154

DIMENSIUNI ALE EXISTENȚEI

Ion ȚURCANU. Perspectiva
istorică în viziunea lui Cioran

159

ȘTIINȚĂ ȘI FILOZOFIE

Albert EINSTEIN. Limbajul co-
mun al științei

163

ARS POETICA

Ana BANTOȘ. Solitudine și
răzvrătire

165

Clara MĂRGINEANU. C'un
trandafir galben; Golită, în haină de
blană; Ard pagini la modă; An nou cu
interjecții; Doctore, în noaptea asta;
Aerul din care cineva lipsește; Vis;
Trucaj II; Aruncarea în gol; Singură-
tatea doarme în pat cu mine; Doar
atunci sunt poet

168

PAGINI DE LITERATURĂ UNI- VERSALĂ

Jorge Luis BORGES. Dialog pe
marginea unui dialog; Urzeala; Para-
bola lui Cervantes și a lui Don Quijote;
Paradisul, XXXI, 108; Infernul, I, 32

172

LABORATOR DE CREAȚIE

Leo BUTNARU: „Refuz subter-
fugiul concluziilor. Viața și creația sunt
fenomene mereu deschise”

175

POESIS

Leo BUTNARU. Dintâia rană;
Dezorientat macadam în Orient; În
absența mesagerului; De la un mo-
ment încolo; Peisajul pulberii; Interoga-
ția; Lupta pentru pace

184

ANIVERSĂRI. VASILE PAVEL – 70

Ion GUȚU. Felicitări

189

Vladimir ZAGAEVSCI. Dialec-
tologul Vasile Pavel la ceas aniversar

190

Aliona ZGARDAN. Onomasio-
logia – un domeniu al preocupărilor
științifice ale profesorului Vasile Pavel

195

Arcadie SUCEVEANU. Admir la
domnul profesor demnitătea de român

198

Paul LĂZĂRESCU. Nasc și în
Probotești oameni

199

Limba română este scutul de
nădejde în izbânda Dreptății, în apă-
rarea ființei noastre naționale. Dialog:
Alexandru BANTOȘ – Vasile PAVEL

200

Maria MARIN. Telegramă

202

PREZENTĂRI ȘI RECENZII

Irina CONDREA. Limba româ-
nă: o privire din Germania

206

Viorica POPA. Pro-*Didactica*
limbii române

210

Nicolae RUSU. Sindromul con-
științei sfâșiate

213

Mihai CIMPOI. Eminescu și Ște-
fan cel Mare într-o cronică a serbărilor
de la Putna

217

Vitalie RĂILEANU. Denotația
celor zece copii din *Salvați Bostonul*
de Dumitru Crudu

218

Ion SANDU. Opera lui Dimitrie
Cantemir în cultura europeană: *De-
scriptio Moldaviae*

223

IN MEMORIAM

Mioara AVRAM

225

Magdalena POPESCU-MARIN.
O eminentă gramaticiană

227

Mioara AVRAM. Limba română
în Republica Moldova

228

REVISTA PRESEI CULTURALE

235

LEGISLAȚIA LINGVISTICĂ – 15 ANI DE LA ADOPTARE

Cu certitudine, legislația lingvistică, adoptată acum 15 ani, a constituit un eveniment de mare rezonanță la acel moment istoric. Era pentru prima dată când basarabienii obțineau cu eforturi proprii un drept uzurpat timp de aproape două secole de către regimul țarist și cel sovietic, actele normative creând premise reale pentru reintrarea limbii române în drepturile sale la est de Prut. Legile *Cu privire la statutul limbii de stat a R.S.S. Moldovenești*, *Cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul R.S.S. Moldovenești*, *Cu privire la revenirea la grafia latină și Programul complex de stat pentru asigurarea funcționării limbilor vorbite pe teritoriul R.S.S. Moldovenești* formau, teoretic, cadrul juridic pentru descătușarea graiului strămoșesc. De ce însă legile adoptate nu au avut (nu au nici azi) efectul scontat? Documentele în cauză prefigurau drepturile și obligațiile privind utilizarea limbii de stat, dar abordau cu superficialitate sau chiar ignorau mecanismul de implementare a acesteia. Evident, atunci nu a fost luat în calcul climatul lingvistic existent în R. Moldova ca urmare a folosirii abuzive doar a limbii ruse. Au fost trecute cu vederea, de asemenea, obstacolele (obiective, numeroase și uneori foarte dificile), absolut inevitabile în procesul de înlocuire a circulației unei limbi cu alta (româna cu rusa), dar și de schimbare a mentalității multor cetățeni care nu puteau conștientiza fenomenul, de aceea nu-l acceptau. Aplicarea eficientă a legislației lingvistice reclama crearea de urgență a unei instituții în măsură să asigure realizarea acestui imperativ, având în dotare întregul instrumentariu de revigorare a limbii române. Departamentul de Stat al Limbilor a fost constituit însă cu mari și inadmisibile tergiversări. Ion Dumeniuk, cunoscut și apreciat luptător pentru cauza noastră națională, era numit în calitate de director la sfârșitul lunii august 1991, iar instituția a început să funcționeze abia în iunie 1992. Deși declarat „structură guvernamentală” – acest lucru trebuie reținut! –, departamentul *de facto* era marginalizat, activitatea fiindu-i neglijată deliberat. Iar o dată cu venirea agrarienilor la putere (începutul anului 1994), primul document adoptat de către noile autorități a fost lichidarea instituției, astfel fiind grav compromisă implementarea legislației lingvistice. Marile acțiuni politice, desfășurate la Chișinău și în republică, numeroasele întruniri științifice din ultimul deceniu nu au putut îndupleca guvernării să accepte adevărul științific despre numele autentic al limbii noastre și să ia o atitudine corectă față de limba de stat și principiile de funcționare a acesteia. Dimpotrivă, limbii române i-a fost restrânsă aria de utilizare, iar limbii ruse i s-au creat oportunități pentru o mai largă circulație, în special în ultimii trei ani. Limba noastră – încotro? Aceasta am dori să fie esența celor trei întrebări la care au fost invitați să răspundă, în preajma zilei de 31 august, oameni de știință și cultură, cunoscuți scriitori, politicieni și ziariști, personalități implicate în promovarea limbii române la noi. Opiniile lor, sincere și argumentate, te îndeamnă să meditezi la soarta limbii, adică a ființei noastre.

CHESTIONAR

1. Cum apreciați din perspectiva zilei de astăzi legislația lingvistică adoptată acum 15 ani? Care sînt părțile pozitive / negative ale respectivelor documente?

2. După un revirement „lingvistic” resimțit de către întreaga societate prin anii 1988-1992, iată-ne ajunși din nou în situația cînd limba română („de stat”, „oficială”, „a țării”, „moldovenească”, oricum, a noastră!) este neglijată, marginalizată în instituțiile publice, în magazine, în transport, în stradă, la piață etc. Cum credeți, care sînt cauzele acestei regresii?

3. Ce s-ar putea întreprinde pentru redresarea situației sociolingvistice din Republica Moldova și pentru ajustarea legislației lingvistice la normele de drept internațional, așa încît limba populației majoritare să ocupe locul firesc în mecanismul de funcționare a statutului nostru (liber, independent și suveran)?

Chișinău. August 1989

Ion BORȘEVICI,
prof. univ., academician.
În 1989 – președinte al
grupului de lucru pentru
elaborarea proiectelor
de legi și unul dintre
moderatorii numeroaselor
ședințe (din comisii, de
la prezidiul și Sovietul
Suprem al R.S.S.M.) la care
s-a examinat legislația
lingvistică

DENUMIREA CORECTĂ A LIMBII NOASTRE A FOST VOTATĂ ÎN PARLAMENT ÎN DECLARAȚIA DE INDEPENDENȚĂ A REPUBLICII MOLDOVA

1. Vom sublinia, că legislația lingvistică aprobată în 1989, acea parte a ei care a favorizat limba rusă și care mai târziu, cum arată practica, a fost exploatată și fortificată de către partea rusofilă a populației, astăzi o resimțim de-a binelea. Pe când cealaltă parte, prin felul cum a fost tradusă în viață de „dreapta” independistă, de **toate garniturile guvernamentale, n-a reușit**, după cum vedem, să schimbe ceva în favoarea realizării articolelor referitoare la funcționarea limbii de stat. Încălcarea fățișă, ba chiar voită a legislației lingvistice depășește cadrul constituțional. Exemple avem în toate domeniile de activitate. Unii guvernanți, cunoscând limba de stat, nu recunosc alfabetul latin, își pun semnăturile folosind alfabetul rusesc. Alții, în relațiile de muncă și particulare, se adresează respectuos, conversând în

limba de stat cu cuvintele: „Vladimir Nicolaevici, Elizaveta Grigorievna” etc. Toate aceste abateri, repet – voite, sunt sancționate de legislația lingvistică în articolul 30 în care se stipulează: *conducătorii organelor puterii de stat, administrației de stat și organizațiilor obștești, precum și ai întreprinderilor, instituțiilor și organizațiilor situate pe teritoriul R.S.S.M. poartă răspundere personală pentru nerespectarea prevederilor prezentei legi. Iată unde se ascund unele dintre rădăcinile tragismului limbii de stat în Republica Moldova.*

Apropo, în articolul 3 nu se afirmă, după cum consideră unii, că, adicătelea, în Moldova rusa este o limbă de comunicare **interetnică**. În lege ea este numită „limbă de comunicare (în Moldova) între **națiuni**”. Or, noi avem minorități naționale, și **nu națiuni**. Oare nu o atare tratare a articolului 3 din această legislație a stârnit și **alimentat** acea opoziție vehementă de sorginte șovină față de limba de stat?

2. Încă agrarienii și interfronțiștii își propuneau drept scop promovarea unei politici nostalgice **restauraționiste, de lichidare a marilor cuceriri istorice din 1989-1991** – o linie de conduită preferențial **antinațională**. În noua Constituție (29.07.1994), care stipulează prin articolul 13 că „limba de stat este limba moldovenească”, s-a neglijat încă un aspect **crucial** din concepția lingvistică legiferată în august 1989: **identitatea** limbilor vorbite pe ambele maluri ale Prutului – **identitatea lingvistică moldo-română**.

În Constituție a fost ignorată deci piatra definitorie a suportului fundamental al noii statalități – **Actul de Independență a Republicii Moldova**, în alineatul **șapte** al căruia se stipulează: „Republica Moldova și-a reafirmat aspirațiile... privind decretarea **limbii române** ca limbă de stat”. Deci, denumirea corectă a limbii

noastre – **română** – a fost votată în parlament în **Declarația de la 27 august 1991**. În documentul respectiv se recunoaște **unitatea** glotonimică în întreg spațiul spiritual al neamului românesc.

Sub presiunea forțelor de stângă, Guvernul, Parlamentul și Președinția au pus oficial începutul promovării ideologiei **moldovenismului primitiv**. Mai mult ca atât, **s-a organizat o comisie de anchetă** pentru a scoate la iveală **cauzele conflictului armat de pe Nistru**, de care erau învinuite forțele politice care au susținut legiferarea unei **singure** limbi de stat.

După căderea guvernării agro-interfrontiste, reîncepe perioada eforturilor de implementare a legislației lingvistice. Astfel, pentru respectarea acestei legislații a fost creat **Departamentul Relații Naționale și Funcționarea Limbilor**, dar mare lucru nu s-a reușit. S-au realizat prevederile **articolului 4** al legislației lingvistice din 1989, care a permis formarea **comunităților etnice**, cât și declanșarea de proporții a energiilor acestor comunități minoritare. Dar noul departament **n-are un program concret de naturalizare-integrare** pentru alogeni și **de însușire a limbii de stat** de către reprezentanții etniilor conlocuitoare. În prezent nu funcționează **articolul 7**, care prevede atestarea tuturor funcționarilor și demnitarilor acesteia în ceea ce privește cunoașterea limbii române ca limbă oficială. Sunt neglijate **articolele 27-31**.

Multe unități administrative ignorează limba de stat. Aici tronează monolingvismul rusesc care, în condițiile colectivelor compuse din reprezentanți ai mai multor etnii, creează un **disconfort psihologic**. Această stare de lucruri contribuie la fortificarea separatismului spiritual. Subliniem că pentru lichidarea barierei create de separatismul spiritual în concepția legislației lingvistice au fost formulate **articolele 21-23**, referitoa-

re la instituțiile de învățământ, articole *potrivit cărora tânăra generație (de la grădiniță până la absolvirea școlii medii – vârsta când cel mai ușor se însușește o limbă) va învăța și va cunoaște româna în școlile alolingve și mai ales în cele cu predare în limba rusă. Conform legislației lingvistice există posibilitatea ca, în atare condiții, în decursul unei generații să dispară separatismul spiritual în condițiile statului independent și în genere să fie lichidată problema monolingvismului, indiferent de etnie. Dar tocmai această idee din concepția legislației lingvistice, ce ar fi putut aduce înțelegere, prietenie și, principalul, stabilitate într-un stat care pretinde a fi de drept și independent, a fost rău realizată.*

3. Din cauza nerespectării legislației lingvistice și a lipsei unui program de naturalizare și integrare a minorităților naționale, o mare parte din patrimoniul național a trecut în mâna unor grupări alolingve care, de fapt, nu recunosc independența statului Republica Moldova. În economia Moldovei această categorie de businessmen atinge o cifră impunătoare și favorizează înstrăinarea patrimoniului național și **erodarea independenței economice** a țării, mai ales prin intermediul economiei tenebre. Din acest punct de vedere, se încalcă o serie de legi fundamentale ale păstrării patrimoniului național, inclusiv cele ce țin de **independența economică** a țării. Dacă s-ar fi procedat ca în Țările Baltice, unde **caracterul legii despre cetățenie vizează direct și cunoașterea limbii oficiale și prin ea dreptul la patrimoniul, avuțiile naționale**, astăzi noi nu ne-am fi pomenit în situația când în Republica Moldova cunoașterea limbii de stat de către unele grupări de orientare antinațională depinde, cu unele excepții, nu de interesele statului, ci de propriile lor interese. În această privință, statul Republica Moldova a manifestat o **indiferență**

Ion Borșevici, Ion Hadârcă, Grigore Vieru, Mircea Druc și Ion Ungureanu, rememorând evenimentele anului 1989

totală în ceea ce privește realizarea legislației lingvistice.

Se creează impresia că prin intermediul intensificării politicii masive de rusificare, **noul** areopag guvernant comunist, în mare parte prorusec, ne implică tot mai profund în procesele de **gubernizare** a Republicii Moldova. Într-un cuvânt, se conturează tot mai evident **federalizarea** Republicii Moldova, **transnistrizarea** și reducerea spațiului de funcționare a limbii oficiale la arealul basarabean. În aceste condiții, noțiunile de „suveranitate” și „independență” devin tot mai lipsite de conținutul lor firesc.

...Și totuși, chiar în această situație, extrem de nefavorabilă pentru românii moldoveni, organismul social e în stare a se debarasa de indiferentismul uman. În primul rând, prin recucerirea **libertății**, prin libertatea de manifestare a curajului sănătos al personalității. Este vorba

și de examenul de conștiință pe care deocamdată l-au susținut cu succes doar studenții, liceenii, tineretul studios în genere.

P.S. Iată că marea putere – Federația Rusă, țară **multietnică** și multiculturală, unică în felul ei, ne dă un exemplu de-a dreptul senzațional prin duritatea sa. Duma de Stat, după cum ne-a informat la 5 februarie 2003 canalul de televiziune ORT, decretează o situație neîntâlnită nici chiar în perioada sovietică: **Никакой латиницы, только кириллица по всей территории страны. Порусски нужно заполнять все документы, писать названия всех населенных пунктов и дорожных знаков** („Nici un fel de alfabet latin, numai cel chirilic pe tot teritoriul țării. În limba rusă trebuie să fie redactate toate actele, toate denumirile localităților și ale indicatoarelor rutiere”).

Mircea SNEGUR,
președinte
al Republicii Moldova
(1990-1996)

AVEM NEVOIE DE O „AGRESIVITATE” MAI PRONUNȚATĂ A ȘTIINȚEI FILOLOGICE

1. Dacă e să ne amintim în ce condiții au fost adoptate legile cu privire la statutul limbii de stat, revenirea ei la grafia latină și cu privire la funcționarea limbilor – consider și astăzi că mișcarea de renaștere națională a obținut o victorie considerabilă în acel august fierbinte al anului 1989.

După cum țineți bine minte, în marea confruntare de la sesiunea a XIII-a a Sovietului Suprem, chiar dacă eram îndemnați de către unii să facem cedări în favoarea limbii ruse (și să menținem astfel neschimbată situația sociolingvistică), noi am promovat ceea ce ne-am propus. Nefiind specialist în materie, nu aș dori să mă aventurez în analiza părților pozitive și negative ale proiectelor adoptate. Permiteți-mi deci să rămân cu trăirile sufletești de atunci, la care revin de câte ori admir generația tânără de azi care vorbește o limbă română perfectă.

2. De menționat faptul că legile despre limbă nu au fost lăsate în voia sorții. Vă puteți convinge de aceasta, urmărind firul activităților concrete ale conducerii, cel puțin pînă în anul 1997. Pentru realizarea lor, după cum

știți, a fost creat un Departament al limbilor. În acea perioadă au fost obținute și rezultate consistente.

Cei care doresc să activeze în condițiile legii profită în continuare de situațiile create și instruiesc copiii în spiritul dragostei față de limba română, iar maturii o însușesc. În această ordine de idei, neglijența față de legislație trebuie să o căutăm și în noi.

Pe de altă parte, sîntem conștienți și de faptul că societatea noastră este preocupată astăzi mai mult de soluționarea problemelor de supraviețuire. O bună parte din dascălii lingviști muncesc la negru peste hotare. Cei care au mai rămas se străduiesc să facă față cerințelor, dar susținere nu prea au.

Vizavi de marginalizarea limbii de stat (a noastră!) în instituțiile publice, în magazine, în transport, în stradă etc., adresăm această întrebare actualei guvernări, care neagă absolut tot ce le-a reușit forțelor democratice, deși este obligată să monitorizeze transpunerea în viață a Programului complex de funcționare a limbilor.

3. În primul rînd, este necesar să se respecte legea. Ar fi extraordinar de util (și bine) dacă s-ar reveni la sentimentul de patriotism de la sfîrșitul anilor '80 – începutul anilor '90.

Și, în genere, trebuie să fim mai insistenți în depășirea impedimentelor artificiale, create de către oponenții limbii române. Avem nevoie în acest context și de o „agresivitate” mai pronunțată a științei filologice academice, a Ministerului Educației și a departamentului de specialitate.

Sînt convins că prin eforturi comune situația poate fi redresată.

Mihai CIMPOI,
academician,
președinte al Uniunii
Scriitorilor din Moldova

LIMBA ROSTEȘTE FIINȚA UNUI POPOR ȘI ÎI DĂ CERTITUDINEA CĂ EXISTĂ CA FĂURITOR DE ISTORIE

1-3. Acest drum, pe care limba română l-a parcurs în spațiul basarabean timp de 15 ani, trebuia să fie de la rolul umilitor de Cenușăreasă la acela – autoritar și reparator-istoric – de împărăteasă (vorbind în termeni de basm), de cel puțin „bună gospodină”, așa cum zicea Eminescu.

Ce s-a întâmplat, în fond?

Redobândindu-și, fie și numai printr-o stipulare constituțională, care poate fi respectată sau ignorată, statutul de limbă oficială, ea trebuia să-și asigure o cale magistrală, un drum cu adevărat **național**. Anume un astfel de rol i-a atribuit tânăra generație.

Totuși ea a cunoscut și o orbecăire prin hățșuri, pe drumuri de pădure întrerupte, vorbind în termenii lui Heidegger, care o interpreta ca loc de adăpost sau casă a ființei.

Acest adevăr heideggerian și eminescian urma să se impună în conștiința noastră a tuturor: **limba rostește ființa unui popor și îi dă certitudinea că există ca făuritor de istorie**. Limba determină marca

ontologică a unui neam, fiind **blazonul lui de noblețe**.

În contextul nostru basarabean, terorizat de istorie, înstrăinat de rădăcinile ființei, revenirea la adevăr și la o limbă curată – de pe care s-a șters, vorba părintelui-poet Alexie Mateevici care i-a consacrat cel mai inspirat imn, „colbul, mucegaiul” – urma să fie **imperativul numărul unu**.

Deși recunoscut prin legea supremă, statutul ei de limbă de stat a început să fie subminat chiar *de... stat*. Deși Academia de Științe a confirmat autoritar, ca for științific superior îndreptățit s-o facă, denumirea ei corectă de **limba română**, guvernării comuniste veniți la putere au căutat să impună – prin măsuri drastice, prin concepte de politică națională, prin campanii de combatere a adevărului, prin susținerea „moldovenismului primitiv”, cultivat atât de impostori ca Stati, cât și de personalități ca Ion Druță – anacronicele noțiuni staliniste.

Impunerea statutului de limbă oficială a fost zădărnicit prin păstrarea unui *status quo* al limbii ruse și prin transformarea ei într-o a doua (în fond – prima) limbă de stat.

La „moldovenismul primitiv” s-a mai adăugat contrafortul „multietnicismului”, stratagemă politică diabolică, ce trece cu tăvălugul peste populația românească majoritară, devenită peste noapte „minoritate națională”.

Concluzia amară e că în cei cincisprezece ani lupta pentru limba română s-a reluat de la nivelul zero, ea continuând să se zbată în plasa abil țesută a mrejelor politice diavolești și să-și îndeplinească rolul umil de Cenușăreasă.

Silviu BEREJAN,
academician

CAUZELE OȘTILITĂȚII FAȚĂ DE LIMBA ROMÂNĂ ÎN SOCIETATEA MOLDOVENEASCĂ ACTUALĂ

1. Legislația lingvistică adoptată acum 15 ani a fost obiectivă și onestă în situația care era atunci în republică, dar a avut și aspecte ce au dat rezultate negative. Era necesar să se constate din capul locului că populația băștinașă nu posedă în măsura cuvenită limba literară normată ce se declara limbă oficială a statului și să se pună accentul pe obligativitatea însușirii acesteia pe toate căile posibile (mai târziu s-a vorbit și s-a scris mult despre activitățile ce trebuiau întreprinse). Cu regret, accentele au fost puse (în special când s-a inițiat implementarea legislației) pe altceva și, în consecință, am obținut ceea ce am obținut (mai ales că atunci nu puteam încă să ne numim limba cum se cuvenea – limbă română): unii băștinași nici pînă azi nu tind să vorbească o limbă mai cizelată, mai curată, mai aproape de cultură (nici chiar intelectualii, în afară de o pătură destul de subțirică a acestora), majoritatea dă preferință vorbirii dialectale, pe care o împănează în continuare cu rusisme, crezîndu-le mai expresive.

Cît privește populația rusofonă (ce era majoritară în cele mai multe orașe și centre raionale), ea trebuia lăsată să se acomodeze la noua situație din propria ei inițiativă (doar susținută, unde era cazul, administrativ și material de organele statale). Atunci, în condițiile create, cunoașterea limbii

de stat ar fi fost o necesitate *sine qua non*. Dacă se proceda așa, legislația n-ar fi fost receptată de vorbitorii de limbă rusă ca presiune social-politică și națională (numită de ei „naționalistă”) exercitată de organele statale sub formă de campanie obligatorie (mai ales că și reprezentanții acestor organe nu erau întru totul și cu toții gata pentru o atare activitate). Urmările sînt cunoscute.

2. Cauza principală a neglijării actuale a limbii oficiale în societate, marginalizarea ei în instituțiile publice, în stradă, în transport, în comerț etc. și chiar ostilitatea față de ea se datorează, în primul rînd, poziției adoptate din start de autorități, de organele puterii. Anume de aici se trage ignorarea ostentativă a normelor limbii materne (*îmblăm în comandirovși, n-avem dólari, ne-o dat diplóme, jumătati la șinși, am vinit la pleaj, lor așa li-i vîgodno, s-au dus la România și multe-multe altele de aceeași factură*). Este o situație ordinară în condițiile noastre, dar care nu este deloc una normală pentru o țară ce are o limbă oficială, de stat, înscrisă ca atare în Constituție.

A doua cauză, deosebit de importantă, este, desigur, și atitudinea, departe de a fi binevoitoare, a conducerii republicii, a forurilor diriguitoare (din centru și din teritoriu) față de limba română (ca limbă de cultură) și, în rezultat, față de intelectualitate ca purtătoare a limbii culte.

Dacă majoritatea guvernanților (în frunte cu șeful statului, cu președintele și vicepreședinții Parlamentului, precum și cu destui membri ai Guvernului) manifestă o atitudine vădit negativă, lipsită de respect elementar față de limba țării și a denumirii corecte a acesteia, de ce ar respecta-o cetățenii de rînd? Dacă Președintele Voronin, parlamentarul Mișin, doamna Ostapciuc (ca să nu mai vorbim de liderul comunist Stepaniuc ce luptă cu îndîrjire contra limbii române) vorbesc în ședințele

Chișinău. 1995. Studenții în apărarea limbii și istoriei noastre

oficiale, la întâlnirile cu populația și cu oaspeții din alte țări în rusește (și chiar semnează acte oficiale în grafia altui stat), de ce cealaltă lume n-ar proceda la fel?

A treia cauză, care este, probabil, și cea decisivă, o constituie, bineînțeles, starea economică din R. Moldova, căci majoritatea pîrghiilor gospodărești, a resurselor materiale și a finanțelor din republică s-au pomenit, în virtutea unor condiții favorabile pentru ei, în mâinile rusofonilor și acum ei determină, în sferile pe care le dirijează, mijlocul de comunicare cu populația și politica lingvistică în societate, în genere.

Ei angajează în posturi și funcții, legate continuu cu cercuri largi de

vorbitori, oameni (în special tineret!) ce nu cunosc boabă de limbă a țării în care își duc traiul, și răspund la orice adresare cu tupeu demonstrativ numai în limba rusă.

3. Pentru redresarea situației sociolingvistice din republică ar trebui să se revină la cerințele inițiale ale legislației, cel puțin în sectorul de stat, chiar dacă sectorul privat este deja, cum am subliniat în răspunsul precedent, în mare parte pierdut. Dacă ar fi interesat și statul, s-ar putea contrapune ceva totuși politicii de rusificare fățișă, înregistrînd, cel puțin, cu mai mult discernămint instituțiile și întreprinderile curat rusești ce apar continuu ca ciupercile după ploaie.

Nicolae CORLĂTEANU,
academician

ÎNCERCĂRILE DE A CREA O „NOUĂ” LIMBĂ ROMANICĂ DIFERITĂ DE CEA ROMÂNĂ NU VOR DA NICI UN REZULTAT

1-3. Consider că adoptarea legislației lingvistice în 1989 a fost un eveniment ce i-a oferit populației băștinașe posibilitatea de a-și redobîndi demnitatea de neam și i-a înlesnit calea spre împlinirea idealului național.

Privite din perspectiva zilei de azi, actele ce se referă la statutul limbii române și documentele ce reglementează funcționarea limbilor pe teritoriul Republicii Moldova par a fi depășite. Dar să nu uităm că în condițiile politice de atunci ele au jucat un rol pozitiv.

Regret că, în special după declararea independenței și suveranității Republicii Moldova, n-am reușit să fixăm în Constituție numele adevărat al limbii noastre literare, care este **LIMBA ROMÂNĂ**. Perpetuarea acestei situații incerte nu trebuie admisă sub nici un chip în viitor, indiferent de partidul ce va veni la putere. Dacă se va întâmpla așa ceva, se vor dezice de noi tinerii care știu, de mai bine de 15 ani, că denumirea corectă a limbii noastre este o realitate motivată istoric și științific.

Altminteri, m-aș încumeta să afirm că parlamentul Republicii Moldova a abuzat de drepturile sale atunci cînd și-a asumat răspunderea de a fixa, fără a consulta oamenii de știință, în special lingviștii, denumirea limbii literare, care nu trebuie confundată nicidecum cu vorbirea obișnuită, de pe stradă sau din alte situații similare, vorbire care în știința limbii se numește grai, în cazul nostru, al basarabenilor, moldovenesc, și care denumire în nici un caz nu este aceeași cu noțiunea de limbă literară standard.

B. P. Hasdeu spunea că funcția principală a limbii literare este „de a unifica toate dialectele, de a șterge provincialismele, de a spori puterea graiului din statul întreg printr-o centralizare cam analoagă cu centralizarea menită a mării forța administrației”. Stăpînirea de azi a Republicii Moldova ar trebui să ia aminte la spusele marelui nostru înantaș și să înțeleagă că încercările de a crea o „nouă” limbă romanică diferită de cea română nu vor da nici un rezultat. Vreau să spun prin aceasta că problemele de știință sînt de competența forurilor de resort. Și numai a lor! Latinii ziceau: *Caesar non supra gramaticos est!* (Caesar (împăratul) nu este mai presus de gramatică!).

Cred că încetățenirea glotonimului de limbă română pentru limba literară din Republica Moldova (care e aceeași cu cea de peste Prut) nu va știrbi drepturile și demnitatea nimănu. Or, fiecare cetățean al Republicii Moldova are dreptul de a se simți liber într-o țară democratică și să numească limba oficială a statului conform argumentelor științifice și istorice și nu potrivit preceptelor politice.

Anatol CIOBANU,
dr. hab., prof. univ.,
m.c. al A.Ș.M.,
șeful Catedrei Limba
Română,
Lingvistică Generală
și Romanică
a Universității de Stat
din Moldova

NICI UN STAT CU
ADEVĂRAT SUVERAN
NU E PREDISPUȘ SĂ
PERMITĂ UNEI ETNII
MINORITARE SĂ-ȘI
DECLARE LIMBA SA
DREPT LIMBĂ
DE COMUNICARE
INTERETNICĂ

1. Legislația lingvistică, adoptată la 31 august 1989 de către Sovietul Suprem al fostei R.S.S.M., a avut un impact pozitiv în primii ani de existență a Republicii Moldova. Toată lumea (inclusiv minoritățile etnice: rușii, ucrainenii, găgăuzii, bulgarii, evreii) au înțeles că în țara în care locuiesc există o limbă de stat, care trebuie învățată, că se scrie cu alfabet latin, că în toate instituțiile se utilizează limba de stat, că școlile primare și secundare se organizează în baza monolingvismului etc. Legislația lingvistică stipula, în același timp, și foarte multe drepturi limbilor și culturilor naționale ale minorităților.

Pentru a înlesni implementarea legislației lingvistice, Președinția, Parlamentul și Guvernul au luat mai multe măsuri concludente: statul a finanțat formarea a peste 2500 de grupe de învățare a limbii române pentru alolingvi, s-a deschis Departamentul limbilor, au fost emise Decrete privind funcționarea limbii de stat și a limbilor

etniilor conlocuitoare din R. Moldova; pe lângă Guvern exista o comisie permanentă care monitoriza modul de implementare a legislației lingvistice pe teren. Fusesse, de asemenea, creată o comisie de examinare a nivelului de cunoaștere a limbii de stat de către alolingvi în vederea ocupării unor funcții sau obținerii cetățeniei.

Așadar, și în plan general politic se formase un consens favorabil, „de sus în jos”, pentru că cei ce stăteau la cârma statului contribuiau, prin exemplul lor personal și prin actele legislative adoptate, la stabilirea unei concordii naționale, politice, culturale, încurajând efortul de studiere a limbii române și de înviorare a procesului de cunoaștere a limbilor și culturilor minoritare.

2. Spre marele nostru regret, după adoptarea noii Constituții (1994) politica lingvistică a luat o altă turnură. Articolul 13 din Constituție a „legiferat” un neadevăr științific, afirmând: „Limba de Stat a Republicii Moldova este limba moldovenească”. Glotonimul „limba moldovenească” a fost respins de către cei mai renumiți filologi romaniști din Europa Occidentală (C. Tagliavini, E. Coseriu, V. Rusu, Gh. Mihăilă ș.a.), Rusia (R. Budagov, S. Bernștein, Rajmund Piotrowski ș.a.), Ucraina (S. Semcinski, Gh. Jernovei, G. Bostan, ș.a.), R. Moldova (N. Corlăteanu, S. Berejan, I. Ețcu, T. Cotelnic, V. Melnic, A. Eremia, N. Mățaș, I. Dumeniuk, Al. Dărul ș.a.), Canada și din alte țări.

Cu toate acestea, oamenii puterii au continuat să vehiculeze falsul glotonim „limba moldovenească”, provocând o acerbă campanie de românofobie, ceea ce n-a putut să nu destabilizeze armonia relațiilor cu minoritarii etnici din R.M. Mii de alolingvi au abandonat cursurile de studiere a limbii române, pentru că au înțeles că statul nu-i încurajează. Mai mult decât atât, rusofonii n-au manifestat timp de 45 de ani postbelici mare interes pentru așa-zisa „limba moldovenească”, deoarece în

R.S.S.M. nu au avut, practic, nevoie de ea! Când s-a pus problema „limbii române”, ei (rusofonii) s-au apucat, unii chiar cu entuziasm, s-o învețe, că e o limbă mare, cu tradiții, foarte apropiată de alte limbi romanice – franceza, italiana etc.

Situația lingvistică din R.M. devine foarte încordată după 2001. Vârf la toate însă le-a pus „Concepția politicii naționale de stat a Republicii Moldova” (19 decembrie 2003), în care se revine la falsa teorie despre două limbi romanice de Est („moldoveneasca” și româna), la faimosul bilingvism moldo-rus, la promovarea unei teze nefavorabile (ca să nu spunem antinaționale) cum că în R.M. funcționează 2 limbi: una de stat – „moldoveneasca” – și una de comunicare interetnică (ceea ce înseamnă, de fapt, oficială) – rusa. Cităm din „Concepție”: „Limba moldovenească, având statutul de limbă de stat, se folosește în toate sferile vieții politice, economice, sociale și culturale... Limba rusă care, în conformitate cu legislația în vigoare, are statut de limbă de comunicare interetnică, se aplică și ea în diverse domenii ale vieții statului și societății” (M.S., 4 ianuarie 2004, p.1).

Din cele relatate *supra* se poate conchide că la ora actuală se constată un evident regres în politica lingvistică. Nici un stat cu adevărat suveran și independent nu e predispus să permită unei etnii minoritare să-și declare limba sa drept „limbă de comunicare interetnică”. Așa ceva se întâmplă numai la noi, unde limba etnicilor ruși (ponderea numerică a lor fiind doar de 12%) a fost ridicată la rang de „limbă de comunicare interetnică”.

O situație oarecum similară se poate întâlni doar în unele foste colonii din Africa. Englezii, francezii, portughezii ș.a., cucerind aceste teritorii, au declarat acolo limba lor ca oficială, deși majoritatea populației o constituiau aborigenii. Imperialismul lingvistic se mai menține și acum, după răsturnarea regimului colonial.

De exemplu, în Republica Sierra Leone limba oficială e engleza, deși 98% din populația republicii sunt negri; în Republica Democratică São Tomé (la circa 300 km de țărmul vestic al Africii) limba oficială este franceza, cu toate că populația băștinașă, negri bantu, atinge 91%; în Republica Namibia (sud-vestul Africii) băștinașii alcătuiesc 89%, dar oficială continuă să rămână limba ocupantului – engleza. Exemplele ar putea continua, dar e necesar totuși să precizăm că R.M. e stat independent și nu colonie a unei țări vecine, care pretinde ca limba ei să devină la noi oficială.

3. Pentru a redresa situația lingvistică în R.M. ar trebui întreprinse de urgență mai multe acțiuni:

a) Să se revină la glotonimul corect „limba română” în Constituția Republicii Moldova. Chiar șeful statului ar putea să se adreseze Parlamentului (cum a mai procedat cu alte ocazii) cu inițiativa de a fi modificat art. 13 în felul următor: „Limba de stat (oficială) a R. Moldova este limba română”. Argumentele științifice în acest plan stau la suprafață, ele fiind expuse de zeci de specialiști din republica noastră și din multe alte țări (vezi *supra*). Triumful adevărului ar potoli atmosfera bulversantă din țară și ar ridica prestigiul internațional al R. Moldova.

b) Să se creeze, la nivel de stat, o comisie din specialiști (filologi, istorici, filozofi, juriști ș.a.), care ar purcede la elaborarea unei noi legislații lingvistice. Cea adoptată în 1989 a fost întocmită pentru un stat inexistent astăzi – Republica Sovietică Socialistă Moldovenească – și, prin definiție, nu poate fi aplicată, totalmente, la noile realități, apărute după 1991, când la 27 august s-a adoptat „Declarația de Independență”. În cei 13 ani de independență președințiile, parlamentele, guvernele ce s-au perindat au elaborat noi legi, noi acte normative, noi regulamente etc., în spiritul orânduirii statale noi. Numai legislația lingvistică (cea sovietică) a rămas intactă. Paradoxal! Ea trebuia

de urgență rescrisă în lumina adevărului științific și istoric despre limba română, în baza normelor de drept internațional privind folosirea limbilor, de „Carta Europeană a limbilor regionale sau minoritare” etc.

c) Să fie repus în drepturi censusul „cunoașterea limbii de stat” la angajarea funcționarilor, la numirea persoanelor în funcții de stat, la alegerea deputaților, la numirea conducătorilor de instituții, organizații, întreprinderi etc.

d) Să se creeze pe lângă Președinție un grup de specialiști cu misiunea de a monitoriza pe teren modul de funcționare (nefuncționare) a limbii române și a limbilor etniilor minoritare din R. Moldova la absolut toate nivelurile: economic, cultural, politic, administrativ etc.

e) În liceele, gimnaziile, colegiile, universitățile cu limba de predare rusă să se asigure predarea unor obiecte de profil (20-30%) în limba română. În felul acesta rusofonii ar însuși mult mai repede limba română și s-ar familiariza cu limbajele ei speciale.

f) Toată publicitatea (afișele, reclamele, firmele, avizele, etichetele, anunțurile etc.) urmează a fi scrisă în limba română și numai în cazuri cu totul excepționale să fie dublată în limba rusă. Scopul este nobil: alofonii ar avea posibilitatea să deprindă „din mers” terminologia uzuală.

Fiecare popor cult își iubește limba maternă, pentru că ea este expresia și dovada existenței lui. Și pentru noi limba română este odorul cel mai scump moștenit de la străbuni. Al. Odobescu nota cu multă dreptate: „Limba noastră a fost acum de 17 secoli paladiul naționalității române; fără dânsa noi astăzi n-am fi. Dacă voim să fim și mâine, și poi-mâine, și mai apoi, să nu nesocotim limba noastră; să-i redăm pretutindeni și, mai ales, în școală, locul ce i se cuvine, locul de frunte” (vezi revista *Limba Română*, 1994, nr. 2, p. 27). Să luăm aminte de cele spuse de Al. Odobescu și să-i urmăm îndemnul!

Ion EȚCU,
doctor habilitat în filologie,
prof. universitar

TREBUIE SĂ ÎNSUȘIM EXPERIENȚA STATELOR DEZVOLTATE ÎN SOLUȚIONAREA PROBLEMELOR SOCIOLINGVISTICE

1. Legislația lingvistică adoptată acum 15 ani a fost una dintre cele mai democratice, dar excesul de elemente internaționaliste incluse aici sub presiunea deputaților rusofoni i-au diminuat considerabil efectele.

2. În opinia noastră, cauzele acestei regresii sunt două: a) am alocat mijloace financiare pentru instruirea lingvistică a populației alo-lingve având un scop nobil, și anume de a-i integra în societate, dar, concomitent, trebuia să avem mai multă grijă de perfecționarea lingvistică a vorbitorilor nativi de română și b) am avut parte de niște guvernări antinaționale, care au făcut totul pentru a compromite legislația lingvistică.

3. Existența unei guvernări naționale capabile să implementeze în spațiul basarabean experiența statelor dezvoltate în soluționarea problemelor sociolingvistice.

Mihail Gh. CIBOTARU,
scriitor, ministru
al Culturii din R. Moldova
(1994-1997)

VINOVEȚII DRAMEI PRIN CARE TRECE BIATA NOASTRĂ LIMBĂ SUNTEM NOI

1. Desigur, privită din perspectiva zilei de azi, legislația lingvistică adoptată acum cincisprezece ani ar putea fi supusă anumitor critici. Mai ales ținând seama de faptul că noi, moldovenii, suntem mari meșteri în a critica (și chiar distruge) ceea ce au făcut fie predecesorii, fie sămașii noștri, dar la care acțiuni n-am participat și noi. S-ar putea găsi, firește, și un șir de lacune având la mână argumente obiective, științifice. Dar să pășim peste mofturile noastre specifice și să prețuim la justa ei valoare apariția acestei legislații acum cincisprezece ani. Socot, a fost un mare eveniment național. Pentru întâia dată limba noastră era luată în seamă în mod oficial, i se făcea loc la masa din Casa cea Mare a ființării noastre, fiind, în sfârșit, scoasă dintre pereții bucătăriei unde fusese încarcerată încă de la 1944. Partea negativă a acelor documente, cred eu, e că Limba noastră fiind adusă, în sfârșit, din bucătărie la masă, nu a fost pusă la locul ce i se cuvenea – în capul acelei mese, ci undeva, la marginea ei, și nu în fotoliu, ci pe un scăunel șubred de tot.

2. Am mai răspuns la o asemenea întrebare. Poate că n-am dreptate, însă aceasta mi-i convingerea. Am jubilat, ne-am felicitat, am dat pinteni entuziasmului fals, exagerat, uitând, sau poate neobservând, că Limbii noastre, adusă la masă, i s-a oferit acel scaun șubred, gata să se risipească. Și limba a înțepenit, cu sufletul la gură, la acel colț de masă. Probabil, ne-a strigat, ne-a rugat,

ne-a implorat să-i sărim în ajutor, să fim alături de ea, să n-o lăsăm de una singură, gingașă, firavă, încă fără puteri, în acel anturaj ostil. Vinoveții dramei prin care trece biata noastră Limbă suntem noi și numai noi, purtătorii acestei limbi. Și această sfâșietoare dramă va dura atâta timp, cât nu vom înțelege acest simplu adevăr și vom continua să căutăm vinoveții pe aiurea.

3. Un lucru foarte simplu. Să avem nițică demnitate. E Anul marelui nostru Domnitor Ștefan cel Mare și Sfânt. Ne place să vorbim despre măreția lui, despre faptele lui. Vorbim cu mândrie, de parcă am contribuit și noi cu ceva la săvârșirea lor. Și nu ne dăm seama (sau nu vrem să ne dăm) cât de mult compromitem memoria slăvitului înaintaș. Prin ceea CE și CUM suntem. Ce-ar zice, oare, Marele Domnitor dacă s-ar trezi pentru o clipă și ne-ar vedea că suntem așa cum suntem? Căci și pe noi ne avea în vedere atunci când zicea că „...Moldova e a urmașilor urmașilor noștri”. Oare nu i s-ar zvârcoli în mâna-i dârză sabia necruțătoare nu numai față de năvălitorii străini, ci și față de cei lași din anturajul său? E foarte trist adevărul, dar adevăr este și trebuie să-l recunoaștem: în definitiv, suntem niște lași. Altfel n-am fi ajuns acolo unde ne-am pomenit. În ce țară s-a mai auzit ca limba propriului popor să fie lăsată de izbeliște și acest popor să treacă (benevol sau nu prea, n-are importanță) la o altă limbă, a acelora care ignorează fătîș și limba, și demnitatea, și onoarea aceluia popor? Legislația lingvistică de acum cincisprezece ani, fiind foarte loială cu acei care urmau să ne învețe limba, prevedea ca peste cinci ani (în 1994, dacă nu mă înșală memoria) alolingvii din anumite domenii de activitate, deținătorii de anumite funcții să fie supuși respectivelor teste de cunoaștere a limbii române (de stat). Dar a trecut de atunci amar de vreme și lucrul acesta nu s-a mai întâmplat. Ba mai mult, se insistă a instala, oficial, în funcția de limbă de stat și rusa. Căci, neoficial, ea continuă să dețină această funcție. Eroarea a fost comisă de la bun început: s-a acordat

cetățenie și celor care nu cunoșteau limba populației majoritare. Fapt, probabil, singular în întreaga istorie a Terei. Soluția ar fi una: urmând exemplul celor mai civilizate țări – Anglia, Franța, Italia, Rusia, S.U.A. –, documentația în toate instituțiile de stat să se facă într-o singură limbă, în cea de stat, să se revină

la testul lingvistic, iar cei care nu vor să ne cunoască limba, să fie lipsiți de dreptul de a ocupa posturi de conducere sau de a lucra în vreun domeniu de interes public. Și să fie trași la răspundere cei care vor încerca să nu respecte aceste măsuri sau să le atribuie alură politică.

SĂ IMPUNEM RESPECT PENTRU LIMBA ȘI CULTURA NAȚIONALĂ

1-2. Însuși faptul adoptării legislației lingvistice acum 15 ani, inexistente până atunci, a fost și continuă să rămână un moment foarte important pentru R.M. ca țară post-sovietică.

Un moment pozitiv al legislației respective este stipularea statutului de limbă de stat pentru limba română („moldovenească”), fapt din care ar fi fost logic să rezulte acțiuni coerente de repunere în drepturi a limbii, a cărei utilizare era împiedicată permanent în perioada sovietică.

Momentele negative majore rămân a fi, în opinia noastră, două:

– fixarea denumirii de limbă „moldovenească” și nu **română**, atestată de opinia științifică internațională;

– indiferența față de necesara extindere a arealului de funcționare a limbii de stat.

3. Pentru ca „limba de stat” să ocupe locul meritat în viața social-economică a R.M. este necesară analiza practicilor altor țări în această chestiune – cum ar fi S.U.A., Ucraina ori Estonia – care știu cum să impună respect față de limba și cultura națională.

În acest context considerăm necesar ca în R.M.:

– să se recunoască și să se respecte profesionalismul specialiștilor în domeniu și, conform opiniei dumnealor, să se revină la denumirea corectă a limbii române;

– să se acorde cetățenia statului R.M. doar solicitanților care dovedesc cunoașterea limbii și istoriei statului;

– predarea în altă limbă decât în cea de stat să fie admisă doar în instituțiile preuniversitare, iar în cele universitare singura limbă de predare să fie cea de stat;

– pregătirea cadrelor științifice și elaborarea tezelor să se facă numai în limba de stat;

– angajarea la muncă să fie condiționată de cunoașterea corespunzătoare a limbii de stat;

– interzicerea oricărei informații publicitare în altă limbă decât în limba de stat (după exemplul recent al Ucrainei);

– creșterea ponderii timpului de emisie la radio și TV în limba de stat;

– mediatizarea informației oficiale doar în limba română.

Menționăm că unele din aceste activități au fost aplicate în diverse perioade din istoria recentă a R.M., un exemplu elocvent al efectului lor pozitiv fiind interesul pentru studierea limbii de stat la începutul anilor '90 ai secolului trecut.

Victoria TROFIMOV,
doctor în economie, UCCM

**Gheorghe NEGRU,
conf. dr., șeful Catedrei
Științe Socioumane
a Academiei
de Transporturi, Informatică
și Comunicații**

**POATE OARE
UN CONCEPT CARE
A FOST ȘI ESTE
EXPRESIA TEORETICĂ
A INTERESELOR
EXPANSIONISTE
RUȘEȘTI SĂ
ÎNTĂREASCĂ STATUL
REPUBLICA MOLDOVA?**

1-3. Adoptarea de către sesiunea a treisprezecea a Sovietului Suprem al R.S.S.M. a legii „Cu privire la funcționarea limbilor pe teritoriul R.S.S.M.” și a „Programului complex de stat pentru asigurarea funcționării limbilor” a constituit una dintre realizările cele mai importante ale mișcării naționale din R.S.S.M. care a creat, o dată cu oficializarea statutului de limbă de stat a „limbii moldovenești” în grafie latină și a celui de limbă de comunicare interetnică, premisele juridice necesare pentru regenerarea limbii române literare.

Desigur, soluția de compromis, pentru care a optat sesiunea după lungi dezbateri privind conferirea statutului de limbă de comunicare interetnică și limbii ruse, era, în condițiile inexistenței bilingvismului real, o „poartă” juridică ce favoriza subminarea calității de limbă oficială a limbii române și conservarea situației privilegiate a limbii ruse. De aceea, anume desemnarea statutului limbii de comunicare interetnică – „limba moldovenească” sau cea rusă – a devenit subiectul principal al luptei politice din cadrul sesiunii. Este explicabil deci de ce deputații democrați nu au insistat în plenul sesiunii asupra

includerii în lege a glotonimului *limba română*. În situația tensionată de mișcarea grevistă a unor întreprinderi rusolingve din R.S.S.M., ce doreau decretarea limbii ruse drept limbă de stat, confruntarea din cadrul Sovietului Suprem în chestiunea denumirii limbii ar fi putut duce la blocarea lucrărilor sesiunii și la continuarea discriminării și rusificării populației.

În definitiv, eșecurile noastre din domeniul lingvistic și etnocultural – limba română nu a mai devenit o limbă de stat în adevăratul sens al cuvântului – s-au datorat nu atât „părților negative” ale legislației din 1989, cât, mai ales, cedărilor elitei politice democratice și indiferenței funcționarilor din sistemul administrativ al R.S.S.M. și al Republicii Moldova (ne referim la români, căci de alojeni nu are rost să mai vorbim) care, alcătuind majoritatea, sunt responsabili de transpunerea corectă în viață a legilor. Defectele elitei și ale funcționarilor respectivi (conștiința națională fluctuantă, lipsa de demnitate și tendința spre compromisuri dubioase, corupția, orgoliile exagerate, inconsecvența, ignoranța și incompetența etc.) au fost și sunt dublate de lipsa culturii politice și a conștiinței naționale moderne în rândurile unei părți însemnate a populației românești din Republica Moldova, fapt care a blocat funcționarea mecanismului solidarității naționale, caracteristic statelor moderne democratice. Pe fundalul sărăcirii cumplite a populației și al luptei orgoliilor în interiorul partidelor democratice, s-a produs erodarea treptată a încrederii populației față de aceste partide și revenirea la putere, în februarie 2001, a comuniștilor. Aceștia și-au propus nu numai revizuirea legislației lingvistice, nu numai oficializarea limbii ruse și a obligativității studierii ei de către copiii români din chiar școala primară, ci și revederea principiilor de constituire a statutului național Republica Moldova. Deși încercări de a impune valorile etnolingvistice și culturale sovietice s-au făcut și în perioada zisă agrariană, cea comunistă se deosebește atât prin amploarea fenomenului restituirii, cât și prin metodele totalitare utilizate. Dacă agrarienii s-au detașat de perioada sovietică, cel puțin prin însușirea

unei titlaturi democratice, comuniștii de astăzi sunt continuatorii declarații ai vechiului regim. Spre deosebire de regimul sovietic, constituit în urma ocupației militare directe, cel agrarian și cel comunist sunt o consecință a competiției electorale desfășurate în cadrul unui sistem mai mult sau mai puțin democratic. De aici și responsabilitatea liderilor democratici de atunci, dar și a unei mari părți a populației ce nu poate ieși din prizonieratul mentalității sovietice.

Sub presiunea diverselor instituții internaționale, guvernarea comunistă este nevoită să accepte principiile și formele social-politice și economice moderne. Totodată ea respinge categoric instituționalizarea unor valori culturale precum limba română literară și istoria românilor – efecte și pârgii eficiente ale modernizării. Puși în situația de a alege între putere și consecvență ideologică, guvernanții comuniști abandonează parțial ideile marxist-leniniste, dar nu și antiromânismul. Ei insistă asupra legiferării vechilor falsuri ale istoriografiei sovietice, „garnisindu-le” cu fraze și teze proeuropene. Se urmărește, așadar, constituirea unei societăți lipsită de dimensiunea românismlui. Procedul nu este nou. Așa a acționat și administrația țaristă a Basarabiei, și cea sovietică în R.A.S.S.M. și R.S.S.M. Prima a opus românismlui, în timpul reformelor burgheze din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, rusificarea deschisă. Cea de-a doua l-a contrapus, în timpul colectivizării și industrializării, moldovenismul antiromânesc confecționat ca mască a rusificării. Or, în noile condiții de afirmare a unor regimuri democratice în Occident, promovarea deschisă a scopurilor rusificării în R.S.S.M. ar fi deteriorat imaginea acesteia de țară liberă și democratică. În scopul justificării politicii de rusificare s-a purces la inventarea concepției despre dezvoltarea națiunii burgheze și sovietice moldovenești în Basarabia și în R.S.S.M. Concepția respinge limba română literară, românismlul modern, considerându-le periculoase, însă elogiază arhaismul și rusificarea. Astfel, moldovenismul sovietic este de fapt o altă fațetă sau etapă a rusificării. Scopul moldoveniștilor este cunoscut – justificarea ocupației sovietice (= rusești)

a Basarabiei și soluționarea definitivă a „diferendului” cu România. Consecințele acestei politici, experimentate în R.S.S.M., sunt cunoscute – înapoierea culturală a moldovenilor, bălăceala în ruralism, tradiționalism, analfabetism. În timp ce modernizarea culturală a țărilor europene a condus la formarea limbilor literare, la dezvoltarea culturilor și națiunilor, mulți dintre moldovenii din R.S.S.M., mancurtizați, nu știau și nu știu încă de unde vin și cine sunt. De ce astăzi, în condițiile statului independent Republica Moldova, comuniștii insistă, ca și în timpul ocupației sovietice, să impună moldovenismul proletcultist în calitate de proiect național de alternativă românismlui? Justificarea oficială a unei asemenea politici este „întărirea statalității”. Poate oare un concept care a fost și este expresia teoretică a intereselor expansioniste rusești să întărească statul Republica Moldova? De fapt, alternativa propusă de comuniști a fost și este nu moldovenismul, ci rusificarea. Alternativa firească a moldovenismului tradiționalist, primitiv, conformă originii etnice, istoriei și culturii noastre fiind românismlul. Românismlul modern din Republica Moldova nu este un moft sau o diversiune statală, ci o necesitate obiectivă. A construi un stat modern și democratic, utilizând drept bază spirituală un concept primitiv – moldovenismul antiromânesc – înseamnă a condamna majoritatea cetățenilor acestui stat la înapoiere și deznaționalizare. Or, anume această categorie a populației constituie baza socială a comunismului revanșard. Nu independența formală prezintă pericol pentru comuniștii din Republica Moldova (ea este o iluzie atâta timp cât cetățenii nu cunosc adevărul și pot fi manipulați), ci perpetuarea românismlui modern. Astfel se explică de ce ei, odată ajunși la putere, s-au năpustit, în primul rând, asupra „Istoriei românilor”. Moldovenismul antiromânesc este instrumentul politic, utilizat de comuniști, pentru prepararea în masă a votanților docili și manipulabili. În condițiile păstrării regimului actual din Republica Moldova care neagă, de fapt, caracterul național al Republicii Moldova, limba română nu poate nicidecum să ocupe un loc prioritar în mecanismul de funcționare a statului nostru.

Ion MELNICIUC,
doctor în filologie,
Universitatea de Stat
din Moldova

FIECARE VORBITOR DE LIMBĂ ROMÂNĂ TREBUIE SĂ DEVINĂ CETATE

1. Legislația lingvistică, adoptată acum 15 ani, a fost, la acel moment, oportună. Specialiștii în materie, dar și politicienii noștri, care au participat la elaborarea legilor privind funcționarea limbii de stat și a limbilor minoritare, au conștientizat chiar din start imperfecțiunea lor. Dar au acceptat un compromis în speranța că timpul ne va dicta necesitatea stringentă de perfecționare a legislației. Calculele reieșeau din teza că orice lege nu este o noțiune statică, ci una mobilă, evolutivă.

Cine crede că acceptarea glotonimului *limba moldovenească* a fost o greșală, nu cunoaște realitatea de atunci.

Faptul că limba română a fost oficializată ca limbă prioritară a statului și s-a revenit la grafia latină însemna deja o victorie nebănuită de nimeni.

Răul cel mare este însă că legislația lingvistică n-a funcționat niciodată din plin. Când era să ia urcușul, a început declinul.

2. Astăzi, într-adevăr, legislația lingvistică este literă moartă. Spre aceasta s-a mers programatic. Guvernanții au strâmtorat cu bună știință funcționalitatea limbii române. Comuniștii au promis alegătorilor extensiunea (și așa extinsă!) a limbii ruse pe contul restricțiilor impuse limbii de stat. Conștient s-a tolerat nerespectarea legislației lingvistice de către conlocuitorii minoritari. Dacă acum câțiva ani aolingvii conștientizau necesitatea cunoașterii limbii române, în

prezent interesul lor a scăzut simțitor (ca să nu spunem total).

Așa-zisele eforturi ale puterii de vîrf depuse pentru ameliorarea situației create sînt pur formale, de ochii lumii.

3. Pentru a redresa situația deplorabilă în care s-a pomenit iarăși limba română, e nevoie, după părerea mea, de următoarele măsuri / acțiuni de urgență:

a) Legiferarea în Constituția R. Moldova a glotonimului *limba română*.

b) Perfecționarea legislației lingvistice în conformitate cu exigențele timpului. Și, firește, respectarea ei cu strictețe de către absolut toți cetățenii țării noastre.

c) Foarte multe depind și de noi înșine (vorbitorii de limbă română). Mai întîi, trebuie s-o însușim perfect, dar și s-o vorbim corect.

Și mai avem o datorie sfîntă: *s-o ocrotim!* Fiecare vorbitor de limbă română trebuie să devină *cetate*. Să nu se lase intimidat de alte limbi (agresive).

Acestea, dimpreună luate, constituie condiția *sine qua non* a supraviețuirii și prosperării limbii române la ea acasă.

Teodor COTELNIC,
doctor habilitat în filologie,
prof. Universitatea
Pedagogică de Stat
„Ion Creangă”, Chișinău

E NECESAR CA
STATUL
SĂ PROMOVEZE
O POLITICĂ
LINGVISTICĂ CLARĂ,
BAZATĂ
PE INVESTIGAȚII
ȘTIINȚIFICE
(NU PE MINCIUNI)

1. Cu toate concesii determinate de timpul în care a fost votată, legislația lingvistică adoptată la 31 august 1989 de sesiunea a treisprezecea a Sovietului Suprem, când R.S.S.M. făcea parte din componența fostei Uniuni Sovietice, a cărei politică de stat urmărea asimilarea popoarelor mici prin promovarea mult trîmbițatului bilingvism național-rus pe întreg teritoriul ei, legislația lingvistică, așa imperfectă și perimată cum este, a însemnat o victorie imensă a românilor basarabeni privind legiferarea triadei: identitatea (unitatea) lingvistică moldo-română, consfințirea statalității limbii române pe teritoriul republicii, revenirea la grafia latină. Indiscutabil, legile adoptate sub puternica presiune a maselor au constituit un imbold important în acțiunea de conștientizare a necesității renașterii naționale, au impulsionat procesul de reafirmare a limbii române, au impus utilizarea ei mai frecventă și mai corectă. Documentele ce urmau să fie traduse în viață aveau menirea să redreseze situația lingvistică dezastruoasă din țară, trebuiau să repare vechea și dramatica inechitate față de populația băștinașă majoritară lipsită mai bine de jumătate de secol

de cele mai elementare drepturi. Dar n-a fost să fie așa.

2. Evenimentele ce s-au scurs după 1991, când Republica Moldova și-a declarat independența, au luat o cu totul altă întorsătură. Lucrurile s-au schimbat brusc după alegerile din 1994, când la guvernare au venit agrosocialiștii, care au fixat în articolul 13 din Constituție sintagma *limba moldovenească* în locul celei de *limba română*, au desființat Departamentul de Stat al Limbilor, a cărei misiune era supravegherea limbii oficiale în toate domeniile și sferile de activitate umană, precum și promovarea și implementarea legislației lingvistice în republică, au lichidat cursurile de învățare a limbii române de către alolingvi, au anulat termenele privind atestarea nivelului de cunoaștere a limbii de stat de către cadrele de conducere din republică și de către specialiștii alolingvi care, în virtutea obligațiilor de serviciu, vin în contact direct cu populația, au neglijat articolele 21-23 din legislația lingvistică privind studierea limbii oficiale (de stat) în instituțiile de învățămînt cu predare în limba rusă. De fapt, problema studierii limbii de stat de către alolingvi nu este rezolvată pe deplin nici pînă în prezent. În condițiile de astăzi alolingvii nu simt necesitatea de a învăța limba statului în care locuiesc. Ei se bucură de privilegiu în toate sferele vieții sociale, culturale, politice (toți doritorii (veneticii) au primit cetățenie fără censul de vechime de trai în Moldova și fără verificarea gradului de cunoaștere a limbii române; grădinițele, școlile de toate gradele și grupele ruse la facultățile de la toate instituțiile de învățămînt funcționează nestingherit ca în perioada sovietică; la orice serviciu se angajează fără a susține vreo probă la limba română; fără a cunoaște limba oficială devin miniștri, deputați, parlamentari). Și după 13 ani de independență în Parlament se vorbește tot mai mult și mai mult rusește. Cei cîțiva deputați rusolingvi (rusofoni) au la dispoziție o armată întregă de traducători, dactilografe, juriști care le traduc zeci și sute de proiecte de legi, documente, decizii,

cuvîntările colegilor deputați etc.

Ca și în perioada sovietică, limba populației autohtone majoritare (care constituie 64,5%) continuă să fie marginalizată de cea rusă, limbă a unei etnii conlocuitoare ce alcătuiește 12,8% din populația țării (iar fără Transnistria, Gagauz-Yeri și Taraclia abia dacă mai rămîn vreo 5-6%). Ea nu este implementată în măsura convenită în toate sferile de activitate ale statului, nu a devenit limbă de contact interetnic, unica menită, prin definiție, să servească drept bază catalizatoare în procesul de integrare în viața societății a tuturor cetățenilor care locuiesc pe această palmă de pământ, indiferent de confesiunea și apartenența lor etnică.

În plus, guvernarea actuală, instaurată la timona țării după 25 februarie 2001, încearcă prin diferite căi să oficializeze limba rusă alături de cea română. E timpul, credem, să conștientizăm cu toții că, o dată cu destrămarea Imperiului sovietic, rusa și-a pierdut statutul de „limbă de comunicare între națiunile din U.R.S.S.”. Funcția de contact interetnic pe teritoriul Republicii Moldova îi revine în întregime limbii române. Ca și celelalte limbi ale etniilor conlocuitoare cu românii băștinași pe acest meleag, juridic rusa nu are dreptul moral să pretindă la statutul unei a doua limbi oficiale. Pentru consolidarea integrității statul are nevoie nu de pluralism lingvistic, ci de o limbă cu funcții primordiale, care să asigure integrarea socială a tuturor cetățenilor.

Decretarea rusei ca a doua limbă oficială ar însemna aceeași oprinare necruțătoare (de data aceasta legiferată) a limbii populației băștinașe majoritare de către limba oficială a altui stat. Căpătînd dreptul de a comunica fără nici o problemă în rusește, vorbitorii alolingvi nu-și vor mai da osteneala să învețe limba națiunii titulare. Oficializarea rusei ca a doua limbă de stat nu poate să nu se răsfrîngă negativ și asupra revigorării limbilor ucraineană, găgăuză, bulgară, evreiască (ivrit-idiș) sau ale altor etnii, conlocuitoare cu

românii moldoveni. Drept exemplu poate servi Transnistria, în care, deși sînt declarate trei limbi de stat (rusa, ucraineană și moldovenească), funcționează numai una – rusa. În U.T.A. Găgăuzia sînt decretate trei limbi oficiale (găgăuză, rusa, moldovenească), dar se vorbește numai rusa.

Procesul de rusificare a populației reprezentate de etniile neruse se realizează foarte intens prin intermediul școlii. La majoritatea acestor școli instruirea se face în limba rusă. Nu se învață la nivelul convenit româna...

O adevărată debandadă în ceea ce privește funcționarea limbii de stat se constată în sectorul privat, unde își desfășoară activitatea zeci de mii de oameni de afaceri, majoritatea (80%) fiind alolingvi, purtători, de regulă, ai limbii ruse. Aceștia nu se supun legilor lingvistice din țară, nu poartă nici o răspundere personală pentru buna funcționare și utilizare a limbii oficiale, nu iau măsuri pentru implementarea ei în colectivele de muncă. Diferite întreprinderi, instituții, firme, dirijate de businessmeni, își perfectează nestingherit actele în „limba lui Ilici”.

De unde, domnilor, respect pentru această limbă și pentru acest popor cînd președintele țării semnează cu litere rusești și vorbește mai mult în limba altui stat, fiindcă pe cea maternă o cunoaște cu aproximație.

3. Pentru conviețuirea civilizată a populației autohtone și a grupurilor etnice conlocuitoare e necesar ca acestor grupuri etnice să li se garanteze toate drepturile ce li se cuvin în conformitate cu standardele internaționale general acceptate (ceea ce se face, ba chiar în mod ireproșabil) și să li se înlesnească acomodarea la mediul etnic al populației autohtone (care nu se respectă). Alogenii de la noi sînt integrați doar în viața politică și economică, nu și în cea spirituală. Acomodarea la mediul etnic autohton înseamnă familiarizarea cu istoria și cultura autohtonilor, însușirea și folosirea elementară a limbii române, cunoașterea și acceptarea obiceiurilor și tradițiilor poporului băștinaș etc.

Chișinău. În primii ani de după adoptarea legislației lingvistice Ziua Limbii Române începea la monumentul lui Ștefan cel Mare și Sfânt

Rezolvarea problemei studierii și utilizării limbii române și a celorlalte limbi pe teritoriul Republicii Moldova de către alolingvi este extrem de importantă pentru societatea noastră, îndeosebi pentru salvagardarea și promovarea idealurilor și principiilor care constituie patrimoniul nostru comun. Diversitatea limbilor și a culturilor este un tezaur ce se cuvine să fie luat sub protecția statului, el are nevoie de susținere, dacă tindem spre o bună înțelegere, dacă dorim să învingem prejudecățile și intoleranța. Limba populației majoritare trebuie să devină cu adevărat mijloc de comunicare interetnică, catalizatorul unificării și consolidării societății civile, dar pentru aceasta e nevoie ca ea să fie însușită și vorbită de toți cetățenii republicii. E necesar ca statul să promoveze o politică lingvistică clară, bine cumpănită, bazată pe investigații științifice (nu pe minciuni), corectă și imparțială. Drept exemplu în acest sens ne pot servi Țările Baltice, Ucraina.

După noi, ar trebui efectuate următoarele revendicări:

– se cere în mod urgent elaborarea și aprobarea unei noi legislații lingvistice, care să țină seama de fap-

tul că Republica Moldova este o țară independentă, în care să se stipuleze fără echivoc că în administrația, economia, învățământul, cultura republicii funcționează exclusiv limba română;

– să fie întocmit un nou Program de Stat cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul republicii, în care să fie examinate principiile și mecanismele de aplicare a Legii;

– să fie modificat articolul 13 din Constituție în conformitate cu adevărul științific;

– limba română să fie limbă de predare în toate instituțiile de învățământ;

– să se renunțe la practica traducerii documentației și a reclamei vizuale;

– să fie reinstabilit Departamentul de Stat al Limbilor, urmînd să fie învestit cu toate drepturile ce i se cuvin;

– să fie create toate condițiile ca alolingvii locali să învețe limba acestui pămînt, iar conaționali noștri să însușească limba literară;

– să fie stabilite termene concrete de atestare a persoanelor cu funcții de răspundere în conducerea statului și a specialiștilor alolingvi.

Albina DUMBRĂVEANU,
director
al Centrului Național
de Terminologie
Eugenia CHIOSA,
secretar științific
al Centrului Național
de Terminologie

SÎNTEM DATORI SĂ NE APĂRĂM PROPRIA IDENTITATE

1. Adoptarea legislației lingvistice a constituit un act de-a dreptul revoluționar. Decretarea limbii române ca limbă oficială și revenirea ei la alfabetul latin a anticipat Declarația de Independență a Republicii Moldova, fapt ce denotă importanța limbii drept argument definitoriu al existenței unui popor. Sîntem convinși că anume adoptarea legislației lingvistice a impulsionat transformările din societatea noastră.

Evident, în condițiile anului 1989 acest set de legi a avut o mare însemnătate. Pentru prima dată a fost recunoscută identitatea lingvistică moldo-română, a fost aprobată limba oficială a statului, au fost declarate drepturile și garanțiile cetățenilor în alegerea limbii, s-a revenit la alfabetul latin... Mai puțin s-a insistat asupra *obligățiilor cetățeanului vizavi de „limba de stat” cu funcții de comunicare interetnică pe teritoriul republicii*, de aceea pînă astăzi oponenții noștri stăruie asupra unui alt alineat: *R. S. S. Moldovenească asigură pe teritoriul său condițiile necesare pentru dezvoltarea și folosirea limbii ruse ca limbă de comunicare între națiunile din U. R. S. S., precum și a limbilor populațiilor de alte naționalități*. Deși Uniunea R. S. S. nu mai există, „limba de comunicare între națiuni” a rămas pentru mulți aceeași – limba rusă, iar

limba română nu a reușit să devină factor de naturalizare a minorităților etnice și de creare a unei identități naționale. De aici și problemele interetnice alimentate de cele lingvistice care izbucnesc periodic în Republica Moldova.

Limba este, în primul rînd, cultură, dar tot prin limbă se face și politică. Este regretabil faptul că partidele politice promit soluționarea problemelor lingvistice doar în cadrul campaniilor electorale, iar în perioada dintre alegeri guvernării „rătăcesc” legile respective prin sertare, tergiversînd realizarea lor. Tabu-urile impuse au redus actuala legislație lingvistică la statutul limbilor moarte: puțini le cunosc și mai puțini le aplică.

2. Lipsa voinței politice, a consecvenței factorilor de decizie, lipsa unei politici lingvistice corecte și coerente au condus la marginalizarea limbii române. Din păcate, pe seama limbii române s-au pus prea multe „cataclisme” din societatea noastră de la '89 încoace – conflicte armate, probleme economice, sociale etc. Militanții de altădată sînt astăzi apatici, iar forțele capabile să unească eforturile sînt încă dispersate. Rutina își face efectul.

3. Pentru a redresa situația lingvistică, pentru a pune cu adevărat în valoare limba oficială a statului este necesară schimbarea mentalității, pe verticală și pe orizontală – *de la vlădică la opincă*. Este necesară crearea unei conjuncturi politice favorabile modificării legislației lingvistice, formării mecanismelor de realizare și de monitorizare a acesteia. Se cere „școlarizarea” lingvistică și terminologică a tuturor categoriilor de angajați, pentru ca limba oficială să funcționeze în toate domeniile. Sperăm că viitorul parlament va fi unul democratic, capabil să rezolve și problema limbii oficiale din Republica Moldova. Sîntem datori, devreme ce ne considerăm cu vocație europeană, *să ne apărăm propria identitate pentru a ne integra în diversitatea statelor și popoarelor libere*.

Ion BURUIANĂ,
conf. dr., Catedra Limbi
Moderne și Limbaj
Economic a UCCM

LIMBA ROMÂNĂ TREBUIE SĂ FIE PUSĂ ÎN DREPTURILE EI FIREȘTI

1. E cert că legislația noastră lingvistică, de care mulți au și reușit să uite, are și lacune. Dar, dacă ținem seama de realitățile obiective din anul 1989, adoptarea ei a constituit unul dintre cele mai importante evenimente ale renașterii noastre naționale, un pas enorm spre revenirea la normalitate.

Însuși faptul decretării limbii române („moldovenești”) ca limbă de stat și asigurarea funcționării ei în toate sferele vieții pe întreg teritoriul R.S.S.M. sînt niște lucruri la care pînă la acea dată se putea doar visa.

Dar, pentru ca limba română să devină în fapt limbă de stat, după declararea independenței republicii, în legislația respectivă erau absolut necesare completări și modificări substanțiale, conforme noii situații, ceea ce nu s-a făcut nici pînă azi. Din contra, multe articole ale legii „Cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul R.S.S. Moldovenești” au început a fi neglijate și încălcate grav.

În Guvern, Parlament, în administrația publică locală etc. au fost și sînt aleși, contrar legii și bunului-simț, și oameni care nu știu o boabă românește. În domeniul ocrotirii sănătății,

în comerț, transport, deservirea socială ș.a.m.d. întîlnim persoane care habar n-au de limba română.

Se pune întrebarea: în ce constă atunci pretinsa protecție a limbii de stat?

Păcat că guvernanții noștri nu vor să învețe nimic în acest sens din practica internațională.

2. Regresiunea, după cum se poate convinge oricine, se datorează, în primul rînd, guvernărilor noastre „înțelepte” de la 1991 încoace, care, în loc să facă totul ca limba română să fie, în sfîrșit, pusă în drepturile ei firești la ea acasă, au fost preocupate mai mult de promovarea limbii ruse. Iar cei ce ne conduc azi spre „viitorul luminos”, se zbat de patru ani să ne ferească cu declararea acesteia ca a doua limbă de stat, sperînd că peste o vreme va deveni unica.

În consecință, asistăm la o rerușificare acerbă a populației băștinașe pe toate căile și prin toate mijloacele posibile. E de ajuns să ne amintim de nenumăratele posturi de radio și televiziune rusești care poluează zi și noapte eterul, dar mai ales sufletul românilor basarabeni. Nu mai vorbim de hotărîrea aberantă și atît de dăunătoare a Parlamentului referitoare la publicitate, de presa de expresie rusă, de comportamentul sfidător al multor rusofoni față de limba noastră, de fluxul masiv de populație străină vorbitoare de limbă rusă ș.a.m.d.

Românofobia oficialilor de la Chișinău se manifestă și prin atitudinea lor față de limbă.

3. Cred că redresarea situației nu se mai poate produce decît prin schimbarea conducerii actuale, prin instaurarea unei guvernări cu durere de neam și de țară, cu gîndire modernă, europeană.

Petru BUTUC,
doctor în filologie,
Universitatea Pedagogică
de Stat „Ion Creangă”,
Chișinău

LIMBA ROMÂNĂ ESTE SINGURA LIMBĂ DE LA NOI CU DREPTUL DE A FI LIMBĂ DE STAT

1. Apreciez negativ – din orice perspectivă – legislația lingvistică adoptată acum 15 ani. Acest act este important doar ca document ce ar fi trebuit să devină un atribut al funcționării statului, o condiție *sine qua non* a existenței juridice, politice, economice și culturale a unei țări independente și suverane. Însă, prin felul cum sunt formulate articolele în legislație, climatul lingvistic din Republica Moldova nu poate fi redresat, fiindcă i se oferă prerogative oficiale și limbii ruse. Astfel, prin formulări de tipul „limba de stat sau limba rusă”, cea de-a doua este recunoscută și ea ca limbă oficială, de rând cu limba poporului băștinaș. Limba rusă îndeplinește, de fapt, în Republica Moldova funcțiile pe care ar trebui să le îndeplinească limba română.

2. Este mai mult decât adevărat că după un reviriment „lingvistic”, resimțit de întreaga societate prin anii 1989-1993, am ajuns iarăși în situația în care limba noastră, limbă de stat, este neglijată, marginalizată în instituțiile publice, în unitățile comerciale, în transport, pe stradă ș.a.m.d. După părerea noastră, la baza acestei regresii se află mai multe cauze, două dintre care se impun în mod deosebit:

a) legislația respectivă asigură, prin conținutul ei, un ciudat libertinism lingvistic, de care profită din plin limba

rusă, obținând, *de facto*, dreptul de limbă de stat;

b) actuala guvernare încurajează, aproape deschis, ignorarea limbii române. Astăzi populației rusofone i s-au creat condiții pentru a nu mai avea nevoie de însușirea limbii de stat. În prezent funcționează sute de unități economice, mai ales comerciale, unde limba noastră este total ignorată. Mai mult decât atât, aceste unități comerciale s-au transformat în niște societăți de promovare a spiritului șovin velicorus. Actualii guvernanți se fac a nu vedea și a nu auzi ce se întâmplă la postul de radio „Russkoe radio”, care este cel mai „performant” în acest sens, căci numai în 20 de minute de călătorie prin Chișinău cu microbuzul poți auzi pronunțându-se de 25-30 de ori cuvintele: „Russkoe radio, vsio budet horoșo!”. Cred că exemplul nu mai merită comentarii.

3. Pentru redresarea situației sociolingvistice din Republica Moldova se cere reformarea de urgență a legislației lingvistice adoptată acum 15 ani. Această reformă ar trebui să se facă în conformitate cu normele de drept internațional privind limbile de stat, așa încât nici o altă limbă să nu pretindă la prerogativele limbii de stat, de vreme ce nici una dintre ele nu reprezintă poporul băștinaș majoritar. Aceste limbi își au originea în alte țări, iar limba română este singura limbă de la noi cu dreptul de a fi limbă de stat, fiindcă ea este limba poporului autohton.

P.S. După părerea noastră, legislația lingvistică a Republicii Moldova trebuie să „copieze” legile despre limba de stat din Ucraina. Modalitatea de transpunere în fapt a legislației lingvistice trebuie să fie preluată, de asemenea, de la ucraineni, situația la capitolul respectiv fiind, la ei, mult mai bună. Ucraina a pus în aplicare legile despre limba de stat aproape pe deplin, deși la începutul independenței situația sociolingvistică în această țară era și mai tristă decât în Republica Moldova.

Claudia SLUTU-GRAMA,
doctor în filologie
Dumitru C. GRAMA,
doctor în drept

ESTE NECESARĂ PROTEJAREA LIMBII ȘI CULTURII NOASTRE NAȚIONALE

1. Adoptarea legislației lingvistice a R.S.S.M. în 1989 a constituit un act justițiar atât pentru interesele vitale ale populației autohtone, cât și pentru cele ale rușilor, ucrainenilor, bulgarilor, găgăuzilor, evreilor și ale membrilor altor grupuri etnice. Clauzele acestor documente au reprezentat fundamentul juridic al demarării procesului de trecere de la egalitatea formală a limbilor, vehiculată permanent în anii regimului sovietic, la egalitatea lor reală, deoarece atât româna, cât și limbile grupurilor naționale au început să fie utilizate pe larg în diverse domenii ale vieții social-politice, economice și culturale. În 1989 românii moldoveni au obținut dreptul de a vorbi în limba maternă în organele de stat, administrative, judiciare, la radio și la televiziune, în diverse alte instituții; să-și educe copiii în limba română; să realizeze alte activități, utilizând limba lor maternă. Limba română a devenit obligatorie pentru perfectarea documentelor și pentru lucrările de secretariat în toate organele de stat.

Legislația lingvistică răspundea nu numai intereselor populației autohtone. Grație stipulațiilor din actele normative menționate, a devenit posibilă studierea limbii materne de către copiii membrilor grupurilor naționale în zeci de școli și chiar instruirea în aceste limbi în unele instituții de învățământ preuniversitare și universitare din orașele și satele țării. La fel, a apărut posibilitatea de

a edita cărți, ziare, reviste, de a iniția emisiuni radiofonice și televizate, de a organiza activitatea unor instituții și asociații culturale în limbile grupurilor naționale: rusă, ucraineană, găgăuză, bulgară, idiș etc.

Concomitent, limba rusă n-a fost interzisă și nici n-a fost marginalizată. În conformitate cu art. 3 din legea „Cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul R.S.S. Moldovenești” ea se utilizează „în calitate de limbă de comunicare între națiuni”. Articolele 4, 6, 7, 9, 10, 11, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 29 stipulează, pe lângă obligativitatea utilizării limbii de stat, și dreptul de a folosi l. rusă.

Examinarea obiectivă a dispozițiilor actelor legislative lingvistice din 1989 ne permite să constatăm faptul că statutul limbii ruse a rămas neschimbat. Prin urmare, n-au fost restrânse nici drepturile vorbitorilor de limbă rusă.

Legislația lingvistică din 1989 a fost adoptată în perioada când Moldova făcea parte din Uniunea Sovietică. Sub presiunea grevelor, a blocadei economice, a arestărilor și a măcelurilor, organizate de miliție, de securitatea sovietică și de Interfront, care erau dirijate și susținute politic, economic, financiar și militar de conducerea P.C.U.S. și de guvernul sovietic, deputații Sovietului Suprem al R.S.S. Moldovenești au fost nevoiți să facă unele cedări în timpul definitivării și adoptării textelor unor articole ale legii. În consecință, după destrămarea U.R.S.S., conținutul anumitor acte juridice nu mai reflectă necesitățile obiective ale dezvoltării statului suveran și independent Republica Moldova în perioada lui de tranziție de la dictatura comunistă la statul de drept.

Impreciziile și lacunele ce s-au păstrat în legislația lingvistică de atunci permit și astăzi forțelor distructive să blocheze implementarea limbii române în activitatea organelor de stat, administrative, judiciare etc., în mod special, în localitățile populate preponderent de alolingvi.

Un obstacol în calea introducerii limbii române în zona de Est a Republicii Moldova îl reprezintă regimul anticonstituțional de la Tiraspol, care se opune respectării legislației lingvistice în vigoare.

2. Neglijarea și marginalizarea limbii române în diverse instituții publice este determinată de unele inconsecvențe și lacune din articolele legislației lingvistice în vigoare. Dar, în ansamblu, fenomenul menționat este determinat de un complex întreg de factori istorici, social-politici, economici și culturali:

– Pe parcursul anilor 1792/1812-1989 limba maternă a românilor din teritoriul istorico-etnic de la Est de Prut a fost în permanență marginalizată, iar în anii 1828-1917 ea a fost completamente interzisă. În activitatea organelor de stat, administrative, judiciare etc. se utiliza doar limba rusă. Erau numiți în funcțiile de stat persoanele care posedau foarte bine limba rusă. Nu se cerea cunoașterea limbii materne. Astfel, pe parcursul a două secole, un număr important de băștinași au neglijat sau chiar au disprețuit limba maternă. Un exemplu elocvent în acest sens îl oferă recensământul din 1989, conform căruia 120.368 de români moldoveni au declarat că limba lor maternă e limba rusă.

– Monopolul politico-juridic, economic, cultural, deținut de vorbitorii limbii ruse în anii dominației Imperiului Rus și a U.R.S.S.-ului, a contribuit la inocularea treptată în conștiința multor autohtoni a sentimentului de inferioritate față de „fratele mai mare”.

– Zeci de mii de români moldoveni au fost nevoiți, în anii 1944-1989,

să-și facă studiile în limba rusă. Cu regret, mulți dintre aceștia nu au reușit să însușească la nivelul cuvenit limba română.

– Mulți consângeni nu conștientizează un lucru esențial: respectând limba și cultura altor popoare, este necesară cunoașterea, respectarea și protejarea limbii și culturii naționale.

– A scăzut ponderea populației autohtone în ultimul deceniu, ca urmare a emigrării continue a românilor moldoveni în căutarea unei bucăți de pâine și a unui trai decent.

3. Pentru ca limba română să-și exercite funcțiile ei firești în calitate de limbă de stat în Republica Moldova, ar fi binevenite următoarele acțiuni:

– Parlamentul Republicii Moldova să facă modificări și completări în actele legislative lingvistice, având la bază principiile științifice și experiența statelor de drept.

– Organele de stat, partidele politice, instituțiile de învățământ, mijloacele mass-media, organizațiile non-guvernamentale să elaboreze și să promoveze un amplu program de educare a populației republicii în spiritul dragostei față de limba română.

– Să fie create condiții reale, inclusiv un cadru juridic adecvat, pentru ca alogenii să cunoască limba de stat.

– Organele de drept să vegheze, în permanență, respectarea legislației lingvistice și să-i tragă la răspundere, conform legii, pe cei care blochează utilizarea limbii de stat.

– Funcționarii publici și de stat (inclusiv deputații Parlamentului R. Moldova) să posede și să utilizeze în mod curent limba română.

Ion ȚURCANU,
doctor habilitat în istorie,
profesor

E CONTRAPRODUCTIV SĂ CREDEM CĂ SÎNTEM CONDAMNAȚI PE VECIE

1. În general a fost bună. Astăzi ne-am putea mândri cu faptul că în august 1989 o bună parte a intelectualității basarabene înțelese că o reformă lingvistică radicală însemna, în fond, obținerea unui instrument eficient pentru redresarea condiției publice în favoarea românilor moldoveni ca populație majoritară a acestei provincii românești, cotropită de sovietici și ținută sub cizma grea a acestora, și asta cu atât mai ușor cu cât anterior limba rusă fusese impusă ca obligatorie pentru toată lumea de aici în orice gen de activitate, în timp ce, pe de altă parte, româna era lipsită de orice statut oficial, ocupantul avînd grijă să promoveze în mediul băștinașilor o atitudine neglijentă și disprețuitoare față de propriul lor grai. Tocmai de aceea era necesar ca legile, care urmau să schimbe în bine situația, să conțină stipulări precise menite să provoace și să alimenteze prefaceri social-politice, care ar fi reparat statutul civic al românilor basarabeni în așa măsură, încît aceștia să redevină stăpînii propriului lor destin.

Din păcate, atunci, noi nu am știut cum și nu am putut merge – în acest sens – departe. Deși priveam, cumva, cu un ochi la ceea ce făceau balticii în această privință, care se aflau înaintea noastră, nu i-am urmat pînă la capăt în aceste acțiuni, care trebuiau să fie și pentru noi, așa cum au fost pentru ei, o adevărată cotitură istorică.

Greșeala noastră fatală a fost aceea că, atunci cînd s-a propus și

s-a votat legislația lingvistică, noi încă nu ajunseserăm să înțelegem că ea putea să aibă sorți de izbîndă numai în contextul realizării unui întreg program de prefaceri social-economice, culturale și politice. Altfel spus, era imperios necesar a o corela cu reformele privind proprietatea, cetățenia, sistemul electoral, statutul funcționarului public etc., toate acestea pornind, bineînțeles, de la Constituția țării, care trebuia să conțină *in nuce* evoluția reformelor.

Din această cauză, legislația lingvistică din 1989 s-a dovedit a fi ineficientă. Cu tot patetismul momentului, cu tot entuziasmul debordant cu care a fost adoptată, ea a rămas doar un paliativ: a adus, evident, și niște rezultate pozitive (de pildă, folosirea limbii române în sistemul educațional, în cadrul întrunirilor publice, inclusiv în instituțiile de stat, încetarea persecutării ei *fățîșe* de către autorități), dar n-a mai devenit acel important instrument al politicii de stat așa cum și-l închipuiau, fie și incomplet, prin 1988-1989 cele mai luminate minți ale intelectualității basarabene.

2. În fond, la această întrebare am răspuns ceva mai sus. Trebuie să mai adaug că „revirimentul lingvistic” dispăruse de fapt înainte de 1992. Să amintim că după adoptarea legilor privind statutul limbii „moldovenești”, mai cu seamă pe parcursul anului 1990, existau multe cursuri de învățare a limbii române pentru alolingvi, dovadă că aceștia luaseră în serios sarcina ce le stătea în acel moment în față, pentru că luaseră în serios și zisa inițiativă lingvistică. Singurii care neglijaseră această inițiativă au fost tocmai demnitarii moldoveni de cel mai înalt rang. Și, așa cum era de așteptat, toată puzderia de cursuri de învățare a limbii române de către rusofoni s-a spulberat cît ai bate din palme.

Este un fenomen cît se poate de instructiv, întrucît arată clar de unde vine maladia.

3. La ora actuală, a schimba starea de lucruri în această privință,

Tinerii scriu istoria noastră nouă

Într-o asemenea măsură, este cu neputință. Totuși e contraproductiv să credem că sîntem condamnați să ne bălăcim pe vecie în această mizerie. În perspectivă, eu nu văd mai mult de două soluții, mai mult sau mai puțin realiste. Prima: de vreme ce această problemă este de natură politică, ar fi de așteptat ca schimbarea conducerii politice a R.M. să aducă schimbări spre mai bine și la acest capitol. A doua (ca variantă ideală) ar fi: unirea politică, în cadrul acelorași frontiere naționale, a celor două state românești, ceea ce, în ultima vreme, pare un lucru firesc și pentru ruși. Subliniez că nu e vorba de o unire în cadrul Uniunii Europene, acesta fiind un

fapt irelevant în raport cu chestiunea pe care o discutăm aici. Ceea ce îngrijorează mult în cazul de față e faptul că actuala conducere politică a României pare nepregătită pentru o astfel de soluție, așa încît atunci cînd va sosi momentul, ea va fi luată prin surprindere, fiind pusă în fața faptului împlinit. Istoria se va repeta, *mutatis mutandis*, și de data aceasta. Numai că acum noutatea cea mare va fi aceea că unirea nu va fi impusă de voința milioaneilor de români basarabeni, ci pur și simplu dictată de interesele geostrategice ale unor factori politici de mare influență în lumea de azi, fie rușii, fie americanii sau alții.

Victor GREBENȘICOV,
șeful Departamentului
Relații Externe al Academiei
de Studii Economice
din R. Moldova

MOLDOVENISMUL PRIMITIV A PORNIȚ IARĂȘI ÎN OFENSIVĂ

1-3. Legislația lingvistică în vigoare răspunde, de fapt, imperativelor de atunci, din 1989, ale unei republici unionale. Și bineînțeles că acum, când Republica Moldova este un stat independent, ea este depășită de realități. Cu 10 ani în urmă s-a făcut tentativa de a o actualiza, însă situația politică incertă n-a permis realizarea acestui lucru.

În deceniul 9 al secolului trecut, limba română din R. Moldova se afla la un pas de dispariție. Și dacă nu i s-ar fi atribuit statutul de limbă de stat, situația lingvistică din dreapta Nistrului ar fi devenit astăzi identică cu cea din Transnistria.

Părțile negative ale legilor respective rezidă în faptul că egalează în drepturi limba română cu limba rusă. Iar în condițiile unui stat suveran acest lucru pare ciudat.

Trebuie să amintesc, cu părere de rău, că românii basarabeni erau preocupați, în anii '88-'92, mai mult de ceea ce se numește suflet. Între timp situația economică a țării s-a înrăutățit și i-a obligat să se ocupe mai mult de redresarea condiției materiale. Această mutație s-a răsfânt asupra politicului. La putere au venit guverne care promiteau succese foarte rapide în toate domeniile, inclusiv în domeniul culturii. Însă limba română este marginalizată din nou.

Și moldovenismul primitiv a pornit iarăși în ofensivă.

Eu apreciez în mod deosebit acele articole ale legislației care se

referă la toponimie, antroponimie, la folosirea lor corectă în limba română, rusă și în alte limbi.

Dar ce avem în prezent la capitolul în cauză? Până și televiziunea națională, în emisiunile ei de limbă rusă, neglijează complet articolele amintite. Eu comunic destul de des cu funcționarii de la Departamentul Relații Interetnice și constat cu surprindere că ei nu cunosc legislația lingvistică. Este nevoie deci ca ea să fie studiată și asumată.

Este necesar ca R. Moldova să aibă o instituție centrală specializată în domeniul funcționării limbii române. Ceea ce făcea la începutul anilor '90 Departamentul de Stat al Limbilor erau niște acțiuni utile. Unii spun că nici un stat n-are asemenea departamente. Dar situația lingvistică din R. Moldova este în criză și reclamă înființarea unei instituții care să o soluționeze în direcția unor rezultate palpabile. Cele câteva persoane de la Departamentul Relațiilor Interetnice nu pot cere conducerii de vârf să aibă o atitudine civilizată față de limba acestei țări și să înceteze provocările privind denumirea limbii de stat.

Am constatat în ultima vreme și altceva: reforma ortografică din 1993, care a cerut în România folosirea literei **â** din **a** este politizată în Republica Moldova. Unii găsesc în acest **î** din **i**, vezi bine, un specific al „limbii moldovenești”. Însă punctul lor de vedere dovedește un provincialism lingvistic extraordinar. Ei spun că Institutul de Lingvistică n-a aprobat această normă ortografică. Dar nici nu este nevoie. Limba spaniolă este folosită în aproape 20 de țări, deciziile pe care le adoptă Academia spaniolă sunt obligatorii pentru toate țările, fără nici o aprobare a parlamentelor ori institutelor locale de profil. La noi e altfel...

Și totuși eu sunt optimist: cu toate că nu s-au obținut prea multe lucruri în efortul de promovare a statutului oficial al limbii române, dacă privim problema din alt unghi, vom sesiza că degradarea acesteia a încetat.

Zinaida TĂRĂȚĂ,
conf. dr., Universitatea
„Alec Russo”, Bălți

ACTUALMENTE, ÎNSUȘIREA ȘI FUNCȚIONAREA LIMBII DE STAT ESTE LIPSITĂ DE SUPT MOTIVAȚIONAL

1. Lipsită de protecție juridică, limba – condiție esențială a existenței noastre – riscă a fi astăzi complet marginalizată. Legislația lingvistică, adoptată în 1989, a salvat totuși limba română, limba populației majoritare din Republica Moldova. Conferindu-i-se statut de limbă de stat, i s-au legiferat anumite drepturi. Drepturile sunt însă corelative obligațiilor. Imprimându-li-se acestora din urmă un caracter facultativ, desemnat în majoritatea articolelor prin sintagme de tipul „în limba de stat ori în limba rusă”, „în limba de stat sau într-o altă limbă acceptabilă”, „în limba de stat și în limba rusă”, s-au creat premise pentru nerespectarea legislației. Limba a rămas, pentru sistemul democratic din republică, un simplu instrument de comunicare, mai puțin o componentă a spiritualității neamului, „măsurariul civilizației” poporului, iar cei care urmau să ocrotească limba de stat (limba română), adică s-o vorbească frumos și să-i îndemne și pe alții să procedeze la fel, și-au creat din ea un paravan politic.

2. Lipsa unei concepții privind utilizarea limbii române în toate sferele vieții politice, economice, culturale și sociale, reactivarea forțelor antidemocratice, ideologizarea problemelor lingvistice, negarea adevărului științific privind denumirea

limbii noastre, au favorizat un nou val de românofobie și ostilitate față de limba română. Însușirea limbii de stat este un drept al populației alo-lingve, statul având datoria asigurării condițiilor propice pentru posedarea acestei limbi sub aspect comunicativ. E lucru știut că orice activitate, în special cea de învățare, are o anumită motivație. Actualmente, însușirea și funcționarea limbii de stat este lipsită de suport motivațional. O limbă se învață atunci când se simte necesitatea de a o cunoaște – au demonstrat-o toate metodicele tradiționale și netradiționale, clasice și moderne. Astăzi nu putem vorbi, la modul serios, despre necesitatea cunoașterii limbii române de către aolingvi. Asistăm la o situație paradoxală: pe de o parte se formulează cerințe cu privire la cunoașterea limbii, se profită de proiecte cu finanțare internațională, iar din culise se face simțită tendința de a nu se studia limba de stat. Oricât ar părea de ridicol, balanța înclină anume spre încurajarea necunoașterii limbii, favorizată în mod indirect prin: suspendarea atestării privind nivelul de cunoaștere a limbii române pentru îndeplinirea obligațiilor funcționale; anularea probelor la limba română la examenele de admitere; reducerea exagerată a numărului de ore la limba română în cadrul facultăților nefilologice etc.

3. Teoretic, situația sociolingvistică din Moldova ar putea fi redresată prin: asigurarea *de jure* și *de facto* a respectării legislației lingvistice perfecționate în măsura în care s-ar asigura funcționarea deplină și reală a unei singure limbi de stat – româna – în toate sferele vieții sociale; abordarea problemelor lingvistice din perspectiva drepturilor omului, a adevărului științific, a exigențelor scării de valori ale democrației; conștientizarea rolului de cetățean și perceperea valorilor semnificative ale limbii țării cetățenii căreia suntem.

Ion HADÂRCĂ,
poet, prim-vicepreședinte
al Parlamentului Republicii
Moldova în anii 1990-1993

DACĂ ȘANSA **MOARE PRIMA**

1-3. Sunt întrebări extrem de grele și cu atât mai dificile din perspectiva celor 15 ani, care s-au scurs de la adoptarea legislației lingvistice. Un deceniu și jumătate presupune un important segment istoric din viața fiecărui stat, a fiecărui popor. Dificultățile formulării unui răspuns adecvat încep chiar din start, adică de la echivocul sintagmei „din perspectiva zilei de azi” care, în sens tradițional, presupune un anumit progres, o perspectivă dinamică, încurajatoare.

Or, ceea ce se întâmplă **azi** în Republica Moldova este contrar logicii progresului, tocmai lipsa perspectivelor clare fiind problema acestei republici.

Dar, să revenim. „Părțile pozitive” și „negative” țin mai mult de domeniul specialiștilor în materie. Și aici, tocmai în lumina acestei delimitări / asumări, ne apropiem de miezul problemei. Vorba e că întotdeauna au existat în jurul legislației lingvistice două modalități distincte de abordare: **prima** – strict filologică sau științifică, și a **doua** – politică, sociopolitică sau global-existențială.

Nu voiesc să diluez ori să evit subiectul discuției. Chit că în condițiile actuale ambele puncte de vedere converg spre o interdependență absolută. Anume această interdependență a fost neglijată în anumite perioade din cauze diferite: tactice, polemice, ideologice, elitiste, îngust-dogmatice, din ignoranță ori, pur și simplu, din lipsa experienței în rezolvarea problemelor de asemenea anvergură.

Să precizăm. Adoptarea legislației lingvistice în cadrul Sesiunii a XI-II-a a Sovietului Suprem al R.S.S.M. de la 29 august – 1 septembrie 1989 înseamnă propriu-zis adoptarea legilor *Cu privire la statutul limbii de stat a R.S.S. Moldovenești, Cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul R.S.S. Moldovenești, Cu privire la revenirea limbii moldovenești la grafia latină și a Programului complex de stat pentru asigurarea funcționării limbilor vorbite pe teritoriul R.S.S. Moldovenești.*

Adoptarea acestui set de legi și acte normative a decurs în condiții extrem de complicate, sub ochiul arhivigilent al Moscovei și al partidului comunist, care au luptat din răspuțeri pentru păstrarea sintagmei „limba rusă, ca limbă de comunicare” și eliminarea recunoașterii identității lingvistice moldo-române în textul de bază, constituțional, această idee fiind formulată doar în legea *Cu privire la funcționarea limbilor...*

Respectiva legislație lingvistică este tributară condițiilor de dictat din cadrul imperiului sovietic și cu toate că a fost elaborată de cei mai competenți savanți în domeniu la acea vreme (S. Berejan, A. Ciobanu, Al. Dâru, N. Mățaș, An. Eremia, I. Borșevici, I. Dumeniuk ș.a.), ea a fost substanțial alterată de un soviet suprem vizibil antinațional, necompetent și controlat de comuniștii servili imperiului.

Să ne amintim succint și de contextul în care a fost adoptată această legislație. El a fost unul eminamente politic. Zic politic și nu politizat, politizarea fundamentalistă fiind intens promovată de cerberii regimului.

Iar sensul politic autentic, de care se temeau autoritățile, venea tocmai din dorința puternică de libertate și suveranitate a acestui pământ. Componentele politice substanțiale de la acea vreme ale mișcării de emancipare națională, care își revendica tot mai insistent drepturile legitime, erau: faza inițială a revoluției / re-scuturării „de catifea” prin implicarea „neformalilor”, cum

27 august 1991. Semnarea Declarației de Independență a Republicii Moldova

eram botezați atunci, apoi Cenușă și Mișcarea democratică întru susținerea restructurării (6 iunie 1988), mai apoi constituirea, în condiții de ilegalitate, a Frontului Popular din Moldova (20 mai 1989); mitingurile spontane și pichetările nesancționate, liberalizarea presei, în special a celei scriitoricești, și apariția, înaintea legislației lingvistice, a publicațiilor în grafia latină *Glasul Națiunii*, *Deșteptarea*, *Literatura și arta*, *Nistru (Basarabia)* ș.a.

În toată această perioadă turbulentă partidul comunist din Moldova

și-a manifestat reticența și ostilitatea față de revendicările neamului, iar Tezele din noiembrie 1988 ale CC al PCM și „Niet, niet, niet”-ul lui F. Bondarciuc au catalizat enorm concentrarea și coalizarea forțelor naționale. Proiectele de alternativă ale Uniunii Scriitorilor și Academiei de Științe au impulsionat această mișcare, iar delegații moldoveni la Congresul I al deputaților poporului din U.R.S.S. au cerut în primul lor demers, din mai 1989!, „proclamarea limbilor naționale drept limbi de stat” în toate republicile ex-sovietice.

Astfel încât Marea Adunare Națională, convocată de FPM la 27 august 1989, venea ca un corolar al voinței celui circa un milion de români basarabeni sosiți în centrul Chișinăului pentru a-și cere drepturile și libertățile. În istoriografia timpului s-a creat falsa impresie că MAN a fost una „lingvistică”, consacrată doar problemelor limbii. Este adevărat că MAN a fost convocată în ajunul sesiunii a XIII-a, în mod special, pentru a se face auzită vocea poporului (*vox populi*) de către instituțiile statului și reprezentanții vechiului regim. Dar MAN, ca expresie supremă și nemaiîntâmpată în acest spațiu de pe timpurile lui Ștefan cel Mare și Sfânt, venea să formuleze tranșant vastul program politic, în care se regăseau ogindite aspirațiile profunde și adeseori confuze ale românilor moldoveni. Pentru prima dată au răsunit pledoariile reformatoare pentru adevărul istoric și istoria netrucată, pentru suveranitatea statală și independența economică, pentru naționalizarea întreprinderilor unionale, pentru pluralism politic, împroprietărirea cu pământ a țăranilor, separarea puterilor în stat și independența justiției, pentru relații externe directe cu toate statele lumii, pentru libertatea opiniei, democratizarea societății, libertatea de asociere și, bineînțeles, ridicarea la rang de limbă de stat a limbii vorbite de majoritatea populației republicii. MAN a adoptat un Document final și un șir de rezoluții, prin care soluționarea problemelor lingvistice era privită într-un context al acțiunilor complexe, de accedere treptată spre deplina suveranitate și independență statală. În acest context, problemele limbii, culturii naționale, credinței și autonomiei bisericii, istoriei și conștiinței identitare își regăseau siguranța deplină numai într-un nou proiect de Constituție a statului suveran ce urma, în baza „pluralismului politic și a alegerilor libere”, să-și aleagă un Parlament democratic, ce ar anula consecințele Pactului Ribbentrop-Molotov, ar legifera aspirațiile poporului, inclusiv atributele de bază

ale suveranității sale – tricolorul, imnul și stema, și ar proteja constituțional numele de ROMÂN și de LIMBA ROMÂNĂ. Sesiunea apropiată era doar o acțiune de compromis.

Declarația de independență, de la 21 august 1991, a finalizat o bună parte din aceste deziderate, însă invazia de la est a armatei ruse, enclavele separatiste și duplicitatea „lichelelor naționale” au zădărnicit desăvârșirea programului MAN, iar credința naivă, că doar cu argumentul științific se poate lupta împotriva imperiului, a fost îngropată, la Nistru, sub șenile de tancuri rusești și în Parlamentul chișinăuian, sub art. 13 și sub umilitoarele acorduri și cedări regresive. Din păcate, și mult râvnita asistență a instituțiilor europene și internaționale s-a redus, de cele mai multe ori, la „monitorizare contemplativă”, inoculându-ne sentimentul că suntem uitați de lume. Încât mă întrebam adeseori: dacă șansa moare prima, la ce bun speranța ultima să moară?

Perioada grevelor studențești din primăvara lui 1995 și a Conferinței științifice (parlamentare) *Limba română este numele corect al limbii noastre* din 20-21 iunie 1995 a sucombat definitiv în criza ADR-ului și revenirea comuniștilor la putere, iar recente idei de federalizare și noua *Concepție a politicii naționale de stat a Republicii Moldova* tind să anuleze și bruma de protecție lingvistică ce o mai aveam.

Evenimentele de ultimă oră, greva ziaristilor concediați nelegitim de către administrația procomunistă a așa-zisei „Radio-Televiziuni publice” și blocarea liceelor românești din Transnistria de către miliția cazăcească, parcă ar fi din timpul mișcărilor „neformale”. Să ne imaginăm pe o clipă că manifestanții și-ar schimba locurile: ziaristii ar cere lui Smirnov Televiziune publică, iar liceenii din Tighina, Râbnîța, Tiraspol i-ar cere lui Voronin să le recunoască dreptul legitim de a studia limba română și istoria românilor!

Credeți că s-ar schimba ceva prin această rocadă?

Irina CONDREA

SCURT ȘI CLAR

Exprimarea laconică este considerată în majoritatea cazurilor un avantaj, în special în comunicarea curentă, cotidiană, când nu putem face risipă de timp și trebuie să vorbim scurt și clar, adică laconic.

Cerința de a vorbi cât mai scurt este deosebit de actuală în timpul ședințelor, conferințelor, diverselor reuniuni publice, în cadrul cărora se recurge chiar la reglementarea timpului, când fiecărui vorbitor i se acordă doar un anumit număr de minute. Depășirea timpului oferit poate fi considerată drept o lipsă de respect față de asistența din sală, căci persoana care încalcă regulamentul face abuz de timpul și răbdarea celor prezenți.

Această conduită trebuie urmată și în cadrul dezbaterilor – intervențiile trebuie să fie scurte, concise și la obiect. Însă foarte mulți au obiceiul să-și înceapă intervenția „scurtă” cu introduceri și scuze kilometrice, care nu au nimic cu subiectul discutat și doar consumă timpul prețios, lipsindu-i pe alții de posibilitatea de a vorbi. Astfel, cel căruia i s-au acordat doar două minute în cadrul dezbaterilor face o mare greșeală, când își începe intervenția așa: „Doamnelor și domnilor, eu știu că avem foarte puțin timp și lumea este deja obosită, dar mai sunt mulți doritori de a-și spune părerea, de aceea eu am să mă exprim scurt și n-am să mă opresc asupra celor expuse deja în raport, deoarece vorbitorul a examinat amănunțit problema și nu mai are rost să insist, dar să știți că aspectul la care vreau să mă refer este foarte important și trebuie neapărat să fie luat în considerație. Ca să economisim timpul, mai ales că este deja târziu, eu aș vrea să spun numai un lucru pe care, de fapt, l-a amintit deja cineva aici și anume **că...**”. În sfârșit,

vorbitorul nostru a ajuns, se pare, la ideea pe care dorea să o expună, dar cât timp i-a luat – lui și celorlalți – până să ajungă la esență, la acel aspect, care – culmea! – s-ar putea să nu fie deloc important și valoros pentru discuția concretă ce se desfășoară. De aceea, asemenea promisiuni de a economisi timpul prețios, de a nu abuza de răbdarea auditoriului obosit, de a spune ceva extrem de important ș.a.m.d nu folosesc la nimic și îl pun pe cel care le debitează într-o lumină cu totul nefavorabilă.

Bineînțeles că, pentru a interveni într-o discuție, trebuie folosite anumite elemente verbale, prin care vorbitorul să arate că are ceva de adăugat, de precizat, dar acestea vor fi foarte laconice și vor fi însoțite în mod obligatoriu de binecunoscutele formule de politețe, adresate moderatorului și asistenței, cum ar fi: vă rog să-mi permiteți o precizare; aș dori, dacă se poate, să adaug ceva; îngăduiți-mi să intervin; cu permisiunea dumneavoastră, aș adăuga... ș.a. Toate acestea sunt necesare pentru ca discuția să se desfășoare într-un mod civilizată și oponentii să se audă reciproc.

În sfârșit, pentru ca intervenția dumneavoastră în timpul unei dispute să aibă succes, este bine să vă conduceți de următoarea regulă: notați, cel mai bine pe puncte, ceea ce aveți de spus și urmați cu strictețe acest mic plan, nu vă lăsați furati de plăcerea de a improviza, căci improvizația de moment s-ar putea să nu fie prea inspirată. În acest sens, probabil că au foarte mare dreptate actorii care afirmă, în mod paradoxal, că cea mai bună improvizație este cea meticolos pregătită în timp.

Laconismul și exprimarea succintă sunt foarte necesare în comunicarea la serviciu, în birouri, în mediul funcționarilor – cu vizitatorii, cu șefii, cu subalternii: aici introducerile trebuie să fie cât mai scurte, digresiunile „lirice” cât mai lapidare, căci problemele de rezolvat sunt multe, iar timp este puțin. Nu în zadar unii funcționari afișează în birouri un slogan, luat, se zice, din arsenalul celebrului țar Petru

I, care se știe că era un administrator foarte dur și nu admitea vorbăria goală. În original acest cod de conduită sună așa: *говори ясно, проси мало, уходи быстро*, adică: *vorbește clar, cere puțin, pleacă repede*.

De altfel, pătrunzând și mai departe în adâncurile istoriei, putem afla că romanii, în antichitate, organizau chiar concursuri de exprimare laconică. Se zice că la o asemenea competiție pretendenților li se cerea să improvizeze un dialog, în care să-și adreseze fraze și cuvinte cât mai scurte, dar sensul să fie absolut clar și să nu pericliteze comunicarea. Unul dintre concurenți a declarat că a putut formula cel mai laconic enunț, pe care l-a adresat interlocutorului său. Propoziția conținea doar două cuvinte extrem de scurte: **Eo rus**, ceea ce înseamnă „Plec la țară”. Foarte mândru de un asemenea laconism, el aștepta răspunsul, dar triumful său n-a durat mult, pentru că adversarul i-a răspuns: **I**, adică „Pleacă”.

Această mostră de dialog laconic „**Eo rus – I**” ar trebui să le amintească celor volubili că multe lucruri se pot spune scurt și clar, fără a face risipă de vorbe și de timp.

Laconismul în textul scris are alte fațete și trebuie să respecte alte rigori decât în vorbire. În scris, foarte des pentru a evita denumirile mai lungi, se recurge la abrevieri, multe dintre acestea devenind cu timpul familiare cititorilor, în special când este vorba de instituții, foruri, partide, de exemplu, denumirile abreviate ale unor universități, cum ar fi U.S.M. (Universitatea de Stat din Moldova), ULIM (Universitatea Liberă Internațională din Moldova), ASEM (Academia de Studii Economice din Moldova) și altele.

Unele abrevieri utilizate constant nu sunt chiar bine înțelese. Acesta este cazul latinescului **et caetera**, care se abreviază în scris **etc.**, dar când textul este citit, se pronunță în întregime – „*etcétera*”, nu **etc.**, la fel **ș.a.** se pronunță complet – și *altele* (și *alții*). Însă mai important în legătură cu **et caetera** este un lucru care trebuie bine memorizat: **et caetera**

este format la origine din conjuncția **et** cu sensul și urmat de pronumele latinesc **caetera** (*altele, altceva*), avându-se în vedere alte obiecte, alte lucruri; astfel că **et caetera** are sensul de „și altele” cu referire la obiecte, lucruri, noțiuni, idei, dar nu la oameni, persoane. Prin urmare, se poate spune: *printre discipline studiate figurau istoria, retorica, stilistica etc.*, prin **et caetera** înțelegându-se și alte discipline. Iar când este vorba despre oameni, nu vom spune și nu vom scrie: au participat profesorii Leahu, Pânzaru, Tudoran **etc.**, pentru că nu sunt niște obiecte, iar pentru a arăta că au fost mai mulți decât cei enumerați, vom scrie și vom spune **și alții**, abreviat **ș.a.** Deci, la întrunire au fost prezenți V.Moraru, A.Vieru, N.Ciobanu **ș.a.** – și alții – **nu etc.**

De obicei, se abreviază numai în scris o serie de denumiri care indică statutul persoanei – *domnul, doamna*, într-un text neutru *dl, dna*, scrise cu literă mică. Când acestea se folosesc într-o adresare oficială, într-un document, ele se vor scrie complet și cu majusculă – către Doamna ministru, către Domnul director al agenției. Se utilizează în mod curent abrevierile **prof.** pentru *profesor*, **conf.** pentru *conferențiar*, **dr.** pentru *doctor*, dar la lectură acestea vor fi pronunțate complet – deși este scris *prof. Marin*, vom citi *profesorul Marin*, la fel și în celelalte cazuri.

Prin analogie, se abreviază și alte cuvinte, însă atunci când cineva recurge la o formă prescurtată, trebuie să aibă grijă ca ea să sune decent și să nu stârneasce nedumerirea sau hazul celor care citesc. De exemplu, abrevierile **drd** și **drdă** pentru *doctorand* și *doctorandă* par destul de nostime, mai ales când apar frecvent, de exemplu, în programa unei conferințe, care capătă cam următorul aspect: *Alina Guzun, drdă, Elena Castraveț, drdă, Vasile Racu, drd, Galina Crudu, drdă*. Această abundență de **drde** reduce la zero intenția alcătuitoarelor de a scrie laconic, deoarece puțina economie de hârtie făcută prin omiterea câtorva litere s-a obținut cu prețul unei exprimări cu totul nepotivite.

Zinaida TĂRIȚĂ

CONOTAȚII CONTEXTUALE ALE ABREVIERILOR

Formarea prin abreviere a unităților lexicale noi este un procedeu foarte activ, ponderea abrevierilor în lexicul contemporan fiind, după cum menționează unii cercetători, în continuă creștere [1, 191; 2, 37]. În acest sens, studiile de lexicologie și derivatologie afirmă că abrevierile și-au găsit locul potrivit în vocabular, alături de alte unități nominative, iar comportamentul lor flexionar și derivațional impune calificarea lor drept cuvinte propriu-zise. Se încearcă, în același timp, cercetarea acestor unități dintr-o perspectivă deosebită, motivată printr-un șir de caracteristici considerate a fi esențiale pentru funcționarea abrevierilor: uzul restrâns în limba literară sau în anumite stiluri de limbă, incapacitatea extinderii semantice etc.

O analiză mai atentă demonstrează însă că abrevierile își justifică încadrarea în lexic nu doar prin funcția lor denominativ-referențială, ci și prin valoarea lor stilistică. Analiza exemplor selectate din diferite izvoare (literatură artistică, mass-media, lucrări lexicografice) atestă unele situații în care abrevierile depășesc funcția nominativă sau comunicativă, realizată prin denotații, autorii apelând la conotațiile acestora, adică la accepțiile semantice speciale, la sensurile derivate, individuale, simbolice. Fiind utilizate în scopuri stilistice, abrevierile pot exprima diverse conotații. Acestea sînt evidențiate într-un anumit context lingval și / sau situațional. E de menționat că accepții semantice conotative pot căpăta atît abrevierile, cît și abreviemele*. De exemplu: *Con-*

știință peceremistă (PCRM, Partidul Comuniștilor din Republica Moldova), *argumente ceciste* (CEC, Comisia Electorală Centrală), *logică pesedistă* (PSD, Partidul Social Democrat), *inovații oseceiste* (OSCE, Organizația pentru Securitate și Cooperare Europeană), *TVman* (pasionat de TV).

Există diferite modalități de a încadra abrevierile în contexte, modalități prin care aceste unități lexicale (respectiv, sensurile lor lexicale) interacționează, atunci cînd sînt nuanțate stilistic, cu unitățile planului stilistic neutru. În aceste cazuri, funcționează caracterul biplanic al semnificării abrevierilor, adică posibilitatea lor de a cumula diferite tipuri de sensuri: propriu, figurat, general, special etc.

Efectul stilistic (comic, eufemistic, ironic, calamburic etc.) este un rezultat al faptului că procesul abrevierii are loc în momentul actului de vorbire, cînd diferite tipuri de unități polilexicale se prescurtează (de la cele neutre din punct de vedere stilistic pînă la cele nuanțate funcțional) [3, 60]. Unitățile lexicului abrevial pot dezvolta conotații glosematice – referitoare la cuvinte, la natura lor lexicală – și conotații literare, imprimînd coloratură stilistică întregului fragment în care apar.

O categorie bine reprezentată printre abrevierile familiare din limba română, după cum susțin, pe bună dreptate, unii cercetători, este cea a adjectivelor și a substantivelor ce exprimă idei neplăcute, echivalabile insultei. În asemenea cazuri, abrevierile acestor cuvinte au rol eufemistic. În exemple de tipul: *boșo* „boșorog”, *schizo* „schizofrenic”, *oligo* „oligofren”, *psih* „psihiatric”, abrevierea conferă unităților lexicale o conotație ameliorativă, atenuînd duritatea etichetării. O funcție similară, mai apropiată de originea în tabu a eufemismului, se manifestă în abrevierea (de altfel, foarte răspîndită) *secu*, ce denumește instituția respectivă – „Securitate” [4, 132]. Referindu-se la cauzele impunerii acestei abrevieri, autorii consideră că ea a fost favorizată de crearea unor omonimii favorabile jocurilor de cuvinte agreate în limbajul familiar (cu *sec* sau cu *Mănăstirea Secu*) [4, 132].

* Prin „abrevieme” desemnăm unitățile lexicale derivate de la abrevieri prin diferite procedee: derivare (*ozenist*, *antiradar*), compunere (*ufolog*, *ozenolog*), contaminare (*ozenaut*, *NATOgrafie*).

Valorile stilistice ale abrevierilor au la bază diferite procedee: conotațiile glosematice, asocierea în context a abrevierilor altor unități lexicale, ocurența, mijloacele gramaticale, grafice etc. Tipurile conotațiilor sînt, de asemenea, diferite (pozitive, peiorative, ironice, familiare, satirice). Aceste semnificații pot fi explicate, pe de o parte, prin influența contextului, iar pe de altă parte, prin influențe sistemice.

Încadrîndu-se în sistemul lexical al limbii, abrevierile contractează și diverse relații semantice (de sinonimie, omonimie, antonimie). Aceste relații, stabilite între abrevieri sau între abrevieri și alte tipuri de unități lexicale, imprimă uneori abrevierilor și anumite valori stilistice. Astfel, abrevierile-sinonime pot alterna în același fragment din rațiuni stilistice (între evitarea repetițiilor supărătoare): *Admiterea României în NATO a făcut ca Alianța Nord-Atlantică să se extindă pînă la Prut* [*Timpul*, 9.04.2004, p. 16]; *Este [ziarista] îngerul păzitor sau, mai pămîntește, salvamarul publicației noastre* [*Accent Provincial*, 7.05.2004, p. 10]. Alteori, alternarea e determinată de necesitatea receptării univoce a abrevierilor. De exemplu, abrevierea *VIP* < *very important person*, „persoană foarte importantă”, poate căpăta, în funcție de sinonimele contextuale asociative, conotații pozitive (*Purtătorul de cuvînt este o vedetă, un VIP, cum se spune* [*Adevărul*, 12.10.2002, p. 9]; *Valentina Luchian, un VIP care-și așteaptă VIP-urile*) [*Timpul*, 17.10.2003, p. 21] sau peiorative (*Odrasle de VIP – progenituri ale ștabilor*) [*Adevărul*, 3.10.2002, p. 3].

Extinderea în vocabularul românesc actual a anumitor abrevieri-sinonime se explică prin funcțiile lor stilistice, de rînd cu cele semantice și sociolingvistice [5, 7]. Astfel, preferința vorbitorilor pentru CV (pronunțat *sivî*, ca în engleză, contrar etimologiei) și a sinonimului *Curriculum vitae*, în detrimentul echivalentului său *autobiografie* – se datorează conotațiilor pozitive (de realizare personală, perspective, șanse etc.) asociate termenului internațional.

Fenomenul omonimiei – coincidență formală a unităților lexicale – manifestat și în sistemul abrevierilor

(*BAC* „bacalaureat”, *bac* „pod plutitor”, *bac* „recipient”, *sec.* „secundă”, *sec.* „secol”, *VAR* „Alteța Voastră Regală”, *var* „volt-ampere reactiv”, *var.* „variabil”, *var.* „variantă”), asigură, de asemenea, realizarea unor valori stilistice: *Ce e BAC ca bacul trece* (*Timpul*, 9.07.2004, p. 23). În scopuri stilistice se utilizează omoacronimia abrevierilor – o sursă a omonimiei ce constă în crearea univervelor a căror structură sonoră coincide cu cea a cuvintelor uzuale. Omoacromorfele și omoacrofonele (de exemplu, *ACASĂ* < *Asociația pentru Caritate și Asistență Socială*, *AZIL* < *Asociația Ziarștilor Liberi*, *FUM* < *Frontul Unității Mitingale*, *RAM* < *Random Access Memory* „memorie cu acces aleator”, *BEM* < *Banca de Economii a Moldovei*) creează efecte stilistice, semnificația lor fiind, în plan diastatic, mai largă decît cea a formațiilor lexicale-sursă.

Procedeul omonimizării *ad-hoc*, ce constă în utilizarea abrevierilor al căror semnificat trimite simultan la doi semnificați – unul comun și altul argotic – favorizează crearea, în acest fel, a unei ambiguități derutante, generatoare de conotații glumețe sau satirice: *P.C.R.* „pile, cunoștințe, relații”, *T.B.C.* „țutun, băutură, cafea”, *OZN* „o zeamă neidentificată”, *L.J.P.* „Liga Jurnaliștilor Puterii” [*Timpul*, 7.05.2004, p. 6]. De altfel, relațiile de omonimie între abrevieri nu par supărătoare, întrucît ele sînt foarte dependente de contextul dezambiguizator, iar stabilirea de omonimii cu unitățile lexicale preexistente este chiar căutată cu intenții ludice (*preș.* „președinte”, *as.* „asistent”, *sold.* „soldat”).

Abrevierile exprimă accepții semantice speciale și în funcție de registrul contextual [2, 40]. De exemplu, într-un context politic, abrevierea *BAC* – „examen general la absolvirea liceului” – dezvoltă sensul figurat de „examen de maturitate”, ca în exemple de tipul: *Revizuirea Constituției – bacul politicianilor* [*Adevărul*, 4. 07, 1998, p. 1]; *Considerînd că au promovat bac-ul sesiunii de primăvară, parlamentarii au plecat în vacanță* [*Adevărul*, 10.07, 1998, p. 2]. Abrevierea *secu*, inclusă în lucrările lexicografice [6, 206; 7, 242; 8, 232] cu sensurile „securist”, „securitate”, se utilizează în

scris cu o conotație familiar-ironică în contexte bazate pe un joc de cuvinte: *Astăzi este lăsatul secu-lui. Dumnezeu să ne ajute ca toți cei de la Secu să fie lăsați la vatră* [România Liberă, 25.02.1990, p. 1]; *Oficialul a recunoscut că a semnat, dar nu că a turnat la Secu* [Adevărul, 18.06.1998, p. 16]. Intențiile stilistice (de obicei, ironice) pot fi accentuate prin asocierea cîtorva abrevieri, purtătoare de conotații familiar-ireverențioase: *Mii de scuze, dle acad. vicepreș. membru...*

Uneori, conotațiile contextuale motivează specificări flexionare ale abrevierilor. Abrevierea *VIPs*-a impus, în prezent, în uzul românesc, cu forma neutră de *VIP-uri*. În contexte cu caracter ironic însă sînt utilizate și formele de masculin sau feminin: *Unele persoane intrate acolo puteau fi considerate vipi și vipe* [Adevărul, 6.09.1994, p. 4]; *Pentru mulți dintre vipii căzuți la fața locului, acesta a fost doar un prilej de filfizeoneală prin fața aparatelor foto* [Academia Cașavencu, 26/2002, p. 11]. În situații similare, apar articulate și abrevierile *profii*, „profesorii”, *vicii* „loctiitorii”, *ofii* „oficialii”.

În stilul publicistic, conotațiile contextuale de tip ironic sau peiorativ sînt sugerate prin reproducerea fonetică a abrevierilor, de cele mai multe ori de origine străină: *Șefimea se confruntă cu o droaie de necesități de pi-ar* (pentru *PR*) < public relations „relații publice” [Academia Cașavencu, 18/2002, p. 10]; *Abonații forumurilor unde se vorbește de integreishan și neito* (pentru *NATO*) *se pare că se simt foarte bine* [Adevărul, 18. 11. 1998, p. 1]; *Vedeta ciocolăție – și foarte credincioasă – spune că Dumnezeu i-a dat okeiul* (pentru *OK*) < all correct „în regulă” [Jurnal de Chișinău, 17.10.2003, p. 24].

Un procedeu activ de utilizare a abrevierilor în scopuri stilistice este calamburul. Variantele acestui procedeu (îmbinarea neobișnuită a morfemelor, redarea grafică condensată a unor expresii bine cunoscute), aplicate la abrevieri, sînt caracteristice și altor limbi. Sînt cunoscute abrevierile care, sub aspect grafic, iau forma unui complex sonor, identic cu structura unui cuvînt obișnuit. A se compara: rus. *ЧИК* (честь имею кланяться,

„am onoarea să vă salut”), germ. *KNIF* (kommt nicht Frage, „despre aceasta nici nu poate fi vorba”).

Calambururile pot rezulta și din „paragrafemii” (evidențierea grafică a unei părți a cuvîntului care coincide formal cu o abreviere): *NATO*leon, *deto*NATOR, *ONU*rabil, *Ka*NATOURi, *VIP*erin. În aceste cazuri, într-un semn lingval coexistă două unități lexicale independente sub aspect semantic, interacțiunea sensurilor cărora generează efecte stilistice comice (de exemplu, cuvîntul *detonator* – „element, dispozitiv ce produce detonația unei substanțe explozive” și abrevierea *NATO*).

Conotațiile contextuale ale abrevierilor confirmă faptul că acest mijloc curent de formare a univeberlor – abrevierea, apărut sub impactul factorilor extralingvistici, se supune tot mai mult acțiunii legităților interne ale limbii.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. F. Dimitrescu, *Dinamica lexicului românesc: Ieri și azi*, București, Editura Logos, 1995.
2. A. Stoichițoiu-Ichim, *Vocabularul limbii române actuale. Dinamică, influențe, creativitate*, București, Editura ALL Educațional, 2001.
3. Р. И. Могилевский, Л. И. Ройзензон, *О некоторых специфических функциях аббревиатур // Проблемы структуры слова и предложения*, Пермь, Изд-во Пермского госуниверситета, 1974.
4. R. Zafiu, *Observații asupra apocopei în româna contemporană // SCL*, XLIII, 1992, nr.1.
5. A. Stoichițoiu-Ichim, *Sigle de origine engleză în româna actuală (I)*, LLR, 2003, nr. 1.
6. F. Dimitrescu, *Dicționar de cuvinte recente, ediția a doua*, București, Editura Logos, 1997.
7. S. Pitiriciu, D. V. Topală, *Dicționar de abrevieri și simboluri*, București, Editura ALL Educațional, 1998.
8. A. Volceanov, G. Volceanov, *Dicționar de argou și expresii familiare ale limbii române*, București, Editura Livpress, 1998.

Ion CIOCANU

SIMPTOMELE

Faptul că a rostit greșit – „simptoame” – un medic nu ne scutește de necesitatea corectării acestei forme de plural. Nu de alta, dar greșelile au proprietatea de a se înmulți foarte repede și de a lua proporții ca în cazul „diploamelor” și al altor cuvinte. Un *symptom* – două *symptome*!

Noi cunoaștem că **Dicționarul explicativ al limbii române** indică în paranteze că ar exista și pluralul „simptoame”, dar avem convingerea că această indicație nu este una inspirată și benefică. Revenim pentru o clipă la deocheatul plural „diploame”. Ce și-or fi zicând adepții acestuia: dacă dicționarul admite forma „simptoame”, de ce n-ar fi valabilă și forma „diploame”?

Or, o atare formă nu este recomandabilă, răspund în cor majoritatea lingviștilor, începând, de exemplu, cu Gabriel Angelescu, autorul unui mai vechi **Dicționar de dificultăți ale limbii române** (București, Editura Coresi, 1991), care la pag. 78 notează: „*Symptom* s.n., pl. *symptome*, nu simptoame”. Forma de plural diftongată nu este recomandată nici de Vasile Breban, nici de autorii **Dicționarului explicativ uzual al limbii române** (Chișinău, Editura Litera, 1999), nici de autorii **Dicționarului explicativ al limbii moldovenești** din 1985 (vol. II). Forma de plural „simptoame” este repudiată categoric de Andrei Crijanovschi, care în al său **Dicționar de dificultăți ale limbii române** din 2000 scrie literalmente următoarele: „*Symptom* s.n., pl. *symptome*, nu simptoame, nici simptomuri” (pag. 356). În fine, siguranța noastră deplină e că unica formă de plural acceptabilă în cazul substantivului *symptom* se întemeiază pe opinia distinsei doamne a culturii românești Mioara Avram, care în excelenta sa carte **Cuvintele limbii române între corect și incorect** (Chișinău, Editura Cartier, 2001, pag. 205) notează fără

echivoc: „*Symptom* s.n. se pronunță și se scrie cu *p* între *m* și *t* (nu *simtom*) și cu *m* (nu *n*) la finală: pl. este *symptome* (nu *simptoame*)”.

A SESIZA, SESIZABIL, SESIZARE

La origine, verbul, adjectivul și substantivul scoase în titlul medalionului de față se scriu, în franțuzește, *saisir, saisissable, saisissation*. Primul lucru care se cere spus e că etimonul lor ne-ar obliga să scriem și să rostim „(a) sezisa”, „sezisabil”, „sezizare”. Un timp, anume aceste cuvinte au fost considerate corecte, după cum ne convingem la lectura volumului al IV-lea al **Dicționarului limbii române literare contemporane** (București, Editura Academiei, 1957), care propunea și o seamă de exemple, ca „Poeții sezisează ceea ce este nou și duc omenirea înainte”, „Când loviturile sunt date de un dușman sezisabil, ele vor tinde să îmboldească pe cel lovit la lucru, la luptă” și „Sezizarea instanțelor judecătorești” (pag. 107).

Dar limba nu este un mecanism reglat o dată pentru totdeauna, ci e un organism viu, în continuă mișcare și dezvoltare, drept care dicționarele de azi recomandă în unanimitate formele (a) *sezisa, sezisabil, sezizare* (a se vedea, de exemplu, **Dicționarul explicativ al limbii române**, ediția a II-a, pag. 979, dar și Mioara Avram, **Cuvintele limbii române între corect și incorect**, Chișinău, Editura Cartier, 2001, pag. 142, 143, 147). De altfel, autoarea numită la urmă face o notă pe deplin întemeiată, menită să ne ferească de o greșeală discutabilă, dar care se cere imperios evitată: „...Variantele *sezisa, sezizare*, deși justificate etimologic, sunt învechite și pedante” (pag. 147). Andrei Crijanovschi este la fel de categoric: „*Sezisa, nu sezisa*”, „*Sezizare, nu sezizare*” (**Dicționar de dificultăți ale limbii române**, pag. 354).

Prea bine, dar de ce revenim la ortografierea cuvintelor în cauză?

Pentru că în practica vorbirii și – ceea ce e deosebit de important – în aceea a scrierii nu există până în prezent unanimitatea necesară în

cazul rostirii și al ortografierii cuvintelor în discuție. Un exemplu concret este romanul **Pământul e plat ca o farfurie** de Gabriel ben Meron (și nu e vorba numai de autor, dar și de o editură prestigioasă: Cluj-Napoca, Dacia, 2002), din care cităm: „Bencovici se ză imediat că individul se tocmea cu sine...” (pag. 185), „Discuția ajunsese la un punct mort și Mișu fu primul care se ziza de efectele negative ale sistemului...” (pag. 250) etc. E adevărat că în continuare își face apariție și forma corectă a verbului („Mișu sesiză că în spatele întrebării retorice a ministrului petrolului se ascundea ceva mult mai grav” pag. 314), dar frecvența „variantei” „(a) seziza” nu poate să nu ne dea de gândit. De aceea recomandăm, în încheiere, și alte surse lexicografice relativ recente ai căror autori fixează formele acceptate drept normă (*a*) *sesiza* și *sesizabil*: **Dicționar explicativ uzual al limbii române** (Chișinău, Editura Litera, 1999, pag. 509), Alexei Palii, **Dicționar explicativ pentru toți** (Chișinău, Editura Epigraf, 2001, pag. 188), Elena Ciobanu, Magdalena Popescu Marin, Maria Păun, Zizi Ștefănescu-Goangă, **Dicționar practic al limbii române** (București, Editura Floarea darurilor, f.a., pag. 338).

DECERN ȘI DECERNEZ

– Domnule profesor, cum scriem totuși: *decern* ori *decernez*, el (ea) *decernă* ori *decernează*? am fost întrebați într-o zi de înzestratul ziarist Alexandru Schendrea.

– Eu zic: *decernez*. Mata ai altă părere?

– **Dicționarul explicativ al limbii române** recomandă forma *decern* și, respectiv, *decernă*, dar... mie unuia nu-mi prea sună.

– Nici mie, faptul acesta dându-ne dreptul de a scrie fie *decern* / *decernă*, fie *decernez* / *decernează*. Ții minte de câte ori l-am luat în zeflema pe un mare lingvist de al nostru care în atare cazuri zicea că se scrie și așa, și așa?

Am decis să utilizăm formele *decernez* / *decernează*, *să decernez*

/ *să decerneze*, chiar dacă **Dicționarul explicativ al limbii române** recomandă să întrebuițăm *decern* / *decerne*, *să decern* / *să decernă*.

Colegul ziarist a închis, dar abia în acel moment am purces cu înfrigurare la cercetarea mai multor surse lexicografice în căutarea și limpezirea adevărului referitor la formele recomandabile ale verbului cu pricina. Părerile savanților se cam... împart. Autorii dicționarului nominalizat indică drept normă forma *decern*, pe când alcătuitoii **Dicționarului explicativ uzual al limbii române** (Chișinău, Grupul editorial Litera, 1999) optează pentru forma *decernez* (pag. 150). Gabriel Angelescu în mai vechiul său **Dicționar de dificultăți ale limbii române** (București, Editura Coresi, 1991) se dovedește circumspect și... aproape corect: „ind. prez. 3 *decernează*, conj. prez. 3 *decernez* – formă recomandabilă; formă admisibilă ind. prez. 3 *decernă*, conj. prez. 3 *decernă*” (pag. 25).

Vasile Breban în **Dicționar general al limbii române** (București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1987) recomandă ambele forme – *decern* și *decernez* –, fără s-o numească pe una recomandabilă, iar pe cealaltă – doar admisibilă (pag. 255). Și ni se pare că acest autor s-a apropiat cel mai mult de adevărul referitor la conjugarea verbului *a decerna*. În lucrările lexicografice apărute mai târziu, anume opinia exprimată de Vasile Breban a fost acreditată fără echivoc. Astfel, în 2000 Andrei Crijanovschi indică ambele forme – „(el, ei) *decernează* și *decernă*, el (ei) *să decerneze* și *să decernă*” – în al său **Dicționar de dificultăți ale limbii române** (pag. 101), iar în 2001 reputata lingvistă Mioara Avram, în cartea sa **Cuvintele limbii române între corect și incorect** (Chișinău, Editura Cartier), notează fără vreo reticență: „*A decerna*, folosit mai mult la pers. 3 sg. și pl., are la ind. prez. și la conj. prez. câte două forme admise în normă: *decernează* și *decernă*, respectiv *să decerneze* și *să decernă*” (pag. 156).

Pe urmele savanților citați, am scos în titlul eseului de față ambele forme ale verbului în discuție, admise de normă.

Ion CIOCANU

A VORBI SĂNĂTOS LIMBA MAMEI...

Ideea unor prelegeri privind aspectul lingvistic al lucrului taxatoarelor / taxatorilor, ca și al șoferilor de troleibuze, este veche, și ne bucurăm că în vara aceasta ea, grație Proiectului „Frumoasă-i limba țării mele” inițiat de Casa Limbii Române, instituție a Primăriei municipiului Chișinău, și la insistența Regiei Transport Electric din capitală, se realizează. Bineînțeles, sarcina principală a taxatoarelor / taxatorilor este încasarea banilor de la pasageri. Dar nu numai. În virtutea funcției prestate, ei sunt, ori cel puțin trebuie să fie, și factori de cultură. Zilnic taxatoarele / taxatorii contactează cu mii de cetățeni, astfel încât orice greșeală a lor se multiplică în mod monstruos, iar fiecare cuvânt ori enunț corect contribuie întrucâtva la asanarea vorbirii călătorilor. De aici necesitatea cunoștințelor lingvistice și în cazul acestei categorii de angajați.

Cum înțelegem noi personal perfecționarea vocabularului și, mai larg, a limbajului lor?

Ne vom opri, inerent fugitiv, la o seamă de cuvinte și expresii pe care le considerăm esențiale pentru cultura vorbirii taxatoarelor / taxatorilor, precum și a șoferilor de troleibuze, autobuze și – de ce nu? – de microbuze.

Principalele mijloace de transport urban de pasageri se numesc *troleibúz* (nu *troleibús*, nici *troléibus*), *autobúz* (nu *autobús*, nici *autóbus*), în ultimul timp – și *microbúz* (nu *microbús*, nici „rutieră” care înseamnă „mașină folosită la construcția șoselelor”) (a se vedea **Dicționarul explicativ al limbii române**, pag. 940). O

problemă specifică privind denumirea *troleibúz* o constituie pătrunderea în limbajul tineretului studios a termenului *troleu*. Or, acesta e un „dispozitiv instalat pe vehicule cu tracțiune electrică și care permite alimentarea cu energie electrică direct de la un cablu aerian”. A se vedea, în acest sens, și definiția substantivului *troleibuz*: „Vehicul rutier de transport în comun, cu tracțiune electrică, asemănător cu autobuzul, prevăzut cu troleu”. Folosirea cuvântului *troleu* în locul denumirii *troleibúz* este improprie, după cum se specifică direct în sursa științifică citată (pag. 1115).

Troleibuzul la care e atașat al doilea vagon se numește *troleibuz articulat* (nu „garmoșcă”).

Dispozitivul în formă de fereastră sau oblon, care se află pe acoperișul troleibuzului și servește drept mijloc de ventilație, se numește *trapă de aerisire*; dacă acesta servește drept mijloc de evacuare a pasagerilor în caz de *avarie* (nu „avărie”), el se numește *trapă de salvare / de securitate* (nu „liuc”).

Locul de staționare a mijloacelor de transport pentru a urca și coborî pasagerii se numește *stație* (nu „oprire”; oprirea este „acțiunea de a (se) opri și rezultatul ei; încetare a unei acțiuni, a unei mișcări, rămânere pe loc; staționare, stagnare”). Între două stații (locuri amenajate în mod special pentru urcarea și coborârea pasagerilor) troleibuzul / autobuzul poate să se oprească de nenumărate ori din diverse cauze concrete. De exemplu, din cauza *ambuteiajului*, adică a *blocării circulației* în urma aglomerării mașinilor (în rusește „probca”).

Prima stație a rutei e *stație inițială* sau *de pornire*, iar ultima stație de pe rută se numește *stația terminus*.

Denumirea stației include neapărat denumirea străzii respective. De exemplu: „Stația *strada București*”.

În cazul piețelor, bulevardelor, drumurilor, căilor, șoselelor nu se

întrebuințează cuvântul „strada...” De exemplu: „Stația Bulevardul Ștefan cel Mare și Sfânt”, „Stația Piața Marii Adunări Naționale”, „Stația Calea Basarabiei”.

Stația imediat următoare celei în care se află troleibuzul / autobuzul în momentul dat se numește *prima stație*.

Pasagerii *intră și ies* ori *urcă și coboară* (nu „se coboară”, nici „se scoboară”).

Adresarea taxatoarei / taxatorului către pasageri în scopul încasării banilor pentru călătorie include neapărat două cuvinte: *achitare* și *taxă*, deci „Vă rog, achitați taxa!” ori, și mai succint, „Vă rog, taxa!” (nu „Vă achitați” sau „Achitați-vă!”, deoarece verbul „a (se) achita” are și sensuri deosebite de acela de „a plăti...”, de exemplu „a omorî, a ucide” sau „a declara printr-o hotărâre judecătorească că persoana trimisă în judecată penală este nevinovată” (a se vedea **Dicționarul explicativ al limbii române**, pag. 6).

Dacă pasagerul propune o sumă mai mare decât cea fixată oficial drept taxă, taxatorul / taxatoarea îi dă *restul*.

Celor ce au abonamente, legitimații ori permise care îi scutesc de achitarea taxei, el / ea se adresează direct, dar cuviincios: „Prezentați, vă rog, abonamentul / legitimația / permisul” (nu „arătați...”).

Documentul care atestă suma plătită de pasager pentru a călători o lună ori jumătate de lună cu troleibuzul / autobuzul fără să achite pe întreaga perioadă respectivă taxa se numește *abonament* (nu „abonement”, nu „circulator”, nu „proezdnoi”. Substantivul inventat în chip nefericit, „circulator”, este examinat în cartea lui Valentin Mândăcanu, **Cuvântul potrivit la locul potrivit**, Chișinău, 1979, pag. 336-337).

În cazul în care pasagerii se opresc la o ușă și în felul acesta o blochează, adresarea corectă e „Trăceți, vă rog, înainte (spre ușa din față / din

urmă)” ori „Retrașteți-vă spre ușa din fundul salonului, vă rog!”

Pentru a-i determina pe pasageri să-i permită deplasarea în tot spațiul vehiculului, taxatorul / taxatoarea li se adresează decent, totodată corect: „Permiteți-mi să trec!” (cu accentul pe primul *i*, nu pe *e*) ori „Dați-mi voie să trec!” Atare adresări sunt, pur și simplu, inevitabile în *orele de vârf* (nu „ceas pic”).

Ușile troleibuzului / autobuzului nu „lucrează”, ci *funcționează*. Cu toate că aceste două verbe sunt parțial sinonime, *a lucra* presupune acțiunea de „a efectua, a presta o muncă, a face un lucru, a munci”, conform **Dicționarului explicativ**, pag. 583.

Denumirile stațiilor includ, firește, denumirile actuale (noi) ale străzilor. De exemplu: „Urmează stația strada Petru Movilă” (nu „Berzarina”). În genere, de mult e timpul să evităm declinarea după modelul rusesc: „Pușkina”, „Șciuseva” etc. În acest sens, foarte utilă este cartea: Anatol Eremia, **Chișinău. Străzile orașului nostru – Кишинэу. Улицы нашего города** (1993). În paginile ei găsim și denumirile corecte ale sectoarelor și suburbiilor capitalei noastre: *Râșcani* (nu „Râșcanovca”), *Ciocana* (nu „Cecani” ori „Cecani”), *Poșta Vechi* (nu „Staraiia pocita”), *Sculeni* (nu „Sculeanca”).

În cazul în care taxatorul / taxatoarea e rugat / rugată de un pasager să-i explice cum să ajungă la o stradă care nu se află în raza rutei respective, el / ea îl sfătuie să facă *transbordare*, adică să coboare din troleibuz / autobuz pentru a urca în alt mijloc de transport, care îl poate duce la adresa căutată. De exemplu: „Stația strada Vadul lui Vodă e la Ciocana, coborâți la stația strada Ismail și urcați în troleibuzul nr. 13”. Când pasagerul numește strada pe vechi (de exemplu, Vatutin), e de dorit ca el să fie corectat cu respect și clar: „Stația care vă interesează se numește în prezent *stația Drumul Taberei*, se află în sectorul Buiucani, vă deplasați acolo cu troleibuzul nr. 28...”

La volanul mijloacelor de transport se află *șoferul* sau *conducătorul de troleibuz / autobuz* (nu „șoferul”, nu „voditeliul”).

Mașina circulă pe *rută* (nu pe „marșrut”).

Taxatorul / taxatoarea lucrează pe *schimburi*. La sfârșit de an el / ea are *concediu* și primește *indemnizație de concediu* (nu lucrează pe „smene”, nu iese în „opuscă”, nu primește „concediale”, ultimul fiind un cuvânt alcătuit în mod artificial, celelalte două cuvinte luate între ghilimele sunt rusisme, care continuă să polueze vorbirea și scrierea noastră).

Revenim la afirmația că taxatorul / taxatoarea nu e un funcționar oarecare, ci – în virtutea contactului direct și permanent cu oamenii – el / ea este ori, cel puțin, e de dorit să fie și un factor de cultură. Nu ne propunem să-i facem lingviști de profesie, dar ne place să-i vedem și în ipostază de angajați care cunosc terminologia de specialitate și o folosesc în lucrul lor de fiecare zi. Nu e o sarcină peste puterile lor. De altfel, o parte a taxatorilor / taxatoarelor posedă cunoștințele indispensabile activității lor, le întrebuințează cu îndemănare

și cu conștiința adevărului că „a vorbi sănătos limba mamei este o datorie...” (Grigore Vieru), și exemplul acestora se cere urmat de toți colegii și colegele de la parcurile de troleibuze, autobuze etc., aspectul corectitudinii vorbirii necesitând să fie considerat – aviz șefilor de la Regia Transport Electric din Chișinău! – un indiciu de bază al competenței lor profesionale.

NOTE

¹ La cărțile numite ale lui Anatol Eremia și Valentin Mândăcanu, adăugăm: Alexei Palii, *Dicționar explicativ pentru toți*, Chișinău, 2002 și *Cultura comunicării*, Chișinău, 2000; Liana Pop, *Româna cu sau fără profesor*, Cluj, 2000; Валериу Русу, *Румынский язык. Язык, литература, цивилизация – Limba română. Limbă, literatură, civilizație*, Chișinău, 1997; Валериу Русу, Романица Русу, *Румынский язык. Слова и изображения – Limba română. Cuvinte și imagini*, Chișinău, 1997; colectiv de autori, *Mic dicționar automobilistic*, Chișinău, 2002; Ion Ciocanu, *Realitatea în cuvânt și cuvântul în realitate*, Chișinău, 2002 și *Conștientizarea greșelii*, Chișinău, 2003.

Râulețul arhitect

**CUVINTE ȘI EXPRESII UZUALE
PENTRU CONDUCĂTORII DE TROLEIBUZE, AUTOBUZE ETC.,
TAXATORI / TAXATOARE**

Noțiuni generale

1. Traseu rutier	– drumul pe care îl parcurge în mod regulat un autovehicul.
2. Carosabil	– partea de drum destinată pentru circulația vehiculelor.
3. Bandă de circulație	– partea carosabilului, delimitată sau nu prin marcaje, care are o lățime suficientă pentru trecerea unui șir de vehicule.
4. Drum aglomerat	– trafic intens.
5. Ore de vârf	– ore de mare aglomerație (час пик).
6. Blocarea circulației	– ambuteiaj (пробка).
7. Accident rutier	– eveniment imprevizibil care provoacă avarii, răni, mutilări etc.
8. Tamponare	– ciocnire, lovire.
9. Prioritate de circulație	– întâietate în mișcare (право преимущественного проезда).
10. Depășire	– acțiunea de a depăși și rezultatul ei (обгон).
11. Circulație în sens unic	– circulație într-un singur sens.
12. Circulație în sens dublu	– circulație în ambele sensuri.
13. Sens giratoriu	– sens de circulație la o intersecție, potrivit căreia un vehicul este obligat să facă o rotație de la dreapta la stânga.
14. Circulație pe centură	– mișcare de ocolire (объезд).
15. A transborda	– a schimba mijlocul de transport când circulația pe un drum s-a întrerupt într-un anumit loc (пересадка).
16. Timp nefavorabil	– timp caracterizat prin condiții neprielnice (ceață, polei, carosabil umed, timp de noapte).
17. Pieton	– trecător.
18. Călător	– pasager.
19. Taxator	– încasator.
20. Conducător de troleibuz	– șofer.
21. Revizie tehnică	– control tehnic.
22. Parc	– loc de staționare și de garare mai îndelungată a vehiculelor.
23. A gara	– a pune la adăpost într-un garaj, într-un depou un troleibuz / autovehicul (парковка).
24. A vira	– a coti, a ocoli (поворот).
25. Incendiu	– foc, ardere.
26. Electrocutare	– străbateră a unui organism viu de către un curent electric de intensitate capabilă să-i provoace o vătămare sau chiar moartea.
27. A (se) curenta	– a atinge un conductor electric suportând un șoc (mai ușor).
28. Rutieră	– mașină folosită la construcția șoselelor.

29. Cap de linie	– stație inițială, prima stație.
30. Stație terminus	– ultimul punct, capătul unei linii de tramvai, troleibuz.
31. Stație	– locul de staționare a mijloacelor de transport pentru a urca și a coborî pasagerii.
32. Oprise	– acțiunea de a se opri și rezultatul ei, încetarea unei acțiuni, a unei mișcări; rămânere pe loc; staționare.
33. Abonament	– documentul care atestă suma plătită de pasager pentru a călători o lună ori o jumătate de lună cu un mijloc de transport.

Accesoriile cabinei

1. Vitezometru	– indicator de viteză (спидометр).
2. Volan	– cârmă.
3. Scaun	– mobilă cu sau fără spătar pe care poate ședează o singură persoană; bancă.
4. Microfon	– dispozitiv care transformă vibrațiile sonore în oscilații electrice.
5. Parbriz	– sticlă așezată în partea din față a unui automobil, avion etc. (лобовое стекло).
6. Ștergător de parbriz	– aparat format dintr-una sau din două palete cu muchie de cauciuc care, acționate de un motor, șterg geamul de la parbrizul unui vehicul.
7. Retrovizor	– oglindă mobilă fixată la autovehicule în așa fel încât să permită conducătorului auto să vadă ce se petrece în spatele vehiculului.
8. Frână de mână	– dispozitiv pentru încetinirea sau oprirea mișcării unui vehicul, acționat cu mâna.
9. Pedală	– pârghie de comandă sau de antrenare a unui mecanism, acționată cu piciorul.
10. Extinctor / stingător	– aparat care servește la stingerea incendiilor, stingător.
11. Ladă cu scule	– ladă în care se păstrează următoarele scule: ciocan, chei (cheie fixă – ключ гаечный, cheie reglabilă / universală – ключ гаечный разводной, cheie închisă – ключ глухой), șurubelniță – отвёртка.
12. Sertar	– cutie care se poate trage în afară și în care se păstrează diferite obiecte (бардачок).
13. Manivela reversorului / inversorului	– dispozitiv folosit la inversarea sensului de mers al unei mașini, al unui vehicul, dar și al curentului electric dintr-un circuit (ручка реверсера).

Caroseria. Părți componente

1. Troleu	– dispozitiv instalat pe vehicule cu tracțiune electrică și care permite
------------------	--

2. Dispozitiv de reținere a troleului 3. Trapă de aerisire 4. Trapă de salvare / de securitate 5. Bară	alimentarea cu energie electrică direct de la un cablu aerian. – dispozitiv de reținere a captatorului de curent (штангоуправливатель). – ușă, capac etc. fixată în plan orizontal, care închide o deschizătură. – dispozitiv ce servește drept mijloc de evacuare a pasagerilor în caz de avariere. – drug de lemn sau de metal.

Mijloace de transport urban

1. Vehicul de rută 2. Troleibuz 3. Troleibuz articulat 4. Autobuz 5. Microbuz	– vehicul de transport în comun (autobuz, troleibuz, tramvai) destinat transportării persoanelor pe drumurile publice cu itinerar stabilit și cu stații semnalizate. – vehicul rutier de transport în comun cu tracțiune electrică, prevăzut cu troleu. – troleibuz cu două caroserii independente, legate etanș și cuplate printr-o articulație, în așa fel ca suprafața utilă pentru pasageri să fie mai mare. – automobil cu caroserie închisă, folosit la transportul în comun al unui număr mare de persoane. – autobuz pentru un număr mic de pasageri.

Modele de adresări către călători

1. Vă rog, achitați taxa!
2. Vă rog, taxa!
3. Prezentați, vă rog, abonamentul.
4. Prezentați, vă rog, permisul.
5. Prezentați, vă rog, legitimația.
6. Treceți, vă rog, înainte!
7. Treceți, vă rog, spre ușa din față!
8. Permiteți-mi să trec!
9. Dați-mi voie să trec!

Documente însoțitoare

1. Permis de conducere 2. Foaie de parcurs 3. Grafic de circulație 4. Registru	– autorizație scrisă, eliberată de un organ competent, în virtutea căruia cineva poate exercita o anumită activitate. – foaie de drum. – orar de lucru. – condică, caiet în care se fixează anumite date.

Eugenia CHIOSA
Ecaterina PĂUN
Ion CIOCANU

Alexei ACSAN

DICȚIONAR DE FORME DIFICILE (III)

H

H, h s.m. invar. [cit. *ha*;
în abrevieri și *haș*]
halat (sculă, funie) s.n., pl. *halaturi*
halat (haină) s.n., pl. *halate*
halteră (sport) s.f., pl. *haltere*
haltere (zool.) s.f., pl. (sg. *halteră*)
hamac s.n., pl. *hamacuri* / *hamace*
han (persoană) s.m., pl. *hani*
han (local) s.n., pl. *hanuri*
happy-end s.n. [pron. engl.
hepi-end]
hardware s.n. [-ware pron. *uer*]
hățaș (cărare, drum) s.n.,
pl. *hățașuri* / *hățașe*
hățaș (cal) s.m., pl. *hățași*
hochei s.n.
hodbock s.n., pl. [*hodbec*]
hogeac s.n., pl. *hogeacuri*
hotel s.n., pl. *hoteluri*
hrană s.f, g.-d. art. *hranei* (pl. *hrane*)
hrișcă s.f., g.-d. art. *hriștii*
hugeac s.n., pl. *hugeacuri*
hușean adj. m., s.m., pl. *hușeni*,
adj. f. sg. *hușeană*, pl. *hușene*

I

I-a pr.+vb. aux. (i-a dat)
ia interj.
ia v. lua
ia-i vb.+pr. (ia-i mamei)
i-ai pr.+ vb. aux. (i-ai dat; i-ai da)
i-ar pr.+vb. aux. (i-ar da)
iar / iară adv., conjct.
iarăși adv.
iarbă s.f., g.-d. art. *ierbii*; (buruieni)
pl. *ierburi*
iarmaroc s.n., pl. *iarmaroace*
iarnă s.f., pl. *ierni*
iatac s.n., pl. *iatacuri*
iatagan s.n., pl. *iatagane*
ia-ți vb.+pr. (ia-ți un caiet)
i-ați pr.+vb. aux. (i-ați dat; i-ați da)
iau v. lua
i-au pr.+vb. aux. (i-au dat)
iaurt s.n., pl. *iaurturi*
iaz s.n., pl. *iazuri*
ibidem adv., abr. *ib.* sau *ibid.*
ibric s.n., pl. *ibrice*
icefield s.n., [pron. engl. *aisfild*]

ici-colo / ici, colo loc. adv.
icre s.f., pl. (sg. *icră*)
idee s.f., art. *ideea*; g.-d. art. *ideii*;
pl. *idei*
idem adv., abr. *id.*
ie s.f., pl. *ii*
ied s.f., pl. *iezi*
ieftin adj. m., pl. *ieftini*; f. sg. *ieftină*,
pl. *ieftine*
iei v. lua
iele s.f. pl.
ienicer s.m., pl. *ieniceri*
ienupăr s.m., pl. *ienuperi*
iepure s.m., pl. *ieपुरi*
ierarh s.m., pl. *ierarhi*
ierbar s.n., pl. *ierbare*
ieri-dimineată adv.
ieri-noapte adv.
ieri-seară adv.
iertare s.f., pl. *iertări*
ieșean s.m., adj. m., pl. *ieșeni*;
adj. f. sg. *ieșeană*, pl. *ieșene*
ieși vb., imperf. 3 sg. *ieșea*
iezișor s.m., pl. *iezișori*
iezușur s.n., pl. *iezușoare*
igneu adj. m., pl. *ignei*; f. sg.
și pl. *ignee*
ignora vb., ind. prez. 3 *ignoră* /
ignorează
ignoranță s.f., g.-d. art. *ignoranței*
imigra vb., ind. prez. 3 *imigrează*
iminent adj. m., pl. *iminenți*;
f. sg. *iminentă*, pl. *imimente*
imita vb., ind. prez. 3 *imită*
impertinență s.f., g.-d. art.
impertinenței; (manifestări)
pl. *impertinente*
importa (comert) vb., ind. prez.
3 *importă*
importa (a prezenta importanță) vb.,
ind. prez. 3 *importă*
impuls s.n., pl. *impulsuri*
impulsie / impulsione (med.) s.f.,
pl. *impulsii* / *impulsiuni*
impune vb., ind. prez. 1 pl. *impunem*,
2 pl. *impuneți*; imper.
pl. *impuneți-I*
imputa vb., ind. prez. 3 *impută*
imun adj. m., pl. *imuni*; f. sg. *imună*,
pl. *imune*
imund adj. m., pl. *imunzi*;
f. sg. *imundă*, pl. *imunde*

incarna (a se întrupa) vb., ind. prez. 3 *incarnează*
incasabil (care nu sparge) adj. m., pl. *incasabili*; f. sg. *incasabilă*, pl. *incasabile*
index (deget) s.m., pl. *indecși*
index (listă) s.n., pl. *indexuri*
indicator (expresie numerică, substanță), pl. *indicatori*
indicator (dispozitiv, semnal, text) s.n., pl. *indicatoare*
indice (număr) s.m., pl. *indici*
indice (index) s.n., pl. *indice*
indiciu s.n., pl. *indicii*
indiferență s.f., g.-d. art. *indiferenței*
induce vb., ind. prez. 1 pl. *inducem*, 2 pl. *induceți*
inerva (anat.) vb., ind. prez. 3 *inervează*
infatua vb., ind. prez. 3 *infatuează*
înfim / infim adj. m., pl. *înfimi / infimi*; f. sg. *înfimă / infimă*, pl. *înfime / infime*
influența vb., ind. prez. 3 *influențează*
ingenuu adj. m., pl. *ingenui*; f. sg. *ingenuă*, pl. *ingenue*
insera vb., ind. prez. 3 *inserează*
insinua vb., ind. prez. 3 *insinuează*
instantaneu s.n., pl. *instantanee*
instructor s.m., pl. *instructori*
instructie (instruire școlară, militară, juridică) s.f., pl. *instructii*
instrucțiune (indicație) s. f., pl. *instrucțiuni*
interzice vb., ind. prez. 1 pl. *interzicem*, 2 pl. *interziceți*, imper. pl. *interziceți-le*
întim / întim adj.m., pl. *întimi / întimi*; f. sg. *întimă / întimă*, pl. *întime / întime*
intitula vb., ind. prez. 3 *intitulează*
intra vb., ind. prez. 1 sg. *intru*, 2 sg. *intri*
introduce vb., ind. prez. 1 pl. *introducem*, 2 pl. *introduceți*
inventie s.f., pl. *inventii*
inventiune (muz.) s.f., pl. *inventiuni*
inversie (fiz.) s.t., pl. *inversii*
inversiune („inversare” lingv., mat., med.) s.f., pl. *inversiuni*
investi (a plasa un capital) vb., ind. prez. 3 sg. *investește*
inveterat (învechit) adj. m., pl. *inveterați*
invoca vb., ind. prez. 3 *invocă*
iris (bot.) s.m., pl. *iriși*
iris (anat., fiz.) s.n., pl. *irisuri*

irupe (a izbucni) vb., ind. prez. 1 sg. și 3 pl. *irup*
ispăși vb., conj. prez. 3 *să ispășească*
istroromân s.m., pl. *istroromâni*
ițar (la războiul de țesut) s.n., pl. *ițare*
ițari (pantaloni) s.m. pl.
izlaz s.n., pl. *izlazuri*
iznoavă s.f., pl. *iznoave*
izraelian adj., s.m., pl. *izraelieni*; f. sg. *izraeliană*, f. pl. *izraeliene*
izvod s.n., pl. *izvoade*

Î

îmbarca vb., ind. prez. 3 *îmbarcă*
îmbălsăma vb., ind. prez. 3 *îmbălsămează*
îmbîcseală s.f., pl. *îmbîcseli*
îmbîcsi vb., ind. prez. 1 sg. *îmbîcsc*
îmbrățișa vb., ind. prez. 3 *îmbrățișează*; imper. sg. *îmbrățișează-le*
împăienjeni vb., ind. prez. 3 sg. *împăienjenește*
împături / împătura vb. ind. prez. 1 sg. *împăturesc / împătur*
împerechea vb., ind. prez. 1 sg. *împerechez*
înăbușeală s.f., pl. *înăbușeli*
înăbuși vb., ind. prez. 3 *înăbușă*
înădușeală s.f., pl. *înădușeli*
înăduși vb., ind. prez. 1 sg. *înădușesc*, conj. prez. 3 *să înădușească*
înălticel adj. m., pl. *înălticej*; f. sg. *înălticea / înăltică*, pl. *înălticele*
încaiera vb., ind. prez. 3 *încaieră*
încăpea vb., ind. prez. 1 pl. *încăpem*, 2 pl. *încăpeți*
încărna (a se îngrășa) vb., ind. prez. 3 *încărnează*
încătușa vb., ind. prez. 3 *încătușează*
începe vb., ind. prez. 1 pl. *începem*, 2 pl. *începeți*; imper. pl. *începeți-le*
încetoșa vb., ind. prez. 3 (se) *încetoșează*
închide vb., ind. prez. pl. *închidem*, 2 pl. *închideți*; imper. pl. *închideți-l*; perf. s. 1 sg. *închisei*
inchipui vb., ind. prez. 3 (își) *închipuie*; imper. sg. *închipuie-ți*
încinge (a înfierbînta, a înfășura cu o încingătoare) vb., ind. prez.

- 1 pl. *încingem*, 2 pl. *încingeți*;
imper. pl. *încingeți-vă*;
perf. s. 1 sg. *încinsei*
- înciuda** vb., ind. prez. 3
(se) *înciudează*; imper. sg. *înciudează-te*
- încît** conjct. (îl durea atât de tare, încît nu putea vorbi)
- în cît** prep.+pr. sau+adj. (în cît sîntem azi?, în cît timp ai scris articolul?)
- încleia** vb., ind. prez. 3 *încleiază*;
imper. sg. *încleiază-le*
- încleșta** vb., ind. prez. 3 *încleștează*
- înconjura** vb., ind. prez. 1 sg. *înconjur / înconjor*, 3 *înconjură / înconjoară*; conj. prez. 3 *să înconjure / să înconjoare*; imper. sg. *înconjură-l / înconjoară-l*
- încontinuu** adv.
- încrede** vb., ind. prez. 1 pl. (ne) *încredem*, 2 pl. (vă) *încredeți*; imper. pl. *încredeți-vă*
- încrucșa** vb., ind. prez. 3 *încrucșează*
- încunoștința** vb., ind. prez. 3 *încunoștîncează*
- încuraja** vb., ind. prez. 3 *încurajează*; imper. sg. *încurajează-l*
- îndesa** (a înghesui) vb., ind. prez. 3 *îndeasă*
- îndesi** (a deveni sau a face să devină mai des) vb., ind. prez. 1 pl. sg. *îndesesc*
- îndîrjeală** s.f., pl. *îndîrjeli*
- îndîrji** vb., conj. prez. 3 *să se îndîrjească*
- îndoi** (a strînge în două, a încovoia) vb., ind. prez. 3 *îndoiaie*
- îndoi** (a dubla, a avea îndoială) vb., ind. prez. 3 sg. (se) *îndoieste*
- îndruma** vb., ind. prez. 3 *îndrumă / îndrumează*
- înduioșa** vb., ind. prez. 3 (se) *înduioșează*; imper. sg. *înduioșează-te*
- înec** s.n., pl. *înecuri*
- înfășa** vb., ind. prez. 2 sg. *înfășei*; conj. prez. 3 *să înfășe*
- înfășura** vb., ind. prez. 1 sg. *înfășor*
- înfăța** vb., ind. prez. 2 sg. *înfăți*
- înfățișa** vb., ind. prez. 3 (se) *înfățișează*; imper. sg. *înfățișează-te*
- înfige** vb., ind. prez. 1 pl. *înfigem*, 2 pl. *înfigeți*; imper. pl. *înfigeți-le*
- înfiora** vb., ind. prez. 3 (se) *înfioară*
- înfiripa** vb., ind. prez. 3 *înfiripă / înfiripează*
- înfiora** vb., ind. prez. 3 *înflorează*
- înfiori** vb., ind. prez. 3 sg. *înflorește*
- înfoia** vb., ind. prez. 3 (se) *înfoiale / (se) înfoiază*
- înfricoșa** vb., ind. prez. 3 (se) *înfricoșează*; imper. sg. *înfricoșează-te*
- înfriînge** vb., ind. prez. 1 pl. *înfriîngem*, 2 pl. *înfriîngeți*; imper. pl. *înfriîngeți-l*; perf. s. 1 sg. *înfriînsei*
- îngădui** vb., ind. prez. 3 *îngăduie*
- îngăima** vb., ind. prez. 1 sg. *îngăim*, 2 sg. *îngăimi*
- îngemăna** vb., ind. prez. 3 *îngemănează / îngeamănă*
- în general** loc. adv.
- în genere** loc. adv.
- îngenunchea** vb., ind. prez. 3 *îngenunchează*
- înghesui** vb., ind. prez. 3 *înghesuite*
- înghiți** vb., ind. prez. 3 *înghite*
- îngîmfa** vb., ind. prez. 3 (se) *îngîmfă*
- îngîna** vb., ind. prez. 3 *îngînă*
- îngloda** vb., ind. prez. 3 *înglodează*
- îngreuia** vb., ind. prez. 3 *îngreuiază*
- îngrija** (a se neliniști) vb., ind. prez. 3 *îngrijează*
- îngriji** (a avea grijă) vb., conj. prez. 3 *să îngrijească*
- înhăma** vb., ind. prez. 1 sg. *înham*, 2 sg. *înhami*; conj. prez. 3 *să înhame*
- înhăța** vb., ind. prez. 1 sg. *înhăț*, 2 sg. *înhăți*; conj. prez. 3 *să înhățe*
- înjgheba** vb., ind. prez. 3 *înjghebează / înjgheabă*
- înjunghia** vb., ind. prez. 3 *înjunghie*
- înlănțui** vb., ind. prez. 3 *înlănțuie*
- înmănunchea** vb., ind. prez. 3 *înmănunchează*
- înmiresma** vb., ind. prez. 3 *înmiresmează*
- îmnîna** vb., ind. prez. 3 *înmînează*
- înnoda** vb., ind. prez. 3 *înnoadă*
- înota** vb., ind. prez. 3 *înoată*
- întroși** vb., conj. prez. 3 *să (se) întroșească*
- însănătoși** vb., conj. prez. 3 *să (se) însănătoșească*
- înscrie** vb., ind. prez. 1 pl. *înscriem*, 2 pl. *înscrieți*; imper. pl. *înscrieți-vă*; perf. s. 1 sg. *înscrisei*

însemna vb., ind. prez. 3 *înseamnă* / *însemnează*
însera (a se face seară) vb., ind. prez. 3 *înserează*
înstruna vb., ind. prez. 3 *înstrună* / *înstrunează*
însumi pr. m., adj. m., pl. *înșine*, f. sg. *însămi*, pl. *însene*
însuși pr. m., adj. m., pl. *înșiși*, f. sg. *însăși*, g.-d., *înseși*, pl. *înseși* / *însele*
însuși vb., conj. prez. 3 *să însușească*
însuți pr. m., adj. m., pl. *înșivă*, f. sg. *însăți*, g.-d. *înseți*, pl. *însevă*
înșela vb., ind. prez. 3 *înșală*
înșeua vb., ind. prez. 3 *înșeuează*
înșirui vb., ind. prez. 3 *înșirui*
întărita vb., ind. prez. 3 *întărită*
întinde vb., ind. prez. 1 pl. *întindem*, 2 pl. *întindeți*; imper. pl. *întindeți-vă*; perf. s. 1 sg. *întinsei*
întii num. m., art. *întiul*, pl. *întii*, art. *întii*; f. sg. *întii*, art. *întia*, g.-d. art. *întii*, pl. *întii*, art. *întile*
întoarce vb., ind. prez. 1 pl. *întorcem*, 2 pl. *întorceți*; imper. pl. *întorceți-vă*; perf. s. 1 sg. *întorsei*
întortochea vb., ind. prez. 3 *întortochează*
întovărăși vb., conj. prez. 3 *să întovărășească*
întrece vb., ind. prez. 1 pl. *întrecem*, 2 pl. *întreceți*; imper. pl. *întreceți-l*
întrucît (deoarece) conjct.
întru cît (în ce măsură) prep.+adv. (nu văd întru cît propunerea ta ar fi mai bună)
întruna (mereu) adv. (vorbește întruna)
într-una (în una) prep.+num. sau +pr. (într-una singură, într-una din zile)
întărca vb., ind. prez. 1 sg. *întarc*, 2 sg. *întarci*; conj. prez. 3 *să întarce*
înțelege vb., ind. prez. 1 pl. *înțelegem*, 2 pl. *înțelegeți*; imper. pl. *înțelegeți-l*; perf. s. 1 sg. *înțelesei*
înțesa vb., ind. prez. 3 *înțesă*; conj. prez. *să înțese*
învălmășeală s.f., pl. *învălmășeli*
învălmăși vb., conj. prez. 3 *să învâlmășească*

îvederat (vizibil, evident) adj. m., pl. *îvederați*; f. sg. *îvederată*, pl. *îvederate*
îvesti (a acorda cuiva în mod oficial un drept, o demnitate, o atribuție) vb., ind. prez. 1 sg. *îvestesc*
îveșmintă vb., ind. prez. 3 *îveșmîtează* / *îveșmîntă*
învia vb., ind. prez. 3 *învie*; part. *înviat*
învinge vb., ind. prez. 1 pl. *învingem*, pl. *învingeți*; imper. pl. *învingeți-l*; perf. s. 1 sg. *învinsei*
învîrteji vb., conj. prez. 3 *să învîrtejească*
învîrti vb., ind. prez. 3 *învîrte* / *învîrtește*
învîrtoșa vb., ind. prez. 3 *învîrtoșează*
înzăua vb., ind. prez. 3 *înzăuează*

J

jab s.n. [pron. engl. *geb*], pl. *jaburi*
jachetă s.f., pl. *jachete*
jaguar s.m., pl. *jaguari*
jais s.n. [pron. fr. *je*]
jale [tristețe, plantă] s.f., g.-d. art. *jalei*
jantă (tehn.) s.f, pl. *jante*
jaz s.n. (orchestre), pl. *jazuri*
jeep s.n. [pron. engl. *gip*], pl. *jeepuri* [pron. *gipurii*]
jeleu s.n., pl. *jeleuri*
jelui vb., ind. prez. 1 sg. (mă) *jeluiesc*
jena vb., ind. prez. 3 *jenează*
jerseu s.n., pl. *jerseuri* / *jersee*
jet (curent de lichid sau de gaz) s.n., pl. *jeturi*
jet (avion cu reacție) s.n. [pron. engl. *gef*], pl. *jeturi*
jilav adj. m., pl. *jilavi*, f. sg. *jilavă*, pl. *jilave*
joben s.n., pl. *jobenuri*
joker s.m. [pron. *giocăr*], pl. *jokeri*
joule s.m. [pron. engl. *giul*], pl. *joule*
jubileu s.n., pl. *jubilee*
judet (primar, judecător) s.m., pl. *judeti*
judet (unitate administrativ-teritorială) s.n., pl. *judete*
judo s.n. [*j* pron. *gi*]
judocan s.m. [*j* pron. *gi*], pl. *judocani*
jujeu s.n., pl. *jujeie*
juntă s.f. [*j* pron. sp. *h*], pl. *juntei*
jurământ s.n., pl. *jurăminte*
jur-împrejur loc. adv.

K

K s.m. invar. [pron. ca]
kaizer (împărat) s.m. [-erpron. germ. -âr], pl. *kaizeri*
kaki adj. invar.
kampuchian s.m., pl. *kampuchieni* [chi- pron. ci]
karate s.n.
karma s.f.
ketchup s.n. [pron. eng. *checi-ăp*]
keuper s.n. [pron. germ. *coipăr*]
kivean s.m., pl. *kieveni*
kilogram s.n., pl. *kiligrame*, simb. *kg*
kilometru s.n., pl. *kilometri*, simb. *km*
kilowatt s.m., pl. *kilowați*, simb. *kW*
kilowatt-oră s.m., pl. *kilowați-oră*, simb. *kWh*
kitsch s.n. [pron. *chic*]
kiwi s.f. invar.
know-how s.n. [pron. eng. *năn-hau*].
koala s.f. invar.

L

L s.m. invar. [cit. *le*, în simb. și *eI*]
la prep.
l-a pr.+vb. aux. (l-a dat)
la s.m. invar.
la vb., conj. prez. 3 *să lea / leie / lăie*
lacăt s.n., pl. *lacăte*
lacs (pește)
lacună s.f., pl. *lacune*
lădă s.f., pl. *lăzi*
lady s.f. [pron. engl. *ledl*]
lai adj. m., f. *laie*, pl. m. și f. *lăi*
l-ai pr.+vb. aux. (l-ai dat, l-ai da)
lalea s.f., pl. *lalele*
lamă s.f., pl. *lame*
lampă s.f., pl. *lămpi*
lampion s.n., pl. *lampionoane*
lapping s.n. [pron. engl. *lepîng*]
lapte (mulsoare) s.m., pl. *lapți*
lapte s.n. (feluri, produse din lapte), pl. *lăpturi*
lapte-de-pasăre (desert) s.m.
lapți (la pește) s.m. pl.
larmă s.f., g.-d. art. *larmei*
laser s.n., pl. *lasere*
lastic / lastic s.n.
laș adj. m., pl. *lași*, f. sg. *lașă*, pl. *lașe*
l-aș pr.+vb. aux. (l-aș mînca)
lașitate s.f., g.-d. art. *lașității*; (fapte) pl. *lașități*
lat (foaie de pînză) s.m., pl. *lați*
lat (lățime) s.n., pl. *laturi*
latex s.n., pl. *latexuri*
l-ați pl.+vb. aux. (l-ați dat, l-ați da)

lavoar s.n., pl. *lavoare*
lawrențiu s.n. [*law-* pron. *lo-*]
lazaret s.n., pl. *lazarete / lazareturi*
lăcrimioară s.f., pl. *lăcrimioare*
lăfăi vb., ind. prez. 3 *șăfăiește / lăfăie*
lăuză s.f., pl. *lăuze*
leafă (retribuție) s.f., g.-d. art. *lefii*, pl. *lefuri*
leafă (găvan) s.f., pl. *lefi*
leasing s.n. [pron. engl. *lizing*]
lebărvușt s.m., pl. *lebărvuști*
lecție s.f., pl. *lecții*
lecțiune s.f., pl. *lecțiuni*
lega (a uni) vb., ind. prez. 3 *leagă*
lega (a lăsa prin testament) vb., ind. prez. 3 sg. *leghează*
legăturică s.f., g.-d. art. *legătorelei / legăturicii*, pl. *legătorele / legăturici*
lele s.f., g.-d. art. *lelei*
lelică s.f., g.-d. art. *lelicăi / lelichii*
lenaj s.f., pl. *lenajuri*
lene s.f., g.-d. art. *lenei*
lenjerie s.f., pl. *lenjerii*
leucoplast (farm.) s.m., pl. *leucoplaste*
leurdă / leurdă s.f., pl. *leurde / leurde*
liber consimțămînt adj.+s.n.
liber-cugetător s.m., pl. *liberi-cugetători*
liber schimb adj.+s.n.
liber-schimbist s.m., pl. *liber-schimbști*
libertate s.f., g.-d. art. *libertății*, (drepturi) pl. *libertăți*
liceu s.n., pl. *licee*
lied s.n. [pron. germ. *lid*], pl. *lieduri* [pron. *liduri*]
lighean s.n., pl. *lighene*
limax s.m., pl. *limacși*
lin (pește) s.m., pl. *lini*
lin (vas) s.n., pl. *linuri*
linear („rectiliniu” mat.) adj.
lingușeală s.f., pl. *lingușeli*
linguși vb., conj. prez. 3 *să (se) lingușească*
liniar (din linii) adj.m.
liniște s.f., g.-d. art. *liniștii*
linoleum s.n., pl. *linoleumuri*
linșa vb., ind. prez. 3 *linșează*
linx s.m., pl. *lincși*
lipici (bot.) s.m., pl. *lipici*
lipici (substanță, boală, farmec) s.n. pl. *lipiciuri*
literal (textual, notat cu litere) adj.
literar (care aparține literaturii) adj.
literator s.m., pl. *literatori*
litra s.f. pl. *litri*

litru s.m., pl. *litri*
liturghie s.f., pl. *liturghii*
liturgic adj. m., pl. *liturgici*, f. sg. *liturgică*, pl. *liturgice*
lînă s.f., g.-d. art. *lîni*; (cantitatea de lînă tunsă de pe mai multe oi) pl. *lîni*, (varietăți de lînă) pl. *lînuri*
lob (anat., arhit., geogr.) s.m., pl. *lobi*
lob (sport) s.n., pl. *loburi*
locaș s.n., pl. *locașuri*
lock-out s.n. [pron. engl. *loc-auf*]
locotenent s.m., pl. *locotenenți*; abr. *lt.*
locotenent-colonel s.m., pl. *locotenenți-colonei*; abr. *lt.-col.*
locotenent-major s.m., pl. *locolenenți-majori*; abr. *lt.-maj.*
loess s.n. [pron. fr., germ. *los*], pl. *loessuri* [pron. *losuri*]
loggia s.f. [*ggi* pron. *gi*], pl. *loggii*
lua vb., ind. prez. 1 sg. și 3 pl. *iau*, 2 sg. *iei*, 3 sg. *ia*; conj. prez. 3 să *ia*
luare-aminte s.f., g.-d. art. *luării-aminte*
lugojean adj. m., s.m., pl. *lugojeni*; adj. f. sg. *lugojeană*, pl. *lugojene*
lume s.f., pl. *lumi*
lună s.f., pl. *luni*
luntre s.f., pl. *luntre*
lux (fiz.) s.m., pl. *lucși*
lux s.n., pl. *luxuri*

M

M, m s.m. invar. [cit. *me*, în simb. și abr. și *em*]
madam (doamnă) s.f. (de obicei+ s. pr.), g.-d. *lui madam* (numai + s. pr.)
madamă (guvernantă; femeie de serviciu, femeie de moravuri ușoare) s.f., pl. *madame*
maestră (persoana foarte competentă într-un domeniu, titlu) s.f., pl. *maestre*
maestru (persoană foarte competentă într-un domeniu; titlu, grad ierarhic) s.m., pl. *maestri*
mafie s.f., pl. *mafii*
maghiar s.m., pl. *maghiari*

mai adv.
m-ai pr.+vb. aux. (m-ai auzit, m-ai auzi)
mai (luna) s.m. invar.
mai (ciocan, ficat) s.n., pl. *maiuri*
Maica Domnului s. pr. f., g.-d. art. *Maicii Domnului*
maică s.f., g.-d. art. (călugariței) *maicii*, (mamei) *maicii* (numai+determinat), *maicăi* / *maichii*
maică-mea (-ta, -sa) s.f.+adj., g.-d. *maică-mii* (-tii, -sii)
mai demult (odinioară) loc. adv.
mai de mult (de mai mult timp) adv.+prep.+adv.
maiestate s.f., g.-d. art. *maiestății*
Maiestate (termen de adresare) s.f.
Maiestatea sa (ta, voastră) s.f. art.+adj.; abr. *M.S.*
maiestos adj. m., pl. *maiestoși*; f. sg. *maiestoasă*, pl. *maiestoase*
maillechort s.n. [pron. fr. *mai-șor*]
maior s.m., pl. *maiori*; abr. *mr.*
maistru (meșter) s.m., pl. *maștri*
malaguena s.f. [*-guena* pron. sp. *-ghenia*]
management s.n. [pron.engl. *menigiment*]
manager s.m. [pron. rom. *manager*, engl. *meniger*], pl. *manageri*
manej s.n., pl. *manejuri*
manje s.f., pl. *manji*
manifest s.n., pl. *manifeste*
manifesta (a exprima, a arăta un sentiment, o tendință; a (se) face cunoscut) vb., ind. prez. 3 *manifestă*
manifesta (a participa la o manifestație) vb., ind. prez. 3 *manifestează*
maramureșean s.m., pl. *maramureșeni*
marcaj s.n., pl. *marcaje*
marcher / marcher s.m., pl. *marcheri* / *marcheri*
marfă s.f., g.-d. art. *mărfii*, pl. *mărfuri*
marijuana s.f. [*-jua* pron. sp. *-hua*]
marketing s.n.
marmură s.f., g.-d. art. *marmurii*; (sorturi; blocuri; statuii) pl. *marmuri*
marochin s.n., (sorturi; obiecte) pl. *marochinuri* / *marochine*
marți s.f., art. *marțea*
masaj s.n., pl. *masaje*

- masă** (multime; corp compact) s.f., pl. *mase*
- masă** (mobilă; prînz sau cină) s.f., pl. *mese*
- masochism** s.n. [-so- pron. germ. -zo-]
- mass-media** s.n. pl.
- matineu** (spectacol; capot) s.n., (spectacole) pl. *matinee*, (capoate) pl. *matineuri*
- matroz** s.m., pl. *matrozi*
- mausoleu** s.n., pl. *mausolee*
- maxim** s.m., pl. *maximuri*
- maximum** s.n.
- maximum** adv.
- maxitaxi** s.n., pl. *maxitaxiuri*
- mazagran** s.n., (porții) pl. *mazagranuri / mazagrane*
- mazăre** s.f., g.-d. art. *mazării*
- măcar** adv.
- măceasă** s.f., pl. *măceșe*
- măceș** s.m., pl. *măceși*
- măgărița / măgăriță** s.f., pl. *măgărițe / măgărițe*
- măicuță** s.f., pl. *măicuțe*
- măiestrie** s.f. (obiecte, meserii) pl. *măiestrii*
- măiestru** adj. m., pl. *măiestri*, f. sg. *măiastră*, pl. *măiestre*
- mălai** s.n., (turte; semănături) pl. *mălaie*
- mălin** s.m., pl. *mălini*
- mălină** s.f., pl. *măline*
- mămăligă** s.f., pl. *mămăligi*
- mămica** s.f., g.-d. art. *mămicăi / mămicii / mămichii*, pl. *mămici*
- mămucă** s.f., g.-d. art. *mămucăi / mămuchii*, pl. *mămuci*
- mămulică** s.f., g.-d. art. *mămulicăi / mămuliciei / mămulichii*, pl. *mămulici*
- mănăstire / mînăstire** s.f., pl. *mănăstiri / mînăstiri*
- mănușă** s.f., pl. *mănuși*
- mărgea / mărșică** s.f., pl. *mărșele*
- măricel** adj.m., pl. *mărșicei*; f. sg. *mărșică / mărșicea*, pl. *mărșicele*
- mărțișor** (bot.) s.m., pl. *mărțișori*
- mărțișor** (obiect) s.m., pl. *mărțișoare*
- mărunțel** adj. m., pl. *mărunței*; f. sg. *mărunțică / mărunțea*, pl. *mărunțele*
- mătase** s.f., g.-d. art. *mătăsii*, pl. *mătăsuri*
- mătrăși** vb., conj. prez. 3 *să mătrășească*
- mătușă** s.f., pl. *mătuși, mătușică*, g.-d. art. *mătușicăi / mătușiciei / mătușichii*
- mei** (plantă) s.m.
- meistergesand** s.n. [pron. germ. *maistărghezand*]
- meistersanger** s.m. [pron. germ. *maistărzengâr*]
- melanj** s.n., pl. *melanjuri*
- melesteu** s.n., pl. *melesteie*
- meleu / mele** s.n.
- membru** (persoană; parte a unei expresii matematice) s.m., pl. *membri; membru* (anat., lingv.) s.n., pl. *membre*
- memora** vb., ind. prez. 3 *memorează*
- memorii** (scriere beletristică) s.n. pl.
- memoriu** (raport, listă, cerere, deviz, dosar personal) s.n., pl. *memorii*
- memoriza** vb., ind. prez. 3 *memorizează*
- menaj** s.n., pl. *menajuri*
- menaja** vb., ind. prez. 3 *menajează*
- menghină** s.f., pl. *menghine*
- meningită** s.f., pl. *meningite*
- mentă** s.f., g.-d. art. *mentei*
- menține** vb., ind. prez. 1 pl. *menținem*, 2 pl. *mențineți*; imper. pl. *mențineți-vă*
- menuet** s.n., pl. *menuete*
- merceologă** s.f., pl. *merceologe*
- merge** vb., ind. prez. 1 pl. *mergem*, 2 pl. *mergeți*; perf. s. 1 sg. *mersei*
- merinde** s.f., pl. *merinde*
- merlot** s.n. [-lot pron. fr. -lo]
- mesaj** s.n., pl. *mesaje*
- meu / al meu** adj.m., pl. *mei / ai mei*; f. sg. *mea / a mea*; pl. *mele / a mele*
- meu** (precedat de al) pr. m., pl. *ai mei*, g.-d. *alor mei*; f. sg. *a mea*, pl. *ale mele*, g.-d. *alor mei*
- mi-a** pr.+vb. aux. (mi-a dat)
- mia** s.f., pl. *miele*
- mi-ar** pr.+vb. aux. (mi-ar da)
- miar** s.n., pl. *miare*
- mi-au** pr.+vb. aux. (mi-au dat)
- miau** interj.
- miază** (med.) s.f., pl. *miaze*
- miază** (mijloc al zilei sau al nopții) s.f.
- miazănoapte** s.f.
- miazăzi** s.f.
- microbuz** s.n., pl. *microbuze*

- micsandă** s.f., pl. *micsandre*
micșunea / micșunică s.f.,
 pl. *micșunele*
mi-e pr.+vb. (mi-e cald)
mie s.f., pl. *mii*
miel s.m., pl. *miei*
mielea (precedat de al + num. 0;
 referitor la 1000)
mielușea / mielușică s.f.,
 pl. *mielușele*
miere s.f., g.-d. art. *mierii*
mierlă s.f., pl. *mierle*
miez s.n. / s.m., (tehn.) pl. n.
miezuri, (părți comestibile
 la nuci) pl. m. *miezi*
miilea (precedat de al + num.;
 referitor la mii)
mijeală s.f., g.-d. art. *mijelii*
miji vb., conj. prez. 3 să *mijească*
mijloc / mijloc (procedeu; unealtă;
 avere; corp central) s.n.,
 pl. *mijloace / mijloace*
mijloc (talie) s.n., pl. *mijlocuri*
milady s.f. [pron. engl. *miledi*]
minim s.n., pl. *minimuri*
minimum adv.
minut (unitate de măsură) s.n.,
 pl. *minute*
minută (document) s.f., pl. *minute*
miom s.n., pl. *miomuri / mioame*
miorea / miorică s.f., pl. *miorele*
mira (a uimi) vb., ind. prez. 3 *miră*
mira (a se oglindi) vb., ind. prez. 3
se mirează
miraj s.n., pl. *miraje*
mireasmă s.f., pl. *miresme*
miros s.n., (senzații) pl. *mirosuri*
mirosi vb., ind. prez. 1 sg. *miros*,
 3 pl. *miros / miroase*;
 conj. prez. 3 să *miroasă*
mîsie (indemnizație) s.f., pl. *mîsii*
misiune (însărcinare; grup
 de reprezentanți; propagare;
 menire) s.f., pl. *misiuni*
mîster s.m. invar.
mîster s.n., pl. *mîstere*
mititică / mititea adj. f., pl. *mititele*
mixt adj. m., pl. *micști*
mîine adv.
mîine-poimîine / mîine, poimîine
 (curînd) loc. adv.
mîna vb., conj. prez. 3 să *mîne*
mînă s.f., pl. *mîini*
mîncare s.f., g.-d. art. *mîncării*;
 (acțiuni) pl. *mîncări*; (feluri
 de mîncare) *mîncăruri*
mînea vb., ind. prez. 1 sg. *mîi / mîn*,
 2 sg. *mîi*, 3 sg. *mîne*; conj.
 prez. 3 să *mîie / să mînă*;
 perf. s 1 sg. *măsei*;
 ger. *mîind / mînînd*
mîneacă s.f., pl. *mîneci*
mînia vb., ind. prez. 3 *mînie*
mînjeală s.f., pl. *mînjeli*
mînji vb., conj. prez. 3 să *mînjească*
mintui vb., ind. prez. 3 *mintuie*
 („a salva, a vindeca”
 și ind. prez. 3 sg. *mintuiește*)
mîță s.f., pl. *mîțe*
mlaștină s.f., pl. *mlaștini*
mobîl (jur.) și **mobîl** adj. m., pl. *mobile*
mobîl s.n., pl. *mobile / mobiluri*
mocăi vb., ind. prez. 3 *mocăie /*
mocăiește
model s.n., pl. *modele*
modern-style s.n. [style pron. engl.
stail]
mofluz s.m., adj. m., pl. *mofluj /*
mofluzi
mohican s.m., pl. *mohicani*
moldovean s.m., adj. m., pl.
moldoveni, adj. f. sg.
moldoveană, pl. *moldovene*
moldoveancă s.f., pl. *moldovence*
moleșeală s.f., pl. *moleșeli*
moleși vb., conj. prez. 3 să *moleșească*
molfăi vb., ind. prez. 3 *molfăie /*
molfăiește
monedă s.f., pl. *monede*
monolog s.n., pl. *monoloage /*
monologuri
mops (ciine) s.m., pl. *mopși*
mops (clește) s.n., pl. *mopsuri*
morișcă s.f., pl. *moriști*
mormînt s.n., pl. *morminte*
moroșan s.m., pl. *moroșeni*
motrice adj. invar.
moț (persoană) s.m., pl. *moți*
moț (șuviță de păr, smoc de pene;
 ciucure; vîrf) s.n., pl. *moțuri*
moț (fundă în cap; bigudiu
 rudimentar) s.n., pl. *moțe*
mucenîc s.m., pl. *mucenîci*
muchie / muche s.f., art. *muchia /*
muchea, g.-d. art. *muchiei /*
muchii, pl. *muchii / muchi*
mugur s.m., pl. *muguri*
mulineu s.n., pl. *mulineuri*
murui vb., ind. prez. 3 sg. *muruiește*
muschetar s.m., pl. *muschetari*
muschetă s.f., pl. *muschete*
music-hall s.n. [pron. engl. *miu-zic-ho*]
mustață s.f., pl. *mustăți*
muștra vb., ind. prez. 1 sg. *muștru*,
 2 sg. *muștri*

muștiuc s.n., pl. *muștiucuri*

muzeu s.n., pl. *muzeu*

N

N, n s.m. invar. [cit. *ne*, în simb. și *en*]

na interj.

n-a adv.+vb. aux.

nadă (momeală; înnăditură),
pl. (momeli) *nade*, (înnădituri)
nade / năzi

nai s.n., pl. *naiuri*

n-ai adv.+vb. aux.

naiba s.f., g.-d. art. *naibei / naibii*

narcisă s.f., pl. *narcise*

n-aș adv.+vb. aux.

naș (persoană) s.m., pl. *nași*

n-ați adv.+vb. aux

na-ți interj.+pr.

năbușeală s.f., pl. *năbușeli*

năbuși vb., ind. prez. 3 *năbușă /*

năbușește; conj. prez. 3
să năbușe / să năbușească

nădușeală s.f., pl. *nădușeli*

năduși vb., ind. prez. 3 *nădușește*;
conj. prez. 3 *să nădușească*

năframă s.f., pl. *năframe*

năgară s.f, g.-d. art. *năgarei*

năpastă s.f., pl. *năpaste / năpasti*

năprasnic adj. m., s.m., pl.
năprasnici; f. sg. *năprasnică*,
pl. *năprasnice*

năzări vb., ind. prez. 3 *năzare /*
năzărește

nea interj.

nea s.f.

nea s.m. (nene)

ne-a pr.+vb. aux. (ne-a dat)

neam s.n., pl. *neamuri*

ne-am pr.+vb. aux. (ne-am dus)

necăji vb., conj. prez. 3 *să necăjească*

necesita vb., ind. prez. 3 *necesită*

neglija vb., ind. prez. 3 *neglijează*

neglijență s.f., pl. *neglijențe*

negreață s.f., pl. *negreți*

nene s.m., g.-d. art. *lui nenea*
(și: nea+nume propriu)

neneacă s.f., g.-d. art. *neneacăi /*
neneachii

nepoțică s.f., pl. *nepoțele*

neutru / neutru adj.m., pl. *neutri /*
neutri; f. sg. *neutră / neutră*,
pl. *neutră / neutre*

nevoie s.f., pl. *nevoi*

newton s.m. [pron. *niuton*],
pl. *newtoni*

newyorkez adj.m., s.m. [*new-* pron.
engl. *niu-*], pl. *newyorkezi*;
f. sg. *newyorkeză*,
pl. *newyorkeze*

nicicînd (niciodată) adv.

nici cînd adv.+adv. (nici cînd a plecat)

nicicît (deloc) adv.

nici cît adv.+adv. (nici cît negru
sub ungie)

nicicum (deloc) adv.

nici cum adv.+adv. (nici cum am spus
eu, nici cum ai spus tu)

nicidecît (deloc) adv.

nici de cît adv.+prep.+adv. (nu
vorbește nici de cît a suferit)

nicidecum (deloc) adv.

nici de cum adv.+prep.+adv. (nu
vorbesc nici de cum m-a primit)

niciodată (în nici un moment) adv.
(niciodată n-a cîntat mai bine)

nici odată adv.+adv. (nu l-am crezut
nici odată, nu-l cred nici acum)

nici o dată adv.+num.
(nu a mîncat azi nici o dată)

nivel (înalțime, stadiu, treaptă) s.n.,
pl. *nuveluri*

nivelă / nivel (tehn.) s.f. / s.n.,
pl. *nivele*

noblețe s.f., g.-d. art. *nobleței*

noi pr., d. acc. *nouă*, neacc. *ne, ne-*,
-ne (dîndu-ne) *-ne-, ni, ni-*,
-ni- (spunîndu-ni-se); ac. acc.
noi, neacc. ne, ne-, -ne
(vazîndu-ne), *-ne-* (vedea-ne-ar)

noian s.n., pl. *noiane*

nor s.m., p. *nori*

noră s.f., pl. *nurori*

nou-ales adj. m., pl. *nou-aleși*; f. sg.
nou-aleasă, pl. *nou-alese*

nou-născut adj. m., s.m., pl.
nou-născuți; f. sg.
nou-născută, pl. *nou-născute*

nou-venit adj. m., s.m., pl.
nou-veniți; f. sg. *nou-venită*,
pl. *nou-venite*

novelă (jur.) s.f., pl. *novele*

novice s.f, pl. *novice*

novice s.m., pl. *novici*

nucleu s.n., pl. *nuclee*

numai (doar) adv. (are numai doi ani)

nu mai adv.+adv. (nu mai are doi ani)

numaidecît adv. (a răspuns
numaidecît)

numai de cît adv.+prep.+adv.
(a vorbit numai de cît a cheltuit)

nu-mă-uita s.f.

nuvelă s.f., pl. *nuvele*

Stelian DUMISTRĂCEL

MARIAJURI DE OCAZIE

Dacă absurditatea se poate gândi, se poate și exprima.
(Eugeniu Coșeriu)

Modul natural și obișnuit de a vorbi (Quintilian) a creat și a impus, în orice limbă, un număr impresionant de structuri ce reflectă solidarizarea lexico-semantică printr-un proces pe care Eugeniu Coșeriu l-a calificat drept un adevărat „mariaj cvasiobligatoriu” al unor cuvinte. Pentru vorbitorii limbii române (și, la rândul lor, pentru vorbitorii altor limbi, folosindu-și propriile vocabule) au devenit veritabile clișee îmbinările ce asociază automat unui substantiv un anumit adjectiv: frunza este *verde*, muntele *înalt*, fata *frumoasă*, mama *bună*, bătrânul *înțelept*, iar șarpele *viclean*! Reluarea simplelor calificative automatizate este însă primul pas spre cursa în care vorbitorul comod cade atunci când, apoi, acceptă rezultate ale coerciției sociale și culturale: folosind limba maternă, el are la dispoziție formule „de-a gata”, ce perpetuează nu doar aprecieri standardizate convenabile, ci și adevărate norme de conduită și de totală creditare; la exemple de această factură din seria precedentă pot fi adăugate caracterizări cum ar fi „copil *cuminte*”, „elev *silitor*”, „comandant *viteaz*” etc. Ne aflăm, de fapt, la izvoarele inconștiente ale generării oricărei „limbi de lemn”.

„Revolta” vorbitorului împotriva unor astfel de formule este ocazională și spontană, dar recunoașterea spiritului de contestație în materie de „contextul-găsit-de-a-gata” spre a fi citat în variate împrejurări ne-o favorizează intervenția prin substituție în așa-numitele «enunțuri aparținând discursului repetat». Acestea sunt, în principiu, o ilustrare exemplară în ceea ce privește mariajul *obligatoriu* al cuvintelor din punctul de vedere al competenței idiomatice. Locuțiunile (mai mult sau mai puțin expresive), parimiile și idiotismele, la care s-au adăugat, apoi, reflexele culturii majore (enunțuri din textul religios, titluri de opere și citate din acestea, mai ales versuri) au constituit mult timp mijloace obișnuite de ornare a discursului devenit, în felul acesta, un text pe care Coșeriu l-a numit de tip „colaj”: în structura discursului construit după „tehnică liberă a vorbirii” apar fragmente mai mult sau mai puțin „fixe”, reprezentând enunțuri din clasele mai sus-amintite.

Reacția de respingere a formulelor de punere sub autoritatea înțelepciunii de împrumut sau a imaginației altora, ca judecăți de valoare sau ca asocieri de cuvinte expresive, se manifestă prin intervenții ce suprimă „norma cunoașterii lucrurilor”, regula congruenței, a „corectitudinii” sau a identității (Coșeriu). Suspendarea tradiției este adesea metaforică, metalingvistică, dar și de-a dreptul extravagantă, fără a contraveni intențiilor generale ale comunicării: scriitorul contează pe capacitatea receptorului de a-i înțelege intenția, astfel că enunțuri aparent imposibile devin „normale” *sui-generis*, aducând în exprimare un element nou în planul funcției estetice.

Vom urmări, la câțiva scriitori, manifestarea acestui tip de subminare a regulii de identitate prin substituiri în enunțuri aparținând discursului repetat ce reprezintă locuțiuni, parimii, „sloganuri” sau simple automatisme ale vorbirii.

Două repere reflectând unghiuri de abordare considerabil diferite găsim la Iacob Negruzzi, în ipostaza de adevărat epistemolog, și, respectiv, la Ion Barbu, poetul al cărui text se lasă, frecvent, atât de greu de preluat conform primei impresii. La cel dintâi avem de a face cu sugestia ironică a substituirii într-o locuțiune, demers ce se înscrie într-o suită de discreditare a clișeelelor din discursul public; comentând folosirea, la acest nivel, a expresiei „a se ascunde

după deget”, junimistul propune ca „în interesul imaginii să se zică, de exemplu, «de ce vă ascundeți după scobitoare?»” (*Parlamentare*). Iar Ion Barbu (ce păstrează pentru relevanță doar adjectivul *stâng*, dar atrage în enunț un înlocuitor pentru substantivul suprimat în formula canonică), evocă locuțiunea „a păși / a călca / cu stângul” (de la „a păși cu *picio*ul stâng”, ‘a începe o acțiune sub auspiciu nefavorabile’, spre deosebire de „a călca cu dreptul”), într-o proiecție antropomorfică a melcului: „Vezi? Ieșiși la un descântec; / Iarna ți-a mușcat din pântec... / Ai pornit spre lunci și crâng, / Dar porniși cu *cornul stâng*, / Melc nătâng...” (*După melci*).

Câteva probe de virtuozitate la scriitori ocazionali sau la maeștri ai „destructurării”. Descriind nesiguranța Principatelor la începutul secolului al XIX-lea, prin intervenții succesive (ori simultane) ale rușilor sau / și turcilor, în *Amintirile* sale, scrise pe la 1870, colonelul Grigore Lăcusteanu deturbează sarcastic perspectiva moralizatoare a unei cunoscute zicătoare bimembre, prin substituirea finalei: „Ce să fac, îi zisei, așa este soarta noastră, a românilor! Care se scoală mai de dimineață, *acela te ia de păr*” (cap. *Arestarea*).

Registru este exemplar ilustrat, pentru mai multe etape, prin substituirea pe care o găsim în textul unei scrisori a lui I.L. Caragiale din 1905, către Paul Zarifopol. Punctul de plecare este proverbul „fie pâinea cât de rea, tot mai bună-n țara mea!” ce a fost evocat, după 1848, prin formula „pâinea amară a exilului”, pe care Vasile Alecsandri intenționa să o folosească drept titlu la o scrisoare din 1881 către Ion Ghica. Este, de altfel, un laitmotiv al textului respectiv, autorul reținând enunțul ca unul pe care, în epocă, diverși politicieni îl foloseau pentru a-și revendica statutul de „martiri” ai revoluției, pâinea invocată fiind „plămădită cu o parte din făină neagră, mucedă, aprinsă și cu trei părți din lacrimi de crocodil, de zeamă de mădrăgună și de bocite patriotice”. Sarcasmul lui Alecsandri este urmarea precizării situației: cei mai mulți dintre cei direct implicați s-au exilat „de bună voie” fie la Paris sau Viena, fie la Constantinopol, unde Ghica, de exemplu, a avut „mulțămirea de a da ospitalitate cu pâinea amară a exilului și cu *alte cataifuri* (subl. n.) la mulți dintre compatrioții noștri”. Mai mult, „după revenirea noastră în patrie, ne-am gândit adesea la dânsa, mărturisind între noi că era destul de albă și nu tocmai amară”¹.

De aici pornește o primă reformulare, ce ironizează interpretări pizmașe ale unor contemporari privityoare la expatrierea scriitorului: „lubite coane Păvălucă! Am ajunsă-ră [sic!] în sfârșit în Berlin și am și mâncat din franzela exilului”², în deplin acord, așadar, cu gustul „pâinii” lui Alecsandri. Motivul și enunțul l-au amuzat pe Caragiale; le regăsim într-o altă scrisoare a acestuia, din aceeași epocă, adresată lui Alceu Urechia: „Plânge-mă. În acest moment pun în gură prima franzelă a exilului” (cf. „România literară”, nr. 4/2002, p. 16; de altfel, sintagma *Franzela exilului* a fost aleasă de Alexandru Solomon drept titlu pentru un scenariu înfățișând anii berlinezi ai lui Caragiale; ibid., p. 10). Un „postmodernist” cu exerciții de mare virtuozitate (de exemplu, în *Levantul*, un volum ce ar binemerita un studiu special privind «reconstrucția», «discursului repetat») pe terenul a ceea ce poetul numește „încercări de dezinhibare a limbajului literar” (pe care însă unii critici le califică, pur și simplu, drept „destrucționism”), Mircea Cărtărescu, aflându-se tot la Berlin (ca bursier DAAD), intră în dialog cu vechiul exilat, producând o altă substituție, de aceeași atmosferă: „... *beau* și eu *Bier* cu fugiții, mănânc și eu *cozonacul* amar al *exilului* etc.” (interviu, în revista citată, nr. 3/2002, p. 12; de observat și parafrizarea liberă a expresiei „a da bir cu fugiții”).

O exemplară schiță de „anatomie” a funcționării acestei figuri de construcție am descoperit-o tot la Caragiale. Proba de maximă virtuozitate se află într-o proză scurtă, în care termenii unei *formule* (ținând de tipul general) *de comparație* suferă substituiri succesive, în trei etape, marcând, gradat, trecerea de la glumă la ironie. În povestirea (cu tentă autobiografică) *O cronică de Crăciun...*, ratarea producerii articolului cu titlul respectiv de către „un valoros colaborator” al revistei „Revolta națională” se desfășoară pe fondul vremii nefavorabile, ca element de cadru natural, convocat ironic, după rețetara poetic-retoric al... dramelor. Enunțul canonic al formulei de comparație apare chiar în fraza

de început a textului, când se pune la cale scrierea cronicii, pe la sfârșitul lui noiembrie, pregătindu-ne, astfel, pentru... catastrofă: „ploaie, ninsoare, vifor, să nu scoți un câine afară din bordei”[1]. Neliniștea persistă în zilele când articolul trebuia (dar nu a mai fost) dat la tipar, timpul urât fiind descris prin adaptarea formulei la statutul personajului în discuție: „... spre Ignat..., plouă, ninge, îngheață, se topește; vifor orb; o vreme să nu scoți un reporter afară din redacție”[2]. În ajunul Crăciunului, culpabilul apare în compania preotului, socrul său, venit „să ne heretisească cu Nașterea”, în pofida intemperiilor: „Ș-afară-i grozav și plouă și ninge și pică și-ngheață... o zloată cumplită... un vifor nebun... o vreme prăpăd! să nu iasă un popă afară din casă”[3]. Este fraza de încheiere a textului. Presentăm schematic elementele de cadru:

	I	II	III
[1]	/a scoate/	/câine/	/bordei/
[2]	/a scoate/	/reporter/	/redacție/
[3]	/a ieși/	/popă/	/casă/.

Considerând ansamblul, constatăm că variația minimă are loc cu referire la acțiune (coloana I): „să nu scoți” [1], [2] › „să nu iasă” [3], deși (sau tocmai pentru că) aici se află terenul pentru marcarea atitudinii naratorului, deoarece verbul [3] subliniază ideea de „stăruință” (ba chiar de „sfruntare”, date fiind împrejurările) a celui care, la urma urmelor, putea să nu iasă! Formal însă, turul de forță se realizează, paralel, în zona obiectului direct (coloana a II-a): câine [1] › reporter [2] › popă [3] și în cea a localizării (coloana a III-a): bordei [1] › redacție [2] › casă [3], semnalând, treptat, trecerea spre glumă și ironie. De remarcat că, în acest caz, enunțurile în care apar substituirile în serie structurează însăși narațiunea.

Instaurarea, prin substituire, a unor relații „anormale” între componentele a diferite enunțuri ce reprezintă mariajuri obligatorii în frază ne atrage atenția asupra unei observații a lui Eugeniu Coșeriu: „Dacă absurditatea se poate gândi, se poate și exprima”³.

Iar dacă reformularea unora dintre exemplele prezentate aici contrazice numai parțial enunțul consacrat convenind gândirii logice, asemenea „reșite” se găsesc cu zecile într-un singur număr din „Academia Cațavencu” (specializată pe acest teren), o strategie redacțională preluată de numeroase periodice de astăzi. Ne mărginim însă doar la câteva probe dintr-un număr recent (25/2004) al „Dilemei vechi”, o publicație ce dezvoltă un cu totul alt discurs general. Dacă I.L. Caragiale este preluat și *ad-litteram* (*Eu cu cine votez?*), în titlurile unor pagini, rubrici sau articole putem ușor recunoaște nu numai deturnarea unui „celebru” slogan (*Dilematici de pretutindeni, vă ascultăm...*), ci, în primul rând, dezmembrarea (intimității) unor cuvinte, formule tehnice, sintagme sau locuțiuni, componentele fiind împinse spre noi mariajuri: „Trend/inte”, „Tilc-show”, „Libertatea de impresie”, „Cu ochii-n 3,14”, „Fostul (ș)lagăr comunist” etc.

Desigur, nu interesează faptul că unele apariții (din cele citate anterior sau din cele pe care le puteți găsi ca titluri și în multe publicații de nivel ce apar la Chișinău sau la Bălți) sunt de-a dreptul struțocămilice. Ce nu face, sub imperiul faticului, un autor (dar, în primul rând, un secretar de redacție sau poate un „titlier”) pentru a atrage atenția cititorului?

NOTE

¹ Vasile Alecsandri, *Opere*, IV. *Proză*, text ales și stabilit, note și variante de Georgeta Rădulescu-Dulgheru; București, Editura Minerva, 1974, p. 695-696.

² *Opere*, vol. VII, *Correspondență*, ediție îngrijită de Șerban Cioculescu, București, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, 1942, p. 14.

³ *Competența lingvistică*, în vol. *Prelegeri și conferințe (1992-1993)*, Iași [supliment la „Anuar de lingvistică și istorie literară”, t. XXXIII / 1992-1993], p. 44-46.

FRUMOASĂ-I LIMBA ȚĂRII MELE

În scopul realizării prevederilor Legii cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Moldova, în conformitate cu decizia Primăriei municipiului Chișinău nr. 1/2 din 28.09.99 „Cu privire la organizarea cursurilor de însușire a limbii de stat pentru alolingvi și a cursurilor de perfecționare lingvistică pentru vorbitorii de limba română”, în mai, 2004, la Casa Limbii Române a fost lansat Proiectul *Frumoasă-i limba țării mele*. Au fost constituite 14 grupe de studiere a limbii române de către alolingvi (205 audienți) la mai multe întreprinderi și organizații din orașul Chișinău: SA „Apă-Canal”, „Chișinău-Gaz” SRL, SA „Unic”, Fabrica de sticlă, Întreprinderea municipală „Liftservice”, Centrul militar al municipiului Chișinău, Liga Femeilor Poloneze, Agenția pentru Ocuparea Forței de Muncă – APOFM (sectoarele Centru și Buiucani), Firma de construcție a drumurilor „Edilitate”.

Pentru buna desfășurare a proiectului au fost angajați profesori de limba română, buni cunoscători ai metodicii de predare a românei ca limbă a doua, specialiști cu experiență în domeniu: doamnele V. Țurcanu, V. Arhip, M. Grigore, G. Șepelev, L. Vlas, A. Apreutesei, G. Gârbea și alții.

Pentru a înlesni învățarea limbii române, cursanților li s-au repartizat, spre utilizare, pe durata cursurilor, manuale și literatură didactică auxiliară.

Pe parcursul lunilor iunie-august, la Regia Transport Electric Chișinău, cunoscutul filolog Ion Ciocanu și colaboratoarele Centrului Național de Terminologie Eugenia Chiosa și Ecaterina Păun au susținut un ciclu de lecții în cadrul cursurilor de perfecționare lingvistică pentru vorbitorii de limba română, avându-i în calitate de audienți pe taxatorii și conducătorii de troleibuze de la întreprinderea amintită – în total 1000 de persoane. Pentru cursanții Regiei de Transport Electric Chișinău colaboratorii Casei Limbii Române au elaborat materialul didactic necesar (vezi: Ion Ciocanu, *A vorbi sănătos limba mamei...* și Eugenia Chiosa, Ecaterina Păun, Ion Ciocanu, *Cuvinte și expresii uzuale*), pe care-l publicăm în acest număr de revistă.

În cadrul Proiectului *Frumoasă-i limba țării mele* s-a impus și profesorul Alexei Acsan, lector superior la ULIM, cercetător științific la Institutul de Lingvistică al A.Ș.M.

În perioada 1 iunie – 4 august domnul A. Acsan a predat un curs de limba română audienților de la Liga Femeilor Poloneze și APOFM, mun. Chișinău, sectorul Buiucani. Am asistat la câteva lecții predate de către A. Acsan. În urma observațiilor proprii, dar și în baza discuțiilor cu audienții am avut plăcerea să constat că domnul profesor este un excelent slujitor al limbii române, își cunoaște meseria, știe cum să-i motiveze pe cursanți în studierea limbii române, este foarte deschis în comunicare, fapt ce înlesnește depășirea barierei lingvistice.

Lecțiile predate de domnul A. Acsan sînt bine gîndite, tehnicile și metodele de lucru utilizate fiind interactive. Eficiența orelor predate este asigurată și de utilizarea casetelor audio, video, a materialului didactic suplimentar.

Fiind preocupat constant de procesul de însușire a limbii române de către alolingvi și conștientizînd faptul că predarea limbii române necesită o continuă perfecționare și diversificare a instrumentelor de lucru, profesorul A. Acsan a început elaborarea unui manual de limba română pentru cei ce nu o cunosc defel, intitulat *Vreau să vorbesc românește*. Fiind deja pregătite mai multe unități de învățare, profesorul le-a utilizat în cadrul cursurilor sus-numite pentru a stabili cît de eficient este materialul dat, în ce măsură le ajută alolingvilor în

efortul de cunoaștere a limbii române. Am citit câteva unități (teme) despre care putem spune următoarele: materialul este structurat în baza celor patru deprinderi integratoare sub rubricile: *audiem, vorbim, citim, scriem*. Fiecare unitate conține ca material de bază (text) un dialog pe diverse teme cotidiene: *Prima întâlnire, La Casa Limbii Române, În familie* ș.a. Dialogurile reprezintă, de fapt, niște situații de comunicare ce corespund necesităților cursanților adulți. Vocabularul și elementele de gramatică ce se conțin în dialog, structurile necesare pentru a comunica la unitatea dată sînt reluate într-un set de exerciții începînd de la cele cu alegere multiplă (de ex., *Alegeți varianta potrivită*) pînă la cele de creativitate (de ex., *Completați fișa personală. Scrieți un text despre dvs.*). Prin acest set de exerciții se urmărește respectarea principiului aplicării în practică a celor învățate. Or, fiecare învață mai bine ceea ce-i folosește în practică.

Numărul mare de exerciții va facilita, credem noi, însușirea limbii române pînă la crearea de automatisme în utilizarea structurilor propuse.

Parcurgînd textul (Unitatea I), ai impresia că „se bate pasul pe loc”. Procedul însă este justificat într-un manual de studiere a românei ca a doua limbă, deoarece aceleași structuri sînt utilizate în exerciții cu diferit grad de complexitate și în diverse contexte.

Materialul prezentat are o orientare distinct comunicativă, or tocmai acesta este principiul de bază în predarea limbilor străine. Conform acestui principiu, A. Acsan încearcă, într-un mod reușit, să apropie la maximum procesul de predare a limbii române de procesul comunicării reale prin folosirea limbii studiate în diferite situații de comunicare.

Dragi profesori din școlile alolingve, vă propunem spre lectură prima Unitate dintr-un, sperăm, foarte util manual de limba română. Așteptăm părerile și sugestiile dumneavoastră pe adresa redacției.

Iulia IORDĂCHESCU,
specialist coordonator pentru organizarea
cursurilor de limba română pentru alolingvi
la Casa Limbii Române din Chișinău

Profesorul A. Acsan împreună cu audienții

Alexei ACSAN

VREAU SĂ VORBESC ROMÂNEȘTE!

UNITATEA I

PRIMA UNITATE

UNITATEA ÎNTÂI

AUDIEM

1. Rostim împreună.

eu, tu, el, ea, noi, voi, ei, ele	sunt, ești, este, suntem, sunteți, sunt	din, în, la	acum, aici
--------------------------------------	--	----------------	---------------

2. Memorizăm propozițiile.

a. Eu sunt din Moldova.	e. Noi suntem din România.
b. Tu ești din Italia?	f. Voi sunteți din Rusia?
c. El este în Moldova.	g. Ei sunt acum în Ucraina.
d. Ea este la restaurant.	h. Ele sunt aici la bar.

3. Pronunțați corect.

Dumneavoastră (dum-nea-voa-stră)   **dumnealui** (dum-nea-lui)
dumnealor (dum-nea-lor)   **dumneaei** (dum-nea-ei)

4. Memorizați.

a. Bună ziua!	f. Sunt încântat de cunoștință!
b. Suntem la prima întâlnire.	g. Sunt încântată de cunoștință!
c. Îmi pare bine!	h. Sunteți un domn foarte plăcut!
d. Și eu sunt bucuros!	i. Sunteți o doamnă foarte plăcută!
e. Și eu sunt bucuroasă!	j. Sunteți o domnișoară foarte plăcută!

5. Auziați textul. Memorizați-l.

Prima întâlnire

Domnul Fausto Speronello **este** din Italia. Dumnealui **este** italian. Acum el **este** în Moldova.

Alexei Acsan **este** din Moldova. Dumnealui **este** profesor. Acum el **este** la restaurant.

Fausto și Alexei **sunt** la prima întâlnire. Dumnealor discută.

.....

6. Ascultați dialogurile. Memorizați structurile.

I. Cine sunteți dumneavoastră?

- Alexei: – Bună ziua!
 Fausto: – Bună ziua!
 Alexei: – Eu **sunt** Alexei Acsan. Dvs. cine **sunteți**?
 Fausto: – Eu **sunt** Fausto Speronello.
 Alexei: – Îmi pare bine!
 Fausto: – Și eu **sunt** bucuros!

II. Ce sunteți dumneavoastră?

- Fausto: – Domnule Acsan, dvs. **sunteți** profesor?
 Alexei: – Da, eu **sunt** profesor. Dvs. ce **sunteți**?
 Fausto: – Eu **sunt** patronul restaurantului VENETIA.

III. De unde sunteți?

- Alexei: – De unde **sunteți**, domnule Speronello?
 Fausto: – Eu **sunt** din Italia. **Sunt** italian.
 Alexei: – Eu **sunt** din Moldova. **Sunt** moldovean (român).

IV. El cine este? Ce este el?

Intră un tânăr.

- Alexei: – Cine **este** el?
 Fausto: – El **este** Leo, fiul meu.
 Alexei: – Ce **este** Leo?
 Fausto: – Leo **este** barman.
 Alexei: – Salut, Leo! Tu **ești** pentru prima oară în Moldova?
 Leo: – Da, **sunt** pentru prima oară aici.
 Alexei: – Leo, **sunt** încântat de cunoștință!
 Leo: – Și eu **sunt** bucuros, domnule profesor!

V. Ea cine este? Ce este ea?

Intră o tânără.

- Alexei: – Cine **este** ea?
 Fausto: – Ea **este** Olga.
 Alexei: – Ce **este** dumneaei?
 Fausto: – Olga **este** administrator.
 Alexei: – Sărut mâna, Olga. **Sunt** încântat de cunoștință!
 Olga: – Și eu **sunt** bucuroasă, domnule Acsan!

VI. La revedere!

- Alexei:* – La revedere, domnule Fausto!
Fausto: – Pe mâine, domnule profesor!
Alexei: – La revedere, Leo!
Leo: – Pe curând, domnule profesor!
Alexei: – La revedere, Olga! **Ești** o domnișoară foarte plăcută!
Olga: – Mulțumesc, domnule Acsan! Pa!

7. Traduceți.

Bună dimineața!	Bună ziua!	Bună seara!
.....	.....	.....
La revedere!	Pe mâine!	Pe curând!
.....	.....	.....

VORBIM

1. Alegeți varianta potrivită.

- a. Domnul Fausto Speronello este din.....
 a. Moldova.
b. Italia.
 c. România.
- b. Dumnealui este.....
 a. moldovean.
 b. italian.
 c. român.
- c. Acum Fausto este în.....
 a. Moldova.
 b. Italia.
 c. România.
- d. Fausto Speronello este.....
 a. profesor.
 b. patron.
 c. administrator.
- e. Alexei Acsan este din.....
 a. Moldova.
 b. Italia.
 c. România.
- f. Dumnealui este.....
 a. profesor.
 b. patron.
 c. administrator.
- g. Fausto și Alexei sunt la.....
 a. bar.
 b. restaurant.
 c. concert.
- h. Leo este în Moldova.....
 a. pentru prima oară.
 b. pentru a doua oară.
 c. pentru a treia oară.
- i. El este.....
 a. profesor.
 b. patron.
 c. barman.

- j. Olga este.....a. profesor.
b. patron.
c. administrator.

2. Dialogați cu colegul (lucram în perechi).

1. Cine este profesor?	6. Ce este Alexei Acsan? (profesia)
2. Cine este administrator?	7. Ce este Olga? (profesia)
3. Cine este barman?	8. Ce este Leo? (naționalitatea)
4. Cine este patron?	9. De unde sunt Fausto și Leo?
5. Ce este Fausto?(naționalitatea)	10. Unde sunt Fausto și Leo acum?

3. Răspundeți după model (lucram în lanț).

a. Cine este italian? (Fausto)	Fausto este italian.
Cine este moldovean? (Alexei)	.....
Cine este român? (Lucian)	.....
Cine este rus?(Serghei)	.....
b. Ce este Fausto? (italian)	El este italian.
Ce este Alexei? (moldovean)	.....
Ce este Lucian?(român)	.....
Ce este Serghei? (rus)	.....
c. Cine este italiancă?(Laura)	Laura este italiancă.
Cine este moldoveancă?(Ana)	.....
Cine este româncă?(Sanda)	.....
Cine este rusoaică?(Natașa)	.....
d. Ce este Laura? (italiancă)	Ea este italiancă.
Ce este Ana? (moldoveancă)	.....
Ce este Sanda?(româncă)	.....
Ce este Natașa? (rusoaică)	.....
e. Cine sunt italieni?(Fausto și Leo)	Fausto și Leo sunt italieni.
Cine sunt moldoveni? (Alexei și Sandu)	.....
Cine sunt români? (Lucian și Marcel)	.....
Cine sunt ruși?(Serghei și Oleg)	.....
f. Ce sunt Fausto și Leo? (italieni)	Ei sunt italieni.
Ce sunt Alexei și Sandu? (moldoveni)	.....
Ce sunt Lucian și Marcel? (români)	.....
Ce sunt Serghei și Oleg? (ruși)	.....
g. Cine sunt italience? (Laura și Chiara)	Laura și Chiara sunt italience.
Cine sunt moldovence? (Ana și Maria)	.....
Cine sunt românce? (Sanda și Mia)	.....
Cine sunt rusoaice? (Natașa și Mașa)	.....

h. Ce sunt Laura și Chiara? (italience)	Ele sunt italice.
Ce sunt Ana și Maria? (moldovence)	.....
Ce sunt Sanda și Mia? (românce)	.....
Ce sunt Natașa și Mașa? (rusoaice)	.....
i. – Dvs. sunteți italian?	– Da, (eu) sunt italian.
– Dvs. sunteți moldovean?	– .....
– Dvs. sunteți român?	– .....
– Dvs. sunteți rus?	– .....
j. – Dvs. sunteți italiancă?	– Da, (eu) sunt italiancă.
– Dvs. sunteți moldoveancă?	– .....
– Dvs. sunteți româncă?	– .....
– Dvs. sunteți rusoaică?	– .....
k. – Voi sunteți italieni?	– Da, (noi) suntem italieni.
– Voi sunteți moldoveni?	– .....
– Voi sunteți români?	– .....
– Voi sunteți ruși?	– .....
l. – Voi sunteți italice?	– Da, (noi) suntem italice.
– Voi sunteți moldovence?	– .....
– Voi sunteți românce?	– .....
– Voi sunteți rusoaice?	– .....
m. – Tu ești italian?	– Nu, (eu) nu sunt italian.
– Tu ești moldovean?	– .....
– Tu ești român?	– .....
– Tu ești rus?	– .....
n. – Tu ești italiancă?	– Nu, (eu) nu sunt italiancă.
– Tu ești moldoveancă?	– .....
– Tu ești româncă?	– .....
– Tu ești rusoaică?	– .....

4. Discutați cu colegii (lucram în grup).

(Folosiți întrebările **cine? ce? de unde? unde?** și structurile învățate.)

5. Prezentați colegii din grupul dvs.

6. Transformați după model.

a. Fausto este italian.	Fausto și Leo sunt italieni.
Alexei este moldovean.	Alexei și Sandu .....
Lucian este român.	Lucian și Marcel .....
Serghei este rus.	Serghei și Oleg .....
b. Laura este italiancă.	Laura și Chiara sunt italice.
Ana este moldoveancă.	Ana și Maria .....
Sanda este româncă.	Sanda și Mia .....
Natașa este rusoaică.	Natașa și Mașa .....

7. Alcătuiți propoziții după model.

- a. Eu -- român, - italian. Eu nu sunt român, sunt italian.
 Eu -- italian, - român. ....
 Eu -- rus, - moldovean. ....
 Eu -- moldovean, - rus. ....
- b. Eu -- româncă, - italiancă. Eu nu sunt româncă, sunt italiancă.
 Eu -- italiancă, - româncă. ....
 Eu -- rusoaică, - moldoveancă. ....
 Eu -- moldoveancă, - rusoaică. ....
- c. Noi -- români, - italieni. Noi nu suntem români, suntem italieni.
 Noi -- italieni, - români. ....
 Noi -- ruși, - moldoveni. ....
 Noi -- moldoveni, - ruși. ....
- d. Noi -- românce, - italience. Noi nu suntem românce, suntem italience.
 Noi -- italience, - românce. ....
 Noi -- rusoaice, - moldovence. ....
 Noi -- moldovence, - rusoaice. ....

CITIM

1. Citiți textul pe roluri (autorul, Alexei, Fausto, Leo și Olga).

Prima întâlnire

Domnul Fausto Speronello **este** din Italia. Dumnealui **este** italian.
 Acum el **este** în Moldova.

Alexei Acsan **este** din Moldova. Dumnealui **este** profesor. Acum
 el **este** la restaurant.

Fausto și Alexei **sunt** la prima întâlnire.

Alexei salută: – Bună ziua!

Fausto răspunde la salut: – Bună ziua!

Alexei se prezintă: – Eu **sunt** Alexei Acsan.

Apoi întreabă: – Dvs. cine **sunteți**?

Fausto răspunde: – Eu **sunt** Fausto Speronello.

Alexei zice: – Îmi pare bine!

Fausto zice: – Și eu **sunt** bucuros!

Apoi Fausto întreabă: – Domnule Acsan, dvs. **sunteți** profesor?

Alexei răspunde: – Da, eu **sunt** profesor.

Apoi întreabă: – Dvs. ce **sunteți**, domnule Speronello?

Fausto răspunde: – Eu **sunt** patronul restaurantului *VENETIA*.

Alexei întreabă: – De unde **sunteți**, domnule Speronello?

Fausto răspunde: – Eu **sunt** din Italia. **Sunt** italian.

Intră un tânăr.

- Alexei întrebă: – Cine **este** el?
 Fausto răspunde: – El **este** Leo, fiul meu.
 Alexei întrebă: – Ce **este** Leo?
 Fausto răspunde: – Leo **este** barman.
- Alexei întrebă: – Leo, **ești** pentru prima oară în Moldova?
 Leo răspunde: – Da, **sunt** pentru prima oară aici.
 Alexei zice: – **Sunt** încântat de cunoștință!
 Leo zice: – Și eu **sunt** bucuros!

Intră o tânără.

- Alexei întrebă: – Cine **este** dumneaei?
 Fausto răspunde: – Ea **este** Olga, administratorul restaurantului **VENEȚIA**.
 Alexei zice: – Sărut mâna, Olga! **Sunt** încântat de cunoștință!
 Olga zice: – Și eu **sunt** bucuroasă!
- La plecare Alexei Acsan zice: – La revedere, domnule Fausto!
 Fausto zice: – Pe mâine, domnule profesor!

2. Găsiți continuarea propozițiilor.

1. Domnul Speronello	a. sunt la prima întâlnire.
2. Acum Fausto	b. este din Italia.
3. Fausto Speronello este	c. este în Moldova.
4. Alexei Acsan	d. patronul restaurantului VENEȚIA .
5. Acum el este	e. este din Moldova.
6. Fausto și Alexei	f. prima oară în Moldova
7. Leo este pentru	g. administrato <u>r</u> ul restaurantului VENEȚIA .
8. Olga este	h. la restaurantul VENEȚIA

1	2	3	4	5	6	7	8
b							

3. Combinați întrebarea cu răspunsul.

1. – Dvs. cine sunteți?	a. – Sunt din Italia.
2. – De unde sunteți?	b. – Eu sunt Fausto Speronello.
3. – Ce sunteți? (naționalitatea)	c. – El este Leo, fiul meu.
4. – Cine este el?	d. – Eu sunt italian.
5. – Ce este Leo? (profesia)	e. – Dumneaei e Olga.
6. – Cine e dumneaei?	f. – Leo este barman.
7. – Ce e Olga?	g. – Dumneaei e administ <u>r</u> ator.

1	2	3	4	5	6	7
b						

SCRIEM
----

1. Completați (cu verbe: **sunt, ești, este, suntem, sunteți**).

1. Domnul Fausto Speronello ..... din Italia.
2. Alexei Acsan ..... din Moldova.
3. Fausto și Alexei ..... la restaurant.
4. Domnule Acsan, dumneavoastră ..... profesor?
5. Eu ..... patronul restaurantului *VENEȚIA*.
6. Leo, tu ..... pentru prima oară în Moldova?
7. Noi nu ..... români, ... italieni.
8. Voi ..... din România sau din Moldova?

2. Completați (cu prepoziții: **în, din, la, pentru**).

1. Domnul Fausto Speronello este ..... Italia.
2. Acum el este ..... Moldova.
3. Alexei Acsan este ..... Moldova.
4. Acum el este ..... restaurant.
5. Fausto și Alexei sunt ..... prima întâlnire.
6. Leo este ..... prima oară ..... Moldova.

3. Completați textul în baza fișei de alături.

Dumnealui este (cine?)	Prenumele <i>Fausto</i>
..... Fausto este	Numele <i>Speronello</i>
(de unde?)	Țara <i>Italia</i>
El este (ce?)	Naționalitatea <i>italian</i>
Fausto Speronello este (ce?)	Profesia / funcția <i>patron</i>
..... restaurantului	
<i>VENEȚIA</i> .	

4. Alcătuiți întrebări (la cuvintele evidențiate).

1. Cine este italian?(***Fausto.***) ***Fausto*** este italian.
2. ....? Alexei Acsan este ***moldovean.***
3. ....? Acum Fausto este ***în Moldova.***
4. ....? Fausto este ***din Italia.***
5. ....? ***Alexei*** este din Moldova.
6. ....? Acum Alexei este ***la restaurant.***
7. ....? Eu sunt ***profesor.***
8. ....? ***Da,*** sunt aici pentru prima oară.

5. Răspundeți în scris. (Întrebări de ordin personal.)

1. Cine sunteți dumneavoastră?
.....
2. De unde sunteți?
.....
3. Ce sunteți dumneavoastră? (naționalitatea)
.....
4. Ce sunteți?(profesia / funcția / ocupația)
.....

6. Completați fișa personală. Scrieți alături un text despre dvs.

Prenumele	.....
Numele	.....
Țara	.....
Naționalitatea	.....
Profesia / funcția / ocupația	.....
.....	.....

7. Cunoașteți aceste cuvinte? Traduceți-le în limba maternă.

acasă -	ea -	oraș - .....
acum -	ei -	prima - .....
aici -	el -	plăcut - .....
ce -	ele -	plăcută - .....
ține -	fiu -	a (se) prezenta - .....
din -	foarte -	a răspunde - .....
a discuta -	a intra -	a saluta - .....
domn -	în -	tu - .....
doamnă -	întâlnire -	tânăr - .....
domnișoară -	a întreba -	tânăra - .....
dumneaei -	la -	unde - .....
dumnealor -	meu -	de unde - .....
dumnealui -	noi -	voi - .....
dumnevoastră -	voi -	a zice - .....

Elemente de gramatică

- a. Pronumele personale.
- b. Pronumele de politețe.
- c. Verbul **a fi** la indicativ prezent.
- d. Prepozițiile **din, în, la**.

Eu	(nu)	sunt (sînt) (-s)	din Italia.
Tu		ești	din Moldova?
Ei (Dumnealui) Ea (Dumneaei)		este (e) (-i)	în Italia.
Noi		suntem (sîntem)	în Moldova.
Voi (Dumnevoastră)		sunteți (sînteți)	în centru.
Ei (Dumnealor) Ele (Dumnealor)		sunt (sînt) (-s)	în oraș.
			la Roma.
			la Chișinău?
			la pizzerie?
			la restaurant.
			la bar.
			la bancă.
			acasă.

Note:

- a. Dumnevoastră = tu (respectuos)
- b. Dumnevoastră = voi (respectuos)

8. Scrieți propozițiile din tabel.

1. Eu nu sunt din Italia. (Eu nu-s din Italia.) Eu sunt din Moldova.

2. Tu .....
3. El .....
4. Dumnealui .....
5. Ea .....
6. Dumneaei .....
7. Noi .....
8. Voi .....
9. Dumneavoastră .....
10. Ei .....
11. Dumnealor .....
12. Ele .....
13. Dumnealor .....

Recapitulăm.

Ce cunoaștem de la Unitatea I?

Știm	• a saluta	<ul style="list-style-type: none"> • Bună dimineața! • Bună ziua! • Bună seara! • Salut! • Noroc! • Sărut mâna!
	• a ne lua rămas-bun	<ul style="list-style-type: none"> • La revedere! • Pe mâine! • Pe curând! • Pa!
	• a ne prezenta	<ul style="list-style-type: none"> • Eu sunt Fausto Speronello. • Eu sunt Paula Speronello.
	• a prezenta pe cineva	<ul style="list-style-type: none"> • Dumnealui este Fausto Speronello. • El este Leonardo Speronello. • Dumneaei este Paula Speronello. • Ea este Laura Acsan. • Dumnealor sunt Fausto și Leonardo Speronello. (Ei sunt ...) • Dumnealor sunt Paula Speronello și Violeta Neamțu. (Ele sunt ...) • Dumnealor sunt Valeriu și Maria Griniuc. (Ei sunt ...)
	• a răspunde la prezentare	<ul style="list-style-type: none"> • Sunt încântat (-ă)! • Sunt bucuros(bucuroasă)! • Îmi pare bine!

Știm	<ul style="list-style-type: none"> • a întreba pe cineva numele lui / numele cuiva 	<ul style="list-style-type: none"> • Tu cine ești? • Dvs. cine sunteți? • Dvs. / Voi / cine sunteți? • Dumnealui / El / cine este? • Dumneaei / Ea / cine este? • Dumnealor / Ei / Ele / cine sunt?
	<ul style="list-style-type: none"> • a întreba pe cineva de ce naționalitate este 	<ul style="list-style-type: none"> • Dvs. sunteți român / româncă? • Dvs. / Voi / sunteți români / românce? • Tu ești rus / rusoaică? • Voi sunteți ruși / rusoaice? • Dumnealui / El / este italian? • Dumneaei / Ea / este italiancă? • Dumnealor / Ei / sunt italieni? • Dumnealor / Ele / sunt italience?

Știm	<ul style="list-style-type: none"> • a întreba pe cineva de ce profesie este / ce profesie are 	<ul style="list-style-type: none"> • Dvs. sunteți profesor / profesoară? • Dvs. / Voi / sunteți profesori / profesoare? • Tu ești contabil / contabilă? • Voi sunteți contabili / contabile? • Dumnealui / El / este actor? • Dumneaei / Ea / este actriță? • Dumnealor / Ei / sunt actori? • Dumnealor / Ele / sunt actrițe?
	<ul style="list-style-type: none"> • a întreba pe cineva de unde este 	<ul style="list-style-type: none"> • De unde sunteți? De unde ești? • De unde e dumnealui? De unde e el? • De unde e dumneaei? De unde e ea? • De unde sunteți dvs.? De unde sunteți voi? • De unde sunt dumnealor? De unde sunt ei? • De unde sunt dumnealor? De unde sunt ele?
	<ul style="list-style-type: none"> • a spune despre cineva / a întreba pe cineva unde este acum 	<ul style="list-style-type: none"> • Acum eu sunt în Moldova. • Tu ești în centru? • Dumnealui / El / este la Roma. • Dumneaei / Ea / este la bancă. • Noi suntem acasă. • Dvs. / Voi / sunteți la restaurant? • Dumnealor / Ei / Ele / sunt în oraș.

Grigore CANȚĂRU

MIȘCĂRILE LITERARE AVANGARDISTE

În capitolul *Curentele extremiste* din *Istoria literaturii române contemporane*, Eugen Lovinescu menționează obligativitatea istoriei literare de a înregistra „unde seismice ale literaturii pariziene de avangardă”, precum și faptul că acestea „trebuie să privească, oricare le-ar fi vitalitatea, ca fenomene naturale”, ca „semne ale vremii”, care „nu pot fi judecate pe măsura sensibilității noastre formate” [1, p. 675]. Prin „unde seismice” el avea în vedere replicile românești ale avangardelor literare, ai căror promotori erau Tristan Tzara, Ion Vinea, Beniamin Fundoianu, Ilarie Voronca ș.a.

Ceea ce ne interesează aici este faptul că E. Lovinescu definește avangardele drept curente **extremiste**, sugestia lui că originile acestora trebuie căutate în spațiul culturii **franceze** și afirmația că aceste curente necesită – ca fenomene **legice** („naturale”) – o judecată **obiectivă**.

S-ar părea că odată trasați acești vectori, vectorii unei posibile analize pertinente a curentelor în cauză, n-ar fi prea complicat să se dea, în acest sens, și proba unei întreprinderi peotriva științei literare de azi. Adevărul e însă că absolut toți comentatorii contemporani ai avangardelor subliniază dificultatea descrierii și definirii certe a fenomenului, invocând diferite pricini. Or, „...dacă există mai ales «avangarde», există și «avangarda», în sensul că, sub aceeași etichetă verbală, se ascunde un număr considerabil de manifestări și programe extrem de diferite, nu o dată de-a dreptul contradictorii, greu de adus la unitate. Heterogenă, pulverizată, adesea haotică, «avangarda» sfidează, prin însăși natura sa, descrierea, clasificarea, definiția precisă” [2, p. 177].

Se face așadar o disociere clară între „avangarde” și „avangardă”, în favoarea ideii că primele constituie

niște curente distincte, subsumabile – grație unor particularități ideologice-estetice comune – unei paradigme literare unice, pe care dicționarele de teoria literaturii o definesc drept *avangardă* ori *avangardism*.

Ce este atunci **avangarda** / **avangardismul** ?

Cu o istorie veche în viața și cultura Franței, noțiunea are un caracter figurativ (metaforic) și provine din termenul de război *avant-garde*, care înseamnă garda din prima linie, garda menită a pregăti înaintarea trupelor atacante. Fiind expresia unei atitudini militante, a spiritului bătaios și „extremist”, e de presupus că ea nu-și putea găsi aplicarea și extinderea (nici în domeniul militar), decît prin izbucnirea unor fenomene socio-politice care ar fi solicitat, întru realizarea unor imperative istorice moderne, trupe reale de avangardă, trupe menite să bruscheze ordinea (pre)stabilită a lumii. E vorba, firește, de revoluții. Matei Călinescu, un remarcabil cercetător al istoriei și tipologiei literare avangardiste, lansează poziția potrivit căreia noțiunea și-ar fi început cariera chiar „pe ruinele Revoluției Franceze”, revoluție care a încurajat și apariția primei publicații militare avangardiste, ce purta „motto-ul *Libertatea sau moartea!*” [3, p. 92]. Revista apărea în anul 1794 și se numea *L'avant-garde de l'Armée des Pyérenées orientales*. Însă tot Matei Călinescu descoperă, în **Tezaurul limbii franceze (1974)**, că utilizarea cu sens figurat a noțiunii de avangardă, adică transferul ei din limbajul militar în cel al referințelor literare, se produce mai devreme – în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, „într-o perioadă care anticipa cîteva teme ale viitoarei Certe dintre Antici și Moderni”, prin intermediul „avocatului și istoricului umanist francez Étienne Pasquier (1529-1615)”, atunci cînd acesta „scrisa în cartea lui **Cercetările Franței**:

Un război triumfător a fost declarat atunci ignoranței, un război în care îndrăznesc să afirm că Scève, Bêze și Peletier formau avangarda, sau, dacă vreți, erau înainte-mergătorii celorlalți poeți. După ei, și-au luat locul în rînduri mai tîrziu Pierre de Ronsard și Joachim du Bellay,

ambii nobili de viță aleasă. Amîndoi au luptat vitejește, dar mai cu seamă Ronsard, astfel încît mai mulți s-au înrolat sub drapelele lor" [3, p. 90].

Despre ce este vorba de fapt în citatul acesta din **Cercetările...** lui Étienne Pasquier? Despre o operațiune violentă, anticipîndu-și în chip iluzoriu propriul triumf (un triumf mereu amînat de istoria culturii și civilizației), a unor poeți porniți împotriva unei ipotetice ignoranțe generale. Să se rețină că prin „ignorantă” autorul citatului subînțelege, în mod evident, gustul comun, sensibilitatea culturală formată sub impactul direct al tradiției, snobismul. E de menționat și faptul că lexicul folosit aici denotă, prin anumite articulații stilistice („război triumfător”, „avangarda”, război „declarat ignorantei”, „înainte-mergătorii”, „s-au înrolat”, „au luptat vitejește” etc.), o stare de spirit orientată spre ruperea legăturilor cu tradiția, în numele unei imperceptibile misiuni / cauze mesianice moderne. Logica și radicalitatea acestui demers poetic presupuneau – ca finalitate – promovarea de către protagoniștii lui (adică de către poeții „înainte-mergători”) a unei forme noi de poezie ori a unei poezii a lumii noi.

Mai tîrziu, în anii '20 ai secolului al XIX-lea, Saint-Simon le va distribui artiștilor – în utopiile lui privind „noul sistem” al lumii – niște funcții mult mai largi, substanțial diferite. În avans ele însele în raport cu utopia platoniciană a Republicii, utopie ce preconiza expulzarea poezilor în afara cetății, proiectele saint-simoniste de organizare a societății umane le va rezerva „oamenilor imaginației” prerogative tipic *avant-garde*-iste, însă cu directe și puternice implicații politice:

...în această mareață misiune, artiștii, oamenii imaginației, vor deschide marșul; ei vor luea din trecut Epoca de Aur și o vor oferi ca pe un dar generațiilor viitoare; ei vor face ca societatea să aspire cu pasiune la zorile bunăstării sale și vor face aceasta prezentînd imaginea unei noi prosperități; (...); ei vor cînta binecuvîntările civilizației și, pentru a-și atinge țelul, vor folosi toate mijloacele artelor, ale poeziei, elocinței, picturii, muzicii, într-un cuvînt, ei vor

dezvolta aspectul poetic al noului sistem [3, p. 94].

Se produce deci o re-utilizare a metaforei avangardei, însă de data aceasta cu aplicație la domeniul politicului.

Cu **ce** și în **ce mod** vor răspunde artiștii înșiși imperativelor filozofiei saint-simoniste și intențiilor ei de a-i înregimenta într-o linie de șoc a „deschizătorilor de marș” și a cîntăreților-făuritori-ai-„civilizației viitoare”? Înainte de a răspunde la această întrebare se cuvine să ne amintim că este vorba de perioada deceniilor anterioare revoluției de la 1848. E perioada unor nemulțumiri generale, dar și a speranței unanime de progres și libertate. Dimpreună cu unele idei liberale, ideile anarhiste și cele socialiste căpătă o puternică forță de concretizare de la un capăt la altul al Europei. În aceste condiții, mulți reprezentanți ai intelectualității de creație consimt, printr-o coeziune a perspectivelor individuale asupra istoriei, la importante mutații politico-ideologice de pe continent. Angajarea devine criteriul probității morale a artistului și doada decisivă a validității creației sale. Însuși Hegel solicita artiștilor, în prelegerile lui de estetică, responsabilitatea de a fi „aproape de popor” și de a împărtăși concepțiile timpului în care trăiesc. Artei i se cerea deci să devină o formă a acțiunii revoluționare. Mai mult, diverse mărturii privind zilele pariziene ale lui februarie 1848 atestă că niciodată pînă atunci nu se implicaseră într-o revoluție atîția poeți și literați. Spre exemplu, se presupune că însuși individualistul și criticul de mai tîrziu al „conformismului” ideologic intra-avangardist, Baudelaire, ar fi fost văzut printre insurgenții pașoptiști cu arma în mînă. Tot el inițiase în acele timpuri apariția ziarului *Salvarea publică*. Conștiința necesității unei relații strînse dintre artist / artă și societate era mai acută ca niciodată. Cu toate acestea, încă nu se poate vorbi, cu referire la acea epocă, despre existența unei avangarde **estetice**. Înainte de a fi o literatură, avangardismul mai rămîne a fi un tip de reacție, un mod activ de a interveni în economia istoriei,

determinat de un impuls revoluționar mai general. Dacă e să ne referim la anii ce au pregătit evenimentele din 1848, ar fi mai corect să vorbim nu de o avangardă literară propriu-zisă, ci de o credință romantică în rolul profetic „natural” al artistului. De un romantism „progresist”, bazat pe ideea participării directe a scriitorului la cursul vehement al istoriei. Un romantism care va constitui originea spirituală a viitoarelor avangarde literare, dar care va fi contrazis, totodată, de multe dintre postulatele acestora. Deocamdată însă are loc, prin impactul autorului cu temporalitatea nudă, prin intervenția lui directă în materia evenimentială a istoriei, renunțarea – pe spații destul de sensibile – la subiectivismul idealist exacerbant, în favoarea unei obiectivități intransigente. E și „fresc, ca într-o perioadă ca aceasta, de combativitate revoluționară, realitatea să devină, și în producția estetică, de la poezie la artele figurative, problema centrală. Iată de ce tocmai acum e momentul când atinge maxima strălucire marea epocă a realismului” [4, p. 16]. Am comite o eroare însă dacă am considera că romantismul ar fi fost substituit în întregime de realism. Suportând unele modificări în direcția unei nuanțe paradigmatică de sorginte pozitivistă, el continuă să (co) existe împreună cu atitudinile realiste (uneori – în interiorul aceleiași lucrări literare, cum e și cazul **Mizerabililor** de V. Hugo), favorizând utilizarea în continuare a retoricii avangardiste. Astfel, în deceniile ulterioare crizei pașoptiste această retorică începe să devină un bun comun. Uzitează de ea – în virtutea unei conștiințe mai largi a radicalității istoriei și a modernității lumii – și politicienii, și istoricii, și filozofii, și înșiși literații epocii (V. Hugo, Balzac, Sainte-Beuve ș.a.), poetul Baudelaire fiind acela care-și va manifesta (fapt foarte curios!) indignarea față de transferarea terminologiei „marțiale” asupra literaturii. („Termenul de «avangardă» aplicat literaturii sau artelor părea a trimite la un anumit tip de angajament așteptat din partea artistului. (...) Acesta a fost, poate, unul dintre motivele pentru care Baudelaire, la începutul

anului 1860, detesta și dezaproba și termenul, și conceptul. El și-a făcut cunoscut fără nici o ambiguitate disprețul suveran față de «literaturii de avangardă...»”) [3, p. 100]. Este interesant următorul aspect: schimbarea punctului de vedere al poetului francez vizavi de fenomenul avangardismului (în formele lui cunoscute la acea dată) nu contravine logicii interioare a modernității. Dimpotrivă, dacă ținem seama de natura cameleonică a acesteia, realizăm că noua poziție a lui Baudelaire își are și ea logica și rațiunea ei: e semnul înțelegerii faptului că angajarea literaturii poate conduce la pierderea propriei autonomii. Poate conduce la sacrificarea dimensiunii estetice și a funcțiilor ei **culturale** pe altarul unei construcții **politice**. Anti-avangardist în aparență, în esență Baudelaire sugerează (ca și cum „testamentară”) doar necesitatea distanțării literaturii de avangardele politice, pledând pentru ideea că ea trebuie să-și păstreze libertatea de a răspunde crizelor istorice prin acțiuni **estetice**. Conștientizarea mai largă și mai profundă a acestei necesități se va produce mai târziu, peste mai bine de un deceniu – sub impactul puternic al prăbușirii Comunei din Paris de la 18 martie 1871. Până la tragicul deznodământ al acelor evenimente, mulți scriitori, în special cei de orientare „progresistă”, vor împărtăși ideea angajării politice a literaturii, culminând cu adeziunea – în diferite forme și în măsuri diferite – la idealurile Comunei. Astfel, P. Verlaine acceptă funcția de șef al Oficiului ei de Presă; A. Rimbaud, mărturisesc contemporanii, avea Comuna „în el însuși”; V. Hugo scrie articolul *Anul teribil*, întru a-i apăra pe comunarzi de pericolul represiunilor ș.a.m.d. Deși nu toți intelectualii au fost de partea Comunei, ea a prilejuit constituirea unei anumite unități spirituale între dînșii. Însă înfrângerea Comunei a determinat ruperea acestei unități. Dezamăgiți și persecutați, scriitorii-comunarzi renunță și ei la lupta politică imediată. Unii aleg calea evadării în exotism, în primitivismul anarhic („Să fim sălbatici!”) etc., naufragiind în decadentă și într-un fel de romantism „întors”. Alții își

asumă soluția exilului interior, fie în încercarea de a-și regăsi propria umanitate, fie în ideea schimbării vieții și a realității prin transformarea lor imaginativă, prin „alchimia cuvîntului”, printr-un nou tip de vizionarism ș.a.m.d. Cu alte cuvinte, ei insistă, în afara lucidității, în ideea schimbării legilor intrinseci ale lumii prin schimbarea din temelii a modului de existență a literaturii. Disputele în jurul unor atare (grave!) probleme ia forma unei polemici generale de mare violență. Orice punct de vedere implică o reacție incendiară. Spiritul de revoltă ia – în focul acestei polemici – direcția anticipată încă în secolul al XVI-lea de Étienne Pasquier: el trece ferm din zona politicului în domeniul **formelor artistice**, izolînd mai cu seamă poezia de celelalte esențe, în favoarea explorării propriei vocații „avangardiste” și a valorificării potențialului ei revoluționar.

E timpul cînd se produce **diferențierea** avangardei literare de avangarda politică, cea dintîi revenindîndu-și – așa cum dorea Baudelaire – libertatea de a acționa independent în miezul unui univers amenințat de decadentă și anihilizare. (Se pare că aici trebuie căutată și originea multor **curențe** literare avangardiste de la începutul secolului al XX-lea, primele premise ale apariției avangardelor literare „istorice”: *dadaismul*, *suprerealismul*, *futurismul* ș.a.m.d.) E perioada apariției poeziei „noi”, a poeziei „pure”, a poeziei care „nu va mai ritma acțiunea, ci va merge ea însăși „înaintea acțiunii” [5, p. 141]. E, de asemenea (lucru trecut adesea cu vederea), perioada apariției primelor „lecții de literatură nouă” [5, p. 141], lecții prin care retorica și spiritul avangardist își recapătă, într-o formă radicalizată, sensul cultural, artiștii fiind interesați „să răstoarne toate tradițiile formale constrîngătoare ale artei și să se bucure de libertatea ameteitoare de a explora orizonturi de creativitate cu totul noi” [3, p. 101]. Cele mai virulente lecții în acest sens le oferă – prin celebrele lui scrisori către G. Izambard și P. Demeny – Arthur Rimbaud. Îmbărcînd anumite aspecte proprii demersului teoretizant, aceste lecții prefigurează principalele

puncte doctrinare ale *Manifestelor* mișcărilor literare avangardiste din primele decenii ale secolului al XX-lea. Astfel, în scrisoarea din 13 mai 1871, adresată lui G. Izambard, tînărul Rimbaud detestă „poezia subiectivă” (deci în special pe cea romantică), exprimîndu-și opțiunea pentru o „poezie obiectivă”, înțeleasă ca formă de cunoaștere senzitivă și, la limită – ca experiență ontică. El se vrea un poet „vizionar” în sensul unui subiect care, suprimîndu-și propriile limite („EU este altcineva”), „să restituie, într-o beție mistică, forțele sale universului” [6, p. 90]. În scrisoarea din 15 mai 1871, trimisă lui P. Demeny, o scrisoare care întrunește calitățile unui manifest poetic futurist („...despre **viitorul** poeziei”), el reia și amplifică aceleași idei, revendicîndu-și în plus – prin efectul **opoziției** tranșante față de **întreaga tradiție poetică** – „libertatea de a-i detesta pe strămoși”. Rimbaud mai visează și cîștigarea unui „limbaj universal” prin care poetul ar da, însușindu-și-l, „mai mult decît formula propriului cuget”, iar poezia ar merge, prin intermediul lui, **înaintea** tuturor acțiunilor umane.

Că este aici vorba de fapt de ambiția de a depăși posibilitățile omului, că poetul pretindea promovarea unei poezii imposibile, că cei ce vor urma litera lecției lui vor trebui să se elibereze de „povara” culturii ș.a.m.d., e o cu totul altă problemă, e una ce ține de un alt plan al discuțiilor. Ceea ce ne interesează pe noi aici este faptul că „deși Rimbaud n-a utilizat termenul de „avangardă”, conceptul există (în scrisoarea lui către Demeny – nota n.), fără nici o îndoială, cu toate conotațiile sale importante” [3, p. 101]. (Altminteri, conștientizînd el însuși că poezia mai rămîne a fi uneori „un cîntec pios”, Rimbaud le va cere poeților să dea, pînă a ajunge a fi „vizionari”, doar „ceva nou – idei și forme” [5, p. 141].) Esențialul constă deci în faptul că Rimbaud aspiră, la limita misticii, să descătușeze poezia și să lărgească domeniul ei prin spargerea tuturor limitelor impuse chiar de limbajul poetic, stimulînd prin aceasta „aparitia unei concepții noi asupra literaturii” [6, p. 92]. L-a susținut într-acestea, fără să-l fi cunoscut

vreodată, Lautréamont, cel care cerea, pe la 1870, cu aceeași fervoare, „reînnoarea firului indestructibil al poeziei impersonale” [7, p. 180].

Nu este deci deloc întâmplător că viitorii avangardiști, aproape fără excepție, își vor recunoaște în aceștia marii precursori.

* * *

„De la ultimele trei decenii ale secolului al XIX-lea pînă la începutul celui nou (al sec. XX – nota n.) pozitivismul păru a deveni antidotul general împotriva crizei ce se manifesta în corpul social al Europei”, iar „steagurile lui”, ale pozitivismului, fluturau victorios „în vîntul impetuos al Progresului” [4, p. 68]. Însă filozofii, scriitorii, artiștii „căutau să demonstreze falsitatea mirajului pozitivist (...) pentru a dezvălui cum, în spatele lui, se zvrîcolesc uneltiri malefice”. Ei căutau „să rupă patina respectabilității filistine” și „să scoată la lumina zilei vicii și mizerii morale” [4, p. 68]. Sînt niște citate care descriu un context istoric extrem de contradictoriu, în interiorul căruia își vor găsi solul fertil marea majoritate a unor curente literare avangardiste: *expresionismul*, *dadaismul*, *suprarealismul*, *futurismul*, *constructivismul* ș.a. (Adrian Marino menționa în **Dicționarul**... lui că pot fi contabilizate circa 40 (!) de curente (e drept – „artistice”) avangardiste.) Heterogene prin definiție, ele au totuși mai multe dimensiuni comune, surprinzătoare căroră ar permite descrierea, mai mult ori mai puțin relevantă, a imaginii lor **tipologice**. Însă nu înainte de a ne reaminti că – pe de altă parte – la începutul aceluiași „secol nou” unii poeți și artiști aspiră să se adapteze, și chiar să și răspundă prin largi gesturi contributive, efervescenței noii lumi moderne. *Manifestul futurismului*, publicat în februarie 1909 în revista *Le Figaro*, dovedește că în mințile unor poeți se iscau mituri noi, asociabile ideologiei „Progresului victorios”. Este vorba de mitul vitezei, mitul forței și al militarismului, al alianței omului cu dinamica amețitoare a universului mecanicist ș.a.m.d. – toate fiind dublate de spiritul unui nietzcheanism ce susținea triumful (supra)omului asupra condiției lui istorice „vechi”. La acestea se adaugă și alte determinații

filozofice (bergsoniere, freudiste), din care „curente de avangardă rețin ideea mai generală a dinamismului (...) dezvoltării, prefacerii” [8, p. 10]. În condițiile acestei contradictorii aventuri umane de la începutul secolului al XX-lea se produce și fortificarea sensului literar-artistice al metaforei „avangardei”. Noțiunile de libertate, risc, luptă, mișcare, curaj, viitor etc. devin, și pentru literați, realități plene. În spațiul literaturii se impune ceea ce Guillaume Apollinaire va numi *spiritul nou*. Conștiința de sine a acestui spirit crește în progresie geometrică, împinsă fiind – prin intermediul curentelor literare avangardiste – la limita paroxismului. Încercînd să așeze în termeni teoretizanți acest *spirit nou*, G. Apollinaire prefigurează, înțitul, în prelegerea *Spiritul nou și poezia* (1917), și dimensiunile tipologice esențiale ale avangardelor literare în ansamblu.

Astfel, în viziunea lui, *spiritul nou în poezie* („spiritul nou” fiind de fapt un substitut terminologic al atitudinii literare avangardiste) *va domina lumea întregă*. De unde putem înțelege două lucruri: primo – că acest spirit are vocație **viitoristă**; și secundo – că el își revendică, întocmai ca și avangardele literare propriu-zise, o extindere hegemonică ilimitată, dominația **totalitaristă** asupra altor tipuri de literatură. Unul dintre obiectivele pe care și le propune *spiritul nou* rezidă în *exaltarea vieții, sub orice formă*. E un obiectiv pe care-l reiau, în formule similare, majoritatea *Manifestelor* curentelor avangardiste: *futurismul* („Noi vrem să cîntăm (...) obișnuința energiei și a curajului”); *suprarealismul* (exaltînd o „realitate superioară”); *constructivismul* (care ia în considerație „noile forme ale vieții”); *productivismul* (exaltînd „viața constructivă”); *LEF-ul* (luptînd „pentru o artă care să fie construcție a vieții”) ș.a. Apollinaire subliniază și faptul că spiritul avangardist nu este invenția lui subiectivă, deoarece acesta *s-a conturat și evoluează de multă vreme*. Însă *abia acum* (adică în perioada celui de-al doilea deceniu al secolului nou) *devine conștient de sine*. Indirect, Apollinaire pare deci a sugera că prin cîștigarea conștiinței de sine începe a doua repriză, cea a

maturizării identitare a avangardei literare. E și vârsta celor mai curajoase **experimente** poetice, **căutările** privind forma devenind **esențiale**. Autorul **Caligramelor** propune el însuși, în această direcție, ideea **lirismului vizual**, visînd **sintetizarea** artelor într-o singură materie. Ținta acestor experimente este, din acest punct de vedere, **descătușarea lirismului**, în speranța obținerii unor produse artistice **cu valoare plastică multiformă**. Interesant e și faptul că în prelegerea dată autorul ei semnalează și **descotorosirea poeziilor de frazele pompoase, de bulendrele, seducătoare cîndva, ale romantismului**. Sensul denotativ al lexicului folosit aici este așadar destul de transparent: artiștii avangardiști detestă pasiunea romanticilor pentru dimensiunea figurativă a literaturii în favoarea **căutării și investigației**, fiindcă pe dînșii îi interesează nu produsul final desăvîrșit (capodopera), ci procesul creator, spectacolul continuu al efectelor experimentale; iar ca finalitate – deschiderea unor noi căi inovației literare. Or, după cum afirmă același Apollinaire, căutările și investigațiile pot avea – pe planul realității literare – **consecințe cu adevărat mari**. Ceea ce intuiește aici Apollinaire e că spiritul avangardist prevede (și tinde să impună cu autoritate) schimbarea punctului de vedere asupra condiției ontologice a literaturii. El surprinde, de asemenea, și faptul că pentru poezii **spiritului nou** pare să nu mai existe nici o diferență între **praxis-ul literar și experiența existențială a individului**, fiindcă **oamenii imaginează și duc la bun sfîrșit mii și mii de combinații naturale care nu s-au realizat niciodată, compunînd astfel, împreună cu natura, arta supremă care este viața**. E demnă de atenția cuvenită și mențiunea lui că **în majoritatea operelor concepute în spiritul nou** poate fi descoperită o **urmă de profetie**, profetia, după cum se știe, asumîndu-și-o, pe rînd și de-a valma – sub cele mai bizare forme – și majoritatea curentelor avangardiste reprezentative.

În concluzie – **poezii moderni sînt deci creatori, inventatori și profetji**, iar **spiritul nou e dușmanul**

estetismului, al formulelor și al oricărui snobism. (...) *El se vrea un mare curent literar, înglobînd toate școlile și urmărind deschiderea de noi viziuni asupra universului exterior și interior, întru nimic inferioare celor pe care savanții (...) le descoperă zilnic și din care își plăsmuiesc minunățiile*.

Acestea fiindu-i coordonatele esențiale, **spiritul nou e sinonimul avangardismului**, așa cum a fost el înțeles, conceptualizat și descris de G. Apollinaire, poetul fiind el însuși un avangardist notoriu, unul care „a susținut fără prejudecăți noile tendințe experimentale și artistic-revoluționare, oriunde ar fi apărut ele” [3, p. 105].

În deceniul al doilea al secolului trecut noțiunea de **avangardă** ajunge a fi o metaforă foarte cuprinzătoare, pretinzînd să acopere, prin vastitatea ei semantică, „nu numai una sau alta, ci **toate școlile noi** ale căror programe estetice se caracterizau, în linii mari, prin respingerea trecutului și prin cultul noului” [3, p. 105], ele atribuindu-i noului **valoare estetică**. (Zicea Apollinaire: „...noul nu e și frumos?” [9, p. 180].)

O particularitate nu mai puțin însemnată a avangardei este **exclusivismul absolut**, curentele constitutive suprimînd nu numai continuitatea cu tradiția, ci și propriul lor suport ideologic. Altfel spus, „...orice avangardă suprimă, prin substituție, o altă avangardă” [2, p. 180]. (Un exemplu convingător în acest sens este substituția **dadaismului** prin **suprerealism**, ultimul fiind substituit, în România, prin **onirismul estetic**.) Negarea trecutului, opoziția violentă față de orice tip de autoritate (morală, literară, culturală etc.), nonconformismul, pledoaria maximalistă întru atingerea unui obiectiv mereu reformulat – iată tipul de acțiuni care alimentează din interior modul de a fi al avangardei. La acestea se mai adaugă gustul pentru declarații scandaloase, spectaculozitatea gestului nihilist, revolta împotriva oricărei tentative de a stabili ierarhii valorice ș.a.m.d. (*Manifestul DADA* din 1918 intenționează, între altele, „desființarea oricărei ierarhii instalate pentru valori” [10, p. 23].) Avem în față așadar dovada unei atitudini profund nihiliste față de

Însăși **ideea de sistem**, singurul sistem acceptabil fiind, așa cum credea dadaistii „acela de a nu avea din principiu nici unul” [10, p. 18]. E de reținut aici că dincolo de aceste aparențe, dincolo de extravaganțele „naturale” ale atitudinii în cauză se joacă, agonic, una dintre cele mai contradictorii „drame existențiale” din istoria secolului trecut: „a absolutului și relativului, a libertății și necesității, a purității și corupției, a acțiunii și pasivității”, „principiile binelui, răului, frumosului fiind negate în însăși originea lor” [2, p. 185]. Protestul avangardei este atât de vehement, de **total** (asemuiitor uneori urii fără obiect), încît pare să vizeze, în mod paradoxal, cucerirea singurei redute necesare – **libertatea absolută**. Iată de ce actorilor avangardismului li se cere să-și învingă „mila”. Or, după măcelul obținerii libertății „rămîne speranța unei umanități purificate” [10, p. 13]. Acum putem înțelege mai ușor care este visul ultim al avangardismului: reaşezarea condiției existențiale a omului pe parametrii unei utopii existențiale căreia n-a reușit, altminteri, niciodată să-i dea contururile clare. Este un vis ce depășește cu mult cadrul problematicii literare, dar care implică o credință, la limita misticii, în funcțiile sociale „progresiste” ale literaturii. Precursorul poezilor avangardiști pe linia aceasta „utopistă” pare a fi unul dintre discipolii apropiați ai lui Saint-Simon, Olinde Rodrigues, care spunea la vremea lui că puterea artelor în prefacerea vieții „este nemijlocită și cea mai rapidă” [3, p. 94]. Cu deosebirea însă că față de acesta din urmă, avangardiștii începutului de secol XX vor insista (în ciuda unor legături – ne semnificative totuși – pe care le-au avut cu mișcările revoluționare politice) în ideea de a acționa **autonom** în economia corpului social, fiindcă psihologia lui „eu contez” ține, de asemenea, de esența cea mai intimă a avangardismului „recent”. Însă în virtutea conștientizării (extrem de dificile!) a ineficienței pretinsei singularități, avangardismul pune în seama viitorului asigurarea succesului. De aici și vocația lui **futuristă**, semnalată, cum am mai spus, încă de G. Apolli-

naire. Cu alte cuvinte, majoritatea avangardelor își adresează mesajul viitorului, vectorul tuturor aspirațiilor avangardei este orientat spre viitor. Futuristii declară, în punctul 11 al *Manifestului* lor, utilizînd toate verbele la forma viitorului, că „*vor cînta* marea multicolore și polifonice ale revoluțiilor în capitalele moderne”; suprarealiștii cred că „*va veni timpul* cînd poezia (...) va rupe singură pîinea cerului pe pămînt!”; *LEF*-ul susține, prin vocea autoritară a lui Vladimir Maiakovski, că „*va aplica* în artă ideile Comunei și-i va deschide calea *viitorului*”; artiștii expresioniști cer tinerilor „să poarte în ei *viitorul*”; lăsînd profeților viitorul, constructiviștii subliniază că vor ține totuși seama de „faptul zilei *de mîine*”; excesiv de paradoxali, dadaistii nu-și văd, la rîndul lor, realizarea obiectivelor esențiale – „nîmicirea artei”, „desființarea viitorului” ș. a. – decît... în viitor, în unul „mereu apropiat”. Deschiderea spre viitor (spre un viitor indefinibil, echivalabil de fapt Necunoscutului) e dublată, în chip paradoxal, de ancorarea puternică a avangardei în actual, în prezent, în viața imediată. Faptul nu trebuie să mire: paradoxul, contradicția, atitudinea antinomică – toate împinse la limita ultimelor consecințe – sînt situații specifice însuși modului de a fi al avangardei. De unde și tendința ei de a (sub)mina și-n același timp de a ilumina, din interior, contemporaneitatea, temelia lumii imediate, datele prezentului. Iată de ce, dincolo de proiecțiile viitoriste, *constructivismul* își rezervează pentru sine „ziua de azi”; toate postulatele *Tainelor magice ale suprarealismului* [11, p. 301] sînt formulate la timpul prezent și vizează niște metode de prefacere **imediată** a literaturii; dadaistii promit că vor crede în orice zeu dacă acesta va fi „produsul **imediat** (subl. n.) al spontaneității”. Mai echilibrați, cubiștii pretind să îmbrățișeze „într-o singură privire: trecutul, prezentul și viitorul”. Însă asumarea prezentului în numele unui viitor idilic nu se poate produce decît prin efectul violent al unei **rup-turi totale** cu trecutul, ruptura fiind ea însăși imposibilă în afara **dinamismului**, a mișcării accelerate învingînd orice opreliști. De aceea conceptele

din familia „mersului înainte”, „pfa-cerii”, „spontaneității”, „agitației”, „ela-nului revoluționar”, „atacului” ș.a.m.d. sînt, în *Manifestele* avangardiste, la ele acasă. Spre exemplu, *DADA* se autodefiniște, în *Manifestul* său, ca fiind „cameleonul schimbării rapide”. Suprarealiștii îi îndeamnă pe even-tualii adepți să scrie „iute”, futuriștii fiind cei ce-și exprimă direct dorința nestăvilită de „a preamări mișcarea agresivă” și „frumusețea vitezei” (subl. n.). Astfel, se poate observa că dinamismul progresiv e chiar unul dintre mecanismele importante de funcționare a avangardismului. Înce-tineala, popasul (auto) reflexiv duce la moartea oricărei avangarde sau, mai bine zis – la substituirea lor printr-un alt tip de atitudine ideologică. Însă acolo unde există mișcarea, acolo există și viața, **vitalismul** viguros fiind o altă însușire pe care și-o atribuie avangardele, inclusiv cele mai nihi-liste. Dadaii spun: „Sîngele nostru este viguros! Sîntem fantome pline de energie!”. Suprarealiștii își trăiesc propriul spirit doctrinar cu „exaltare” și cu „multă energie”. G. Apollinaire susține, în articolul *Pictura cubistă*, că „operă de artă (...) produce o ener-gie” care „se impune oamenilor” și care este, ea, energia, „măsura epocii” [12, p. 322]. *Manifestul pictorilor futuriști* cere furios „loc liber tinerilor, violenților, temerarilor!” [13, p. 333]. E o stare de spirit ce se justifică, firește, prin aceeași dorință a avangardiștilor de a nu se fixa într-o atitudine unică, ci de a înfrînge mereu noi obstacole, inclusiv obstacolul propriei atitudini ideologice.

În istoria culturii și a civilizației umane orice conflict dintre vechi și nou a atras, de fiecare dată, dezvă-luirea, sub diferite forme, a atitudinii părților față de morală. Privite din acest unghi, avangardele artistice de la începutul secolului trecut se dove-desc a fi, în mare parte, **a-morale**. (Or, într-adevăr: ce funcționalitate morală ar fi putut avea „automatismul psihic” și „dicteul automat al gîndirii”, exersat de scriitorii suprarealiști „în afara oricărei preocupări... morale?” Cîtă moralitate ar fi putut să comporte *Pătratul negru pe fond alb* al pictorului suprematist* Kazimir Malevici?) Este

adevărat că în același timp unele avangarde (mai ales *futurismul* și *dadaismul*) promovează, în spiritul celei mai radicale negații, o ideologie orientată **împotriva** moralei, contes-tînd cu agresivitate însași validitatea acesteia ca dimensiune indispensabilă integrității umane. (În *Manifestul fu-turismului* se spune între altele: „...noi vrem (...) să luptăm împotriva mora-lismului”, iar *DADA* susține că „morală atrofiază”.) Sorginta nietzscheiană a acestei atitudini ține, credem, de domeniul evidenței... Se pare că tot Nietzsche este precursorul imediat al avangardiștilor în direcția **negării religiei**, în special a celei creștine, Tristan Tzara susținînd, ca și cum în spiritul „supra-omului”, că pe Dum-nezeu „nu-l mai ia nimeni în serios”. Valorile fundamentale Neotestamen-tare se „bucură”, în *Manifestul DADA*, de niște tratări abjecte, de-a dreptul ireproductibile. Suprarealismului i s-a atribuit, pe aceeași linie, „o anume orientare satanistă cu tentă ocultă” [6, p. 343]. Ca să nu mai vorbim de spiritul total anti-religios al discursului futurist, ori de **productivismul**** care, asumîndu-și drept suport ideologic unic „comunismul științific”, declara, cu o trufie extrem de îngustă, că „religia este o minciună” [15, p. 357].

De fapt, conflictul literaturii cu morală și cu religia nu este deloc unul nou. Însă avangarda îi imprimă acestuia o deliberare și o rezonanță nemaiîntîlnite vreodată.

Tinzînd a se constitui într-o mișcare globală, avangarda devine în același timp – mai ales în faza ei numită a „avangardei istorice” – o mișcare artistică eminamente **cos-mopolită**. Ea propune, în această calitate, o reevaluare, pe multiple pla-nuri, a condiției umane **în ansamblul ei**. În spatele nihilismului cvasi-total

* *Suprematismul* e un curent de avangardă care prevedea „supremația sensibilității pure în artele figurative”, în special în pictură. A fost înființat la Pe-tersburg în 1915.

** *Programul grupului productivist* a fost publicat în 1920, la Moscova, ca reacție la neutralismul politic al *construc-tivismului*.

se întrevede ambiția unei noi viziuni antropologice, a cărei cristalizare a rămas, ce-i drept, o ipoteză etern amânată.

Poate părea paradoxal, însă ambiția acestei noi viziuni antropologice e unul dintre factorii care împinge avangardele spre negarea omului *real*, a umanității *reale* a individului, adică a omului însuși. Gestul este conform cu logica oricărei acțiuni avangardiste: instituirii noului îi precede, în mod necesar, demolarea vechiului. Așa încît dadaștii își exprimă, în mod repetat, neîncrederea și „greața” față de om și comunitate, confrății lor suprarealiști exclamînd peiorativ: „Omul, acest visător definitiv!”. Negarea omului va duce, implicit, la accelerarea procesului de *dezumanizare* a literaturii (și a artelor figurative), imprimîndu-i acestuia un caracter *programatic*. Totul se face, firește, în numele unei frumuseți „ideale”, „pure”, „superioare”, ori „supra-reale”. G. Apollinaire spunea, în articolul *Pictura cubistă*, că „noi artiști vor o frumusețe ideală, care să nu fie doar o expresie a speciei, ci expresie a universului” [16, p. 326]. În același an (1913) *Manifestul raionismului*^{*} sublinia că „neagă individualității orice valoare în raport cu opera de artă” [17, p. 339]. Individul este exclus așadar, cu tot cu umanitatea lui, din centrul preocupărilor artistice, locul luîndu-i-l fie închipuirea unui univers vag, fie însăși opera de artă ori frumusețea pură etc. Ca să vină în 1916 *dadaismul*, dublat, în latura lui negatoare, în 1920, de *productivismul* din Rusia, și să conteste principal „însăși posibilitatea existenței literaturii / artelor ca mod specific de expresie a omului” [8, p. 20], dacă e să folosim o formulă fericită a lui Ion Pop. („Jos arta, arta este minciună.”, „Jos arta care maschează doar neputința omenirii.” – sînt numai două slogane care, deși amintesc de tonalitatea categorică a negației dadaiste, aparțin productiviștilor ruși.)

Pentru o înțelegere mai dreaptă

a fenomenului avangardist e necesar să se rețină că avangardele protestează și subminează totuși „bazele spirituale ale unei lumi în care tocmai *poezia* (subl. n.) este disprețuită, ignorată sau imposibilă” [2, p. 190]. Că „opozitia avangardistă se desfășoară, în mod *esențial* (subl. n.) în numele valorii *estetice*” (subl. n.) [2, p. 189]. Iată de ce, disociindu-se de rivalitățile inutile, suprarealiștii îi îndeamnă pe toți avangardiștii să-și dea „osteneala de a practica poezia”, fiindcă „numai ea poartă în sine compensația perfectă a mizeriilor pe care le îndură omul” [14, p. 239].

Examineate sub acest aspect, sub aspectul afirmării estetice, avangardele formează împreună o paradigmă literar-artistică ce ia ființă – întîi – prin *negarea* în bloc a întregii *tradiții literare* și chiar a celei culturale. Ea detestă cu agresivitate convenția, formele și toate structurile literare consacrate. Se poate observa lesne, la o simplă lectură a *Manifestelor*, că avangardele declară un adevărat război „mijloacelor folosite de către artiștii trecutului”, „bibliotecii”, „academismului”, „oricărei forme de imitație”, „teoriei”, „modei”, ideii de „școală literară”, „criticii”, „romanului” (considerat de suprarealiști „un gen inferior”), genurilor literare, „funcției reprezentative a literaturii”, „atavismului cultural” ș.a.m.d. Imuni la influențele nihiliste, chiar și expresioniștii credeau că „nu se mai pot construi opere pe baza unor legi sau modele” [18, p. 262]. De aici și repulsia față de „gustul public”, față de „entuziasmul pentru tot ce e mîncat de molii”, față de „cultul fanatic și snob al vechiului”, față de „instituițiile înțelenite în tradiție” etc., adică – față de sensibilitatea culturală specifică întregii epoci, căci ceea ce-și mai propune avangarda este și profunda transformare a acestei sensibilități prin superpunerea unei „noi” sensibilități. Însă pînă atunci rămîne, ca imperativ imediat, căutarea febrilă, insistentă, amețitoare și nevrotică a *noutății*, a originalității ab-so-lu-te, o căutare care tinde să-și piardă obiectul, substituindu-se de fapt actului însuși de creație.

Considerînd lucrurile în principiu, „noutatea”, „noul” sînt niște con-

* A fost publicat în 1913, cu ocazia organizării unei expoziții de pictură avangardistă la Moscova.

cepte care nu pot fi definite decât prin ele însele. Nu trebuie deci să mire faptul că referințele avangardiștilor privind obiectul căutării lor sînt extrem de puține și sumare, rezumîndu-se la formule de tipul: „un nou mod de expresie”, „o artă complet nouă”, „un nou Mare Stil” ș.a.m.d. Mai important este a înțelege că ei identifică **experiența** căutării cu **creația** însăși, cu creația pe care ei o gîndesc ca pe o artă, „mai artă decît arta”, dacă e să invocăm aici spiritul lui Tristan Tzara. Simplificînd, am putea spune că avangardiștii nu mai scriu, în înțelesul tare al cuvîntului, adică nu mai fac „literatură”, ci caută, experimentează, explorează, pregătind terenul pentru avansarea unei „noi” literaturi. După ce semnalează stările de contradicție ale tradiției, ei încearcă să construiască un concept literar nou și, se pare – unificator, dar pe care nu mai reușesc niciodată să și-l imagineze pînă la capăt.

Bineînțeles, orice proces de creație implică, în mod legitim, urmărirea neprevăzutului, a originalității, a noutății ș.a.m.d. Romanticii sfidau și ei severitatea normelor și a reglementărilor, reușind să opereze modificări radicale în domeniul lirismului. Însă ceea ce-i deosebește pe avangardiști de cei dintîi este faptul că ei **întîrzie** și se **complac** în căutarea **eternă** a noului, subminînd, prin aceasta, valențele **comunicative** ale poeziei. A afirma libertatea nemărginită a artistului de a promova tot ce consideră el (și numai el!) nou, chiar dacă acest „nou” nu este inteligibil pentru ceilalți, este un imperativ de primă importanță al avangardei. Ea se hrănește din chiar senzațiile tari pe care i le procură promovarea noului și experiența aceasta e una din sursele regenerării ei continui sub forma efervescentei unor curente distincte care se neagă, la rîndul lor, unul pe altul, pe modelul „reacției chimice în lanț” [8, p. 13]. (DADA neagă „academiile cubiste și futuriste”; **suprarealismul** neagă „negația dadaistă”; **futurismul** de stînga, = LEF-ului, neagă **futurismul**, „anarhic” italian; **constructivismul** neagă și el „gălăgia futuristă” ș.a.m.d.)

Ne aflăm așadar în fața unui șir de acțiuni care fac parte din chiar

logica interioară a evoluției și avansării tipologice a fenomenului literar avangardist.

(Va urma.)

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Lovinescu, Eugen, *Istoria literaturii române contemporane*, vol. I, București, 1973.
2. Marino, Adrian, *Dicționar de idei literare I*, București, 1973.
3. Călinescu, Matei, *Cinci fețe ale modernității*, București, 1995.
4. De Michell, Mario, *Avangarda artistică a secolului XX*, București, 1968.
5. Rimbaud, Arthur, *Scrisoare lui Paul Demeny // Romulus Bucur, Alexandru Mușina, Antologie de poezie modernă. Poezii moderni despre poezie*, Brașov, 1997.
6. Raymond, Marcel, *De la Bau-delaire la suprarealism*, București, 1970.
7. Solomon, Petre, *Rimbaud – o călătorie spre centrul cuvîntului*, București, 1980.
8. Pop, Ion, *Avangardismul poetic românesc*, București, 1969.
9. Apollinaire, Guillaume, *Spiritul nou și poezii // Romulus Bucur, Alexandru Mușina, Antologie de poezie modernă. Poezii moderni despre poezie*, Brașov, 1997.
10. Tzara, Tristan, *Șapte manifeste DADA. Lampisterii. Omul aproximativ*, București, 1996.
11. *Tainele artei magice suprarealiste // Mario de Michell, Avangarda artistică a secolului XX*, București, 1968.
12. Apollinaire, Guillaume, *Pictura cubistă // Mario de Michell, Avangarda artistică a secolului XX*, București, 1968.
13. *Manifestul pictorilor futuriști // Mario de Michell, Avangarda artistică a secolului XX*, București, 1968.
14. *Primul manifest al suprarealismului // Mario de Michell, Avangarda artistică a secolului XX*, București, 1968.
15. *Programul grupului productivist // Mario de Michell, Avangarda artistică a secolului XX*, București, 1968.
16. *Pictura cubistă // Mario de Michell, Avangarda artistică a secolului XX*, București, 1968.
17. *Manifestul raionismului // Mario de Michell, Avangarda artistică a secolului XX*, București, 1968.
18. *Cronica Uniunii Artistice „Die Brucke” // Mario de Michell, Avangarda artistică a secolului XX*, București, 1968.

Mihai HANGANU

ASPECTE TIPOLOGICE ALE EVOLUȚIEI LITERATURII MODERNE

În articolul *Dezvoltarea literaturii: încercări de tipologie* („L.R.”, nr. 1-3, 2002) propuneam o concepție a evoluției literaturii, esența căreia rezidă în disocierea acestei arte în două compartimente: literatură naivă, veche, tradiționalistă și literatură modernă, subiectivă, netradiționalistă. În continuare trasăm coordonatele definitorii ale tipologiei literaturii moderne, care reprezintă un fenomen unitar.

Reamintim: creatorul tradițional explorează mitul, legenda, întâmplarea care sînt realități esențiale (vezi Homer, Eschil, cronicarii noștri etc.). Creatorul modern, dimpotrivă, pornește de la fapte concrete (față de care e distanțat, critic, analitic), pe care le remodelează și le „recrează” conform concepției și viziunii lui artistice. În cazul realiștilor Balzac, Tolstoi, Rebreanu această strategie consistă în pătrunderea în legile ascunse ale dezvoltării societății.

În prefața la **Comedia umană** Balzac scrie: „Întîmplarea este cel mai mare romancier din lume: ca să fii fecund, nu trebuie decît s-o studiezi. Societatea franceză urma să fie istoricul, eu nu trebuia să fiu decît secretarul ei... Limitîndu-se la această reproducere riguroasă, un scriitor putea deveni un pictor mai mult sau mai puțin fidel... al tipurilor umane, povestitorul dramelor vieții intime, arheologul mobilierului social, nomenclatorul profesiilor, înregistratorul binelui și răului; dar, pentru a merita elogiile la care trebuie să rîvnească orice artist, nu trebuie oare să studieze cauzele sau cauza acestor efecte

sociale, să surprindă sensul ascuns în acest imens ansamblu de figuri, de pasiuni, de evenimente? În sfîrșit, după ce am căutat, nu spun găsît, această cauză, acest motor social, nu trebuia oare să meditez asupra principiilor naturale și să văd prin ce anume societățile se îndepărtează sau se apropie de regula eternă, de adevăr, de frumos? ...Opera, ca să fie completă, cerea o concluzie. Astfel zugerăvită, societatea trebuia să poarte în ea cauza mișcării sale.

Legea scriitorului, ceea ce îl instituie ca atare, este luarea unei anumite decizii privind lucrurile omenesti, un devotament absolut față de principii.” (Balzac, **Comedia umană**, București, 1981, vol. I, p. 99-100).

Dacă în arta tradițională la constituirea operei erau hotărîtoare mitul, legenda, întâmplarea, în arta modernă devine decisivă subiectivitatea artistică. De aceea, pentru a defini cît mai exact natura fenomenelor artistice moderne, trebuie să analizăm viziunea și finalitatea artistică pe care o urmărește autorul, plasîndu-le atît în raport cu realizările sale anterioare, cît și cu aptitudinea lui de a vedea și a relata despre realitate și lume.

Urmărind evoluția artei moderne, putem observa schimbarea continuă a atitudinii subiectului creator față de tradiția literară și față de lume. Semnificativă în acest sens este emotivitatea lui. Subiectul creator sentimentalist, din secolul al XVIII-lea, se prezintă ca un „semisubiect”. El este tipul de subiect artistic întristat sau, în cazul șturmerismului german (prin Goethe și Schiller), poate fi unul agitat, dar care adresează un mesaj vag, plin de lamentații și adolescentinism nebuloasă, de emotivitate confuză, de atitudine cețoasă atît în comparație cu tradiția, cît și în ceea ce privește programul artistic adresat contemporaneității. Bineînțeles, există o anumită distanțare de tradiția retorică și de raționalismul iluminist, dar este semnificativ și faptul că aceiași Goethe, Schiller revin (după perioada șturmeristă) la tradiție, la clasicism, ceea ce denotă o anumită „nesiguranță”, care nu este

decît o manifestare a fenomenului de tranziție către o nouă calitate a subiectului artistic. În acest sens, este revelatorie distanțarea clară a lui Goethe de romantici.

Subiectul artistic romantic este unul revoluționar, nonconformist, radicalist, care declară un „NU” categoric tradiției, structurilor, formelor retorice. V. Hugo afirmă programatic, în prefața la drama **Cromwell**: „Să dăm cu ciocanul în teorii, în „poetici” și în sisteme. Să dăm jos vechea tencuială care ascunde fațada artei”. El mai notează că nu există alte legi decît cele ale naturii, care domină arta în întregul ei, și legile speciale, care rezultă din caracteristicile proprii fiecărui subiect.

Această nouă calitate a creatorului și a înțelegerii subiective, netradiționale a lumii a exprimat-o clar Chateaubriand: „Să compătimim pe cei vechi care n-au aflat (văzut) în ocean decît palatul lui Neptun și peștera lui Proteu; ce lucru cumplit să nu vezi decît aventurile (manifestările) tritonilor și ale nereidelor în această imensitate a mării, care pare să ne prezinte o slabă măsură a măreției sufletului nostru”.

Creatorul romantic (modern) este astfel un subiect:

1. revoluționar, nonconformist;
2. antitradiționalist, antiretoric (în primul rînd anticlasicist);
3. dedublat, solitar, izolat, dar și colectivist, profund umanizat; prosocial, dar și antifeudal și antiburghez; oscilînd între lumea reală care îi este ostilă, străină și lumea visată, ideală, așa cum ar trebui să fie conform viziunii și concepției sale subiective;
4. dilematic, care stă în fața necesității de a alege între real și ideal; înger și demon; Venere și Madonă ș.a.m.d.;
5. antinomic, o fire dominată de porniri opuse, complexe, contradictorii (de exemplu, Byron, Edgar Poe etc.);
6. manifestă multiple ipostaze, care vin adesea în contradicție una cu alta: romanticul inocent, naturist,

universalist, umanist, izolat, critic etc.

Toate aceste ipostaze se datorează în plan istorico-social tranziției de la societatea tradiționalistă, conservatoare, feudală, de tip piramidal, la cea de tip nou – burgheză, atomistă, individualistă, democratică. Trecerea este destul de dramatică și tensionată.

În felul acesta, creatorul romantic se află în relații foarte complexe cu lumea: de la libertatea absolută pînă la singurătatea totală, „boala secolului” și „tristețea universală”, de la conștiința rupturii de lume pînă la dorința contopirii totale cu ea.

Creatorul „subiectiv” cunoaște, în evoluția sa, șase etape (ipostaze) distincte:

1. subiectul (creatorul) de tip sentimentalist;
2. subiectul (creatorul) și opera de tip romantic;
3. subiectul (creatorul) de tip estetizant;
4. subiectul (creatorul) decadent;
5. subiectul (creatorul) fragmentat, modernist, dezintegrat;
6. subiectul (creatorul) post-modernist (convalescent, eclectic, mecanic).

Purismul. Arta pentru artă. Estetismul

Începînd cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea, apare fenomenul numit „arta pură” sau „artă pentru artă”. Caracteristice acestei gândiri estetice sînt parnasianismul din Franța și estetismul din Anglia. În legături complexe cu purismul se află și literatura „decadentă” (simbolismul, impresionismul).

Purismul este un fenomen ce se manifestă sporadic și în alte epoci literare, mai ales în perioadele de criză. Să ne amintim de arta veche orientală, de poezia antică greacă, de literatura latină din secolele I-IV, de Renașterea tîrzie. Vorba e însă că afirmarea sa de amploare are loc abia în a doua jumătate a secolului

al XIX-lea și continuă pe întreaga durată a secolului al XX-lea. Esențial pentru purism este: a) închistarea artei în sine; b) conflictul dintre artă și societate, realitate (care e o categorie dușmănoasă, străină, inutilă); c) preocuparea pentru frumosul obiectiv, adică pentru frumosul „pur”.

Analizînd atent epocile în care se dezvoltă „arta pură”, depistăm anumite *condiții obiective*, dar și *pre-dispoziții* subiective, care se materializează artistic. În plan ontologic arta e o materie „dezinteresată”: un joc, o căutare, creație liberă – artistul creează nu pentru bani, interes material, politic, social. Întotdeauna există o distanțare de social, material, politic. Arta este „aplicativă” și corespunde necesităților estetice fundamentale *ale omului și societății*.

În plan istorico-social literatura estetizantă este o reacție în favoarea armoniei, frumosului – categorii care sînt afectate în epocile de criză de „extremismul social” utilitarist, mercantil, primitiv.

Estetismul este o reacție firească de negare a deformărilor din societate. Greșeala constă în faptul că nu se neagă numai urîtul, mercantilismul, materialismul, ci și întreaga realitate. Există întotdeauna tendința de a absolutiza frumosul și de a-l contrapune binelui și adevărului, de a-l declara mai presus de aceste categorii. Însă frumosul rupt de societate și om, de adevăr și bine devine o abstracție care substituie, de fapt, adevărul și binele. Astfel, în plan teoretic, literatura „pură” reduce aria de reflectare artistică la frumosul pur, excluzînd problematica socială, politică, morală etc.

După cum bine se vede, cultul frumosului în literatura estetizantă înseamnă îndepărtare de viață și chiar negarea ei. În ochii puriștilor realitatea este ceva neimportant. Literatura pură pregătește terenul pentru acea viziune artistică conform căreia realitatea nu reprezintă decît o lume bolnavă, în decădere.

Noțiunea „decadence” (decadență) se afirmă în Franța în anii '80 ai secolului al XIX-lea, cînd apare jurnalul *Decadence*. Eticheta „decadent” este aplicată artei nerealiste și, mai ales, poezilor, artiștilor tineri din anii '70-'80 ai aceluiași secol (Rimbaud, Verlaine, Mallarmé). „Decadence” e o noțiune ce conține în sine aprecierea fenomenului literar propriu-zis, lucru care nu ne îngăduie să conchidem că arta decadentă este una neapărat degradantă. Se știe că opera parnasienilor în Franța și literatura estetismului în Anglia au devenit verigi importante în evoluția literaturii moderne. Așadar, printre decadenți au fost mulți poeți talentați, care au creat opere valoroase, importante, deschizînd drumul spre arta secolului al XX-lea. Ei au descris zonele obscure, incerte; s-au îndepărtat de real și moral, apropiindu-se de „cealaltă realitate”, alta decît cea concret-socială a secolelor XIX-XX, dar nu și lipsită de importanță.

Deja în anii '80 ai secolului al XIX-lea artiștii conștientizează coordonatele artei noi, *antitraditionaliste*, de tip modernist. În 1883 scriitorul francez Paul Bourget, în lucrarea sa **Eseu asupra psihologiei contemporane**, nota: „Artistul contemporan, simțindu-se singuratic și izolat, nu se mai gîndește la importanța operelor sale. El nu știe ce ecou vor avea ideile sale elitare, frazele sale subtile în popor, pe care îl socoate irațional și grosolan”. Bourget evidențiază clar trei componente esențiale ale artei noi, antitraditionaliste: singurătatea artistului; înstrăinarea lui totală de popor și caracterul elitist al operei sale. La acestea se vor adăuga ulterior: apolitismul; iresponsabilitatea socială; individualismul cras; absența scopului umanist în creația artistică etc. Lipsită de aceste coordonate majore, arta de tip nerealist cunoaște în secolul al XX-lea o traiectorie sinuoasă, balansînd între descoperire și pop-artă, între imitație și obscuritate,

între filozofie și scheme pretențioase.

Arta modernistă mizează pe eul creator, pe găselnițele lui raționaliste, din care cauză naufragiază mereu în schematism. Pe de altă parte, ea este tributară subconștientului, torentului stihiiic și tulbure al conștiinței – arii pe care artiștii le explorează în încercarea de a ajunge la „lumea adevărată”.

În acest sens, arta modernistă este una antitraditionalistă, deci o artă de tip avangardist, care se îndepărtează în mod deliberat de tradiție. În arta tradiționalistă de tip realist (îndeosebi în naturalismul de la sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea) scriitorul se dezice de eul său, se conformează realității pentru a descoperi esența ei fundamentală, i se supune pentru a o supune. Aici viața e marele creator, iar scriitorul e doar un observator, un „meșteșugar” iscusit, care găsește cuvintele adecvate pentru a immortaliza bogăția neobișnuită a vieții. Meritul lui în acest caz e „minimal”, el e un secretar al societății, vorba lui Balzac. În arta de tip nerealist lucrurile se prezintă exact invers. Aici creatorul este totul, iar lumea, realitatea nu joacă nici un rol. Dacă în naturalism se absolutizează rolul realității (Flaubert visa un roman, care, ca și realitatea, să se scrie de la sine), atunci în modernism se ajunge la absolutizarea eului creator. Această absolutizare capătă cele mai diferite forme de manifestare. Ea înseamnă ruperea totală de lumea reală și de realitatea socială. Eul și lumea autorului sînt unicul și adevăratul izvor al artei. Astfel, la sfârșitul secolului al XX-lea acest eu subiectiv se impune pretutindeni. Multitudinea subiecților, care mizează pe fragment (imagine, formă, impresie, simbol, culoare, construcție etc.) determină și multitudinea fenomenelor care alcătuiesc modernismul: dadaismul, cubismul, futurismul, acmeismul, imagismul, existențialismul, expresionismul, constructivismul etc.

Urmărind dezvoltarea artei în epoca modernă, este important să vedem procesul artistic în complexitatea lui, dar și în unitatea lui interioară. Astfel, dacă în arta de tip realist subiectul (creatorul) se dezice de sine în favoarea obiectului (realității, vieții), atunci în arta de tip nerealist obiectul (viața, realitatea) este anihilat, negat în favoarea subiectului (creatorului), a afirmării originalității, irepetabilității lui. Prin urmare, corelația dintre subiect (creator) și obiect (viață, lume, realitate) determină cele două tipuri fundamentale de artă: arta de tip realist („obiectivă”) și arta de tip nerealist („subiectivă”).

Arta de tip realist tinde, în virtutea logicii ei interioare, spre o ipostază în care „obiectul” s-ar manifesta deplin, iar „subiectul” (creatorul) ca și cum ar lipsi cu desăvîrșire. Aici sînt posibile două variante: cea flaubertiană (tolstoiană) în care creatorul se „dizolvă” în întregul univers artistic, astfel creîndu-se impresia că el lipsește cu desăvîrșire, și cea „naturalistă”, „imitativă”, în care creatorul face efortul de a se dezice de eul său creator și de a „fotografia”, „copia”, imita lumea, realitatea.

Artă de tip nerealist își are și ea logica ei interioară, care se manifestă prin succesiunea fenomenelor artistice de la sentimentalism (preromantism) și, mai ales, de la romantism pînă la postmodernism, trecînd prin arta estetizantă, arta decadentă, arta modernistă și postmodernistă. În această evoluție se observă clar o tot mai mare exacerbare a eului. Pe de altă parte, aici se produce „anihilarea” (artistică) a obiectului (lunii), în numele eului (subiectului) artistic.

Subiectul, creatorul de tip obiectiv (realist, naturalist) atinge o nouă calitate în epoca industrială, capitalistă, care marchează și un alt nivel în cunoașterea științifică, analitico-sintetică a lumii ce se dezvoltă atît de furtunos în secolele XIX-XX. Acest subiect tinde către obiectivizare, pentru a

semăna întregului, spre a-l asimila în profunzime, a-i înțelege legile interne, fundamentale, ce alimentează natura și funcționarea întregului. În acest sens este profund semnificativă atitudinea lui Balzac. Marele scriitor se declara pe sine „secretarul societății (franceze)”, adică omul misiunea căruia e de a înregistra tot ce se petrece în societate, de a consemna toate fenomenele, întâmplările, actele sociale etc. („Alcătuind inventarul viciilor și virtuților, adunând principalele manifestări ale pasiunilor, zugrăvind caracterele, alegând principalele evenimente din societate, creînd tipuri prin sintetizarea trăsăturilor mai multor caractere omogene, aș reuși poate să scriu istoria uitată de atîția istorici, aceea a moravurilor.”)

Astfel, creatorul de tip realist este unul care tinde să cuprindă întregul, totul. Balzac mai notează în acest sens: „port în mine o întregă societate”; „pun în mișcare o lume (întregă)”; „voi zugrăvi uriașul monstru contemporan din toate părțile”. Creatorul de tip realist atinge deci un nou nivel de explorare și zugrăvire artistică a *societății*, fiind el însuși profund social. Balzac spune: „Așadar, nu dintr-o vanitate națională mărunță și nu din patriotism s-a adresat autorul moravurilor patriei sale, dar pentru că țara lui, prima dintre țări, a creat *tipul omului social* (s.n. – M.H.) în cele mai multiple manifestări. Poate una singură Franța nu bănuiește rolul său măreț, măreția epocii pe care o trăiește, varietatea contrastelor caracteristice ei”.

Această societate industrială, dinamică, complexă, nouă, care este și o societate descompusă, dezintegrată sau abia în așezare, este re-produsă, re-creată de către realiști printr-o nouă calitate a analizei și sintezei artistice. Lumea apare, în viziunea realiștilor, în dezvoltare, ei dezvăluind „sensul ascuns al evenimentelor”, „motorul lor social”, „culisele și mecanismele scenei” (Balzac).

Lumea, cu toate contradicțiile și tipurile ei de manifestare este, în același timp, una integră, unitară, ca în **Comedia umană**, în **Bîlciul deșertăciunilor**, ori în **Război și pace**.

Universul patriarhal este neschimbat în esența și în coordonatele lui fundamentale. Acolo se schimbă doar întâmplările, doar suprafața. De aceea în opera tradiționalistă întâmplările sînt uniforme și se înșiră ca măgelele pe ață. „Realismul” artei vechi este unul empiric, factologic, descriptiv și declarativ (vezi cronicarii români). Lumea modernă se schimbă în profunzime, de aceea în opera realistă modernă întâmplările sînt determinate de aceste schimbări și se caracterizează prin legături interioare cauzal-finale firești (Balzac, Tolstoi etc.).

Creatorul realist care vede lumea prin prisma acestor legături cauzal-finale dovedește o înțelegere profundă a prezentului, dar și a viitorului, a perspectivei sociale a dezvoltării umane. Frații Goncourt notau, încă la mijlocul secolului al XIX-lea, următoarele: „Balzac e cel mai mare om de stat..., singurul care a pătruns pînă în adîncul neliniștii noastre, singurul care a văzut dezordinea Franței de la 1789 încoace, moravurile sub domnia legilor (burgheze), faptul sub aparența cuvintelor, anarhia intereselor fără frîu sub ordinea aparentă a concurenței capacităților, abuzurile înlocuite de influențele (aristocrației, feudalilor) prin altele, inegalitatea în fața legii prin inegalitatea în fața judecătorului; minciuna aceluia program de la 1789, banii în locul numelui, bancheerii în locul nobililor și în cele din urmă comunismul ca o ghilotină a averilor. Ciudat lucru faptul că doar un romancier a văzut toate acestea”.

Orientarea spre obiectivitate este și mai profundă în naturalism, acesta fiind considerat un realism dus la extremă. Naturalismul își propune în mod principial să „fotografieze”, să reprezinte realitatea întregă, așa

cum este ea. În acest caz scriitorul nu inventează, ci înregistrează, este un „cronicar” și nu un creator. „Romancierul nu judecă, nu condamnă, nu absolvă. El expune faptele”, zicea, încă în anii '50 ai secolului al XIX-lea, Champfleury, unul dintre fondatorii naturalismului în Franța. Literatura naturalistă dorește o apropiere maximală de știință. Ea se vrea „științifică, anatomică și biologică, iar bisturiul figurează pe blazonul ei alături de microscop”, declara Champfleury și Duranty. Această „bătălie realistă” declanșată de ei în Franța anilor '50 ai secolului al XIX-lea tinde să identifice romanul cu dagherotipul. În acest caz se reduce la minimum rolul fanteziei creatoare și e necesară, după cum spune Zola, „o imaginație epică, care să nu modifice structura evenimentelor în funcție de un anumit ideal de justiție, ci care să construiască întâmplările în conformitate cu legile adevărului”. Naturalismul reflectă schimbările fundamentale care intervin în lumea modernă, industrială în comparație cu lumea tradițională, veche, agrară, patriarhală. Lumea industrială este în primul rând o lume a lucrurilor, a materialității noi, creată de om. Lucrurile devin a doua realitate (alături de realitatea fundamentală a naturii, cosmosului, lumii primare), care tinde să substituie lumea ontologică. Respectiv, se schimbă radical înțelegerea mediului și a omului. Mediul nu mai este tipicitate (generalitate, model, „comedie umană”), ca la Balzac, ci proză a vieții, cotidian, banalitate, confluență a lucrurilor și evenimentelor ordinare, plate, aproape înspăimântătoare în înfățișarea lor. Mediul este viața maselor, a gloatei dominate de sărăcie, alcoolism, patimi ordinare, instincte (vezi romanele lui Zola). Dacă pentru romantici viața era extraordinară, neobișnuită – o minune, o enigmă, un mister, pentru naturaliști viața apare în ipostaza ei ordinară, monotonă, cenușie, fiziologică. Omul

este pentru naturaliști și un produs al mediului, un produs al fiziologiei, temperamentului, nervilor, carnalității. Evident, faptul că ei concep omul ca produs genetic, al carnalității, este un mare merit și o descoperire importantă a naturaliștilor.

După Zola „cauza primă a lucrurilor savantul o lasă filozofilor, căci nu are vreo speranță s-o găsească cândva”. În lucrarea sa teoretică *Romanul experimental* Zola notează că în toate se va baza pe Claude Bernard (mare savant francez din sec. XIX, unul dintre fondatorii cercetării științifice).

El crede că naturalismul e un realism așezat pe baze științifice. Lucrul principal în crearea operei artistice îl constituie, în opinia lui, colectarea documentelor, pentru că mai departe „romanul se scrie de la sine”.

Logica interioară a naturalismului e orientată astfel spre anihilarea subiectivității, a factorului subiectiv și spre accentuarea și recunoașterea exclusivă a obiectivității (înțeleasă ca materialitate). În acest sens și naturalismul ajunge la un anumit moment în impas (de exemplu, impasul flaubertian, în încercarea de a crea un roman „pur obiectiv”). În realitate, ca fenomen artistic concret, naturalismul este o entitate complexă, legată și cu realismul, romantismul, simbolismul, impresionismul etc. (în care acestea rămân elemente constituente secundare). Pentru a înțelege mai profund logica dezvoltării literaturii și artei moderne cu cele două tendințe fundamentale ale sale – arta de tip realist și arta de tip nerealist – trebuie să înțelegem esența dezvoltării omului în epoca modernă, marcată, de asemenea, de două tendințe fundamentale. Pe de o parte, omul tinde spre obiectivitate, întreg și întregire – spre a se asemăna întregului, spre a-l asimila în profunzime, a-i înțelege *legile* interne, mecanismele interioare și spre a-l cunoaște cât mai profund și mai multilateral, tocmai pentru a fi și el mai integru, mai profund.

Acesta este tipul integrator, asimilator, care caută să-și apropie eul său de lume și să-l adecveze la coordonatele fundamentale ale lumii.

Pe de altă parte, omul tinde să se bazeze în primul rînd pe sine, pe eul său, să-și afirme originalitatea sa, unicitatea, irepetabilitatea, să-și exploreze și să scoată în exterior esența sa profund subiectivă. Este tipul subiectiv care își suprapune eul peste lume, substituind lumea cu eul său.

Vorbim, desigur, de predominarea unei singure tendințe, pentru că în dezvoltarea lor aceste două tendințe se împletesc dialectic: pe de o parte, omul își afirmă eul său, personalitatea, subiectivitatea, iar pe de altă parte, el tinde să cuprindă, să asimileze organic întregul, lumea (tinde către obiectivitate și obiectivizare).

Arta de tip realist are potențe neobișnuite, subiectul (creatorul) și obiectul aflîndu-se într-o schimbare continuă datorită faptului că entitatea subiectivă este mereu alta, ca și punctul de vedere din care ea privește, asimilează și analizează lumea.

Subiectul (creatorul) „subiectiv”, narcisiac, izolat, egocentrist, se închide în propria lui cochilie, găsește în propriul eu lumea, mai bine zis „lumea” pe care ne-o zugrăvește el nu este decît propria lui imagine, o proiecție aruncată asupra lumii (omului și societății). El se complăce în mrejele narcisismului său. În acest caz, hotarele, specificul, natura artei e determinată de natura, căutările și datele eului său. Aceasta e arta

creată pentru sine și are un pronunțat caracter subiectiv și elitist.

Mizînd doar pe subiectivitatea sa (care este o parte a lumii și reflectă anumite particularități ale ei), creatorul o „hărțuiește” artistic, o torturează, o distorsionează (vezi experimentele simboiștilor, decadenților, moderniştilor), o fragmentează, absolutizîndu-i anumite caracteristici, tendințe, componente, astfel că în cele din urmă arta modernistă, „subiectivă” ajunge la epuizare, la un joc steril, la eclectism, trucaje, combinații sofisticate, dar goale, prețiozitate.

În ce relație se află arta de tip realist și arta de tip nerealist? Și care este perspectiva dezvoltării artei în general și a literaturii în particular?

Literatura nerealistă (modernistă și postmodernistă) se află în opoziție cu literatura de tip realist, negînd, prin însăși orientarea și esența ei, literatura realistă. În acest sens literatura modernistă și postmodernistă se întemeiază pe ideea de negare a tradiției și a tuturor cuceririlor artistice anterioare, își pregătește propriul impas, autonimicirea, pentru că se ajunge la momentul cînd nu mai ai ce nega și nu mai ai ce afirma.

Acum, la începutul mileniului III, literatura de tip realist s-a pomenit în fața unor impedimente uriașe. Arta de tip realist se află în fața unei lumi noi – a lumii care săvîrșește trecerea de la societatea industrială la societatea informațională. Cum va reflecta literatura de tip realist această trecere complexă, grandioasă? Vom trăi și vom vedea.

Elena PRUS

PERSONAJUL SECOLULUI AL XIX-LEA ÎNTRE MITOLOGIA EROISMULUI ȘI NON-EROISMUL VIEȚII MODERNE

Epica realistă a secolului al XIX-lea, care are drept scop reflectarea veridică a societății, se situează în fața unei dileme: conform căror criterii trebuie fabricate personajele și alese detaliile descriptive cele mai reprezentative? Balzac rezolva această problemă prin crearea unei galerii de doua-trei mii de personaje, cele reprezentative caracterizându-se prin intensitatea pasiunilor care le domină. Ele sunt posedate de demonul arivismului. Eroismul modern nu se mai manifestă în bătăliile glorioase, ci mai mult în cele interioare: „La bataille inconnue qui se livre dans une vallée de l'Indre entre *madame de Mortsauf* et la passion est peut-être aussi grande que la plus illustre des batailles connues (*Le Lys dans la vallée*) [Avant-propos la *La Comédie humaine // L'Oeuvre de Balzac*, éd. A. Béguin, XV, p.380]. Eroismul, precum se vede, poate fi declinat și la feminin și poate înflori în lumea anonimă, chiar și în provinciile Tostes sau Yonville.

Toate personajele semnificative sunt firi revoltate, în afara legii, „vehicule” de mare viteză, care traversează de jos în sus și invers etajele ierarhiei sociale închipuită ca o *Comédie humaine*. Dinamismul lor extraordinar generează mitul energiei vitale. Dacă personajul balzacian se definește, după formula din *Physiologie du mariage*, ca „o sumă de energie” economisită (ca în cazul

avarilor) sau consumată (ca în cazul personajelor active), personajul din jumătatea a doua a secolului al XIX-lea pierde această calitate.

Romanul secolului în cauză exprimă „conflictul dintre societate și personajul ce relevă valorile cele mai înalte, denunțator al perversiunii acestor valori în prozaismul ambiant” [Chartier, 1998, p.135]. Zola trasează această sarcină în *Roman expérimental*: „Notre grande étude est là, dans le travail réciproque de la société sur l'individu et de l'individu sur la société”.

Problema eroismului modern e abordată în romanul secolului al XIX-lea în toată gravitatea sa, prin examinarea degradării progresive a eroului – proces lent, gradual și, se pare, fatal. „Pentru epocile anterioare, se preferă termenul de protagonist și erou – proiecție a unui ideal” [Sârbu, p. 5].

Este evident, dacă dispunem personajele cele mai importante ale secolului al XIX-lea într-o ordine cronologică (Julien Sorel, Eugène de Rastignac, Fabrice del Dongo, Lucien de Rubempré, Vautrin, Emma Bovary, Frédéric Moreau, Bouvard Pécuchet, Lazare Chanteau, Folantin, Jean Floressas des Esentes, Georges Duroy, Hamlet de Laforgue), așa cum face Jean Borie în *Archéologie de la modernité* [p.196-199], nu obținem imaginea unei serii ascendente. Menționăm că în această serie doar unul dintre personaje este femeie – Emma Bovary. Personajele cele mai însemnate (de la începutul acestei serii) sunt tinerii care susțin proba vieții prin căutarea fericirii, prin noblețea și prin sacrificiul lor. Ei își manifestă eroismul la hotarul dintre provocarea societății și acceptarea constrângerilor sociale. Decăderea eroului începe atunci când alege adaptarea la societate în detrimentul protejării propriei integrități. Nici unul nu este burghez – burghezii sunt lași, egoiști și plini de o vanitate grotescă, constituind o serie anti-eroică (Prudhomme, Perrischon, Homais, taica Roque).

Flaubert povestește istoria unor cuceriri care n-au avut loc. Personajele sunt victime ale propriilor iluzii, toate urmărind anumite himere: Emma și iubirile ei, Charles și iubirea pentru Emma, Frédéric și iubirea spirituală pentru doamna Arnoux, Deslauriers și pasiunea pentru logică. „Flaubert va scrie romanul în care personajele acceptă înfrângerea fără opoziție, fără luptă, romanul vocațiilor neîmplinite sau, mai degrabă, al lipsei de vocație autentică” [Ion, p. 232]. Pasivitatea personajelor flaubertiene, capabile doar să-și viseze viața, este deosebit de transparentă când este vorba de femei. Personajul flaubertian apare izolat de lume și deziluzionat.

Personajele lui Maupassant sunt caracterizate prin aceeași lipsă a comunicabilității [Roy-Reverzy, p. 96].

Dar adevărata ruptură o produce romanul lui Huysmans *A rebours* (1884), care refuză să reprezinte un personaj ce înfruntă societatea. El alege personaje care trăiesc în marginea societății (*A rebours*).

Semnificativ apare în notele de pregătire ale lui Zola pentru *La Joie de vivre* programul pentru Lazar Chanteau: „faire de lui l'homme et **non le héros**”. Spre 1880, consemnează Jean Borie, *non-eroismul a devenit garanția autenticității unei reprezentări* [p.201]. Realismul reflectă, de la apariția sa, partea ne-eroică a realității. Zola nu a creat personajul tânărului curajos în filiația eroilor secolului, el consideră că destinul tinerei fete și al femeii este mai reprezentativ. Zola crede în rolul salutar al femeii bune și regeneratoare.

Lumea personajelor pe care o propune Zola este diferită de cea a personajelor flaubertiene și maupassaniene, construită fiind pe figurile întreprinzătorilor Saccard, Octave Mouret sau medicul Pascal, care au energia, voința și capacitatea de luptă a personajelor balzaciene. E. Roy-Reverzy precizează însă că este vorba mai mult de o mistificare, deoarece

cu toții sunt învinși de femeie, de faliment, de moarte. Structura romanului zolist își găsește reflecția fundamentală în schema dinamică a invaziei, a luptei și a cuceririi [p.81,97].

Se cunoaște că ficțiunea naturalistă privilegiază o viziune pesimistă asupra lumii (fondată pe sociologia lui Taine și accentuată de influența lui Schopenhauer), care se traduce prin tragedia destinelor puse în scenă. Analiza operei lui Zola în contextul secolului al XIX-lea de pe pozițiile criticii marxiste l-au defavorizat mult pe scriitor. Mai trebuie remarcat faptul că doar câteva personaje ale lui nu sunt atinse de o pasiune morbidă. Fiecare roman zolist are scene excesive, în care transpare pe deplin imaginarul zolist, cum ar fi aceea în care Gervaise se dedă chefului până la pierzanie.

Acest vector, re-direcționat de la grandoarea anticilor înspre ambițiile reduse ale personajului modern, este ceea ce subminează mitologia eroismului și deschide calea spre personajul non-eroic al secolului al XX-lea.

Școala lui Emile Zola consideră mediocritatea drept însemn al adevărului. Prin faptul că nu sunt nici complet „albe”, nici complet „negre”, nici hiperbolice, personajele sale sunt verosimile. În comparație cu Balzac și Stendhal, care au participat la dezvoltarea capitalismului ascendent, au construit caractere „pozitive”, Zola și-a construit cariera, ca și Flaubert, după revoluția (eșuată) din 1848 și de aceea a zămislit caractere negative, învinse. Personajul a fost înlocuit, de fapt, cu un caracter mediocru, ale cărui trăsături individuale sunt neînsemnate. „Mediocritatea și prozaismul personajelor lui Zola corespund noii situații sociale, în condițiile căreia se schimbau reprezentările tradiționale despre om și locul său în lume” [Melic-Sarchisova, p. 5].

Zola îl învinuiește pe Balzac pentru caracterele hiperbolice, iar pe Stendhal pentru caracterul genial al personajelor sale. [Zola E., Les

romanciers naturalistes, Paris, 1928, p. 85]. „Balzac își face mai puține griji decât Zola, în ceea ce privește raporturile dintre lucruri, proporțiile precise ale unei opere și mai ales ale personajelor. Autorul ciclului *Rougon-Macquart* va veghea să nu îngroașe eroii săi în raport cu ansamblul operei.” [Krakowski, p. 49-50]. În această ordine de idei, pertinentă ni se pare observația Ninei Melic-Sarchisova despre faptul că pozitivismul nu l-a împiedicat pe Zola să recunoască „excepționalitatea” ca una dintre tendințele artei moderne, având în vedere potențialul ei constructiv, care permite a rezuma epoca în imagini ale indivizilor ce se disting în mulțime [p. 66]. Considerăm că personajele „excepționale” sunt femeile pariziene. Ele sunt un factor de continuitate, dar totodată și de inovație în roman.

Lumea modernă se caracterizează printr-o nouă reprezentare a omului. Urmând linia materialismului Luminilor, omul este considerat un corp ce are o densitate materială. Dacă personajul romanelor baroce și clasice era un fel de abstracție, în romanul realist și naturalist el devine corp, frământare, dezordine.

Zola concepe organizarea ciclului său ca *istorie a unei familii*. S-ar părea că nimic nu este mai puțin modern și mai atemporal totodată decât familia. Însă familia i-a dat intuiția inconștientului, neliniștii, complexului modern al lui Oedipe. Tocmai prin aceste aspecte, *Zola este modern*. „Subtitlul seriei *Rougon-Macquart* (Istorie naturală și socială a unei familii din timpul celui de-al doilea Imperiu) precizează că personajul este situat într-un univers al congenialității, al societății și al perioadei istorice” [Miroux, p.52]. Spre deosebire de *La Comédie humaine*, care stabilește între personaje legături sociale, în *Les Rougon-Macquart* predomină legăturile de sânge [Roy-Reverzy, p. 164].

Termenul *naturalism*, împrumutat din terminologia științifică, lasă să se întrevadă că omul păstrează un

fond de „naturalitate” și legături cu o stare primitivă îndepărtată.

Zola considera că va fi reprezentativ și credibil evitând personajele ieșite din comun, punând în evidență mecanismele de determinare (biologice, sociologice, istorice). „Proiectul de scriere conceput astfel înscrie personajul în problematica naturalistă care vizează individul pornind de la ereditatea sa și de la mediul său” [Miroux, p. 52].

Zola aplică demersul critic al lui Taine romanului care devine „l'étude du tempérament et des modifications profondes de l'organisme sous la pression des milieux et des circonstances” [prefață la ediția a doua a *Thérèse Raquin*], iar analiza determinărilor recomandate de Taine este aplicată de el în creația romanescă. Jacques Dubois constată că scriitorul face referință mai cu seamă la un determinism dublu: fiziologic, ereditar și social, al mediului. În acest model, ereditatea și mediul iau forma unor mari operatori care acționează complementar, primul în diacronie, cel de-al doilea ca factor sincron. [p.234]. Mediul este delimitat ca spațiu fizic și social. Personajul are **caracter** (determinat social) și **temperament** (determinat fiziologic). Zola refuză „minciuna” romanescă, își propune să studieze temperamentele și nu caracterele.

Majoritatea personajelor lui Zola sunt supuse forțelor care le depășesc, fie ele externe (fatalitatea mediului și a momentului) sau interne (ereditatea, temperamentul) [Roy-Reverzy, p.98]. Astfel, aristocrata pariziană Renée Saccard este în *La Curée* victima mai multor factori: a unei eredități (moartea mamei sale), a unei educații (lipsa afecțiunii parentale și mănăstirea, care nu pregătește fetele pentru realitățile vieții), a unui accident biografic (un viol, o sarcină nedorită ori trădarea soțului avid de titlul său), a unui mediu social (lumea de parveniți).

Zola explică activitatea personalității nu doar grație mediului, ci

și datorită particularităților ei psihologice. Interesul manifestat față de subconștientul personajelor îl ajută să perceapă elementul irațional, care explică evoluția spontană a pasiunilor și mișcarea necondiționată a gândurilor.

„Omul fiziologic” al lui Zola vine pe urmele „omului natural” al secolului al XVIII-lea și are un șir întreg de calități înnăscute, dar este „modelat” și de mediu, de împrejurări. Respectiva concepție, cum observă N. Melic-Sarchisova, permite cercetarea psihologiei personalității într-un mod mai argumentat din punct de vedere științific decât o făceau predecesorii [p. 26-27]. Pe urmele lui Flaubert, Zola caută explicarea comportamentului uman în instincte, în subconștient și în particularitățile temperamentului. „Omul fiziologic” resimte profund o discordanță, condiționată de interacțiunea dintre mediu și noul tip de personalitate format de societatea capitalistă.

Astfel, personajul literar din secolul al XIX-lea evoluează în conformitate cu dinamica societății care abandonează eroismul și intră în era non-eroismului modern.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

BORIE, Jean, *Archéologie de la modernité*, Paris, Grasset, 1999, 342 p.

CHARTIER, Pierre, *Introduction aux grandes théories du roman*, Paris, Dunod, 1998, 220 p.

DUBOIS, Jacque, *Les romanciers du réel. De Balzac à Simenon*. Paris: Seuil, 2000, 368 p.

ION, Angela, *Honoré de Balzac*, București, Editura Enciclopedică Română, 1974, 392 p.

KRAKOVSKI, Anna, *La condition de la femme dans l'oeuvre d'Émile Zola*, Paris, Nizet, 1974.

MELIC-SARCHISOVA, Nina V., *Concepția celoveka i tvorceschii metod Āmilea Zolea*, Mahacicala, Dagknogozdat, 1975, 352 p.

MIRAUX, Jean-Philippe, *Le personnage du roman. Genèse, continuité, rupture*, Paris, Nathan, 1997, 128 p.

ROY-RREVERZY, Eléonore, *Le roman au XIX siècle*, Paris, Sedes, 1998, 176 p.

SÂRBU, Anca, *Personajul literar în secolul al XIX-lea francez*, Iași, Chemarea, 1997.

Peisaj moldav...

Diana VRABIE

MIHAIL SEBASTIAN SAU DESPRE TENTAȚIA AUTENTICITĂȚII

Ciudat destin i-a fost hărăzit criticului, dramaturgului și romancierului Mihail Sebastian, pe numele adevărat Iosif Hechter. Majoritatea celor interesați de viața și activitatea scriitorului i-au plasat soarta sub semnul unei ironii ce l-a urmat fără încetare. Avea opt ani când a început războiul, iar copilăria, care ar fi trebuit să fie una fericită, și-a trăit-o în lipsuri chinuitoare, în spatele frontului. Evreu, adolescența i se va suprapune epocii de aprigă mișcare antisemită. Crescut în spiritul și bunele tradiții românești, într-o familie în care limba de comunicare curentă era româna, i se va interzice brutal, la un moment dat, accesul spiritual la adevăratele valori ale neamului. Se va atașa de profesorul său Nae Ionescu, un intelectual pe care îl idolatriza, dar acesta va deveni, pe neașteptate, unul dintre teoreticienii neînduplecați ai antisemitismului. Raționalist lucid, avea să trăiască deceniul iraționalismului. Structură discretă și nostalgică, a declanșat răsunătoare scandaluri la fiecare apariție în public, „eseist strălucit, poate cel mai reprezentativ al generației sale, s-a vrut romancier și a fost aplaudat ca dramaturg; a îndurat toate umilințele și privațiunile antisemitismului și când, în sfârșit, momentul este depășit, dispare tragic, la nici 38 de ani, într-unul dintre cele mai absurde accidente posibile” [1, p. 5].

Plecat din viață la 29.05.1945, în urma unui accident de circulație, petrecut în centrul Bucureștilor, la doar trei săptămâni după zdrobirea Germaniei hitleriste, epilog pe care îl visase cu ardoare, Mihail Sebastian

rămîne în literatura română subiectul unui destin tumultuos.

Evenimentele din decembrie 1989 vor veni să șteargă praful de pe opera lui Mihail Sebastian și vor readuce acest nume în actualitate. Astfel, în 1990 vor reapare, într-un singur volum, cartea **De două mii de ani** și eseul **Cum am devenit huli-gan**, însoțite de faimoasa prefață a lui Nae Ionescu. La sfârșitul anului 1996, Editura Humanitas publică, în cadrul colecției „Memorii / Jurnale”, volumul „Mihail Sebastian. **Jurnal 1935-1944**”, text îngrijit de Gabriela Omăt, prefață și note de Leon Volovici.

Istorici, critici literari încep să se facă auziți, scriind despre **Jurnal**, avînd impresia că îl salvează pe Mihail Sebastian de ironia destinului său. Deși însuși autorul nu avea o opinie prea bună despre propriul jurnal, publicarea lui va produce o puternică reacție. Cartea aceasta s-a aflat luni de zile în centrul atenției publice, mai multe ediții fiind epuizate, iar comentariile continuă și azi.

Modelul pe care, se pare, îl urmează Mihail Sebastian este Jules Renard care „timp de 23 de ani, aproape zi de zi, de cum a trecut pragul adolescenței și pînă a murit (...) a însemnat aici (în jurnalul său – *n.n.*) oamenii pe care i-a cunoscut, femeia pe care a iubit-o, ființele pe care le-a văzut murind, cărțile pe care le-a scris, ambițiile, deziluziile, elanurile, regretele – tot ce poate însuflă o viață de om sensibil. Când ajungi la capătul acestui jurnal, cunoști nu o carte, ci un **om**” [2, p. 8]. S-ar părea că aceste afirmații Mihail Sebastian le aplica propriului său jurnal.

Nicolae Manolescu consideră că există, în general, trei tipuri de jurnale: *jurnalele personale* (care includ documente morale și psihologice despre autor); *jurnalele unei creații* (documente despre nașterea și problematica unei opere) și *jurnalele unei epoci artistice* (documente despre viața artistică în special) [3, p. 3]. Creat la întretăierea dintre aceste tipuri de jurnale, lucrarea lui Sebastian reprezintă o colecție de asemenea scrieri pe mai multe paliere care

realizează un continuu schimb între ele, rămânând totuși distincte. Astfel, în **Jurnalul** lui Mihail Sebastian poate fi identificat: un *jurnal intim* (care conține date despre situația sa materială, adesea deplorabilă, pasionantele lecturi, preferințele în muzică și amururile pasagere); un *jurnal de creație*, adică detalii în legătură cu scrierea unora dintre romanele și piesele sale de teatru, și, în fine, un *jurnal intelectual-politic* (care cuprinde date despre război, despre atitudinile antisemite ale unor prieteni, comentariile pe marginea unor evenimente politice etc.).

Jurnalul intim dezvăluie stările interioare ale omului vulnerabil Mihail Sebastian care are o părere cât se poate de proastă despre sine însuși. Senzațiile care îl încearcă sunt de „silă, dezgust, descompunere”, considerându-se „o epavă” și „un ratat”. Se autocaracterizează în următorii termeni: „Tot ce mi se întâmplă trece undeva dincolo de mine, fără aderență – ca și cum nu m-ar privi. Am senzația că sunt șifonat, prăfuit de drum și că aștept să ajung undeva, pentru ca să mă schimb, să mă perii, să iau o baie, să mă transform. Și, în fond, nu mă duc nicăieri, nu aștept nimic, nu mă așteaptă nimic”. De altfel, **Jurnalul** debutează sub semnul unei mîhniri, legată de faptul că va trebui să poarte ochelari, „care-l fac urât” și îi schimbă înfățișarea. Se consideră incapabil de orice activitate, golit de energie: „Adevărul e că nu izbutesc nimic. Nici măcar să citesc disciplinat o carte de la început la sfîrșit. Sunt sălcui, somnoros, descompus, dezgustat de mine însumi, aștept de undeva puțină grație”. Se simte prins „într-o neverosimilă cursă”, care îl poate duce, fie la „salvare”, fie la „dezastru”. Așadar, avem în față un individ inadapdat care nu-și poate găsi un rost, nici în afară și nici în sine. Ceea ce se cuvine remarcat este trăirea sinceră, nedisimulată a unei sensibilități lucide, cu toate marile și micile ei calități și defecte umane.

Orice jurnal intim este o confruntare efemeră dintre eul interior și Celălalt, dintre spiritul creator și biografie. Subiectivitatea, intimitatea,

subconștientul sunt doar câteva dintre dimensiunile constante pe care autorul încearcă să le opună timpului. Jurnalul are o motivație psihologică – nevoia de exhibare a eului profund, pe de o parte, iar pe de altă parte, curiozitatea cititorului de a descoperi, dincolo de autor, personaje. Afirmția lui Thibaudet că sinceritatea scriitorului este una literară evidențiază faptul că această sinceritate are un caracter mediat și acest lucru se poate atribui oricui care încearcă să se exteriorizeze prin verb pentru a-și transpune trăirile în cuvânt. Principiul de la care pleacă Valéry este că „cine se confesează, minte”. Acest scepticism în privința adevărului și în privința sincerității care este un instrument moral al adevărului nu privește numai literatura subiectivă. Sinceritatea nu poate fi realizată în chip absolut nici măcar atunci când instanța de raportare prezumată este persoana autorului-lector. Scrierea, voită sinceră, va fi totuși mediată în virtutea funcționării în subconștient a unui principiu formativ de natură constructivă.

Tudor Vianu, abordînd problema sincerității în literatura subiectivă, considera că exprimarea eului memorialistic prin propriile lui evenimente presupune o „triplă lucrare de selectare, înlănțuire și periodizare” [4, p. 350], aplicată materiei acestora. În legătură cu fiecare dintre aceste trei momente, sinceritatea literaturii subiective va avea de suportat mari dificultăți. În ceea ce privește *selectarea*, adică „reținerea acelor evenimente care au o semnificație deosebită” și, evident, eliminarea elementelor ne semnificative, această operație nu stă în întregime la dispoziția memorialistului din motive în parte *involtare*, în parte *dependente de atitudini și sentimente speciale*. Prin urmare, în cazul literaturii subiective, putem distinge două trepte mari ale ficționalizării: una *neintenționată*, cealaltă *intenționată*. Prima este „expresia unei matrice psihologice și spirituale proprie fiecărei individualități care acționează printr-o cenzură de ordin inconștient” [5, p. 12]. Ea se realizează prin *omiterea* arbitrară a

unor fapte sau prin *suprasolicitarea* altora. Există, în primul rând, o eliminare involuntară *prin uitare* care poate lăsa în umbra subconștientului serii întregi de fapte lipsite de însemnătate din perspectiva diaristului, dar care în realitate pot fi extrem de elocvente pentru cei interesați de elucidarea vieții acestuia. Și dimpotrivă – faptele pe care memoria nu le elimină nu sunt întotdeauna cele mai semnificative.

„O psihologie mai avizată știe astăzi că memoria nu este simplă reproducere și că lucrarea fanteziei începe cu actele ei. Când un memorialist declară deci că nu se abate niciodată de la norma sincerității, lucrul trebuie înțeles numai în cadrul condițiilor normale ale psihologiei omenești, care dau termenului de „sinceritate” o semnificație relativă” [6, p. 300].

Ficționalizarea intenționată reprezintă diferența dintre *ceea ce sunt și ceea ce vreau să par*. Nu se poate vorbi de confesivitate absolută în sensul sincerității totale. O cauză a limitelor sincerității este legată de diferitele stări ale eului în orice acțiune omenească. În acest sens pot fi identificate două situații: prima – atunci când eul manifestă tendința de a ascunde laturile înjositoare ale vieții, de a le „cosmetiza” sau, cel puțin, de a le înfățișa într-o lumină favorabilă. Și a doua situație – când, dimpotrivă, exagerează laturile înjositoare ale vieții, sporind gradul sincerității și introducând o nouă practică, bazată pe ceea ce putem numi „cruzimea sincerității”. Prin urmare, ficționalizarea biografiei nu se face doar în sensul idealizării ei. „Ea poate presupune admiterea unor aspecte care șochează propria conștiință de sine, dar simplul fapt că arăt că sunt conștient de ceea ce-mi este în fond defavorabil constituie o metodă de supralicitare a mea ca instanță valorizatoare” [5, p. 12]. Drieu la Rochelle vorbește degajat de impotența sa, dând detalii care scandalizează bunul-simț, Simone de Beauvoir vorbește fără perdea despre nimfomanie și lesbianismul pe care le practică în același timp. Tot pe aceleași urme calcă Michel Leiris,

Julien Green, Queneau ș.a. Mărturisindu-și „gusturile particulare”, Gide nu se sfiește să-și exprime dorința de a se tăvăli sub masă cu cei mai ordinari oameni și de a-și trăi, astfel, voluptatea corpului.

Evident, Mihail Sebastian este departe de aceste cazuri celebre și totuși sinceritatea care străbate din paginile jurnalului său pare adesea destul de crudă și exagerată. El ne îngăduie să-i reconstituim personalitatea printr-un joc de pendulări între literatură și viață, ficțiune și confesiune. Printre rîndurile din **Jurnal** se strecoară adesea notații fragmentare referitoare la legăturile amoroase:

„**Miercuri, 18 septembrie [1935]**. În sfârșit azi o zi cu femei. Întîi o vizită Dorinei Blanck, care m-a invitat din senin stăruitor, și sub un pretext atît de pueril (vrea să citesc un roman pe care ea nu l-a înțeles și apoi să i-l explic), încît se simțea împedat că vrea altceva (...). În sfârșit, plecînd de la Dorina, vizită la Leni. Prima de la despărțirea noastră din iulie.

Sînt mulțumit de mine. În afara cîtorva mici gesturi de enervare, nu am să-mi reproșez nici o gafă. Ea se plîngea că nu mă recunoaște, că sînt rece etc., etc. (fără să insiste, de altfel, căci e atît de indiferentă în fond), iar eu protestam cu atîta bună credință cît puteam simula. Destulă, în orice caz, pentru ea” [7, p. 35-36].

Firește, eroul din **Jurnal**-ul lui Mihail Sebastian este adesea contradictoriu, frămîntat, plin de gustul eșecului, și, cu toate acestea, tentant: „Jocul meu de dragoste e una din cele mai stupide torturi. E umilitor, e primejdios, e zadarnic, este fără sens – și totuși nu-mi pot impune odată pentru totdeauna o definitivă renunțare. Știu că nu duce la nimic, că nu poate duce la nimic, că totul e dinainte sortit celui mai grotesc deznodămînt – și totuși de fiecare dată mă îmbarc în aceeași ridicolă farsă, cu nu știu ce amestec de impostură și bună-credință, ca și cum ar fi o încercare pe care o fac pentru prima oară. E greu să fii om sfârșit – și să accepți cu seriozitate acest fapt” [7, p. 42].

Aceste dezvăluri spulberă

aparența unor facile împliniri, a unor aventuri ce nu implică suflet, pe care ar sugera-o reputația de monden a scriitorului, întreținută adesea chiar de el însuși în scrierile sale antume. Mihail Sebastian își recunoștea figura de *homme à femmes*. Dar sensibilității sale contorsionate și complexe i-au fost interzise – ne mărturisește **Jurnal**-ul, spre stupefacția multora – „asemenea fericiri făcute din senzualitate și nepăsare”.

Speciei mai largi a jurnalului intim îi aparține și cel „evreiesc”, care oferă cu generozitate un imens material factic despre persecuțiile la care erau supuși evreii, despre crimele legionare etc. Prin urmare, acesta este o mărturie vie nu numai a trăirilor și dilemelor personale, ci și a dramelor evreiești care se desfășurau în acea perioadă. Jurnalul „evreiesc” nu poate fi înțeles fără referirile la romanul evreiesc al lui Mihail Sebastian – **De două mii de ani**, care este prezent în ecuația **Jurnal**-ului, fără să facă parte propriu-zis din substanța sa. **De două mii de ani** pune problema evreității, replica polemică **Cum am devenit huligan**, publicată în ianuarie 1935, încearcă s-o clarifice, iar **Jurnal**-ul, apărut în urma acestora, vine s-o amplifice și mai mult. După scandalul în urma apariției romanului, Mihail Sebastian se vede marginalizat, redus la tăcere și atacat violent de toate taberele. În **Jurnal** el va consemna reacția psihică a celui care descoperă că pentru cei mai apropiați oameni el este absolut altul. De aceea, asumarea identității evreiești avansează concomitent cu renunțarea la comunicarea cu aceia care văd în el numai străinul. Mihail Sebastian se arată sensibil la formele groșești de persecuție, la spaima și teroarea pe care le instaura antisemitismul tot mai dezlănțuit al epocii. El înregistrează fărădelegile prigoanei evreilor, cu o umbră chinută în fața acestui absurd care nu poate fi anulat, rectificat, uitat: „E o demență antisemită, pe care nimic nu o poate opri. Nu e nicăieri nici o frână, nici o rațiune. Dacă ar exista un program antisemit – încă ar fi bine. Ai ști pînă

la ce limite se poate merge. Dar nu e decît o pură bestialitate, fără control, fără rușine, fără conștiință, fără scop, fără țintă. Orice, orice, absolut orice e posibil. Văd pe fețele evreiești paloarea spaimii, îngheață surîsul lor de optimism atavic, se stinge vechea lor ironie consolatoare”. Autoritățile adoptă măsuri antiumane îndreptate împotriva evreilor. O ordonanță a primăriei le interzice să tîrguiască în piață, în afara unor anumite ore: „Te întrebî în fiecare zi ce se va mai născoci împotriva noastră. Trebuie multă imaginație ca să se gîndească ceva nou. De altfel, de cînd cu exproprierea imobilelor, de cînd cu deportările și asasinatelor – tot restul devine grotesc, pueril, stupid”. Declarînd că încetează a-și face ordine în „condiția sa iudaică”, autorul **Jurnal**-ului ne descrie suferința uriașă a omului fără nici o determinare.

Informația de caracter personal înregistrează experiențele sentimentale, relațiile de familie, șocul unor vise. O pasiune pe care ne-o relevă **Jurnal**-ul este lectura. Mihail Sebastian lasă în paginile jurnalului numeroasele sale impresii de lectură: Jules Renard, Stendhal, Gide, Proust, Léon Bopp, Malarmé, Charles Morgan, Montaigne, Shakespeare, Balzac ș.a.

„**Luni, 17 iunie [1935]**. Lectura **Albertinei** mi-a redat cu violență gustul de a mă întoarce spre Proust, voi mai ceti poate un volum din **Le temps retrouvé**, al doilea volum din **Du côté de chez Swann** (mai ales **Un amour de Swann**, de care propriile mele întîmplări m-au apropiat în ultimele trei săptămîni) și în sfîrșit cite ceva din **À l'ombre des jeunes filles**” [7, p. 28-29].

Jurnalul de creație ne introduce în laboratorul de lucru al scriitorului, care cuprinde etapele redactării cărților. Deși se vrea activ, laborios, autorul **Accident**-ului apare mereu iritat de activitatea sa, copleșit de conștiința „limitelor” sale. Lucid, cu conștiința reală a vocației sale, nu credea în calitățile sale de romancier: „E în mine o anumită lipsă de spontaneitate care nu poate fi anulată de nici o altă calitate. Ceea ce scriu

eu este puțin schematic, puțin liniar, puțin abstract, chiar când e grațios, chiar când e străbătut de o undă de emoție (căci sînt așa de sentimental). Pot, prin urmare, să fac mici povestiri de 200 de pagini cu accent de jurnal intim – dar un roman nu” [7, p. 106]. Îl dezolează dificultatea de a scrie. Condeii său indecis este însoțit întotdeauna de scrupule. În momentul când reușește să scrie, se arată nemulțumit de *felul cum scrie*. Uneori afirmațiile sînt mai moderate, altele radicale: „Mă dezolează dificultatea mea de a scrie. Și invidiez așa de mult abundența lui Mircea. Condeii meu e plin de obstacole, plin de scrupule, de ezitări. Nu așa se scrie un roman. De altfel trebuie să convin că nu sînt un romancier. Pot scrie lucruri delicate de reflecție, de reverie interioară, de solilocviu – dar nu pot să mă avînt cu ușurință între mai multe personaje pe care să le las să trăiască” [7, p. 106].

Conceptul de autenticitate pe care o structură sufletească și mentală ca a lui Mihail Sebastian s-a pliat perfect a generat în personalitatea lui complexă și o anumită spaimă de consacrarea textului prin „tipar”. Cum altfel ar putea fi explicată needitarea la timp a **Orașului cu salcîmi** sau nenumăratele ștersături și reveniri din romanul **Accidentul**? Această spaimă cultivă în el obișnuința de a-și reciti volumele pe care le găsește mai întotdeauna insuficient de realizate, cu excepția romanului **De două mii de ani**. Dorința de a fi autentic se pare că provoacă inhibiții unei personalități complexe ca Mihail Sebastian. El scrie greu, deoarece în interiorul său contradictoriu se confruntă *dorința de a scrie bine cu dorința de a fi sincer, spontan, autentic*. Această confruntare împiedică scrisului. Autenticitatea trăirii trebuie să se reflecte întocmai în scris și teama de o reflectare parțială este cea care îi provoacă frămîntări. Teamă de a nu fi autentic nu îl părăsește niciodată: „Încă o dată trebuie să deplor încetinelă mea în scris. Nimeni, cred, nu are mai puțină vivacitate, mai puțină libertate de mișcare, mai puțină ușurință spontană decît mine. Sunt lucruri

care îmi lipsesc total. Văd uneori idei în nu știu ce fulgurantă lumină – și am atunci impresia că totul s-ar putea realiza miraculos în cîteva ore, ca sub o inconștientă dictare. Dar când iau tocul în mîna totul redevine opac – și atunci începe munca absurdă, plată, greoaie a scrisului, care ține zile, săptămîni, luni, uneori ani”.

„Mihail Sebastian își pierde libertatea înaintea transformării trăirii în ficțiune și asta tocmai pentru că scopul final este autenticitatea pură. Ea este cea care generează complexul ficțiunii. Legătura definitivă cu improprietatea expresiei blochează demersul creator” [5, p. 13]. El se raportează la **Jurnalul** său ca la un roman autentic propriu-zis. Vrea să fie scris cu o spontaneitate brută, în deplină sinceritate, de aceea își reproșează stilul și lipsa acestei sincerități.

Jurnalul intelectual și politic cuprinde cel mai vast spațiu, incluzînd însemnări despre atmosfera din mediile intelectuale frecventate de Mihail Sebastian și, în special „foaia de observație” a relațiilor cu prietenii cei mai apropiați: Mircea Eliade, Camil Petrescu, Antoine Bibescu, Radu Cioculescu, Al. Rosetti, dar și a celorla din lumea teatrală bucureșteană.

Cea mai surprinzătoare mărturie și poate cea mai stranie pasiune intelectuală pe care o face Mihail Sebastian în **Jurnal** este cea pentru Nae Ionescu. După prefața la romanul **De două mii de ani** în care acesta propusese o paradoxală justificare teoretică a antisemitismului unei cărți evreiești și declanșarea furibundului eseu al lui Mihail Sebastian **Cum am devenit huligan**, oricine ar fi putut paria pe destrămarea prieteniei lor. Dar nu va fi așa, căci Mihail Sebastian continuă să-l numească călduros în jurnal: Nae. Deși nu mai era demult student, discipolul nu lipsește de la nici unul din cursurile sale. Numai că fostul student, maturizat acum, observă și „coborîrea în trepte” a „directorului de conștiință”. Vraja prelegerilor profesorului pare a se destrăma, iar jurnalul va înregistra felul în care fostul elev privește lecțiile maestrului

său, alterate de cabotinism: ”Ieri n-am mai fost la cursul lui Nae. A început să mă plictisească. Ultimele lecții au fost reeditări, destul de enervante prin facilitatea lor politică, reeditări ale lecțiilor de anul trecut” [7, p. 46].

Evident, rezerva pe care o arată Mihail Sebastian față de medicritatea prelegerilor acestuia nu se datorează poziției divergente pe care o are discipolul în raport cu mentorul său, deoarece atunci când e cazul, notațiile din **Jurnal** înregistrează o admirație simplă și călduroasă: „este fără îndoială cel mai interesant și mai complex om pe care l-am cunoscut” [7, p. 30].

Oglinda diaristului va întregistra ambele ipostaze: cea a unui „Nae din timpuri bune”, și „cea a lui Nae Ionescu alterat ca om și ca profesor”. Fostul discipol balansează între vechea admirație și noile deziluzii pe care i le oferă din plin profesorul. Fascinat de fantastica-i dicțiune a ideilor, Mihail Sebastian nu se poate înfrîna să nu noteze și uriașele crize de orgoliu ale lui Nae Ionescu, dorința de căpătuire, mascată după principii oneste:

„**Balcic, sîmbătă, 30 aprilie [1938]**. Lui Nicholson (deputatul laburist care a fost acum 2 săptămîni la București) i-a spus că nu va înțelege nimic din România, dacă va voi să o judece cu criteriul „libertății individuale”. E o valoare pe care nu o cunoaștem, pe care am împrumutat-o de aiurea și peste care soluția organică, firească, a neamului românesc, trece nesocotind-o obligatorie.

Foarte bine, aș fi vrut să-i replic lui Nae. Dar cînd spui asta de pe terasa unei magnifice vile la Balcic sau din balconul unui somptuos palat la Băneasa, cînd te așteaptă afară un Mercedes Benz, cînd hainele ți le aduci de la Londra, rufele de la Viena, mobilele de la Florența, articolele de toaletă de la Paris, toata teoria asta este teribil de reacționară” [7, p. 160].

La moartea idolului său însă, o durere profundă îi va invadea pagina:

„**Sîmbătă, 16 martie [1940]**. Plîns nervos, imposibil de stăpînit,

ieri dimineată, intrînd în casa lui Nae Ionescu, două ore după ce a murit.

Se duce cu el o întregă perioadă din viața mea, acum – acum de abia – definitiv închisă.

Ce soartă stranie a avut omul ăsta extraordinar, care moare neîmplinit, nerealizat, învins și – dacă nu mi-ar fi greu s-o spun – ratat.

Mi-e atît de drag tocmai pentru că a avut așa de puțin noroc!...” [7, p. 267].

În anii războiului, **Jurnalul** înregistrează un dureros traseu interior pe care Mihail Sebastian îl descrie cu precizie, aflat într-o solitudine apăsătoare. Natura sa delicată pare a nu mai vibra cu acel tremur de altădată la ferocitatea evenimentelor care se declanșau sub ochii lui. Astfel, în momentul cînd soldații sovietici, intrați în București, jefuiesc și violează cu o barbarie uluitoare, Mihail Sebastian ia o atitudine surprinzător conciliantă: „Nu pot lua prea în tragic toate incidentele sau accidentele. Mi se par normale. Chiar juste. Nu e drept ca România să scape prea ușor. La urma urmelor Bucureștiul ăsta îmbelșugat, nepăsător, frivol e o provocare pentru o armată care vine dintr-o țară pustiită (...). Rușii sînt în definitiv în dreptul lor”.

Dar asistarea dezarmată la crimele antisemite, cu un frate în Franța ocupată de nemți și cu un altul, aflat într-un lagăr de muncă; concedierea de la Fundația Regală pentru Literatură și Artă și condamnarea la mizerie, cu spectrul grozăviilor în față, obligat să presteze activități de „maxim interes obștesc” (adică să dea zăpada cu lopata de pe o linie de cale ferată pe alta) și să plătească „biruri”, fără posibilitatea concentrării asupra creației, cu interdicția de a semna cu propriul nume, silit să renunțe la unicul spațiu de intimitate – Mihail Sebastian pare a fi obosit de suferință. Gheorghe Grigurcu definește această stare de insensibilizare, ce venea în contradicție cu structura interioară a diaristului – „demonizare vindicativă” [8, 124].

Jurnalul politic va înregistra invadarea Poloniei de către armatele germane și sovietice, apoi căderea Parisului. Prin abordarea aceluiași teme care străbăteau romanul **De două mii de ani** și eseul **Cum am devenit huligan**, adică statutul intelectualului evreu, acțiunile antisemite, **Jurnal-ul** se înscrie în continuitatea acestora.

Jurnal-ul lui Mihail Sebastian, chiar dacă este un jurnal de scriitor, nu face parte dintre acelea „literaturizate” și „trucate”. Ceea ce dă credibilitate și autenticitate mărturiilor din acest jurnal este tocmai acea detașare cu care sînt formulate, absența tonului vindicativ. Autenticitatea și sinceritatea dețin primatul în această scriere, care dă impresia unui prezent etern.

Locul destul de modest al lui Mihail Sebastian în istoria literară (ales, în fond, de G. Călinescu care nu îl aprecia ca prozator, îl ignora ca dramaturg și îl desconsidera ca eseist) ar trebui să fie regîndit după culminarea carierei sale ca diarist. Pe de o parte, pentru că **Jurnal-ul** valorează cît toate celelalte scrieri ale sale, cu excepția publicisticii. Iar pe de altă parte, pentru că **Jurnal-ul**,

facilitînd accesul în laboratorul de creație al autorului, clarifică o seamă de intuiții critice.

BIBLIOGRAFIE

1. Grăsoiu, Dorina, *Mihail Sebastian sau ironia unui destin*, Editura Minerva, București, 1986.
2. Sebastian, Mihail, *Note despre „Jurnalul” lui Jules Renard // Revista Fundațiilor Regale*, anul III, nr. 8, 1936.
3. Manolescu, Nicolae, *Un document psihologic și de epocă // Manuscriptum*, nr. 1, 1978.
4. Vianu, Tudor, *Problema sincerității în literatura subiectivă // Revista Fundațiilor Regale*, anul XII, nr. 8, 1945.
5. Barton, Ana, *Mihail Sebastian între confesiune și ficțiune // Contemporanul*, nr. 43, 2000.
6. Biberi, Ion, *Note asupra esteticii romanului // Revista Fundațiilor Regale*, anul XII, nr. 8, 1945.
7. Sebastian, Mihail, *Jurnal 1935-1944*, Editura Humanitas, București, 1996.
8. Grigurcu, Gheorghe, *Mihail Sebastian sau omul vulnerabil // Viața Românească*, anul XCII, nr. 7-8, 1997.

Răutul, arhitectul rezervației peisagistice „Orheiul Vechi”

Panait ISTRATI
(10 august 1884 – 16 aprilie 1935)

Scriitor de expresie franceză și română. S-a născut la 10 august 1884, la Brăila, în familia lui Gheorghios și a Joiței Istrati. Își petrece copilăria în satul Baldovinești. Elev al școlii primare Tudor Vladimirescu din Brăila (1891-1897). Își câștigă apoi existența ca vânzător într-o băcănie, ucenic în diverse ateliere, zugrav. Pornește în căutarea unui rost, peregrinînd prin țările Orientului Apropiat și bazinul Mediteranei (1912-1930). În anul 1916 face o scurtă călătorie în Elveția, după care își găsește azil permanent în Franța.

Primele încercări literare datează din 1907. Debutează cu articolul *Hotel Regina* în *România muncitoare*. Tot aici își publică primele povestiri: *Mîntuitorul*, *Calul lui Bălan*, *Familia noastră*, *1 Mai* ș.a. Colaborează și la alte ziare: *Viața socială*, *Dimineața*, *Adevărul* etc. Se apropie de cercurile socialiste. Suferind o criză spirituală, refuză să mai publice. Revine la literatură abia în anul 1916 în Franța, grație sprijinului moral oferit de Romain Rolland, care îl îndeamnă să scrie în limba franceză. Astfel, în nr. din 15 august 1923 al revistei *Europe* îi apare povestirea *Kyra Kyralina*, pe care o editează în anul 1924 în volum. Următoarele cărți (**Oncle Anghel**, **Les haidoucs**, **Codine**, **Mikhail**, **La famille Perlmutter**, **Le refrain de la fosse**, **Nerrantsoula**, **Les chardons du Baragan**, **Tsatsa Minka**, **La maison Thüringer**, **Le bureau de placement**, **Méditerranée**) i-au apărut în anii 1924-1928 și 1931-1935.

În octombrie 1927 începe o călătorie de 16 luni prin U.R.S.S., Grecia și Egipt împreună cu scriitorul grec Nikos Kazantzakis. În urma acestei călătorii, publică volumul **Confession pour vaincus** – expresie a unei profunde dezamăgiri față de idealurile socialiste, a căror realizare l-a decepționat dramatic în țara sovietelor. „Cartea **Spovedanie pentru învinși** – scrie Alexandru Falex – apare în librării la 15 octombrie 1929, editată de Rieder, în colecția «Temoignages» (Mărturii). Partidul Comunist Francez, prin organul său *L'Humanité*, dă semnalul atacurilor, la care se raliază toată presa de stînga din Occident, urmate mai apoi de trista campanie mercenară a lui Henri Barbusse, cu văditul scop: asasinarea morală a scriitorului nostru.

Ce reprezintă această carte în contextul operei istratiene? Este «Cartea de vizită» a scriitorului cetățean Panait Istrati, combatant pentru libertate și dreptate socială. Cu sacrificiu de sine, el a dezvăluit – printre primii – opiniei publice mondiale, cangrena care rodea dictatura comunistă, pusă în slujba unei caste – «nomenclatura» – ce trăia în opulență, în timp ce poporul era asuprit, înfometat și exploatat.

Panait Istrati a ținut piept mercenarilor. La insinuarea că ar fi aderat la fascism, el a răspuns prin viguroasa confesiune *Omul care nu aderă la nimic*. Om de opinie, el a gândit în perspectiva timpului, care nu o dată i-a dat dreptate.”

Panait ISTRATI

OMUL CARE NU ADERĂ LA NIMIC

Făcînd recenziile ultimei mele cărți, *Casa Thuringer*, în „Monde”, din 11 martie, prietena mea Madeleine Paz declară, categoric, că: „în raport cu alte cărți ale mele, am scris o carte reacționară”. Ea adaugă: „Ceea ce rostește Istrati nu-i altceva decît o apărare a burgheziei”. Și concluzia ei este: „Cizmarule, rămîi la ciubotele tale!” (Ordin ce mi-a fost dat de toți prietenii mei politici și de care pomenesc eu însumi, în prefața sus-numitei cărți).

Apoi Madeleine Paz exclamă: „Cît era de emoționant Istrati, cît de prețios mesajul său, atunci cînd încă nu era decît un *povestitor!*”.

Acum zece ani, vorbind despre *Mes Départs*, în „Les Nouvelles Littéraires”, prietenul Philippe Neél îmi spunea același lucru, dar dintr-un motiv cu totul contrar celui al Madeleinei Paz: el îmi dezaproba înclinarea mea de-a voi să iau apărarea clasei muncitoare.

Așa că, din toate părțile, mi se recomandă același sfat *de-a rămîne la ciubotele mele*. Mi se recomandă chiar în clipa cînd mîna mea abia își mai ține condeial pe hîrtie și cînd directorul Sanatoriului, de unde scriu aceste rînduri, mi-a spus fățiș: „*Orice zi pe care o trăiești, o furi morții!*”.

Madeleine Paz știe asta. Și ca să-mi dovedească inima ei bună (bună, fără discuție!), scrie: „Ah! știu bine, că pare neomenesc, cumplit de neomenos să rostești adevăruri crude unui om nefericit și dezamăgit, care zace singur, departe, pe un pat de spital. Dar, dacă i-ai ascunde sincera îngrijorare dinaintea atitudinii sale – nu mai puțin surprinzătoare –, n-ar fi să-i aduci, mai degrabă, una dintre cele mai grele ofense?”.

Desigur, da! ar fi fost cea mai grea ofensă să fiu menajat, pe simplul motiv că sunt pe cale de a-mi încheia socotelile cu viața. Iată de ce mulțumesc destinului meu de-a nu fi avut parte de atari menajamente față de mine, – menajamente datorate numai oamenilor pentru care existența a fost confortabilă și o regretă.

Sunt obișnuit să fiu tratat cu aprime. Nu au auzit tovarășii Madeleinei Paz, strigîndu-se *urbi et orbi*, de la reîntorcerea mea din Rusia, că sunt un „agent al Siguranței” și un „vîndut burgheziei”, în timp ce eram alungat din Egipt și mă arestau în Italia? Văzutu-s-a măcar unul dintre marii mei prieteni sărîndu-mi în ajutor, luîndu-mi apărarea? Nici unul. Poate fiindcă nici unul nu era încredințat că aș fi un om cinstit. Asta a fost, atunci, cea

mai mare dintre toate durerile morale, pe care le-am cunoscut în viață. În acel moment, vitalitatea mea, – care sperie pe doctori, – a primit lovitura de grație. Încetasem să mai cred în frumusețea celei mai frumoase vieți, *aceea de-a lupta împotriva tuturor și de-a fi lovit de ai tăi, dar în același timp de-a mă simți înțeleș de cițiva, de cei cărora se datorește mai bunul din sine-însuși*. Nu! nu se mai află nici o frumusețe, nicăieri. Pentru omul sincer, viața nu-i decît o escrocherie mîrșavă!

Și totuși nu vreau să cedez morții nedrepte, morții care-ți închide gura, *în timp ce trebuie să vorbești*. Să vorbești fără cruțare, fără milă, în acest secol în care minciuna socială domnește în toate clasele și pune stăpînire, zilnic, pe mințile cele mai frumoase! Oricum, asta ar trebui îngăduit unui om, care nu și-a construit vile cu banii de pe cărțile sale și căruia editorul său îi face acum pomana de a-i trimite exact atît cît să poată face față datoriilor, angajamentelor sale morale! Da! vreau să-mi las pielea pe această hîrtie albă, pe care atît am iubit-o!

Dar, nu! Unul dintre ultimii prieteni îmi spune: „Nu! Categorie! Crapă, dar nu mai vorbi! Nu ești o călăuză. Noi suntem călăuzele. Treburile omenirii sunt ale noastre!”.

Madeleine Paz scrie: „Atunci cînd *povestea*, pur și simplu, un singur cuvînt al său făcea să țîșnească revoltă; de cînd vrea să instruiască, o batjocorește. Într-adevăr, frumoasă învățătură într-adevăr, decît aceea care constă în a respinge orice efort de organizare, în a confunda de-a valma victimele și călăii, în a nega orice speranță de eliberare, tuturor celor care trudesc, care sîngerează și suferă!”.

Ei bine, da!, o repet în fața întregii lumi: orice „organizație” nu folosește și nu va folosi niciodată, decît organizatorul! Iată ce vreau încă să „povestesc”, înainte de-a muri¹. Toți cei cari vor să facă din om vita unei turme, sunt asasinii lui.

Orice ar fi ei, inclusiv Madeleine Paz. În ciuda ei. În ciuda bunătății sale, adevărate. De ce? Pentru că sunt convins că revoltele păstorilor nu sunt decît revolte comanditate, deși se întîmplă uneori ca acești păstori să-și frîngă și ei gîtul, în frumosul decor al manipulării sau al iluziei.

Iată de ce strig de pe patul meu de suferință: *Trăiască omul care nu aderă la nimic!* O strig în ultima mea carte și dacă scap, încă o dată, de moarte, o voi striga de-a lungul tuturor cărților ce-mi rămîn de scris. Va fi acolo, întreg Adrian Zografi al meu, povestea lui, universal dușmănită: *dezrobirea omului prin refuzul de-a adera la tot, absolut tot, chiar la această muncă tehnică, foarte bine „organizată” în dauna lui, de ambele părți ale baricadei*.

Da! trebuie încercată de asemenea *reîntoarcerea omenirii, pentru un secol, la viața nomadă, la acea viață în care societatea n-are nici o putere asupra individului*. Și dacă aceasta nu-i va reuși, ei bine!, mai mult: omul să revină la existența lui gregară, pînă la stîrpirea neamurilor omenești, pentru fericirea tiranilor săi, democrați sau absoluțiști.

Revoluția unuia singur, prin refuzul aderării la orice ar fi, este de altfel credința mea dintotdeauna. Anumiți critici spun, despre ultima mea carte, că eu atribui lui Adrian, adolescent, ideile și sentimentele mele de astăzi. Greșeală! Viața mea – ca să vorbesc ca La Palice, – este cu totul contemporană și deci ușor de scotocit. Nimeni nu-și închipuie pînă la ce punct am fost adevăratul revoltat din secolul meu, omul care, încă de copil, ghicește instinctiv crima de supunere la mentalitatea tradițională: a familiei, a societății, apoi aceea a idealului de turmă. Astfel, am refuzat să-mi ascult mama, părăsind-o la vîrsta de doisprezece ani, ca să mă duc să-mi agonisesc pîinea și să dispun de viața mea; am refuzat să fiu sclavul unei singure meserii, practicînd prost o duzină; apoi m-am făcut, puțin cam

fără voie, inapt serviciului militar și totuși încazarmat am făcut toate neghiobiile împotriva propriei mele sănătăți, reușind la capătul unei luni să fiu dispensat medical; am scăpat de două războaie, fugind departe de turma patriei mele care behăia în cor cu stăpîinii; am refuzat să întemeiez o familie, neimpunînd niciodată vreunei femei cutare progenitură involuntară; nu am vrut niciodată să fiu membrul unui partid, al unei societăți sau „organizații” profesionale și, cînd am fost înscris cu de-a sila, n-am plătit cotizația mai mult de-o lună. În sfîrșit, nici o uzină, nici un atelier sau alt mijloc de a-mi cîștiga existența n-au izbutit, chiar în împrejurările cele mai favorabile, să mă păstreze mai mult de trei luni.

Se află acolo cu ce umple patruzeci de volume, odisee trăită, nu literatură. Puțini oameni au izbutit acest lucru. Și asta merită a fi povestit. Se va vedea, acolo, *cum a fost cu puțință unui om să nu adere la nimic*. Și cum nu se află aici nimic fenomenal, nimic supraomenesc, sunt convins că ceea ce mi-a fost cu puțință, mie, va fi posibil tuturor robilor pămîntului în ziua cînd se vor sătura să mai fie mînați de la spate, ca niște oi.

Nu, Madeleine Paz, nu sunt un „dezamăgit” sau nu o recunosc pentru că dumneata o vrei și fiindcă eu nu vreau să ader la credința dumitale. Dar nu-mi spune că o credință nu prețuiește cît a dumitale.

Ce te face să crezi că „adevărul” dumitale poate să fie singurul acceptabil și mai ales singurul convenabil omenirii suferinde? Și-apoi, această nerușinare de a-mi revela existența „celor cari trudes, cari singerează și suferă!”. Uți că totdeauna am fost și sunt încă unul dintre aceștia? Este îngăduit să mi se reamintească că „*acest domeniu este sfînt?*”, că „*soarta muncitorilor se joacă acolo?*”.

Nu vreau să te supăr, dar e un fapt notoriu, dezvăluit chiar de dumneata, că, pentru a cunoaște puțin „soarta muncitorilor”, a trebuit să te angajezi, ca simplă muncitoare,

într-o uzină Citroën. Bărbatul dumitale te conducea acolo, dimineța, cu mașina; te lua la prînz ca să de-junezi într-un restaurant drăguț; te aducea îndărăt la ora unu, revenea apoi seara, ca să te ia și să te ducă la frumosul dumitale cămin. După o lună (sau trei) te-ai îmbolnăvit și a trebuit să renunți de-a împărți „soarta muncitorilor”.

Nu, bună prietenă, nu în același fel am cunoscut noi viața celor ce trudes. Din cauza aceasta, nici nu iubim sau urîm, în același fel.

Și cînd aici, la granițele Europei burgheze, asist la spectacolul muncitorilor care fug din Rusia muncitorilor, fiind mitraliați pe gheața Nistrului, urmăriți pînă în fața pichetelor de grăniceri români, lichidați pe loc sau uneori înșfăcați de „proletarii” Ghepeu-ului și readuși cu forța în „patria muncitorilor”, – cînd asist, repet, la acest sistem „de-a organiza” lumea nouă, dă-mi voie să iubesc și să urăsc oamenii într-un mod diferit de al dumitale.

Lasă-mă, de asemenea, să zăbovesc la „*amărăciunile mele personale*” și să continui a le „*povesti*” lumii, luptînd singur, sub steagul „*omului care nu aderă la nimic*”. Dumneata spui că astea sunt „*baliverne vechi*”, adăugînd între paranteze: („*căci ele sunt vechi, vechi!*”).

Da! „*vechi, vechi*” și mereu adevărate! Din nenorocire!

București,
Sanatoriul Filaret, martie 1933

NOTE

¹ Avea proiectat, în continuarea operei, seria *Operele postume ale lui Adrian Zografi*, alcătuită din romane, unde avea să înfățișeze – între altele – „muncitorul ajuns la cîrma puterii, spunînd și lucruri bune și rele, lucruri destul de noi pentru această „lume nouă”, care a început să se „învechească”. Proiect care nu se realizează, din cauza morții sale premature. (Text extras din scrisoarea adresată editurii Rieder, 10 februarie 1933.)

**Alexandru Osvald
TEODOREANU
(PĂSTOREL)
(30 iulie 1894 –
14 martie 1964)**

AL. O. TEODOREANU – zis PĂSTOREL s-a născut la Dorohoi, la 30 iulie 1894. Este fratele mai mare al altei celebrități a literelor române, Ionel Teodoreanu. A absolvit Liceului Internat din Iași și Școala de Artilerie din București. Pleacă apoi pe front în primul război mondial, de unde se întoarce rănit de două ori și recompensat cu înalte însemne și distincții militare. Licențiat al Facultății de Drept a Universității ieșene, a trecut efemer prin magistratură, consacându-se definitiv scrisului cu mai mult de un deceniu înaintea debutului editorial din 1928. A scris publicistică literară și politică, a ținut o insolită cronică gastronomică, distingându-se prin geniul epigramistic. Este autor a numeroase piese și monologuri teatrale, schițe, nuvele și povestiri în cheie anticvarie, poezie lirică, versuri ocazionale etc. A fost premiat al Academiei Române în 1928 și al Societății Scriitorilor Români în 1937. În 1944, în urma măsurilor staliniste aplicate imediat după Convenția de armistițiu, are loc epurarea din uniunile profesionale a scriitorilor și ziariștilor considerați a fi sprijinit Guvernul Antonescu. Lui Păstorel i se impută un ciclu de articole publicat în 1941 „pentru susținerea războiului antisovietic”. Până în 1956, când revine în publicistică, petrece o lungă perioadă în tihna cărților și a traducerilor. În 1960, după repetate percheziții, îi sînt confiscate manuscrisele și o mare parte din bibliotecă și este condamnat de Tribunalul Militar București la șase ani de închisoare corecțională. Grațiat după trei ani, o suferință grea, pe care o ironizează amar pînă în pragul sfîrșitului, pune capăt vieții sale pline de umor și glume, la 14 martie 1964.

OPERA – *Trei fabule* (1928), *Hronicul Măscăriciului Vălătuc* (1928), *Mici satisfacții* (1931), *Strofe cu pelin de mai pentru Iorga Nicolai* (1931), *Un porc de cîine* (1933), *Tămîie și otravă, I-II* (1934-1955), *Bercu Leibovici* (1935), *Vin și apă* (1936), *Caiet* (1938), *Berzele din Boureni* (1957).

EVOLUȚII

Dacă faci pe dracu-n patru,
Poate te normalizezi:
Logic e să scrii în teatru
Și-n vagon să deraiezi.

GEN NOU

Eschil, Sofocle sînt copii
Ce-avură faime limitrofe
Ca autori de tragedii.
Dar lorga scrie *catastrofe*.

WERTHER

Cînd Werther, falnic ca copacul,
S-a fost decis să nu mai fie,
A hotărît să-și piardă capul
Spre-a scăpa de-autopsie.

**UNUI ANTIALCOOLIC
MILITANT**

Oare nu-ți mai amintești,
Vorba din bătrîni lăsată?
Din beție te trezești,
Din prostie, niciodată!

**UNIONIȘTII MOLDOVENI,
CĂTRE FRAȚII
TRANSMILCOVENI**

Să respectăm subsolul,
Desființînd hotarul:
Păstrați-vă petrolul,
Lăsați-ne Cotnarul!

AMANT 1940

Cînd meditînd sub pale becuri
Compui pe demodate teme,
Realitatea e-n poeme,
Dar poezia e în cecuri.

FETELE DE LA „MAXIM”

Cînd fetele de la „Maxim”
Pășesc cu șolduri triumfale,

Noi regretăm și ne uimim
Că n-au și prețuri maxime.

FECIOARA

Pîngea fecioara sînd pe spate,
Cu trupul frînt și gîndul gol:
„O fi fetia un simbol,
Dar Guță e realitate”.

DAMIGEANA

Cînd pe vremi împărătești
Te umpleam cu Odobești,
Nu știam că la necaz
Am să te prefer cu gaz...

NU-I TUTUN

Deci mă las și de țigară!
N-ar fi greu din cale-afară,
Dacă nu m-ar îneca
„Fumurile” altora.

EPURABIL

Cu atenția lui trează
Bănuind că n-o să scape,
A voit de Bobotează
Să se scalde-n alte ape.

RUGA POMPIERULUI

Doamne, cum făceai odată
De ardea o stradă toată,
Fă și azi în soba mea
Un incendiu... de-o surcea!

PREȚURILE

Oul costă cît găina,
Și găina, cît un bou.
Numai omul și albina
N-au pe lume preț mai nou.

SPERANȚA

E frig, e lipsă, e război,
Și pacea stă cam la distanță.

Dar cel puțin avem și noi
De-aci-nainte o speranță.

Te-mbată ochii dulci ai crîșmăriței,
Dar te trezește, acru, vinul lui.

ELVEȚIA

Cunosc o țară care are
Pe munți argint imaculat,
Iar jos, în hrubele bancare,
Atîta aur necurat.

REVERS

Te bucură cînd omul laș și nul
Înfruntă pe cel vrednic și viteaz,
Căci prostul, dacă nu e și fudul,
Nu are, vorba aia, nici un haz.

EPIGRAMISTULUI

Ca să nu rămîi perplex,
Vau pe dată să-ți explic:
Dacă nu-i un act reflex,
Epigrama nu-i nimic.

IRONIE

Pe fauna cuvîntătoare
Apasă greu osîndă grea:
Prostia e molipsitoare,
Pe cînd înțelepciunea, ba!

CURIOZITĂȚI

Sfrijită ca o Sfîntă Vineri,
Mi-a spus o babă: „La români,
Băbeasca place mult la tineri,
Pe cînd Feteasca, la bătrîni”.

DESTIN

În lume, după vechea pravilă
Înscăunată pe ursită,
Prostia este insondabilă,
Și răutatea, infinită.

PIETATE

Cu sodă, cu borviz și alte
de-aceste
Să n-amesteci vinul sub nici
un cuvînt,
Căci vinul doar sîngele
Domnului este
Și-i sfînt.

FATALITATE

Egalitatea e o vorbă goală:
Nu faci din javră bou, nici
boul cîne.
Îi fierbi într-una și aceeași oală,
Dar javra javră, boul bou rămîne.

SENTINȚĂ

Să nu amesteci vinuri fără rost
Și, cred că e și de prisos
să-ți spun,
Că vinul bun nu drege pe
cel prost,
Pe cînd cel prost îl strică
pe cel bun.

FALNIC ȘI ÎNALT

Falnic și înalt ca pomul,
Cînd îl vîd golind paharul,
Văd că bea și el ca omul,
Da' se-mbată ca măgarul.

PARADOX

Tu, care te pricepi la sucul viței,
Te-ncrunți cînd intri-n crîșma
lui Gugui:

LUI VICTOR EFTIMIU

I
Reputațiunea lui de om
Eu văd că-ncet-încet se pierde,
Căci cine e la hipodrom,
Cînd paște Victor iarbă verde?

II

Lupul urlă, vaca rage,
Victoraș la curse trage.

III

Decît scrib, mai bine cal,
Căci derbiul, mi se pare,
E un premiu mult mai mare
Decît Premiul Național.

BĂTRÎNULUI CURTEZAN

Dacă dorești să fii cocoș,
Te rog cu firea nu te pierde.
Cînd circoli cu o doamnă-n roș,
E musai ca să fii mai verde.

LUI JEAN TH. FLORESCU

Țara a trimis la mauri
Un ministru nou,
Ca să fie printre tauri
Și un bou.

GASTRONOMULUI,

pe cînd mînca un creier de vițel.

Directorul e-n impas
Și se simte la strîmtoare:
Nici valorile n-au glas,
Și nici glasul lui valoare.

**CONFRAȚILOR
DE LA CASA DE CREAȚIE
DIN SINAIA**

Voi, creatori ai artei pure,
Să fiți atenți cînd în pădure
Alene pașii vi-i purtați,
Să nu călcați în ce creați.

PIA DESIDERIA

Mi-a spus un spectator de samă
Că publicul întreg regretă,
Aflînd că-n tren ai scris o dramă,
Că n-ai pornit pe bicicletă.

**DOMNIȘOAREI
MARIE-JEANNE M.**

Bînd apă, îți urez, duduță,
În chipul cel mai inocent,
Ca anul ăsta să-ți aducă
Noroc... și-un sublocotenent.

LĂMURIRE

Un lucru mă deosebește
De adversarul meu candriu:
Cînd mă atacă, el bîrfește.
Mie mi-ajunge să-l descriu.

GELOZIE

Victor I. băuse bine
Și se răstea la damigeană:
„Degeaba mă sfidezi, cucoană,
Că tot mai mult încape-n mine!”

BICICLISTEI DE LA ȘOSEA

La Șosea, pe bicicletă,
Am văzut-o întrepridă.
Nu știu dacă-i și vedetă,
Da-i rapidă!

LUI HORIA SIMA

Horia e un nume mare,
Dar îmi scade toată stima
Cînd (sinistră profanare)
E și Sima.

ȘTEFAN V.V. ȘI EMINESCU

Străjeri Moldovei la hotare,
S-au înfrățit, peste mormînt,
Topuzul lui Ștefan cel Sfînt
Cu pana lui Mihai cel Mare.

LUI MIRCEA ELIADE

Că de țigănci se alipește
Nu este lucru de mirat,
Căci maxima așa grăiește:
Asinus asinum fricat.

Mihai CIMPOI

CELE PATRU VÂNTURI STILISTICE ALE LUI ION HADÂRCĂ

Actul de definire a formulei mitopo(i)etice cultivate de Ion Hadârcă întâmpină dificultăți cauzate de eterogenitatea registrelor și orientărilor programatice / paradigmatiche. Vânturile stilistice nu se întâlnesc într-o „roză” distinctă, astfel încât girueta se tot întoarce capricios, schimbându-și spectaculos direcțiile. Stabilindu-i în unison factura intelectualistă fină, criticii se despart în ce privește surprinderea particularităților poeziei sale ce își trage filioanele genetice atât din clasicism, cât și din romantism, atât din modernism, cât și din postmodernism. Polaritățile discursului său nasc în mod firesc polaritățile aprecierilor criticilor care văd în invențiile stilistice „elemente dadaiste, contingentă cu suprarealismul, cu literatura absurdului” (Corneliu Fotea), o oscilare „între

Stimate domnule Ion Hadârcă,

Sunteți alături de noi și faptul acesta ne onorează mult! Împărtășim, de asemenea, bucuria cititorilor de a vă avea – și-n aceste timpuri vitrege – printre scriitorii noștri cei mai curajoși.

Vă dorim sănătate, inspirație, succese în activitatea de creație și noi izbânzi pe tărâmul interesului public.

La mulți ani!

Colegiul de redacție
al revistei *Limba Română*

romanticii sentimentului național și avangardiștii... ariergardei poeziei române de sfârșit de secol” (Val Condurache), „între rigoarea versului rimat și libertatea versului liber, generos deschis spre experiment” (Vasile Gârnet). Adrian Păunescu vede pe bună dreptate o sinteză „între simțire și luciditate”.

Disponibilitatea ludică (ziceți-i cum doriți: dadaistă, postmodernistă), propensiunea spre dicteul automat suprarealist colorează și atmosferizează doar o formulă mitopo(i)etică bine

Moscova. Ion Hadârcă în componența unei delegații oficiale

articulată clasicist-romantică, poetul rămânând constant un lucid visător și un visător lucid. El este un bun organizator conceptual al volumelor sale, axate toate pe un nucleu bine gândit; meșterul dedalic, care se trădează pe sine, se întoarce până la urmă pe un fir invers al Ariadnei spre punctul de pornire al viziunii, lirice prin esență. Delirul manierist, deconstructivist de esență modernă din *Helenice*, *Echipa de îngeri* și *Dezinfecția de frontieră* nu este lăsat să-și facă de cap sub zodia gratuității formale postmoderniste, ci pus sub rațiuni structurale.

Cărțile lui Ion Hadârcă se desfac *à tiroir* una din alta, ca și cutiile chinezești sau matrioștele rusești. E un joc subtil al variantelor și invarianțelor, al textelor și pretextelor (după cum zice însuși poetul). Textul poetic se desfiră dintr-un fir incipient și se resfiră în continuare într-un proces de re-toarcere complementată și nuanțată: „Textual vorbind, se spune în preludivul la *Helenice*, *pre-* și *post-* sunt parantezele ființei, toate variațiunile, stilurile și metodele (de gândire, de artă, de putere) sunt în afara acestor paranteze, în interiorul lor refugiindu-se tandru marea enigmă a universului – Ființa, și marea enigmă a enigmei – Ideea!”. Pre-textarea se poate cantona într-o pre-textualizare, care nu duce la textul propriu-zis al Ideii, ceea ce naște conștiința – să-i zicem – a pre-eșecului, a fatalității actului scrisului. Poetul cade în infernul căutării esenței ideii, a „impropriei ei formă de idee în sine”, ca într-un râu heraclitian care „se înrăurește mereu pe sine, izvorându-se și din nou absorbindu-se, pentru a se purifica instantaneu, niciodată pe nimeni să nu-l poată scălda repetarea...”.

Aceste linii evolutive filiforme, ce se nasc din puncte de pornire care se mișcă printr-o autopropulsare continuă, ne ajută să urmărim deplasările conotativ-conceptuale de la timpul originar al pre-genezei (al unui Dumnezeu înfundat în tăcere,

ca Demiurgul eminescian în propriul plâns) la timpul scindat shakespearean-hamletian („A fi în Timp – aceasta-i întrebarea!”). Și în cele din urmă la un timp fisurat ontologic, timp apocaliptic, timp „pierdut” de la un eu adâncit în sine, ca și lucrurile, la un eu sfâșiat tragic existențial, de la o Grecie a arhetipurilor, a „mumelor” goetheene la o Atlantidă demitizată a zădărniceii sisifice și neantului sufletesc („Tot mai mărunți Atlantido atlantii / Tot mai amar biberonul speranței / Tot mai uitucă bătrâna mămucă / Totul pe brânză și totul pe ducă / Tot mai și râde tot mai și plânge / Tot mai fierbinte băltoaca de sânge / Tot mai tocată cămașa destinului / Tot mai imperii te-nghit intestinului / Tot mai și tocmai căzând ai să urci / Tot mai pierdută-n lozinci și bulbuci” (*Ambasadorul Atlantidei-2000*).

E o lume ce se mărunțește și se pune sub semnul nimicului, absurdului, „deșertului”, într-un cuvânt, ontologicului negativ.

Poetul vede derulându-se un mecanism al intercondiționării cauzale universale a tuturor lucrurilor, principiilor, sentimentelor. Cutiile chinezești ce se desfac unele din altele sunt ca și cum substituite de numeroase cutii ale Pandorei ce ies dintr-o cutie a Pandorei arhetipală: „diferența naște simțuri // simțul naște sentimente // sentimentele nasc principii // principiile nasc hotare // hotarele nasc himere // himerele îl nasc pe homer // homer naște mituri // miturile nasc întuneric // întuneric întuneric // de până la el și de dincolo / absorbindu-se din nevoia de diferență // ca un șarpe înghițit // de propriul // gâtlej” (*Diferența naște simțuri*).

Poezia se naște acum din viziunea unei *circularități* înțelese ca principiu al devenirii negative: întru rău pandoric, întuneric neantizator („întuneric întuneric”), al devenirii ca înghițire reciprocă ce are loc în cerc, înghițire simbolizată de șarpe. Apare proiectat pe fundalul unui timp meca-

nizat, „fixat în ceasornice demente, în pendulul romantic al castelului contelui Monte-Cristo, în Ornicul Negru al Congregației minutarelor Capucine, în Cronometrele Mediocre care bat ritmul alergătorilor, înotătorilor, boxerilor, gladiatorilor și spectatorilor înglodați în spațiul vâscos și călit în teroarea de foc a vieții inerte”, și un Demiurg negativ în postură de Ceasornicar „surd și milog”, ce se declară „stăpânul absolut al orei zero”: „Înainte-înapoi / Se rotesc tot mai vesel / Cadranele imitând / acel centru imens / (fără zimiți) / aruncat din greșeală / sub tichia academică / a desăvârșit de Uitucului Ceasornicar” (*Orologii demente*, poezie care are un motto din dadaistul Tristan Tzara: „Acestea mi-au fost povestite de un ceasornicar ce ținea în mână o seringă mlădie”).

Într-o proiecție grotescă apare și Basarabia cu toate realitățile politice infemale, identificată unei Saltimbecilii.

Eul scindat tragic se proiectează, la rândul său, într-o glossă eminesciană modernizată, din care cităm finalul rezumativ: „Zadarnică zbatere / Dacă eu însumi mie nu-mi aparțin / Dacă stăpân însumi mie nici frate nu mi-s / Nici chiar cunoașterea proprie nu mi-i / Ah, renunțarea la Bunul Altor / Este-o salvare, dar nu e a lumii, / Doar arare stări: Langoarea cum Prihana – / Prin golgotele gloatelor dus spre gloata golgotelor / Laurii? Nu voi! Dă-mi ultima șansă, cuiul din palmă, / Și dacă vina mi-i leacul, femeia mi-i cina / Glas străluminat de taine-adânci daruri să-mi decline / Umbra o Nimicnicie și Ecou Zădărnicii / Eu, omul lumii zidite-n prenumele Omului / Voi să pier ori să mă mistui re-ncornat în gintea dacă / dacă n-aud raiul chemării divine / Dacă / eu însumi / mie / nu-mi / aparțin” (*Glosă în metru Gauquin*).

Există o adevărată febră structurantă în sensul construcției/deconstrucției postmoderniste, pe care o afișează ca program asumat sub formă de „emoții stanțate”, de instan-

tanee concettiste sau epigramatice, pokky-ri, caligrame, „breviare”, (di)spuneri spațiate, notații aforistice fulgurante, descântece, șarje grotești (în care găsim o viziune apocaliptică asupra realităților plantare bolnave și asupra înseși eternității văzută – parodic, apofatic – ca Madam Éternité), momente (inter) ludice constituite din jocuri lingvistice (calambururi, „săgeți” ironice, inserturi, aliterații, contraste opozitive, puzzle, paradoxuri ș.a.). Cităm pentru ilustrare câteva: „nu era NU / cel ce Era // cel ce nu fu / era NU” – *Peripateticul DA-NU-BA*; „se cămilostruțează / canibalul comunal // mătușile din provincie / Și le-a somat la inorogatoriu” – *Cainabelul*; „și din ziua a opta / după ce se odihni / Creatorul / au și început / reparațiile capitale” – *Ziua a opta*; „Societatea celor ce respiră pe urechi / asociația jertfelor propriei prostii / uniunea statelor neguvernamentale” – *Breviar*; „păianjenul trage sforile și unelțește nocturn” – *Denunț*; „a avea un brad / a fi verde / a face ace și / a tămâie / a pădure / amonte / acasă” – *Infinitiv de brad*; „ființa planetară / poate suporta orice // nu poate suporta / numai impactul cometelor // și ieșirea din piele / a indivizilor” – *Ființa planetară*; „abessalom abessalom iesus crist / bhava-agni-vedanta-karma / Cum paidea zen per via dolorosa / fair play to be or not to be / romeo et tu brute alter ego? / quo vadis santa sacre coeur? / remember & tat tuvam asi / lasciate ogni sperenza / et in aradia / vedemecum” – *Codul Sacral*.

Poet inteligent și intelectualist (= valéryst) cu disponibilități ludice învederate, flotant stilistic și schimbând registrul clasicist pe cel romantic, expresionist și postmodernist, Ion Hadârcă ne prezintă – în elanurile constructivist-deconstructiviste – căsuțe improvizate din bucăți de carton colorat, ca cele făcute de copii în joacă, alături de edificii mai solide în care se străvădatlanții conceptuali ai viziunii marcate existențial.

August 1989. Politicianul Ion Hadârcă „intuind” *timpul probabil*

Dan MĂNUCĂ

ECOUL TIMPULUI PROBABIL

L-aș numi „Ambasadorul Atlantidei”, dacă Ion Hadârcă nu ar fi mai mult decât atât: el este nu doar un melancolic din stirpea romanticilor incorigibili, ci și un luptător, mereu nemulțumit de sine, de alții, de împrejurări de tot felul. Este mereu în căutarea a altceva, pentru sine și pentru congeneri. Atât pentru poezie, cât și pentru cetate. Nu l-aș fi crezut pe Ion Hadârcă atât de încrâncenat, uneori chiar pamfletar încrâncenat, dacă nu aș fi poposit printre ale lui „albe cetățile negre”: *Unchiul Ribbentrosca* mi-a amintit de vitriolantul argezian *Baroane!* Verbul se încordează, devine șfichi usturător, câștigă muzicalitate, chiar dacă sumbră, de blestem.

Ion Hadârcă este, funciariamente, un orfic, datorită încrederii neșarmurite în virtuțile lirei, prin care angoasele omului de pretutindeni par să se mai

atenueze. Iată cum definește el *Poezia*: „Stele negre pe albul câmpului / Stele albe pe negrul gândului / în câmp dorm semințele / în gând dorm științele // între alb și negru // Răsărită abia / Despre toate morțile vorbea”.

Într-o vreme a trivialității care se ascunde sub perdeaua postmodernismului, Ion Hadârcă rămâne fidel unei poezii înțelese ca melodie sacră. O ironie subțire îl ajută pe Orfeu să treacă de inconvenientele conjuncturilor. Aflat fie în Elada, fie în Basarabia, fie în Atlantida, fie în Țara Soarelui Răsare, el mângâie strunele în dorul unei Euridice duse pentru totdeauna, simțindu-se înconjurat de o lume care a pierdut până și virtuțile fanteziei: „Tot mai mărunți Atlantidoatlanții”.

Nu este de mirare că, în cel din urmă volum pe care i l-am citit, Ion Hadârcă acordează harfa într-o cheie în care sunetul cere concentrare celestă: „În orice zi aștept un timp probabil – / precis că sunt ecoului” (*Ecoul*).

Ion HADÂRCĂ

ANTENA PARABOLICĂ (fraze, parabole, păreri)

- În realitate, lucrurile sunt niște contiguități materializate mai mult sau mai puțin adecvat ale dorințelor, himerelor omenești. Un fel de *alter ego* al omului. Pentru a recupera întreaga energie primordială codificată în noi ar fi necesar să dispară lucrurile, ca să înviem noi cei adevărați!
- Întârzierea este graba inversată precum și graba este întârzierea inversată. Punctualitatea suverană presupune ajustarea *la timp* a grăbitului cu întârziatul.
  - Vrem să mergem înainte, dar gândim ca mai-nainte.
  - Ei tac, înseamnă că-s cuprinși de admirație.
  - Fără Legea pentru apărarea onoarei Poporului este lașă Legea pentru apărarea onoarei președintelui.
    - Pe oglinda unei conștiințe strălucitoare faptele absurde, acțiunile ne-cugetate patinează și zgârie, iar uneori chiar o sparg – cu alte cuvinte, tulbură mintea!
    - Nu greși. Odată ce-ai greșit, recunoaște-o. Odată recunoscând, izbăvește-te. Odată izbăvindu-te – nu greși.
    - Așa cum m-ai trădat, prietene, nici nu știu cum să-ți mulțumesc.
    - Lucrurile care se tac sunt cu mult mai grave decât cele care se rostesc.
    - După o confruntare barbară mi-am zis: nasc și la Moldova trogloditi!
    - Înțelepciunea este o prealuminioasă, dar preatârzie umbră a amărăciunii.
      - Femeile mint mai des pentru că intuiesc mai bine adevărul.
      - ...Și chiar știind că niciodată nu-i va fi dat să zboare, totuna omul e dator să-și cultive mereu efortul de-a fi gata pentru zbor.
      - Cu nodul în gât suferința spune mai multe decât cu răcnete pe vârful limbii.
        - Experiența de viață valorificată cu tâlc adeseori combate o inteligență originală, însă ruptă de real.
          - Experiența vieții este fuiorul din care se toarce firul înțelepciunii.
          - Marea criză din viața unui om nu vine atunci când îl trădează prietenii, ci atunci când se trădează pe sine.
            - Gogoășele se vând, indulgențele se cumpără, erorile se plătesc.
            - Nu-i bai dacă măgarii au ajuns de râsul lumii. Mai grav e dacă lumea a ajuns de râsul măgarilor.
              - Încotro, omule, rătăcit între cimpanzeu și Dumnezeu?
              - Peste coasă grâul ca peste moarte viul.
              - Pune frâu slăbiciunilor, ca să nu-ți pună ele belciugul.
              - Sufletului îi sunt hărăzite nu numai cele statornice, dar și cele nestatornice; nu numai cele plăcute, dar și cele urâte; nu numai cele ce vin, dar și cele ce nu vor veni niciodată.
                - Toate se-arată-n oglinzile sufletului. Și toate se retrag speriate de măreția Lui.
                  - Mâna modelează comoditatea, ochiul înfruntă imensitatea.
                  - Strămoșii nu se inventează, ci se moștenesc.
                  - Numai părinții nasc feciori și fiice și numai Domnul naște pământuri și națiuni.

Ion Hadârcă la Casa Limbii Române

- Neamul meu este ceea ce se cuprinde între Tiparnițe, Altare și Cetățu.
  - Politică nu este arta de a minți, ci arta minții de apărare a obrazului.
  - Esența facerii de bine-i netrecerea pe lângă rău.
  - Nici memoria nu este capabilă să rețină atât cât poate nimici rațiunea!
  - Pe timpul tulburărilor stradale un creștin îmi spuse cu necaz: „Suntem prea stăruitori la muncă pentru a mai fi și bătuți!”.
  - Ura nemților pentru ziduri este (a)simetrică iubirii românilor pentru sârmă.
  - Ceea ce neamțul are în sânge, noi nici în vis nu avem.
  - Suveranitatea este sinonimul libertății. Numai în condițiile deplinei libertăți, neîngrădite de nici un dictat din afară, se poate manifesta caracterul suveran, personalitatea și geniul oricărei națiuni.
  - Spațiul vital al împlinirii noastre în timp este cunoașterea Adevărului.
- Adevărata noastră istorie nu se poate împlini fără integrarea *adevăratei istorii* în noi.
- Oare cum s-o fi numind poporul cu cele mai frumoase și mai înțelepte proverbe rostite pentru altcineva?
  - Prostia încăpățânată probează pe gratis garderoba caracterelor fără inteligență.
  - Ironia este teama superiorității de a nu se face de râs.
  - Omul numai crede că gustă din toate, când, de fapt, toate gustă din om.
  - Din grâul ales de neghină alege elita grâului, altfel niciodată nu vei ajunge la esențe.
  - Descumpănirea... Această drojdie neagră din care ar putea încolți nebunia.
  - Nimic nu costă mai ieftin și nu se plătește mai scump decât Prostia.
  - Și dintr-o jigodie mică poate crește o mare lichea.
  - Dacă centrul este de stânga și de dreapta în același timp, înseamnă că-i roșu de mama focului?
  - Nimănui nu place Adevărul că tuturor le place Minciuna.
  - Un neadevăr inconștient devine Minciună, atunci când i se gădilă tălpile de umblat prin lume.
  - Limba este lancea adevărului.
  - Urma cuvântului este nevăzută, iar urmările – neprevăzute!
  - Adevărata muzică a limbii nu este sunetul, ci gândul care depășește orice sunet.
  - Sunetul este istoria impactului dintre lumi diferite.
  - Pentru a fi înțeleasă, Poezia mai întâi trebuie scrisă.
  - Nu acolo pe unde a mai umblat întâmplarea, ci acolo unde abia se îndreaptă pașii gândului – acolo se află literatura.
  - Un scriitor autentic are totul fără a poseda nimic, vede orice fără a se atinge de nimic și le numește pe toate neștirbind cu nimic firea lucrurilor.
  - Poezia este ceva legat de cuvânt care nu se definește-n cuvinte.
  - Poezia macină sentimentele, prefăcându-le în pulbere, imagini de otrăvă și prafuri amare, bune de băut cu hârtiuța.
  - Unica amintire lăsată omului după alungarea lui din rai pare a fi rămas Poezia!
  - Sunt lucruri care se spun și lucruri care se tac. Literatura, în fond, este un soi de lucru care se spune despre lucruri ce se tac.
  - Pentru a fi zeu, Cuvântului îi lipsește numai tăcerea!
  - Cea mai frumoasă dintre limbile posibile poate fi numai limba în care ți se mărturisește *Evanghelia*, se cântă *Ave Maria*, în care-ți rostești rugăciunea de seară și spui *Veșnica pomenire* pentru cei cu duhul neprihănit.
  - Eminescu este cel ce și-a tăiat din cuvânt catedrală, ca să officieze veșnic în ea liturghia Limbii Române.

Ion HADÂRCĂ

ZIMBRULUI DIN STEMA PUTNEI

La un miez de mileniu

Os domnesc, stejarii Putnei
Cu zugrăvi bucovinene
Tot mai scriu sub iorgo-munte
Cronici sadoveniene?

Sau, trăgând din coastă-n coastă
Brazdele dumbrăvii roșii,
Gomănind a ce năpastă
Se-adunară-n pâlc strămoșii?

Logofeții de Chilia,
Pârcălabii de Tighine
Sfat domnesc țin în chilie
Zimbrul falnic cui să-nchine?

Căci pe turlele Cetății
Ei abia de mai pot duce
Pavăza creștinătății
Contra lui Uciğă-l Crucea!

Dar nimic nu se întoarce,
Nimeni nu știe să lege
Firul sfânt tăiat de parce
Sau de cei de-o altă lege.

– Doamne, cum să vii acasă,
Când nici vetrele n-au nume
Și-n celula ticăloasă
Nistru-i arestat în spume?

– Mamă, cui să lași în grabă
Pruncii din icoane arse,
Că-n orbirea basarabă
Negre mări ochi-mi revarsă?

Bată-n jur de țară toaca
Mii de frați de la o mamă,
Tacă vorbele de clacă,
Buga-clopot doar să geamă.

Ștefan cel Mare la Suceava. Exponat de muzeu

Lasă plug, lasă redute,
Vin' la Putna, româtime,
Ca o apă ani cinci sute
Să ne-aline-ntru vechime.

De la Papa pân-la Poartă,
De la Athos la Săcele
Buchie de limbă moartă
Fiarbă-n Tetraevanghelii.

Nu mai are Țara dani
Decât doine fără bocet
Ce le înălțau Bogdani
Peste pietrele Sorocii.

Numai brazi plângând rășină
Și stejari muiți în cimbru
Până sub altar se-nchină
Când în zodii urcă Zimbrul!

Putna, 2 iulie 2004

Ion HADÂRCĂ

ȘTEFAN, ÎN VEACUL VECILOR

Preacuvioasa Istorie ni se arată ades ca o stareță severă, ca să nu zic zgârcită, mai mult înclinată spre tainele ascunse, decât împărtășindu-și generozitatea către plăpânda ființă umană, și numai arareori dăruind-o cu evenimente, fapte semnificative, ce ar înveșnici clipa efemeră și ar umple de tâlc trecerea noastră prin enigmatică deșertăciune a deșertăciunilor...

Straniu, dar cu toate acestea, împreună cu toate blestemele care s-au abătut pe capul basarabenilor, dar și al bucovinenilor, aș îndrăzni să spun că suntem o generație fericită totuși. Simplul fapt că am simțit aripa istoriei fâlfâind în câteva rânduri pe deasupra noastră, că s-a umanizat frontierele Europei, s-a topit era glacială a „războiului rece”, că, orice s-ar spune, putem veni în Țară ori de câte ori am dori-o – e o fericire, pe care părinții noștri doar au visat-o. Numai în ultimii 10-15 ani noi am trăit câteva evenimente rarissime, care se întâmplă într-un secol-două, dacă nu chiar mai rar. Acestea sunt Marea Adunare Națională a românilor basarabeni din 27 august 1989; prăbușirea imperiului sovietic din august-octombrie 1991; consemnarea celor două milenii de la Nașterea lui Isus Hristos și, iată, la 2 iulie a.c. – comemorarea celor 500 de ani de la trecerea în nemurire a marelui voievod Ștefan cel Mare și Sfânt.

Prin generozitatea gazdelor, a autorităților sucevene, dar și a Ligii Culturale a Unității Românilor de Pretutindeni (preș. executiv dr. Victor Crăciun), noi, un grup de scriitori, profesori, preoți, intelectuali – oameni de bună-credință din Basarabia, în frunte cu acad. Mihai Cimpoi, am avut onoarea să participăm la festivitățile omagiale de la Putna, fiind adăpostiiți într-un

adevărat colț de rai, care este Mă-năstirea Dragomirna, ctitorită la 1609 de marele cărturar și prelat Anastasie Crimca, un înțelept și un arhitect de anvergură europeană și ecumenică.

Am admirat și ne-am împărtășit la Dragomirna din marea liniște cerească, din ingenioasele reliefuri arhitectonice, picturi, iconostase, cupole, cărți. Mai ales cărțile, scrise pe la 1550-1600, fiecare în argint, suflăte cu litere de aur și cu bucoavne hieratice, sunt mărturiile perene, care vorbesc în liniștea de nectar despre demnitatea unei culturi profunde și pline de lumina Cuvântului Sfânt. Crimca, Varlaam, Dosoftei, Coresi, cei de până la ei și toți cei ce i-au urmat, vin către noi direct din spiritul duhovnicesc și din fermentul cultural al unei epoci ștefanienne, prerenașcentiste prin excelență!

De obicei, în jurul unor evenimente / personalități de asemenea anvergură planează pericolul unor abisuri stilistice grandilocvente, provenite fie dintr-un exces de zel, fie dintr-o cunoaștere aproximativă, fie dintr-un patetism / patriotism funciar, a cărui spumă efervescentă ar avea darul, chipurile, să compenseze anumite complexe empatică față de natura jertfelnică a celor evocați.

Nu împărtășesc asemenea stil, dar prudența nu ne absolvă de a-i recunoaște cezarului ceea ce este de drept cezaresc. Astfel, credem că prima vocație, esențială, a lui Ștefan cel Mare și Sfânt, recunoscută de Papalitate și de toți vecinii săi, este vocația de a fi Cavalier al Sfintei Cruci. Cineva l-a definit chiar drept un Cruciat, acesta fiind sensul de fond al Cavalerului Sfintei Cruci, și am fi înclinați să împărtășim definiția cu singura precizare că voievodul Ștefan nu a inițiat cruciade pe alte țărâmurii, nu a dus războaie de expansiune, ci exclusiv de apărare, fiind eminamente un cruciat justițiar, mai aproape de figurile legendare ale Cavalerilor Mesei Rotunde. Aproximativ cu un secol înaintea celebrului Don Quijote și un altul după legendarul Cavaler Valah, Ștefan cel Mare a devenit Cavalerul Tristei figuri a Moldovei și a Neprihănitei Făpturi a Mântuitorului!

Marele voievod Ștefan cel Mare și Sfânt și-a asumat cu smerenie chemarea de a sta pavăză împotriva puhoaielor păgâne, și-a înțeles cu precizie această vocație și nu s-a clătinat de la ea nici în cele mai grele timpuri, rămas orfan de mic copil, părăsit de toți sau hărțuit de oști nepoftite în propria-i Țară. Zecile de mănăstiri și biserici, steaguri, icoane, patrafire, aere, sfinte Evanghelii încorsetate în aur, argint și pietre scumpe, numeroasele daruri către „Republica monahală” Sfântul Munte Athos cu mănăstirile sale Zografu, Hilandar, Vatopet, care și acum îi mai păstrează imaginea iconografică, și miile de documente încă nedescifrate – toate stau mărturie ale vocației de mare luptător al creștinătății, strălucit apărare de domnitorul moldav.

A doua (în ordinea expunerii) mare vocație a Domniei sale este cea de Domnitor și de Ctitor de Țară: a întrunit deosebite calități de oștean și strateg al Cetății, asemenea vremurilor lui Pericle, s-a manifestat drept politician, diplomat și părinte al Națiunii. Astfel încât cei circa 50 de ani de domnie a lui Ștefan cel Mare, împreună cu toți dregătorii, boierii și luptătorii săi anonimi, prin incomparabila lor operă de ctitorire și perpetuare, echivalează mai cât toți cei 500 de ani care i-au urmat, iar dacă ne vom uita în urma lor spre Bogdani, Mușatini, Dragoși și Aslani, către Decebal, vom întrezări două milenii întregi reabilite în timp și spațiu de un prea fericit în suferințele-i voievod.

Alte calități bune-rele, despre care s-a vorbit și se va mai vorbi cu siguranță, sunt implicite celor dintâi, sporind și neștirbind aura Celui de o „monumentalitate care nu strivește și strălucire care nu orbește”, după cuprinzătoarea formulă a istoricului Ștefan S. Gorovei.

Elogiind după merit calitățile ilustrului nostru înaintaș, consider, în același timp, că în raport cu situația noastră actuală nu e cazul să ne facem prea mari iluzii. În frunte cu unul dintre cei mai proeminenți europeni *avant la lettre*, în prefața istoriei moderne, și astăzi, pe unul dintre ultimele locuri în Europa la

toate componentele dezvoltării umane – aceștia suntem, din păcate, noi, urmașii de azi ai lui Ștefan cel Mare și Sfânt. Sunt binevenite în acest context cuvintele istoricului A. Xenopol, rostite cu prilejul celor 400 de ani ai Hramului Mănăstirii Putna, la 15/27 august 1871: „...Să nu ne înșelăm asupra stării în care ne aflăm. Să nu ne orbim noi înșine prin lingușiri și înălțări peste aceea ce suntem în adevăr. Când Ștefan cel Mare își scăpa poporul întreg prin vitezele sale lupte, când întregul popor înălța rugi fierbinți către cer pentru măritul voievod, acesta, departe de a se mândri de propriile fapte, petrecea după obiceiul timpului de atunci zile întregi în post și rugăciuni și nu se vorbea asupra primejdiilor ce-l așteptau și, de acolo înainte, asupra muncii ce avea încă de muncit pentru a ajunge la țelul său. Să facem asemenea astăzi și noi în felul nostru... la cea mai mică izbândă a faptelor sau spiritului nostru, să nu ne îngâmfăm cu o neiertată zădărnicie; să înțelegem totdeauna unde ne aflăm, cât am lucrat, cât avem de lucrat pentru a ajunge la scopul dorit și a merita de a fi trecuți cu sensul recunoștinței în analele lucrurilor omenești” (*Serbaria Națională de la Putna*, Editura Mitron, Timișoara, 1996, pag. 36-37).

Și un ultim aspect ce ar trebui elucidat cu prilejul acestor comemorări intens mediatizate și discutate sub diverse unghiuri de vedere. Consider că trebuie să ne asumăm, aici și acum, îndrăzneala de a reinterpretă un truism speculativ, vehiculat frecvent în legătură cu figura emblematică a lui Ștefan cel Mare și Sfânt. Mai exact, despre impactul unui truism care la origini nu are nici un subiect speculativ de ordinea celui ce i-l atribuie astăzi anumiți zeloși „patrioți”. Despre ce este vorba? Despre mesajul explicit al dramaturgului Barbu Șt. Delavrancea atribuit în „Apus de soare” personajului Ștefan cel Mare: „Țineți minte cuvintele lui Ștefan, care v-a fost baci până la adânci bătrânețe... că Moldova n-a fost a strămoșilor mei, n-a fost a mea și nu e a voastră, ci a urmașilor voștri și-a

Cetatea Soroca

urmașilor urmașilor voștri în veacul vecilor...”. Memorabile cuvinte, dar rău interpretate de unii bieți cititori ai dramaturgului român.

Adevărul unic, idealul pentru care a luptat domnitorul, este că Moldova a fost și va rămâne parte integrantă a neamului românesc. Unii inventatori de federații antieuropene și de moldovenism primitiv exploatează șiret mai ales acest aparent transfer de proprietate: „Moldova... n-a fost a mea”. În febrila lor construcție a caraghiosului eșafodaj ideologic cu Ștefan – părinte al noului stat, ciopârțit de Stalin, comuniștii își asumă drept piatră de temelie a separatismului lor antiromânesc un truism care numai în contextul Putnei își relevă adevăratele lui semnificații. Așa încât evidentele sunt cu totul altele, stimabililor! Moldova, în primul rând și în cel mai înalt grad al măreției și dârzeniei domniei sale de la 1475-1500, este opera lui Ștefan cel Mare, așa cum numai Domnul a apărut-o cu spada, a iubit-o cu inima și a rotunjit-o prin neasemuitele-i Cetăți și Biserici!

În asemenea mod, sub auspiciile unui ideal integrator, noi omagiem un ctitor de Țară și de Lume Nouă. Tot astfel, Moldova, împreună cu Ștefan, sunt ai Europei moderne în aceeași

măsură în care și Ștefan-vizionarul a contribuit, ca Simbol al românității și Atlet al Creștinătății, la citorirea Europei noi.

În aceste zile, aici, la Putna, la căpătâiul neîntrecutului Părinte de Țară și de Neam, omagiindu-l și consfințindu-l pios, noi vom deplânge, totodată, o moștenire uzurpată în timp tocmai de vecinii pravoslavnicii de la Răsărit;

– în sunete de clopote și litanii vom pomeni toți oștenii căzuți, chinuți, deportați în Siberii și-i vom compătimi pe toți rătăciții de neam;

– vom mai fi întrucâtva nedumeriți de indiferența și pasivitatea unei Europe bolnave de autism;

– vom nesocoti, cu demnitate, trufia și lăcomia unei Rusii ce nu renunță la pretențiile sale expansioniste;

– vom mulțumi, în fine, pronia cerească și istoria omenească ce ni l-a ales și ni l-a trimis spre dăinuire pe un mare voievod și apostol al Crucii creștine, care a fost și rămâne al nostru și al urmașilor urmașilor noștri în veacul vecilor Ștefan cel Mare și Sfânt!

Putna, 3 iulie 2004,
Congresul Spiritualității
Românești

Marius PORUMB

ȘTEFAN CEL MARE ȘI TRANSILVANIA*

Legături culturale și artistice moldo-transilvane în sec. XV-XVI

Pentru istoria Transilvaniei românești a avut o mare însemnătate, alături de Feleac, și un alt centru religios și de cultură – Episcopia și Mănăstirea Vadului, așezată pe domeniul cetății Ciceului, sub stăpânirea protectoare a voievozilor moldoveni.

Ajuns în proprietatea lui Ștefan cel Mare, domeniul Ciceului va reprezenta, dimpreună cu Mănăstirea Vadului, un adăpost pentru religia ortodoxă, atât de prigonită de Biserica oficială a Transilvaniei. Însuși domnul Moldovei înălța ctitorii pe noul său domeniu. La Ciceu și Mihăiești bisericile ridicate de marele voievod nu se mai conservă, dar ctitoria sa de la Vad păstrează intacte elementele stilului moldovenesc, imprimate de constructorii monumentului.

Ridicată probabil în ultimul deceniu al secolului al XV-lea, la intervenția directă a domnului moldovean, ctitoria de la Vad urma să fie catedrala episcopală a unui ierarh sufragane mitropoliei Moldovei. Ca atare, lăcașul de cult a fost proiectat asemănător bisericilor românești din ținutul de la răsăritul Carpaților. Spațiul destinat cultului a fost conceput ca o biserică de tip triconc, însă după realizarea construcției a rezultat un edificiu compus din o absidă poligonală a altarului, un naos dreptunghiular cu abside semicirculare pe laturile de nord și sud, și un pronaos pătrat²².

Toate încăperile monumentului au fost boltite pe sistemul de nervuri gotice, dar în prezent asemenea bolți nu se mai păstrează decât în absida altarului, în timp ce în celelalte încăperi au rămas ca martori în pereți pornirile bolților. Exteriorul bisericii de la Vad este simplu, tencuit, fără decor. Un soclu de piatră profilată, bine conservat, înconjoară întreaga biserică. La pronaos și pe latura de sud a absidei altarului avem câte o fereastră în arc frânt, în timp ce la cele două abside deschiderile sunt de formă dreptunghiulară. De o calitate deosebită sunt și cele două portaluri, „în arc frânt pe fațada vestică și în dreptunghiular cu baghete încrucișate între pronaos și naos”, utilizate astfel după modelul bisericilor moldovenești²³. Meșterul care a plănuit biserica a fost, desigur, un moldovean, dar alături de acesta au mai lucrat meșteri pietrari transilvăneni, care au construit bolțile gotice și au sculptat ancadramele ferestrelor și portalurilor.

Tradiția și elementele stilistice confirmă faptul că biserica Mănăstirii Vadului a fost zidită în timpul lui Ștefan cel Mare, iar la sfârșitul domniei marelui voievod, localitatea din apropierea Dejului devine sediul unei episcopii. Probabil că tot Ștefan cel Mare a fost și donatorul celor două sate Vadul și Suarășul, datorite episcopiei de pe valea Someșului „încă din vechime” (*ab antiquo*), după cum precizează inventarul cetății Ciceului din anul 1553²⁴.

Rezultat strălucit al unei lungi evoluții, arta epocii lui Ștefan cel Mare este o originală sinteză a tot ce a produs până în cel de-al XV-lea veac lumea românească²⁵. Ultimul sfert al acestui secol este extrem de dens din punct de vedere artistic, pe pământul românesc de la răsăritul arcului carpatic se vor înălța monumentale ctitorii, în care se adunau prețioase odoare, argintării, broderii, manuscrise miniaturate și ferecate în metal prețios. Picturile murale, ori miniaturile migăloase ce decorează manuscrisele caligrafiate în scriptoriile mănăstirilor moldovenești, se păstrează la nivelul realizărilor de vârf, care motivează prin număr și valoare renumele ex-

* Continuare. Vezi L.R., nr. 4-6, 2004.

cepțional al epocii lui Ștefan cel Mare. În mod firesc, pictura acestei epoci, ca de altfel toate genurile artistice, vor exercita o stimulatorie înrăurire asupra celorlalte ținuturi locuite de români, ce se va prelungi până la sfârșitul secolului următor.

Reflexele picturii moldovenești în Transilvania au fost, desigur, importante, în primul rând cele de la ctitoriile domnești de la Ciceu, Feleac și Vad, care, din păcate, nu s-au păstrat până în zilele noastre.

Fenomenul artistic care a fost școala de pictură din timpul lui Ștefan cel Mare, continuat cu strălucire apoi în epoca rareșiană, este oglindit și prin înrăuirile exercitate asupra mediului artistic catolic transilvănean, pe domeniul Cetății de Baltă sau în preajma acestuia, la câteva biserici săsești fațadele fiind împodobite cu pictură exterioară. Dacă la biserica evanghelică din Dârlos prezența unui meșter moldovean este o certitudine, prin stilul compozițiilor, cromatică sau iconografie, frescele exterioare de la Tătărlăua, Șmig sau Curciu (toate localități din vecinătatea Mediașului) păstrează fragmente sau pete de culoare neconcludente.

În a doua jumătate a secolului al XV-lea circulația și schimbul de artiști, în ambele sensuri, sunt mai evidente ca oricând. Dacă datele documentare sunt destul de sărace, relativ puține, studiile comparative și stilistice sunt în măsură să confirme prezența unor artiști veniți din Moldova lui Ștefan cel Mare pe meleagurile transilvănene.

O oglindire a unor asemenea relații artistice dintre ținuturile românești din zona Carpaților sunt și două icoane, conservate azi în biserica Sfântul Nicolae din Hunedoara²⁶, și care aparținuseră inițial Mănăstirii din Plosca, din Țara Hațegului, centru monastic a cărui existență s-a stins în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea²⁷. Icoanele înfățișează pe *Maica Domnului cu Pruncul, Hodighitria*, având pe laterale pictați proorocii mesianici, și *Sfântul Nicolae*, în haine arhieresti, flancat de Isus care îi întinde Evanghelia, iar *Maica Domnului*, omoforul.

Deși nu s-a păstrat semnătura pictorului ce a realizat icoanele Mănăstirii Plosca, un atent studiu comparativ între aceste picturi și ansamblul mural de la Bălinești a sugerat apartenența lor activității artistice a lui Gavril Ieromonahul. Atribuirea celor două icoane ce provin de la Mănăstirea Plosca unui zugrav care a pictat în Moldova este pe deplin plauzibilă, socotind că în veacul al XV-lea au mai existat și alte relații cultural-artistice între ținuturile hunedorene și cele moldovenești²⁸. Așa cum am mai arătat, analogiile de detaliu permit atribuirea celor două icoane lui Gavril Ieromonahul, autorul picturilor murale ale ctitoriei logofătului Tăutu de la Bălinești. Calitatea excepțională a picturii icoanelor, starea de conservare deosebită a stratului pictural, demonstrând o temeinică cunoaștere a tehnicii de lucru, eleganta grafie a inscripțiilor vin și ele în sprijinul acestei ipoteze. Credem că nu întâmplător unul dintre zugravii amintiți în pomelnicul diptic de la proscomidia bisericii Sfântul Nicolae din Hunedoara, deci din aceeași regiune în care se afla și Mănăstirea Plosca, poartă numele de *Ermonah Gavril*, meșter ce se afla în fruntea unei echipe de pictori din care făceau parte și Dragotin cel Bătrân, Constantin și Simeon²⁹.

Prezența la Bălinești a unor influențe apusene, incontestabile contaminări cu pictura gotică³⁰, ne fac să presupunem o activitate anterioară a lui Gavril Ieromonahul în Transilvania. Cele două icoane păstrate în biserica hunedoreană, ce provin de la Mănăstirea Plosca, atribuite pe baza analogiilor pictorului de la Bălinești, au fost realizate tocmai în această perioadă de peregrinări transilvănene ale lui Gavril Ieromonahul. Icoanele de la Plosca și mai vechea pictură a bisericii Sfântul Nicolae din Hunedoara sunt o parte din activitatea pe care acest valoros artist a avut-o în Transilvania.

Din sudul Transilvaniei provine una dintre cele mai vechi icoane, *Tripticul Deisis*, păstrată în colecțiile Muzeului Brukenthal din Sibiu. De mari dimensiuni, ea este sculptată în partea superioară sub forma unui

coronament triunghiular, decorat cu fleuroane asemănătoare unor crini stilizați, aspectul ei general având evidente contaminări cu ambianța artistică occidentală din secolele XIV-XV. Panoul central îl reprezintă pe Iisus tronând într-un monumental jilț în hemiciclu asimetric³¹, în costum imperial bizantin³², având în dreapta și în stânga, pe cele două voleuri, pe Ioan Botezătorul și pe Fecioara Maria. Maica Domnului poartă o tunică lungă vișinie, garnisită la poale, pe mâneci și în față cu benzi late de broderie cu perle și pietre prețioase, iar capul îi este înfășurat cu un voal alb, peste care o coroană, având fleuroane în formă de palmetă, este împodobită cu perle. Pe voleul din dreapta Sfântul Ioan Botezătorul apare îmbrăcat în tunică din păr de cămilă, peste care o mantie cade în falduri largi subliniate de un discret tiv alb. Nimburile celor doi sfinți utilizează ca ornament, ce cunoaște, de altfel, o largă răspândire în această epocă și în ținuturile românești est-carpatiche³³, vrejul de semipalmete, laitmotiv al picturilor murale transilvănene din secolele XIV-XV. Fondul panoului central este decorat cu vrejuri întortocheate, cu frunze stilizate ce derivă din palmete și flori cu corolă rotundă cu opt petale. Motivul este asemănător decorului de fond al ferecăturii *Tetraevangheliarului* mitropoliei din Feleac.

Pictorul tripticului Deisis îi mai pot fi atribuite și alte două lucrări: icoana *Sfântului Ioan Botezătorul*³⁴, conservată în biserica de lemn din Budești (Josani), precum și o icoană împărătească, reprezentând pe Iisus Pantocrator de la biserica Sfântul Gheorghe din Lupșa (jud. Alba). Este semnificativ pentru datarea acestor icoane faptul că ele aparțin unor lăcașuri de cult edificate în secolul al XV-lea. Dacă la icoana din biserica de lemn maramureșeană stilul picturii aparține neîndoielnic aceluiași artist, nu același lucru putem spune despre icoana de la Lupșa, deoarece o restaurare de la începutul veacului trecut a înlocuit vechea pictură, păstrându-se azi doar fondul ei de aur în relief, cu motivul patrufoiului, identic cu cel de pe voleurile laterale ale tripticului,

precum și nimbul în relief aidoma celui din icoana budeșteană.

Icoana din biserica maramureșeană înfățișează pe Sfântul Ioan Botezătorul, având pictate de o parte și de alta a figurii centrale imagini din viața acestuia. Figura centrală este încadrată de un nimb în relief, ce reproduce vrejuri de frunze și flori, caracteristic fiind viziunii ornamentale din a doua jumătate a secolului al XV-lea din ambianța moldovenească, motivul regăsindu-se frecvent în chenarele pictate de la Pătrăuți, în sculptura pietrelor de mormânt ori în broderiile putnene³⁵. Folosirea unor motive decorative identic tratate, similitudinile în tratarea figurilor, formularea compozițională și cromatică presupunea că icoana maramureșeană a fost realizată în același atelier cu tripticul Deisis.

Înghesuită în colțul de jos din stânga al panoului icoanei din Budești, interesantă este o inscripție³⁶, scrisă cu litere mici, abia vizibile din cauza stării de conservare a grundului. Deși inscripția nu cuprinde anul în care a fost realizată pictura, prin locul în care a fost plasată și prin formularea textului slavon, confirmă încă o dată că această valoroasă icoană aparține secolului al XV-lea. Textul nedă revelația cunoașterii autorului picturii, unul dintre cei mai valoroși artiști români ai acestui veac. Întregită și tradusă, inscripția are următorul text: „Această sfântă icoană (de mâna?) multgreșitului Gheorghie”. Zugravul Gheorghie, autorul celor trei icoane amintite mai sus, este unul dintre reprezentanții picturii de icoane din cel de-al XV-lea veac, format într-o zonă a interferențelor picturii bizantine cu elementele artei occidentale, iar aria activității sale era destul de mare, fiind un artist cunoscut și apreciat din sudul Transilvaniei până în Maramureș.

Persistența tradițiilor artistice bizantine, continuarea unor legături mai vechi cu Țara Românească și Moldova pe o linie ascendentă, manifestate și în pictura murală transilvăneană din acest veac, sunt ilustrate de o icoană împărătească din colecțiile Arhiepiscopiei de Alba Iulia,

provenită de la biserica din Țelna (jud. Alba). Icoana *Maica Domnului cu Pruncul*, de tipul *Hodighitria*, are pe margini, reprezentați în picioare, șase dintre proorocii mesianici. Figura de o nobilă frumusețe a Mariei este înfășurată în amplul maphorion, tratat în falduri geometrizeate, cu blicuri de culoare deschisă. Pe brațul stâng al Fecioarei, micul Iisus, așezat frontal, binecuvântează cu mâna dreaptă, iar cu stânga ține un rotul. Nimbul Maicii Domnului reproduce vrejul de semi-palmete atât de frecvent întâlnit în pictura românească din Transilvania secolelor XIV-XV. Imaginea *Hodighitriei* de la Țelna ne reamintește o mai veche imagine a Maicii Domnului din biserica hațegă din Ostrov, pictură ce datează din secolul anterior, dar și de prototipuri moldovenești de după 1500³⁷, subliniind tendințele și efortul de unificare a limbajului artistic din țările române încă în veacul al XV-lea.

Legături cu centrele artistice de la răsăritul Carpaților sugerează și o icoană a *Maicii Domnului cu Pruncul*, de același tip iconografic cu icoana de la Țelna, provenind de la biserica de lemn din Văleni (Maramureș), conservată în prezent în valoroasa colecție a Muzeului din Sighetul Marmației. Icoana de la Văleni a fost adusă în această localitate o dată cu mutarea bisericii de lemn în secolul al XVIII-lea „de la mănăstirea Cuhea”, monument și centru religios atestat documentar între 1373 și 1471³⁸.

Unui meșter transilvănean, activ la sfârșitul veacului al XV-lea sau începutul celui următor, îi datorăm o icoană cu aceeași tematică. Icoana împărătească, reprezentând pe *Maica Domnului cu pruncul*, se află în biserica de lemn a satului Bica, din apropierea Huedinului³⁹. Fețele celor două personaje pictate, încadrate de nimburi în relief plat, sunt tratate cu tușe viguroase, amintind de mai vechile fresce de la Crișcior de la începutul veacului al XV-lea. Gama cromatică restrânsă, având puternice accente grafice, se impune prin armonia discretă, trădând faptul că pictorul era un muralist. Inscricția scrisă cu elegante litere chirilice în partea superioară a icoanei, indicând

că reprezentarea este o *Hodighitria*, permite reliefaarea virtuților acestui zugrav, iscusit caligraf și bun cunoscător al iconografiei. Marginile icoanei sunt împodobite cu motivul frânghiei răsucite și cu butoni, ce au la origine decorurile unor ferecături de argint, adesea împodobite cu emailuri ce îmbrăcau frecvent marginile și fondul icoanelor bizantine și sud-slave.

Legată de pictura icoanelor și de frescă, dar și de artele decorative, „prin aceeași căldură și discreție a coloritului, ca și prin împrumuturile de motive ornamentale”, miniatura de carte din epoca lui Ștefan cel Mare cunoaște o înflorire de excepție în mănăstirile românești ale Moldovei, fiind în această perioadă o școală de caligrafi și miniaturisti ce furnizau manuscrise liturgice și pentru Transilvania, Maramureș sau Banat.

O dată cu icoanele pe lemn, ușor transportabile, au venit din celebrele scriptorii de la Neamț și Putna și un număr însemnat de cărți liturgice, dintre care unele s-au păstrat până în zilele noastre.

Este o certitudine că în Voievodatul Transilvaniei, în preajma ctitoriilor cneziale, în chiliile mănăstirilor din Maramureș ori din Țara Hațegului, din Hunedoara și Munții Apuseni, pe lângă reședințele episcopilor români au existat mici centre de caligrafi, ca cel semnalat în părțile Năsăudului, ce copia cărți liturgice după modele moldovenești, fiind apoi răspândite la diferite lăcașuri de cult din această parte a țării. Multe din manuscrisele copiate de pisarii ardeleni au utilizat ca model manuscrise moldovenești, ca urmare a faimei de care se bucurau scriptoriile de la răsăritul Carpaților, fapt demonstrat prin studierea comparativă a cărților liturgice conservate în cele mai importante biblioteci⁴⁰.

Desigur, ctitoriile voievodale de la Feleac și Vad au beneficiat și de alte cărți manuscrise, decât cele amintite, care au fost aduse din Moldova.

La începutul veacului nostru, Nicolae Iorga semnală un *Triod slavon*, manuscris din secolul al XV-lea, ce se găsea în biserica ortodoxă din

Hunedoara, carte liturgică ce provine de la vechea mănăstire Plosca⁴¹. O însemnare din 1709 de pe acest manuscris remarca și alte cărți vechi ce proveneau de la aceeași mănăstire din apropierea Hunedoarei, cărți care, din păcate, s-au pierdut: *Al be-searecii Hunedoarei, împreună cu ale mănăstirei de la Plosca cia din gios sunt cărți: 3 Ev/an/gh/e/ii sârbești, 3 Ohtae, 2 Trioduri, 1 Pânticostariu, 2 Săbornice, o Leturghie, 3 Mollitvenice, un Mărgărit umănescu bătrân, 3 cărți grecești le-am dat în sama părintelui Simon și a părintelui ermonah Varna-va; eu le-am dat protopopu Gheorghii ot Hinidoră, an 1709, feurari 16 zile.* La sfârșitul *Triodului*, Ieromonahul Simeon de la Mănăstirea Neamț „din Țara Moldovei”, a lăsat o însemnare în slavonă, ce pare să dateze de la sfârșitul veacului al XV-lea sau de la începutul secolului următor, cu ocazia unei călătorii la Mănăstirea Plosca din ținutul Hunedoarei.

Un manuscris moldovenesc de la sfârșitul secolului al XV-lea, găsit în biserica din Rusu Bârgăului (jud. Bistrița-Năsăud), se află în prezent în patrimoniul Muzeului Arhiepiscopiei Ortodoxe Române din Cluj-Napoca. *Tetraevangheliarul* a fost dăruit bisericii din Rusu Bârgăului în anul 1511 de preotul Mihail și soția sa Tecla, după cum reiese din inscripția slavonă de la fila 152⁴². Faptul că manuscrisul a fost realizat în Moldova o atestă elementele ornamentale, frontispiciul de la fila 98, care utilizează motivul cercurilor înlănțuite, amintind de un *Minei pe noiembrie* din 1467, scris la Putna de Casian, ori de un alt manuscris din 1470, păstrat în aceeași mănăstire, de călugărul Chiriac și intitulat *Cuvântările Sfântului Ioan Gură de Aur*⁴³.

Din scriptoriile mănăstirești de la răsăritul Carpaților provine și un *Liturghier slavon*, scris de caligraful Ghervasie Ieromonahul de la Putna, în jurul anului 1492, care în veacul al XV-lea se afla în aceeași zonă, vecină Moldovei, iar în 1696 aparținea mitropolitului Teofil din Bălgradul Transilvaniei⁴⁴. Un *Tetraevanghel* păstrat în Biblioteca Academiei din Cluj-Napoca, databil la începutul veacului

al XVI-lea, scris și el în Moldova, se afla în Mănăstirea Lupșa, după cum o dovedesc însemnările marginale.

Rămâne, deocamdată, necunoscut beneficiarul donației făcute de Logofătul Ioan Tăutu, importantul demnitar al lui Ștefan cel Mare, la cererea căruia s-a copiat și împodobit cu miniaturi *Psaltirea de la Muncaci*⁴⁵, ce se găsește în prezent în patrimoniul Muzeului de Etnografie din Ujgorod (Ucraina). Manuscrisul cuprinde și portretul donatorului, care, fără îndoială, se aseamănă cu cel pictat de Gavril Ieromonahul în tabloul votiv din biserica din Bălinești. Psaltirea a fost, se pare, mai multe veacuri în posesia Episcopiei de Muncaci, ceea ce ne face să presupunem că inițial Logofătul Tăutu o dăruise mănăstirii maramureșene a Arhanghelului Mihail din Peri, stavropighie patriarhală, care era, la sfârșitul veacului al XV-lea, un important centru cultural și religios. O asemenea filieră este posibilă, având în vedere faptul că bunurile mănăstirii, ctitorie a voievozilor maramureșeni, au fost acaparate în cele din urmă de biserica ruteană.

Desprinzând din zecile de manuscrise slavo-române, ce provin de la monumente din Țara Năsăudului, Maramureș, Bihor sau Munții Apuseni, doar pe acelea ce datează din epoca marelui voievod, și care sunt decorate cu miniaturi, analizându-le sub aspect artistic, vom descoperi o latură nouă a culturii românești din această parte a țării, adăugându-se o nouă verigă la legăturile multilaterale ale Transilvaniei cu Moldova și Țara Românească.

Domnia lui Ștefan cel Mare a însemnat pentru românii transilvăneni o epocă de revitalizare a mai vechilor tradiții cultural-artistice din ambianța ctitoriilor cneziale, o regenerare spirituală ce sublinia tendințele de unitate ale ținuturilor românești din jurul arcului carpatic.

„Urcând treptele tronului de la Suceava, în împrejurările dramatice ale întregului sud-est european, amenințat de nestăvilita înaintare a armatelor otomane, contemporan al celui mai zguduitor eveniment militar, politic și cultural al vremii,

căderea Constantinopolului”, Ștefan cel Mare „moștenește de la înaintașii săi respectul și admirația față de tot ceea ce reprezenta tradiția concepției bizantine, în ideea domniei de drept divin, fastul și ceremonialul de curte, concepția religioasă și organizarea bisericii, legislația, cultura și arta”⁴⁶. Tot acest tezaur de gândire, reprezentând continuitatea ideii de romanitate, în forma sa răsăriteană, peste care se suprapune spiritul înnoitor al umanismului renascentist, a fost fructificat, în această epocă, pe pământul Moldovei, Transilvaniei și Țării Românești.

NOTE

²¹ *Ibidem*. p. 569.
²² Ștefan Balș, *Biserica lui Ștefan cel Mare de la Vad, jud. Someș*, în *BCMI*, XXXVI, 1943, p. 75-83.
²³ Vasile Drăguț, *Arta gotică în România*, București, 1979, p. 179.
²⁴ E. Hurmuzaki, N. Densușianu, *Documente privitoare la istoria românilor*, II/5, București.
²⁵ Corina Nicolescu, *Arta în epoca lui Ștefan cel Mare*, în *Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare*, București, 1964, p. 259-361.
²⁶ Marius Porumb, *Zugravii iconostasului bisericii sfântul Nicolae din Hunezoara*, în „*AMN*”, X, 1973, p. 677 și urm.
²⁷ Ștefan Meteș, *Mănăstirile românești din Transilvania și Ungaria*, Sibiu, 1936, p. 102, *Dieceza Lugojului, Șematism istoric*, Lugoj, 1903, p. 452-453.
²⁸ Nestor Vornicescu, *Relații bisericești culturale între Mănăstirea Neamț și Transilvania din cele mai vechi timpuri până în preajma anului 1918*, în „*MM*”, XLIV, 1968, nr. 11-12, p. 664.
²⁹ *Vezi Dieceza Lugojului, Șematism istoric*, Lugoj, 1903, p. 349.
³⁰ I.D. Ștefănescu, *Eglise de Bălinești*, în *BCMI*, XXXVII, 1944, p. 39, remarca faptul că figurile alungite și draperiile ample, subliniate de tiv alb de la Bălinești, amintesc pe meșterii din Transilvania.
³¹ Reprezentarea lui Isus așezat pe un tron în hemiciclu asimetric este des utilizată în pictura bizantină, atât în ambianța balcanică, cât și în cea a iconarilor ruși, cu precădere în secolele XIV-XV. *Vezi* Vojislav Djuric, *Ikônes de Yugoslavie*, Belgrad, 1961, p. 111, fig. 46, V.I. Antonovna, N.E.

Mneva, *Katalog drevnerusskoi jivopisi*, I, Moscova, 1963, fig. 46, 64.

³² Corina Nicolescu, *Istoria costumului de curte în țările române*, București, 1970, pl. CII, CIII; André Grabar, *La Peinture byzantine*, Geneva, 1953, p. 184.

³³ Varianta reprezentată în icoana transilvăneană se poate vedea și în naosul Voronețului, pictat curând după 1488. M.A. Musicescu, *Considerații asupra picturii din altarul și naosul Voronețului*, în *Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare*, București, 1964, p. 363, fig. 23.

³⁴ Marius Porumb, *Vechi icoane din Maramureș (secolele XV-XVIII)*, în „*SCIA*”, tom. 22, 1975, p. 74, fig. 3; *Idem*, *Icoane din Maramureș, Ikonen aus der Maramureș*, Cluj-Napoca, 1975, p. 6, 7.

³⁵ *Vezi Repertoriul monumentelor și obiectelor de artă din timpul lui Ștefan cel Mare*, București, 1958, fig. 182, 188, 189, 207.

³⁶ Marius Porumb, *Inscripții medievale românești din Transilvania*, în „*Alliac*”, XXI, 1978, p. 307-308.

³⁷ Corina Nicolescu, *Icoane vechi românești*, București, 1976, fig. 25.

³⁸ Radu Popa, *Țara Maramureșului în veacul al XIV-lea*, București, 1970, p. 217.

³⁹ Marius Pommb, *Vechi icoane românești din Transilvania*, în „*RMM*”, 1977, nr. 1, p. 53, fig. 13-14.

⁴⁰ Corina Nicolescu, *Miniatura și ornamentul cărții manuscrise în țările române*, București, 1965; P.P. Panaitescu, *op.cit.*

⁴¹ Nicolae Iorga, *Scrisori și inscripții ardeleni și maramureșene*, II, București, 1906, p. 121.

⁴² M. Dan, O. Filipoiu, *Contribuții la istoria legăturilor culturale dintre Moldova și Transilvania în orânduirea feudală. Un manuscris slav transilvănean din 1511*, în „*MM*”, XXXIX, 1963, p. 55 și urm.

⁴³ *Repertoriul monumentelor și obiectelor din timpul lui Ștefan cel Mare*, București. 1959, p. 373-376, fig. 248-250.

⁴⁴ Pe fila 18 v. se păstrează însemnarea copistului: „*Această liturghie s-a scris de mâna păcătosului ieromonah Ghervasie din Putna*”.

⁴⁵ M. Berza, *op.cit.*, p. 435; Carmen Ghica, *Vel logofătul Ioan Tăutu. Cea mai veche miniatură a unui dregător*, în *SCIA*, tom. 15, 1968, nr. 1, p. 114-117.

⁴⁶ Corina Nicolescu, *Arta epocii lui Ștefan cel Mare. Relații cu lumea occidentală*, în „*SMIM*”, VIII, 1975, p. 66.

Valeriu NAZARI

...LAUDĂ LUI ȘTEFAN CEL MARE

În analele secolului al XV-lea la români figurează personalități de primă mărime cum ar fi Mircea cel Bătrân, Alexandru cel Bun, Vlad Țepeș și Ștefan cel Mare. Prin numeroase fapte, cu adevărat patriotice, ei au lăsat urme adânci în istoria milenară a neamului.

Dintre toți aceștia Ștefan cel Mare este cea mai reprezentativă figură voievodală, este un simbol al conștiinței noastre supreme de neam.

Cu prilejul celor 500 de ani de la trecerea în eternitate a domnitorului, Muzeul Literaturii Române „M. Kogălniceanu” a organizat o expoziție jubiliară, pe care a inaugurat-o la 12 mai curent. Au fost prezenți Excelența Sa Filip Teodorescu, Ambasadorul României la Chișinău, scriitorul, omul de cultură și consilierul la aceeași ambasadă Ion Țăranu, academicianul Mihai Cimpoi, precum și un numeros public: scriitori, pictori, muzeografi, elevi ș.a. Structurată în trei mari compartimente „Ștefan cel Mare și Sfânt, apărător al neamului și al creștinătății”, „Animator al culturii”, „Imaginea lui Ștefan cel Mare în literatură și artă”, expoziția reprezintă un modest omagiu adus marelui voievod.

Sunt expuse xerocopiile imaginilor unor strămoși ai domnitorului: Bogdan I (1363-1367), Petru I (1375-1391), Alexandru cel Bun (1400-1432); a tatălui său, Bogdan Voievod, a soției Evdochia și a fiicei Elena. De asemenea sunt prezentate documente semnate de domnitor, steagul de luptă al acestuia, harta Moldovei la acea vreme și altele.

Ținând seama de faptul că Ștefan cel Mare a intrat în conștiința poporului ca apărător al neamului și

al creștinătății, prezentăm un șir de ilustrații care reflectă marile bătălii de la Vaslui, Războieni, Codrul Cosminului ș.a., bătălii ce au avut un ecou puternic în Europa Occidentală. Mai mulți cronicari polonezi, unguri, turci, diverse personalități ale timpului au elogiat strălucitele victorii ale domnitorului nostru asupra musulmanilor. Astfel, Papa Sixt al IV-lea scria: „Faptele tale săvârșite cu înțelepciune și vitejie contra necredincioșilor turci, dușmanii noștri comuni, au adăugat atâta strălucire numelui tău, încât ești în gura tuturor și toți într-un glas te laudă”. Sunt expuse o serie de ediții ce abordează această activitate: Andrei Rădulescu, **Luptele lui Ștefan cel Mare cu turcii** (București, 1908); **Istoria neamului românesc în imagini** (București, f.a.); **Ctitoriile lui Ștefan cel Mare** (București, 1924); N. Iorga, **Vechea artă religioasă la români** (București, 1934); revista *Columna lui Traian*, nr. 12, 1876, unde se publică scrisoarea domnitorului din 25 ianuarie 1475 către principii din Europa Occidentală. E necesar să amintim și lucrarea marelui cărturar și patriot ardelean Gh. Șincai, **Cronica românilor**, vol. 2, Iași, 1853. Autorul acordă un spațiu destul de mare domniei lui Ștefan cel Mare, de victoriile căruia este, pur și simplu, entuziasmat, numindu-l „coroana vitejilor”. O raritate bibliografică este și lucrarea lui Manolache Drăghici **Istoria Moldovei pe timp de 500 de ani**, vol. 1, Iași, 1857.

Marele voievod a fost înalt apreciat și de istoricii ruși N. Karamzin, S. Palauzov ș.a. În volumul **Istoria Gosudarstva Rossiiskogo** (vol. VI, S. Petersburg, 1834) N. Karamzin scrie: „...Și prin victoriile sale strălucite asupra numeroasei oști turcești și-a înscris numele în istoria eroilor mari. El s-a arătat curajos în primejdie, tare în nenorocire, modest în fericire [...], a fost obiectul mirării printre suverani și popoare, realizând fapte mari cu mijloace modeste”.

S. Palauzov tipărește în 1859 la S. Petersburg lucrarea **Rumânskie**

gosudarstva Valahia i Moldavia în care se oprește în mod detaliat la domnia lui Ștefan cel Mare, subliniind calitățile militare ale acestuia. El scrie: „Ne vom întâlni cu un om a cărui lungă domnie, energie exemplară și putere de voință l-au așezat în rândurile acelor puțin voievozi care în mod conștient urmăreau binele Moldovei”.

Ștefan cel Mare și Sfânt a fost și unul dintre primii noștri animatori ai culturii. Din porunca, dar și cu susținerea lui, au fost copiate numeroase manuscrise, cărți cu caracter religios, istoric, juridic, faima copiștilor noștri de la mănăstirile Neamț și Putna fiind, astfel, răspândită departe de hotarele țării.

Cele peste 40 de biserici și mănăstiri, construite și deschise în timpul domniei lui, au constituit, fără îndoială, tot atâtea evenimente culturale la acea vreme. Căci și astăzi, la acest început de mileniu, mii și mii de vizitatori din țară, dar și din întreaga lume, continuă să admire arta meșterilor din acel îndepărtat secol al XV-lea. La ora actuală aceste ctitorii ale marelui voievod sunt recunoscute unanim drept parte integrantă a patrimoniului cultural universal.

Un alt mare merit al lui Ștefan cel Mare rezidă în faptul că la curtea sa a fost scrisă în limba slavonă cea dintâi lucrare laică din literatura română. Originalul n-a ajuns până la noi, ci doar mai multe copii și prelucrări ale ei. Cea mai completă se numește **Letopisețul de când s-a început cu voia lui Dumnezeu Țara Moldovei** și a fost descoperit de către cărturarul slavist Ioan Bogdan pe la sfârșitul secolului al XIX-lea la Tulcea. Letopisețul descrie evenimentele și faptele de la 1352, începând cu Dragoș, până la 1507, când pe tronul Moldovei era Bogdan al III-lea. Două pagini-xerocopii din acest letopiseț pot fi văzute de vizitatori. Expoziția mai include, de asemenea, două pagini-fotocopii din cronică moldo-germană. Ea a fost copiată în 1502 de către Hartmann Schedel și cuprinde numai evenimentele din timpul dom-

niei lui Ștefan cel Mare, de la 1457 până la 1499. Textul respectiv a fost descoperit de către istoricul polonez O. Gorka în biblioteca de Stat din München și a fost publicat pentru prima dată în 1931. În 1937 textul cronicii apare împreună cu studiul lui O. Gorka și în traducere românească la București. În 1942 este retipărit de cercetătorul I. C. Chițimia, însoțit de studiul acestuia.

Informații despre existența mai multor variante și prelucrări ale cronicii moldovenești oferă anumite surse rusești din secolele XVIII și XIX. Una dintre acestea, intitulată **Voskresenskaia letopisi**, apărută la S. Petersburg în 1856, se păstrează în patrimoniul Muzeului nostru. Ea include, pe lângă cronici rusești, și o **Povestire pe scurt despre domniile Moldovei...**, care începe cu o legendă despre originea latină a poporului nostru, după care urmează descrierea evenimentelor de la Dragoș (1352) până la urcarea pe tronul Moldovei a lui Bogdan al III-lea (1504).

Cronicile rusești din volumul pomenit mai sus conțin și informații despre obârșia românească a lui Ștefan cel Mare. Astfel, la pagina 228 citim: „Pobil Stefan voevoda *Volojskii* corolea Poliskogo” (Ștefan, voievodul *valah*, a bătut pe regele Poloniei).

Un loc aparte în expoziția noastră îl ocupă lucrările ce denotă consemnarea, în anul 1904, a 400 de ani de la moartea marelui domnitor.

Prin intermediul Analelor Academiei Române, vol. XXVII, 1905, vizitatorul află de ședința publică a marelui for științific din 2 iulie 1904, la care președintele I. Kalinderu, vorbind de personalitatea lui Ștefan cel Mare, menționează: „Viața și domnia lui Ștefan sunt una din acele neprețuite clipe, fără îndoială cea mai luminoasă și mai înălțătoare, căci nimeni n-a înțelese ca el chemarea neamului românesc, și n-a știut depotrivi cu dânsul să ne ducă spre îndeplinirea ei”.

Cu același prilej marele nostru cărturar N. Iorga publică **Istoria lui**

**НАЧЕРТАНИЕ ПРАВИЛЪ
ВАЛАХО-МОЛДАВСКОЙ
ГРАММАТИКИ,**

составленное

Я. Гинкуловичъ.

Авторъ, или преподаватель Грамматики, есть не законодатель языка, а только собиратель и толкователь его законовъ, которые даются въ началъ народомъ, а въ послѣдствіи, по установленіи языка, образцовыми писателями.

Грегъ.

САНКТПЕТЕРБУРГЪ.

ВЪ ТИПОГРАФИИ Императорской Академіи Наукъ.

1840.

Tipărit în anul 1840 cu sprijinul Academiei Imperiale de Științe din Sanct Petersburg, studiul de gramatică „valaho-moldovenească” elaborat de Iacov Ghinculov este una dintre sursele rusești – de dinaintea primei uniri (1859) – care susține că limba vorbită în Valahia și Moldova este limba română („языкъ Румынскій”). Mai mult, autorul menționează și faptul că locuitorii ambelor principate dunărene erau cunoscuți – *nota bene* – încă înainte de întemeierea voievodatului Moldovei („до учреждения Воеводства Молдавскаго”) sub numele de... *români*.

A se reține că lucrarea a fost editată cu avizul favorabil (!) al Comitetului de Cenzură din Sanct Petersburg.

ПЕЧАТАТЬ ПОЗВОЛЯЕТСЯ:

съ тѣмъ , чтобы , по напечатаніи , представлено было въ
Ценсурный Комитетъ узаконенное число экземпляровъ.
Санктпетербургъ , Октября 10 дня , 1840 года.

Ценсоръ П. Корсаковъ.

ПРЕДИСЛОВІЕ.

Не смотря на географическое положеніе Молдавіи и Валахіи , на важность историческихъ событій въ при-Дунайскихъ странахъ и на достопримѣчательность этого и другаго Княжества по ихъ отношеніямъ къ прилежащимъ державамъ , — ни народное происхожденіе , ни политическое и гражданственное состояніе , ни языкъ сыновъ Дакии доселѣ надлежащимъ образомъ не изслѣдованы , не приведены въ извѣстность.

Одинъ изъ сихъ достойныхъ любознанія предметовъ подлежитъ нынѣ бѣглому обзору нашему. Это — языкъ Ромынской. И названіе Ромынь не есть гадательно. До учрежденія Воеводства Молдавскаго , жителя обоихъ Княжествъ извѣстны были подъ общимъ именемъ Ромыновъ. Въ послѣдствіи оно осталось въ удѣль юго-западнымъ попомкамъ Ромыновъ , Валахамъ , которые и понынѣ продолжаютъ называть себя Ромынами ; сѣверо-восточные же собратья ихъ предпочли имени Ромынь названіе , заимство-

Ștefan cel Mare, iar istoricul D. Oniciu două cuvântări comemorative: *Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul*. Alte ediții aflate în vitrinele expoziției: S. Theodorescu-Kirileanu, **Amintiri ale poporului despre Ștefan cel Mare**, 1904; V. Săghinescu, **Ziua de serbare a lui Ștefan cel Mare**, 1904; C. Rădulescu-Codiu, **Legende, tradiții și amintiri istorice**, 1910 ș.a.

În 1904 Ministerul instrucțiunii a luat decizia de a publica documentele legate de viața și activitatea domnitorului. Misiunea de a pregăti pentru tipar sursele existente îi revine învățatului slavist Ioan Bogdan, care o realizează cu succes prin cele două volume, editate în 1913. În anul următor, 1914, istoricul Ion Nistor semnează în revista *Junimea literară*, nr. 4-5, din Cernăuți, o prezentare elogioasă despre această importanță apariție editorială. Expoziția mai include volumele **Album de documente moldovenești din veacul al XV-lea**, publicat de Paul Mihailovici, Iași, 1934, și **Documente moldovenești de la Bogdan Voievod (1504-1517)**, editate de M. Costăchescu în 1940 ș.a.

Cercetările consacrate personalității lui Ștefan cel Mare au fost întregite permanent pe parcursul anilor. N. Iorga este istoricul care a scris practic toată viața despre Ștefan cel Mare. După lucrarea apărută în 1904, de care am amintit deja, cunoscutul cărturar a mai semnat: **Studii istorice asupra Chilie și Cetății Albe**, B., 1899; **Histoire des Roumains et de leur civilisation**, B., 1922; **Istoria comerțului românesc**, B., 1925; **Istoria Românilor**, vol. IV, B., 1937. În context trebuie consemnate și alte volume cu aceeași tematică elaborate de alți prestigioși autori. Grigore C. Conduratu, **Relațiunile**

Țării Românești și Moldovei cu Ungaria, B., 1898; A. D. Xenopol, **Istoria Românilor din Dacia Traiană**, vol. IV, **Epoca lui Ștefan cel Mare**, B., 1914; I. Ursu, **Ștefan cel Mare**, B., 1925; T. Bălan, **Serbarea de la Putna**, 1871, Cernăuți, 1932; E. Beau de Lomenie, **Naissance de la nation roumaine**, B., 1937 ș.a.

Numeroase articole și studii, inspirate de viața lui Ștefan cel Mare, sunt inserate în diverse publicații din perioada interbelică. Iată câteva titluri: *Biserica ortodoxă română*, nr. 8, 1922; *Codrul Cosminului*, Anul IV și V, 1929; *Arhivele Basarabiei*, nr. 2, 1929; *Revista societății istorico-arheologice bisericești din Chișinău*, vol. XXII, 1932; *Revista istorică*, nr. 10-12, 1936 ș.a.

În atenția vizitatorilor sunt puse, de asemenea, ediții ale scriitorilor noștri clasici și contemporani, ce abordează subiecte din viața și activitatea marelui nostru înaintaș: V. Alecsandri, **Dumbrava Roșie**, 1872; C. Negruzzi, **Aprodul Purice**, 1881; B. Șt. Delavrancea, **Apus de soare**, 1912; Gh. Asachi, **Nuvele istorice**, 1915 ș.a.

Expoziția prezintă și o serie de materiale de artă plastică. Menționăm mai întâi o copie a portretului domnitorului de Costin Petrescu, copie realizată, probabil, de un călugăr, la mănăstirea Căpriană în 1938. Alte lucrări: *Ștefan cel Mare* de Eleonora Romanescu (tehnica macrame), 1966; *Amintire* de Andrei Mudrea; *Martirii neamului (Decebal, Ștefan cel Mare și Eminescu)* de Gh. Șoitu; *Ștefan cel Mare*, bust de Ion Zderciac; Ilustrații de Alexei Colâbneac la **Viața lui Ștefan cel Mare** de M. Sadoveanu și **Apus de soare** de Barbu Șt. Delavrancea.

**Andrei EȘANU,
Valentina EȘANU**

DOAMNE ȘI DOMNIȚE ÎN VIAȚA LUI ȘTEFAN CEL MARE

De-a lungul secolelor s-au afirmat multe lucruri adevărate, reale, dar și imaginare, despre Ștefan cel Mare. Nu este sat sau oraș în Țara Moldovei în care să nu se povestească istorii și legende, să nu se cânte ori să nu se recite balade despre vestitul domn. S-au transmis din gură în gură multe istorii despre viața reală și cea legendară a marelui voievod, despre războaiele purtate, despre bisericile și mănăstirile înălțate de el. Grație tradiției orale în memoria generațiilor s-au înrădăcinat și diferite zvonuri, unele dintre ele referitoare la faptul că Ștefan cel Mare era un bărbat implicat permanent în aventuri amoroase.

Din izvoarele istorice scrise, dar și din sursele orale de sorginte populară reiese că femeile au jucat un rol deosebit de important în viața personală a voievodului. Într-adevăr, cu toate că celebrul domn era angajat permanent în diverse acțiuni, găsea timp pentru a-și împărtăși bucuriile și succesele, tristețea și amarul, femeii, pe care el o considera apropiată, pe care o avea ca ființă ce îi umplea inima de bucurie.

La urcarea în scaun (12 aprilie 1457), când avea 20-25 de ani, încă nu era căsătorit. Prima femeie care apare în viața tânărului domn a fost o oarecare Marușca, numele căreia este fixat în Pomelnicul mănăstirii Bistrița, fără a i se indica titlul de doamnă sau cneaghină, care se atribuia pe atunci soțiilor sau fiicelor domnilor țării și ale boierilor mari. Cine a fost această Marușcă și ce rol a jucat ea în viața marelui voievod? Nu se știe

cu exactitate dacă era o copilă a unui țaran sau a unui boier de prin părțile unde s-a născut și a copilărit Ștefan cel Mare. Să fi apărut ea în viața lui Ștefan încă în anii pe când alerga în toiul verii desculț prin apa cristalină și răcoritoare a pâraielor de munte ale Trotușului din preajma Bacăului? Sau Marușca poate a reușit să se strecoare prin mulțime și să apară aproape de domnitor în biserica din satul Direptate, când tânărului voievod Ștefan i se puneau pe creștet coroana de domn al țării? Era în Săptămâna Mare, cu câteva zile înainte de Paști și zgâția de față a îmbrăcat straiete noi și a ieșit în mulțime ca să fie văzută de tânărul voievod, care tocmai urca pe cal, pentru a porni spre Suceava să se așeze în scaunul domnesc. Oricum s-ar fi întâmplat lucrurile, e cert că Ștefan a văzut-o pe Marușca, în timpul încoronării sau în timpul slujbei din biserica domnească, și a dorit, probabil, să o vadă mereu aproape de el.

Istoricii discută de sute de ani fără a ajunge la vreun răspuns plauzibil în privința acestei enigmatice jupănițe. Unii cred că Marușca figurează doar într-un episod întâmplător al vieții tânărului voievod, alții consideră că tânăra i-a lăsat lui Ștefan, fără a ajunge să-i fie doamnă prin cununie și căsătorie, un urmaș – pe Alexandru, primul fiu al voievodului, pe care marele domn l-a iubit foarte mult, considerându-l a fi cel mai destoinic succesor al său. Aceste presupuneri au un temei real, deoarece în Pomelnicul de la Bistrița este înscris alături de Marușca și „fiul ei Alexandru”. Marușca, se presupune, a murit de timpuriu, în împrejurări necunoscute, fiind înmormântată la mănăstirea Bistrița, unde a și fost trecută în Pomelnic. Un lucru pare totuși credibil: tânăra Marușca avea un loc al ei la curtea domnească. Cu toate acestea, marii boieri din sfatul domnesc și mama voievodului Maria-Oltea nu doreau ca iubita voievodului, care era de origine socială modestă, nepotrivită cu rangul nobiliar al domnului, să obțină

demnitatea de doamnă a țării. Cei de la curte considerau că pentru cinstea și slava țării tânărul voievod trebuia să-și găsească pereche printre fiicele împăraților și țarilor vremii. Marușca se stinse în scurt timp, fie răpusă de o boală grea, fie de amărăciune și necaz pentru că nu a fost acceptată la curte ca doamnă alături de Ștefan.

Nu se știe cât timp a trecut după acest episod din viața lui Ștefan cel Mare, dar voievodului i se cerea să-și găsească mireasă și să celebreze nunta domnească cu o cneaghină „din rude mari împărătești”. În sfatul domnesc și în anturajul mamei sale, Maria-Oltea, s-a discutat îndelung pe cine ar fi trebuit să ia în căsătorie voievodul, făcându-se în cele din urmă și alegerea. În acest scop, au fost trimise iscoade și solii în toate părțile lumii, ca să fie alegerea cât mai reușită. Din păcate, cronicile vremii nu ne furnizează prea multe informații despre împrejurările în care a cunoscut-o Ștefan pe Eudochia de Kiev, prima sa soție și doamnă a Țării Moldovei. Se cunoaște doar că tânăra mireasă era sora cneazului sau țarului, cum era numit în unele izvoare, Simion Olelcovici de Kiev, din Marele Ducat al Lituaniei¹. Acesta era un nobil bogat, de viță veche de cneji kieveni, de neam creștin ortodox, detaliu deosebit de important, dacă ținem seamă că Țara Moldovei aparținea aceleiași lumi creștine ortodoxe. Or, pe atunci apartenența la o credință era de importanță primordială nu numai pentru marea boierime din sfatul domnesc, pentru mama voievodului – femeie deosebit de evlavioasă –, dar și pentru toată Țara Moldovei.

După cum „scrie letopisețul”, ceremonia de cununie și nunta au fost celebrate în cetatea de scaun a țării la Suceava, în ziua de 5 iulie 1463. Tânăra pereche voievodală s-a cununat în biserica mitropoliei numită Mirăuți, iar slujba de cununie a fost oficiată chiar de Înalt Preasfințitul Teoctist, mitropolitul Moldovei și al Sucevei, însoțit de un mare sobor de episcopi și preoți. Dintru început,

evenimentele s-au derulat, se pare, într-un chip destul de fericit pentru Ștefan voievod și tânăra sa doamnă Eudochia, deoarece numai la zece luni după căsătorie Dumnezeu le dăruie un fiu, pe care Ștefan îl numi Alexandru, în onoarea bunicului său Alexandru cel Bun. În realitate, Ștefan era nepotul lui „jupân Bogdan”, fratele lui Alexandru cel Bun. La un an de zile Eudochia îi aduse voievodului pe lume o frumoasă domniță pe care au numit-o Elena sau Olena, după obiceiul și pronunția rutenească.

Astfel, Maria-Oltea, mama voievodului, a trecut în lumea celor drepti mulțumită în suflet și în fața lui Dumnezeu că a avut parte în viața ei zbuciumată și de bucuria de a-și vedea fiul nu numai urcat în scaunul domnesc, ci și căsătorit cu o frumoasă fiică de „țar”, care i-a dăruit și doi nepoți dragălași.

Însă, precum se știe, în viața totu-i schimbător, nimic nu-i veșnic sub soare. La 25 noiembrie 1467, Ștefan era plecat din capitală cu treburi urgente, iar Matei Corvin, craiul unguresc, veni cu război asupra Moldovei. Acesta era mâniaș că Ștefan voievod îi smulse Chilia cu doi ani în urmă și că își așezase pârčalabii săi în cetate. Tânăra domniță se îmbolnăvi pe neașteptate și în scurtă vreme plecă dintre cei vii. Nu se știe din care pricină (fie că țara era în mare primejdie, fie că pisarul a uitat să scrie în letopiseț), nu s-a scris nici într-o cronică și nici într-un pomelnic unde i s-a oferit loc pentru somnul de veci Eudochiei. Deși Ștefan se afla în lupte cu Matei Corvin și lipsea din capitală, Eudochia a fost înmormântată domnește, cu multă jale și durere, iar vlădica Teoctist trebuie să fi avut grijă ca ritualul să fie oficiat după canoanele bisericești. Întors din război, Ștefan a așezat pe mormântul doamnei o lespede funerară de marmură albă, fragmentele căreia au fost descoperite recent.

Mai târziu, istoricii au încercat să stabilească unde a fost înmorm-

mântată prima soție a lui Ștefan cel Mare. Multă vreme s-a crezut că locul odihnei ei de veci este la mănăstirea Probota, însă s-a constatat, în lumina ultimelor descoperiri arheologice, dar și a unor izvoare scrise, că Eudochia doamna a fost înmormântată în biserica domnească ce poartă hramul Sf. Gheorghe din Suceava, adică în aceeași biserică Mirăuți², unde cu patru ani în urmă s-au cununat cei doi tineri. Unii istorici admit că Eudochia de Kiev mai născu lui Ștefan un fiu, pe nume Petru, în 1467. Nu este exclus ca cneaghina de Kiev să fi decedat chiar în timpul când îl aducea pe lume pe acest fiu, sau în scurtă vreme după aceasta, drept urmare a unei complicații legate de nașterea copilului.

Din nefericire, nu s-a păstrat chipul zugrăvit în timpul vieții al Eudochiei doamna, iar portretul votiv de la biserica Sf. Nicolae domnesc din Iași, pictat la începutul sec. al XVI-lea, atribuit fiind primei soții a lui Ștefan cel Mare, s-a dovedit a nu corespunde realității.

S-au scurs câțiva ani după acest eveniment tragic, numele doamnei a fost înscris în pomelnicele mănăstirilor, mai ales în cel al bisericii domnești din Suceava, unde în scurtă vreme Ștefan făcu și danii bogate întru pomenirea Eudochiei și a rudelor ei de la Kiev³.

Între timp, pe voievod îl solicitau noi evenimente deosebit de complicate pentru țară. După războiul cu regele Ungariei Matei Corvin din noiembrie-decembrie 1467, în 1469 au năvălit dinspre Nistru tătarii de pe Volga, apoi însuși Ștefan intră cu multă oaste în Țara Românească să-l alunge din scaun pe Radu cel Frumos, care nu numai că era credincios osmanilor păgâni, dar vroia să pună mâna și pe Chilia. Astfel, grijile țării îl țineau pe voievod într-o încordare permanentă. Oricum, veni din nou rândul să se gândească și la viața personală, trebuia adusă la curte o nouă doamnă.

Căutările s-au oprit în cele din urmă la o tânără odraslă împără-

tească zisă Maria de Mangop, sora principelui Alexandru, conducătorul Mangopolului. Această domniță se trăgea din neamul împăraților bizantini, dinastiile Paleologilor și Comnenilor. Maria a fost considerată o candidatură deosebit de potrivită datorită faptului că prin căsătoria cu ea se făcea o legătură directă cu Imperiul Bizantin, cu înaltele ierarhii imperiale bizantine. Fiind de neam grec, Maria era și de credință ortodoxă, ceea ce, de asemenea, însemna mult pentru Ștefan cel Mare. Precum se arată în analele istorice ale țării, întocmite la curtea domnească a lui Ștefan cel Mare, căsătoria avusese loc la 14 septembrie 1472⁴. Dintru început, relațiile cu Maria doamna erau dintre cele mai bune și frumoase, Ștefan mândrindu-se că Maria era de neam împărătesc și că îl făcea să se simtă și el împărat sau țar, aidoma moștenitorilor tronului împărătesc de la Constantinopol. În context, este revelator următorul detaliu: în 1473, când Ștefan a poruncit unui călugăr de la Putna să-i caligrafieze un *Tetraevanghel*, în inscripția de danie de pe această carte, păstrată până azi, se arată că e dăruită Sfintei mănăstirii Humor de către „țarul” Ștefan al Moldovei.

Din căsătoria cu Maria de Mangop Ștefan a avut doi fii gemeni, Ilie și Bogdan, născuți în 1473. Ilie muri în scurtă vreme, iar Bogdan se stinse de asemenea la numai 6 ani.

Pe când era căsătorit cu Maria de Mangop, în timpul unei campanii de proporții în Țara Românească, care s-a încheiat cu o strălucită victorie, Ștefan a reușit nu numai să-l detroneze pe Radu cel Frumos și să-i golească vistieria țării, ci și să le ia în captivitate pe Despina, soția acestuia, și pe Maria-Voichița, fiica voievodului muntean, pe care le-a adus cu sine la curtea din Suceava. Deși Maria-Voichița era încă o copilă, Ștefan, destul de tânăr și voinic pe atunci, își oprea privirile asupra tinerei domnițe, care, semănând leit cu tatăl ei, era de o frumusețe aparte.

Trupul subțirel, obrăjorii fini și îmbujorați, sprâncenele frumos arcuite ale domniței nu-l lăsară indiferent pe neînfricatul voievod, fapt care nu a rămas neobservat de grecoaica Maria de Mangop. Deși cronicarul nu a consemnat nici un rând în această privință, împrejurarea survenită pe neașteptate în viața tinerei doamne a influențat mult starea ei de spirit. Uneori mai deschis, alteori indirect, Maria doamna încerca să-l abată pe Ștefan de la această patimă. Ea vedea în Maria-Voichița o rivală puternică în fața căreia ceda. Pe măsură ce Maria-Voichița se maturiza, creștea tot mai mult neliniștea și frământările în sufletul Mariei doamna, deoarece Ștefan nu ezita să-și manifeste sentimentul său pentru Maria-Voichița. Nu se știe care a fost cauza stingerii atât de grabnice a Mariei de Mangop, căci ea muri la 19 decembrie 1477, adică la vreo 5 ani după căsătorie, dar răceala lui Ștefan față de ea crescuse din ce în ce mai mult și acest fapt i-a măcinat doamnei temeiurile fizice și sufletești, ducând-o înainte de vreme pe cel din urmă drum.

Ștefan și-a înmormântat cea de a doua soție cu toate onorurile în noua sa ctitorie domnească, în biserica mănăstirii Putna, unde puțin mai târziu i s-au alăturat două morminte ale copiilor ei (toate cele trei morminte din lespezi de marmură cu inscripțiile respective s-au păstrat până astăzi).

Într-o stare foarte bună a ajuns până în zilele noastre „Acoperământul” mormântului Mariei de Mangop, „roaba lui Dumnezeu, binecredincioasa și de Hristos iubitoarea doamnă a lui Io Ștefan voievod, domn al Țării Moldovei...”, pe care este brodat în fire de aur, argint și mătăsoasă colorată chipul doamnei. Încercând să-i distingă înfățișarea, să-i fixeze chipul real, artistul anonim o prezintă în pocrovăț cu părul întunecat, cu fruntea lată, cu fața ovală, cu bărbia ușor ascuțită și cu pomeții proeminenți, cu ochii închiși, cu sprâncenele arcuite, îmbinate aproape de rădăcina nasului subțire și lung, cu gura mică, bine

conturată și cu trăsăturile feței foarte fine, aristocratice. Specialiștii avizați în materie consideră că artistul anonim al broderiei a îmbinat realitatea cu desăvârșirea, idealizând un chip care nu era perfect. Din același vâl se desprinde cert, prin îmbrăcămintea bogată, prin coroana imperială bătută cu pietre scumpe, cerceii mari și lungi, cu patru șiruri de mărgele flancându-i simetric obrajii – toate sugerând obârșia ei împărătească⁵.

Ștefan se recăsătorii, contrar tradiției creștine ortodoxe⁶, cu tânăra domniță Maria-Voichița doar după o jumătate de an de la stingerea din viață a celei de a doua soții. La nuntă, în vara anului 1478, a fost de față și Despina, doamna lui Radu cel Frumos, care, fie de voie, fie de nevoie, l-a acceptat de ginere pe Ștefan cel Mare, el având pe atunci vreo 36-37 de ani. Aceasta se dovede a fi cea din urmă și cea mai îndelungată căsătorie a voievodului Țării Moldovei, căci Maria-Voichița, fiind cu mult mai tânără, a trecut la cele veșnice în 1511, adică peste 7 ani după moartea soțului ei.

Maria-Voichița i-a dăruit lui Ștefan trei copii, dintre care primul, Bogdan-Vlad, s-a născut la un an după căsătorie, în 1479, dându-i-se numele în amintirea celor doi bunici (Bogdan al II-lea al Moldovei și Vlad Dracul al Țării Românești). E fiul care va moșteni la 1504 scaunul domnesc al lui Ștefan cel Mare. Ceva mai târziu au venit pe lume două domnițe, Ana și Maria, despre care se cunoaște puțin. Despre cea dintâi se știe că nu a ajuns la maturitate, murind prin 1499, iar despre cea de a doua fiică – Maria, se afirmă că s-a căsătorit cu nobilul polonez Teodor Wisniowiecki. Mai târziu, din cauza conflictului lui Bogdan-Vlad cu polonezii pentru teritoriul Pocuției, Maria a fost nevoită să-și ia zestrea și să revină în țară, unde se stinge din viață în 1518, fiind înmormântată în gropnița domnească de la Putna.

În biserica înălțată de Ștefan cel Mare la Pătrăuți în 1487, în por-

tretul votiv este zugrăvită, alături de chipul voievodului, și Maria-Voichița doamna, portret din care distingem, la cei aproape 10 ani după căsătorie, trăsăturile unei femei destul de tinere și frumoase, cu fața rotundă și plină, cu ten deschis, ochi mari de culoare cafenie, sprâncene frumos arcuite. Pe creștet poartă o coroană împărătească cu o piatră rubinie în frunte. Alături de cele două înalte demnități domnești este zugrăvit fiul lor Bogdan-Vlad, precum și cele doua fiice.

Istoria a mai consemnat, se pare, încă o aventură amoroasă a lui Ștefan cel Mare, cu soția unui boier din Hârlău, Maria, poreclită Rareșoia⁷, după numele soțului ei. „Păcatul” fu săvârșit probabil pe când era căsătorit cu frumoasa Maria-Voichița, în timpul unei șederi la curtea domnească din Hârlău, aventură din care se născu viitorul domn al Țării Moldovei Petru Rareș, fiu nelegitim al lui Ștefan cel Mare. După cum încearcă să întrevadă lucrurile Barbu Delavrancea, Ștefan îl crescă pe Petru la curtea sa, comunicându-i că-i este fiu drept doar în ultimele zile ale vieții sale.

Așadar, destinul i-a adus lui Ștefan cel Mare, în relațiile sale cu femeile, multe bucurii și clipe frumoase, având parte de consoarte de neam domnesc și împărătesc, de viță veche nobilă. Marele voievod a trăit profunde sentimente de dragoste pentru toate cele trei soții, pentru acea enigmatică Marușca din frageda-i tinerețe, precum și pentru Maria Rareșoia, astfel încât am putea spune că în această privință voievodul a avut o viață împlinită. Pe de altă parte, destinul i-a hărăzit mari dureri și tristeți, când au murit, de foarte tinere, Eudochia de Kiev și Maria de Mangop, dar și cei mai

mulți dintre copiii săi. În ultimii ani de viață Ștefan a suferit mult din cauza veștilor ce îi erau aduse de solii săi de la Moscova, unde prima sa fiică, Elena, căsătorită cu Ivan cel Tânăr, fiul marelui cneaz al Moscovei, zăcea împreună cu fiul ei Dimitrie, nepotul lui Ștefan cel Mare, în închisoare în urma unor intrigi de palat.

În scurtă vreme după moartea lui Ștefan cel Mare se stinsă, în 1505, și Elena, iar în 1508 – Dimitrie.

NOTE

¹ Rezachevici C., *Evdochia de Kiev, prima soție a lui Ștefan cel Mare*, în *Magazin Istoric*, București, 1998, nr. 53 (374), p. 65-68.

² A fost descoperit mormântul doamnei Eudochia, prima soție a domnului Moldovei Ștefan cel Mare în biserica Sf. Gheorghe din Suceava (Matei Mircea. *În Mirăuții Evdochiei de Kiev*, în *Magazin Istoric*, București, 2003, nr. 3 (432), p. 20-25.

³ Bogdan Damian P., *Pomelnicul de la Bistrița și rudele de la Kiev și de la Moscova ale lui Ștefan cel Mare*, în *Analele Academiei Române*. Mem. Ist. Ser. III, vol. XXII, București, 1941, p. 633-657.

⁴ Filitti I.C., *Marie Paléologue (1477). Épouse d'Etienne le Grand prince de Moldavie*, București, 1937; Minea I. *În legătură cu Maria de Mangop*, în *Cercetări istorice*, Iași, An. V-VII, 1929-1931, p. 425-426.

⁵ Paradais C., *Comori ale spiritualității românești la Putna*, Iași, 1988, p. 269.

⁶ Conform canoanelor bisericii soțul sau soția cărora le-a decedat consoarta puteau să se recăsătorească după un an.

⁷ Szekely M.M., *Neamul dinspre mamă al lui Petru Rareș*, în *Arhiva Genealogică*, Iași, 1998, An. V (X), nr. 1-2, p. 170-178.

Elena TROHIN

ANALIZA CONVERSAȚIEI – UN MELANGE DISCIPLINAR

(Perspective teoretice
asupra analizei
conversației)

Începând cu anii '70 ai secolului al XX-lea, în lingvistică se observă un interes deosebit pentru analiza conversației. Conversația (și alte forme ale interacțiunii verbale, inclusiv comunicarea în camere de *chat*) devine obiectul investigației sistematice. Faptul acesta nu înseamnă că ea a fost neglijată până atunci. Ca dovadă sunt „moralistii” La Rochefoucauld și Montaigne, al căror punct de vedere este esențial *etic* și *estetic* și a căror perspectivă asupra lucrurilor este *normativă*, urmărind, înainte de toate, „inocularea” regulilor artei conversației. În zilele noastre perspectiva devine pur *descriptivă*, scopul fiind de a se observa cu multă atenție, pe baza unei colecții de probe înregistrate, cum iau naștere conversațiile.

Analiza conversației, transdisciplinară la originea ei, are legături directe cu psihologia socială și interacționistă, cu microsociologia, cu sociologia cognitivă și cu cea lingvistică, cu filozofia limbajului etc. Acest *melange* disciplinar a fost divizat în patru mari tipuri de studii ce au influențat analiza conversației:

- psihologice și psihiatrice
- entosociologice
- lingvistice
- filozofice.

Interacționalismul în psihologie este reprezentat de școala Palo Alto, constituită dintr-un grup de cercetători ale căror demersuri teoretice, epistemologice și metodologice se

construiesc în jurul operei lui Bateson. Munca acestui grup a avut un obiectiv terapeutic: tratarea „cazurilor” (cum ar fi: copiii schizofrenici, disfuncțiile relațiilor conjugale etc.), pornind de la o abordare sistemică. Ideea de bază constând în aceea că problemele ce afectează individul rezultă dintr-un proces de „cauzalitate circulară”¹, dintr-o disfuncție a sistemului relațional global în care acest individ este prins, și că tratamentul trebuie să acționeze asupra transformării acestui sistem global („double bind”).² Drept urmare, savanții au extrapolat ideea potrivit căreia comportamentele patologice ar trebui să fie raportate nu numai la disfuncționalitatea individului, ci și la disfuncționalitatea sistemului în care este „prins” individul, de exemplu, familia. Așadar, ar trebui tratat, în primul rând, sistemul. De ce este importantă intervenția psihologilor în studiul conversației? Disfuncțiile sistemului relațional global atinge și conversația individului. Anume psihologii au fost cei care au elaborat sistemul de transcriere a conversațiilor.

Ca reacție împotriva concepției lui N. Chomsky asupra limbajului, D. Hymes își expune propriile opinii, fondând *etnografia discursului*³. Pentru el a ști să comunici nu înseamnă, cum susține Chomsky, a fi capabil să generezi și să interpretezi un număr infinit de fraze bine construite, ci a avea în vedere condițiile utilizării adecvate a posibilităților oferite de către limbă. Competența lingvistică ar trebui deci îmbogățită, combinându-se cunoștințele lingvistice cu cele socioculturale. În acest sens, profesorul E. Coșeriu introduce noțiunea de *competență expresivă* (capacitatea de a elabora discursul)⁴, iar C. Kerbrat-Orecchioni folosește noțiunea de *competență comunicativă*, definită drept ansamblu de aptitudini care permit subiectului vorbitor să comunice eficient în situații culturale specifice⁵. Copilul chomskyan este, în viziunea lui Hymes, un „monstru”, sortit morții rapide, fiindcă e incapabil

să utilizeze la momentul potrivit, într-un cadru potrivit fraze impecabile din punct de vedere gramatical⁶.

Doar posedând competență comunicativă și lingvistică (sau elocutională), individul poate „supraviețui” în societate.

Termenul de **etnometodologie**, propus de către H. Garfinkel, după modelul **etnobotanicii** și altor **etnoștiințe**, are următorul sens: descrierea *metodelor* pe care le aplică membrii unei societăți. Normele care reglementează comportamentele sociale sunt, în parte, preexistente, fiind reactualizate în permanență de practica cotidiană, într-o mișcare fără sfârșit ce reflectă construcția interactivă a ordinii sociale. Demersul etnometodologic este, cel puțin teoretic, aplicabil în toate domeniile de activitate socială.

Pentru etnometodologi obiectivul analizei conversaționale este descrierea derulării conversației în situații cotidiene naturale. Modelul etnometodologic de analiză a conversației, propus de către H. Sacks, E. Schegloff și G. Jefferson, „are ca punct de plecare observarea felului în care participanții înșiși produc și interpretează conversația, ca formă de interacțiune socială”⁷.

Ceea ce îi interesează pe etnometodologi în cadrul analizei conversaționale este „tehnologia conversației”⁸, asigurarea alternanței rolurilor, repararea eventualelor greșeli ale schimbului comunicativ, stabilirea temelor, inițierea și încheierea schimbului comunicațional etc. Această tehnologie poate fi reconstruită, plecându-se de la observații minuțioase asupra eșantioanelor înregistrate.

Pot fi menționate aici lucrările de sociolingvistică ale cercetătorilor W. Labov⁹, J. Fisher¹⁰, S. Ervin-Tripp¹¹ și mai ales lucrările lui E. Goffman¹². Intuiția, observațiile perspicace și sugestiile teoretice ale lui E. Goffman au stimulat și au alimentat abundent studiile privind comunicarea în viața cotidiană.

Chiar dacă conversația este, înainte de toate, „obiectul” limbajului, rămâne inexplicabil faptul că lingvistica nu s-a interesat de analiza ei decât foarte târziu și sub presiunea investigațiilor făcute în afara „frontierelor” ei. Prin anii '80 ai secolului trecut, lingvistica încearcă să recupereze, în acest sens, timpul pierdut. Privite din această perspectivă, elementele teoretice trebuie să fie puse în întregime în slujba observării faptelor propriu-zise de limbă, prioritate având *discursul oral* și *dialogat*, considerat ca „formă primordială de realizare a limbajului”¹³.

Numeroase lucrări, având ca obiect de studiu conversația autentică, au arătat că interpretarea enunțurilor depinde, în majoritatea cazurilor, de poziția lor în cadrul diverselor secvențe de acțiuni. S-a observat că interpretarea unui act discursiv depinde, în mare măsură, de poziția pe care o ocupă el în interiorul secvenței conversaționale. Spre exemplu, un enunț de tipul *hello* este o formă de salut atunci când deschide o conversație, însă desemnează o formă de răspuns la salut atunci când apare în calitate de reacție la primul enunț. Prin urmare, el va avea o interpretare diferită în funcție de poziția secvențială pe care o ocupă. Nici capacitatea de implicare secvențială a enunțului nu este echivalentă în cele două cazuri: în primul, enunțul „proiectează” o acțiune pe care interlocutorul este invitat s-o efectueze (salut în replică), iar în cel de-al doilea – închide secvența conversațională.

Analiza conversației a demonstrat importanța **perechilor de adiacență** în actul interacțiunilor, cum ar fi: *întrebare – răspuns*, *salut – salut* etc. Spre deosebire de perspectiva pragmatică, în analiza conversației actele de limbaj sunt examinate în funcție de apartenența lor la perechea de adiacență.

Cercetările conversației au vizat ansamblul acțiunilor care pot fi realizate în actul conversației (secvențe complementare, acuzații etc.) și au

demonstrat importanța **organizării preferențiale** a replicilor. În dependență de tipul de acțiune efectuată în cursul intervenției precedente, unele replici vor fi preferate altora. Atunci când o replică este preferată, ea apare, de regulă, chiar la începutul intervenției, iar în cazul contrar ea este decalată spre sfârșitul intervenției ori în poziția imediat următoare. Organizarea preferențială influențează primul constituent al perechii de adiacență. Aceasta se poate vedea la formularea atenuată a acuzațiilor (sau criticilor) în scopul anticipării unui posibil refuz din partea interlocutorului¹⁴.

Cercetările au vizat una din caracteristicile fundamentale ale conversației – intervențiile succesive ale co-participanților. S-au propus principii de succesiune secvențială la nivelul intervențiilor, care explică faptul că trecerea de la o intervenție la alta se realizează, în conversațiile obișnuite, printr-o suprapunere minimă între cele două intervenții și prin absența pauzelor lungi. Intervențiile interlocutorului nu sunt întâmplătoare și se supun unor reguli bine determinate. Procedura de acces la cuvânt, care în opinia noastră este asemuitoare celei juridice (iată de ce am ales termenul *procedura*), permite locutorului, angajat într-o intervenție, nu numai să-și selecteze conlocutorul următor, ci să și influențeze acțiunile posibile ale acestuia. Și totuși structura perechilor de adiacență este tributară sistemului de organizare a intervențiilor care funcționează la nivelul schimbului conversațional concret. Cu ajutorul acestei structuri devine posibilă, credem, gestionarea raportului între intervenția în curs și cea următoare. Anume ea ne sugerează că, de exemplu, la o întrebare nu se răspunde cu o altă întrebare.

O serie de lucrări dau preferință studierii situațiilor formale sau instituționale (lecții, dezbateri, interviuri, comunicarea prin Internet). În cadrul lor regulile conform cărora intervențiile se atribuie locutorilor sunt guvernate

și modificate de anumite convenții prestabilite¹⁵.

Studiile asupra conversației întreprinse în ultimii ani se ocupă de descrierea și analiza secvențelor legate de **organizarea globală** a acesteia. Secvențele inițiale și finale constituie, în acest sens, un „teren” de cercetare fundamental, scoțând în evidență aspecte structurale din cele mai importante. Posibilitatea de a iniția și a termina o conversație exploatează în mod complex existența perechilor de adiacență¹⁶.

Prezentă în orișice filozofie de tip reflexiv, analiza lingvistică a fost practică sistematic de cea mai mare parte a filozofilor englezi din prima jumătate a secolului al XX-lea. Acești gânditori se supra-numeau ei înșiși drept „filozofi ai limbajului”, numindu-și cercetările **filozofie analitică**. Dezvoltând o serie de idei ale logicienilor neopozitiviști, cum ar fi R. Carnap, și inspirându-se, mai cu seamă, din lucrările lui G.E. Moore, B. Russel și L. Wittgenstein, analiticii susțin că cea mai mare parte a scrierilor filozofice sunt profunde pentru că au folosit inadecvat limbajul. Pretinsele „probleme filozofice”, zic ei, își vor pierde din importanță îndată ce vor fi supuse unei analize serioase termenii în care ele au fost expuse.

L. Wittgenstein relevă caracterul fundamental al **utilizării** limbajului. El accentuează ideea de diversitate a utilizării acestuia în limbă. Lucrările lui au influențat scrierile lui J. Austin și J. Searle. În investigațiile sale filozofice, L. Wittgenstein pune accentul pe importanța utilizării cuvântului în context pragmatic. Nu este vorba numai despre folosirea cuvântului în fraze, ci, mai ales, despre utilizarea frazelor în situații concrete. Expresia folosită de Wittgenstein pentru a desemna circumstanțele complexe în care mesajul prinde viață este cea de „joc al limbajului” (Sprachspiel), adică o „formă de viață”. Jocurile limbajului sunt, în opinia lui Wittgenstein, la fel de variate ca și formele de viață și

la fel de prolifică ca și inventivitatea umană¹⁷.

Ideea că sensul unei entități lingvistice stă în „jocurile” pe care aceasta le autorizează a fost sistematizată de J. Austin¹⁸, urmat de americanul J. Searle¹⁹, în cadrul unei teorii a *actelor de limbaj* inerente utilizării unui enunț, acte susceptibile de clasificări riguroase.

Analiza conversației a lărgit domeniul tradițional al lingvisticii prin studii detaliate ale diferitelor niveluri de organizare a conversației, perechilor de adiacență, sistemului de intervenții verbale, organizării globale și tematice a conversației etc.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

¹ Kerbrat-Orecchioni C., *La Conversation*, Paris, Seuil, 1996, p. 12.

² Pentru detalii vezi, de exemplu, Willig C., *Discourse analysis*. // *Qualitative Psychology: A Practical Guide to Research Methods* / edited by J.A. Smith – London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications, 2003, p. 159, 184.

³ Хаймс Д. Х., *Этнография речи*. // Новое в лингвистике, Москва, Прогресс, 1975, с. 42-96.

⁴ Coșeriu E., *Lección de lingvistică generală*, Chișinău, ARC, 2000, p. 235.

⁵ Kerbrat-Orecchioni C., *L'énonciation: de la subjectivité dans le langage*, Ed. 4, Paris, Armand Colin, 1999, p. 23

⁶ Хаймс Д. Х., *op. cit.*, p. 52.

⁷ Ionescu-Ruxăndoiu L., *Conversația. Structuri și strategii. Sugestii pentru o pragmatică a românei vorbite*, Ed. a 2-a (revăzută), București, ALL EDUCATIONAL, 1999, p. 43.

⁸ Kerbrat-Orecchioni C., *op. cit.*, p. 16.

⁹ Vezi Лабов У., *Исследование языка в его социальном контексте*. // Новое в лингвистике, Москва, Прогресс, 1975, с. 96-182; Лабов У., *О механизме языковых изменений* // Новое в

лингвистике, Москва, Прогресс, 1975, с. 199-229 sau Лабов У., *Отражение социальных процессов в языковых структурах* // Новое в лингвистике, Москва, Прогресс, 1975, с. 320-336.

¹⁰ Фишер Дж. Л., *Синтаксис и социальная структура* // Новое в лингвистике, Москва, Прогресс, 1975, с. 397-422.

¹¹ Эрвин-Трипп С.М., *Язык. Тема. Слушатель. Анализ взаимодействия*. // Новое в лингвистике, Москва, Прогресс, 1975, с. 336-363.

¹² Apud Hatch E., *Discourse and language education*, Ed. a 2-a, Cambridge, Cambridge University Press, 1994, *passim*.

¹³ Kerbrat-Orecchioni C., *La Conversation*, Paris, Seuil, 1996, pag. 16.

¹⁴ Despre acțiunile conversaționale vezi, de exemplu, Гордон Д., Лакофф Дж., *Постулаты речевого общения*. // Новое в зарубежной лингвистике, Москва, Прогресс, 1985, вып. 16, с. 276-302.

¹⁵ Vezi Clyne M., *Discourse in cross-linguistic and cross-cultural contexts*. // *Concise encyclopedia of pragmatics*. / Edited by J. Mey, Amsterdam, Lausanne, New York, Oxford, Shannon, Singapore, Tokyo, Elsevier, 1998, p. 244-251, Hatch E., *op. cit.* sau Ionescu-Ruxăndoiu L., *op. cit.*

¹⁶ Vezi, de exemplu, Slama-Cazacu T., *Psiholingvistica o știință a comunicării*, București, ALL, 1999 sau Ionescu-Ruxăndoiu L., *op. cit.*

¹⁷ Pentru detalii vezi Wittgenstein L., *Caietul albastru*, București, Humanitas, 1993, *passim*.

¹⁸ Vezi Austin J. L., *How to do things with words*, Cambridge, Harvard University Press, 1975, 188 p. sau Austin J. L., *Performative – Constative* // *The philosophy of language*. / Edited by J. Searle, London, Oxford University Press, 1971, p. 13-23.

¹⁹ Vezi Searle J.R., *What is a speech act? // The philosophy of language*. / edited by J. Searle, London, Oxford University Press, 1971, p. 39-54.

Laura BOTNARCIUC

COMUNICAREA INTERPERSONALĂ

„Măsurariul civilizației unui popor este o limbă sonoră și aptă a exprima prin sunete **noțiuni**, prin șir și accent logic **cugete**, prin accent etic **sentimente**”
(M. Eminescu).

În cercetarea de față vom examina în exclusivitate fenomenul **comunicării interpersonale**, care constituie unul dintre subnivelurile comunicării umane. Ea, comunicarea umană, fiind un atribut fundamental al practicilor raționale, întrunește câteva subtipuri mai relevante, printre care am aminti:

- comunicarea interpersonală;
- comunicarea de grup;
- comunicarea publică;
- comunicarea managerială;
- comunicarea de masă etc.

Așadar, fiind considerată un datum de excepție al ființelor umane, comunicarea a fost definită drept „mod fundamental de interacțiune psihică a persoanelor, realizat prin intermediul simbolurilor și al semnificațiilor social-generalizate ale realității în vederea obținerii stabilității ori a unor modificări de comportament individual sau la nivel de grup” (**Dicționar de psihologie socială**, 1981, p. 54).

Prin mijlocirea actului comunicativ oamenii transmit sau fac un schimb reciproc de cunoștințe. Transmiterea de facto a oricărei informații, inclusiv a diversității de mesaje, se efectuează în baza unui limbaj articulat. Totodată, comunicarea îl poate interesa pe vorbitor doar din perspectiva informației transmise, din punctul de vedere al structurii mesajului, al mijloacelor și căilor de transmitere a acesteia, al psihologiei comportamentului și reacțiilor emițătorului și ale receptorului, al relațiilor sociale

în cadrul cărora se realizează (A se vedea în acest sens Gh. C. Dobridor, **Dicționar de termeni lingvistici**, București, 1998, p. 66-67).

La o analiză mai atentă a entității în discuție vom observa încă o trăsătură relevantă, și anume: în fiecare act de comunicare este neapărat nevoie de câteva elemente esențiale: a) emițătorul sau expeditorul (persoana care codifică și emite un mesaj); b) destinatarul sau receptorul (persoana care receptează și decodează mesajul transmis și care ulterior va da neapărat un răspuns la acest mesaj); c) contextul verbal în baza căruia se construiește mesajul și pe care destinatarul urmează să-l priceapă; d) codul, total sau parțial, cunoscut atât de transmițător, cât și de receptor, care condiționează stabilirea și menținerea actului de comunicare propriu-zis.

În acest context credem că nu este lipsit de temei să amintim și de conceptul susținut de majoritatea lingviștilor conform căruia orice act de comunicare presupune, cel puțin, două modalități de distribuire a materialului lingvistic: a) selecția unităților lexico-gramaticale, care se realizează întotdeauna fie pe baza unor principii de echivalență, asemănare sau deosebire, fie prin sinonimie sau antonimie și, nu în ultimul rând, prin b) combinarea cuvintelor și a îmbinărilor de cuvinte în lanțul vorbirii efectuate doar în baza vecinătății acestora (*Ibidem*, p. 66-67).

Privit istoric și funcțional, fenomenul comunicării devine însăși chintesența umanizării, a formării și evoluției psihice a indivizilor, a dezvoltării culturale și spirituale a oamenilor. Iată de ce se poate afirma cu certitudine că procesele de comunicare susținute de generațiile ce s-au succedat au devenit istorie, contopindu-se cu aceasta. Nu e greu să observăm că dinamica socială s-a reflectat de fapt în dinamica proceselor de comunicare: descoperirea scrisului, invenția tiparului, introducerea mijloacelor de comunicare în masă, inventarea computerului, fuziunea dintre computere și telecomunicații

etc. sunt doar câteva repere sau, mai bine zis, autentice piste de relansare, care vădesc salturile performante și posibilitățile nelimitate ale omului de a comunica. Aceste cinci revoluții informaționale „marchează saltul într-o lume dominată de informație” (M. C. Bârliba, **Paradigmele comunicării**, 1987, p. 61).

Comunicarea este o activitate destul de complexă care implică posedarea și stăpânirea „artei conversației”, capacitatea de a dialoga, mai larg, de a negocia și de a convinge. În procesul comunicării vorbitorul urmărește, de regulă, câteva obiective fundamentale:

- a) să educe;
- b) să informeze;
- c) să distreze.

Iar cadrul universitar prevalează asupra scopului educațional, celelalte două (informațional și distractiv) fiind oarecum complementare.

Anume vectorul educațional își va anunța din start o diversitate de activități menite să contribuie la atingerea unor abilități concrete, și anume:

- a conștientiza necesitatea de a vorbi elevat;
- a ști în orice situație să formulezi o întrebare;
- a avea calitatea și talentul de a asculta partenerul;
- a stăpâni arta de a formula și reformula un gând, o idee;
- a ști să nu te complici, exprimându-te simplu, concis și rafinat;
- a încerca, în limita posibilităților, să te transpui în locul interlocutorului ș.a.m.d.

Îndiscutabil, doar comunicarea bine pusă la punct sub toate aspectele va face să meargă lucrurile normale, dublate de o atmosferă agreabilă și firească. Comunicarea incoerentă, discursivă, prolixă, alogică (sau chiar lipsa comunicării) întotdeauna au dus și duc la neînțelegeri și dezinformare, ceea ce creează o mulțime de probleme. Iată de ce mulți dintre vorbitori doresc întotdeauna să navigheze cu multă dibăcie și pricepere ca până la urmă să

„găsească aceeași lungime de undă” de comunicare cu interlocutorul său. În acest sens, este mai mult decât edificatoare afirmația cercetătorului Andrew S. Grove, care amintește: „Cât de bine comunicăm se determină nu prin cât de bine vorbim, ci prin cât de bine suntem înțeleși.”

Comunicarea necesită din partea celor implicați în dialog o atenție sporită atât pentru substanța mesajului pe care aceștia intenționează să-l transmită, cât și pentru forma de prezentare. Ei vor să fie asigurați că vor obține rezultatele scontate și anume că mesajul transmis va fi și recepționat, dar și înțeles corect. Pentru a pătrunde în labirinturile ascunse ale procesului de comunicare cu scopul de a le înțelege este bine să știm cum funcționează creierul uman.

Se știe că funcțiile cerebrale sunt doar câteva, dar trei se impun ca esențiale. Două dintre ele implică absorbția și prelucrarea informațiilor obținute, a treia fiind responsabilă de generarea gândurilor coerente. Procesul de absorbție a milioanelor de informații pe care creierul uman e capabil să le capteze se definitivează aproximativ la vârsta de 12 ani. Ca să se protejeze de avalanșa de informații, omul le recepționează și le procesează în mod selectiv.

E cunoscut și faptul că starea emoțională dirijează procesul de filtrare a informațiilor pe care le receptăm. Conștientizarea mesajului se produce în strictă dependență de starea noastră de spirit. S-a constatat că un mesaj sau altul poate fi înțeles diferit de vorbitori. Va fi o situație când vorbitorii sunt stresați și totalmente alți când aceștia sunt calmi și relaxați. În primul caz, procesul de comunicare va fi stânjenit, întrucât actul gândirii este stăvilit de emoțiile provocate. În al doilea caz, mesajul este receptat mult mai intens, întrucât partenerii sunt relaxați. Merită să amintim și despre factorul sexului uman, care influențează, la rândul său, actul de comunicare. De remarcat că structurile cerebrale la bărbați și la femei diferă. De aici, diferențele existente între felul și manierele de

comunicare. Întrucât la bărbați aria cerebrală vizuală este un pic alta în comparație cu cea a femeilor, aceștia sunt mai buni, mai performanți atunci când se pune problema concentrării asupra unui anumit subiect. Spre deosebire de bărbați, femeile dețin întâietatea în ceea ce privește monitorizarea abilităților ce țin de viziunea de ansamblu asupra unei sau altei situații concrete. Mai mult, partenerii de sex opus percep și recepționează în mod diferit ceea ce li se comunică. Arhiconoscutea formulă „îmi pare rău”, pronunțată reverențios de un bărbat, va însemna „este greșeala mea și îmi asum toată responsabilitatea pentru ea”, pe când actualizată de o femeie va exprima un sentiment de compătimire marcând totodată regretul pentru cele întâmplate. Iată de ce semnificația aceluiași enunț, rostit de doi parteneri diferiți ca sex, nu va putea fi identică niciodată.

Procesul de comunicare se constituie din etape-cheie: mesajul trebuie să fie emis corect, dar și recepționat corect. Comunicarea este rezultatul unei emisii eficiente, reprezentând un flux continuu. Pentru a crea un impact maxim vorbitorii trebuie să utilizeze o cât mai mare varietate de mijloace de exprimare orală, cum ar fi: gesturile, tonalitățile vocii, vocabularul variat, mimica, expresia feței, poziția corpului, contactul vizual, aspectul exterior etc. Cercetările au demonstrat că vocea vorbitorului, timbrul, tonul și înfățișarea fizică asigură și garantează circa 93% din succesul obținut asupra interlocutorilor și doar 7% îi revin impactului verbal (textual) asupra ascultătorului. De aici putem deduce un adevăr incontestabil: în atare situații impactul cuvintelor, utilizarea lor este destul de modestă și, cu toate acestea, când vorbitorul se va ciocni de o nereușită în plan vocal și vizual, el va avea șansa să fie salvat doar de mesajul construit în baza cuvintelor.

Așadar, în orice situație (când vorbim sau ascultăm) tonul și timbrul vocii, mimica și gestica, alegerea vestimentației și ținuta etc. au un rol

extrem de important pentru o comunicare convingătoare și de succes. Un ingredient esențial al unei comunicări este interesul sporit față de parteneri sau față de cei din preajmă. Vom avea cale liberă spre sufletul și spre mintea lor, dacă părerea celorlalți va conta vădit pentru noi. Și vom observa cum comunicarea moderată de părțile interesate își va atinge scopul scontat, întrucât se va respecta cu strictețe corelația dintre mesajul discursiv și efectul produs asupra asistenței. Așadar, doar astfel comunicarea va deveni și interesantă, și impresionantă; ea îi va convinge neapărat pe partenerii implicați că anume afacerea discutată (de exemplu, cea legată de un eventual proiect privind producerea și distribuirea unui aparat de protecție a apartamentelor) le va aduce tuturor un beneficiu real. Ambele părți sunt gata de acțiune, dat fiind faptul că acest mod de a obține un beneficiu este, în primul rând, la îndemână, realist și destul de accesibil.

Prin urmare, a comunica eficient înseamnă a-ți pune gândurile în ordine și a le expune într-o formă accesibilă, aptă să provoace interlocutorului dorința de a comunica.

BIBLIOGRAFIE

1. Gavin Kennedy, *Negocierea perfectă*, Editura Național, 1998.
2. Kate Keenan, *Cum să comunic*, Editura Rentrop & Straton, 1996.
3. Ștefan Pruteanu, *Manual de comunicare și negociere în afaceri*, Polirom, 2000.
4. Dan Popescu, *Arta de a comunica*, Editura Economică, 1998.
5. Jean-M. Hiltrop, Sheila Udall, *Arta negocierii*, Teora, 1998.
6. A. Martinet, *La linguistique*, Paris, 1979.
7. A. Jakobson, *Linguistique et theorie de la communication*, Paris, 1989.
8. *Dicționar de psihologie socială*, București, 1981.
9. Gh. C. Dobridor, *Dicționar de termeni lingvistici*, București, 1998.
10. M. C. Bârliba, *Paradigmele comunicării*, București, 1987.

Angela COȘCIUG

PARAMETRII COEZIVI AI DISCURSULUI

I. Beaugrande și W. Dressler consideră că o totalitate de elemente lexicale formează un discurs doar atunci când acestea se axează pe ideea de coeziune. În viziunea lor, coeziunea este condiționată de **elipsă, timp, aspect, expresiile joncționale, recurența parțială a unităților discursului, repetiția și paralelismul lor, pro-forme și parafrază** [1, p. 86-119].

Ținând seama de părerea majorității lingviștilor, identificăm coeziunea cu o conexiune și cu o trăsătură **gramaticală** a discursului, acesta fiind coeziv, în primul rând, din perspectivă **semantică**. Perspectiva semantică a discursului coeziv se exprimă prin termenul **coerență**. Reiese deci că în discurs putem identifica atât parametri coezivi gramaticali, cât și semantici.

Elipsa este concepută, de cele mai dese ori, drept parametru al coerenței, deoarece semnalează dependența semantică a unui lanț discursiv incomplet de contextul anterior și îl încadrează în acesta.

Timpul și aspectul organizează conturul semantic al discursului într-o structură continuă și coerentă.

Expresiile joncționale sînt *cu-vinte deictice*, unități lexico-semantice ce ajută la interpretarea unui enunț prin prisma celor anterioare. Ele mai sînt concepute și drept **poduri logice** între constituenții unui discurs, care înglobează doar seme relaționale ce pătrund în conturul semantic al unităților discursive de bază, devenind, astfel, conexe. În literatura de specialitate, expresiile joncționale mai sînt numite și **cuvinte ale discursului** sau **conectori** care nu au

valoare proprie stabilă, ci depind de elementele pe care le îmbină.

Cea mai profundă analiză a expresiilor joncționale o găsim la M. Callamand, care identifică aceste unități după principiul informativ [2, p. 93-120]. Astfel, în accepția cercetătoarei, sînt conectori conjuncțiile, locuțiunile conjuncționale, adverbele, locuțiunile adverbiale, locuțiunile prepoziționale, verbele, numeralele, pronumele, adjectivele, substantivele, semnele de punctuație*, sintagmele predicative.

Multe dintre unitățile enumerate nu au doar sens relațional, ci și lexical. Prin urmare, conectorii sînt atât parametri ai coeziunii, cât și ai coerenței (ultimii fiind de tipul: *în primul rînd, de exemplu, deci, după cum am menționat etc.*).

Considerăm că verbele, pronumele, substantivele, adjectivele și întrebările retorice sînt, în acest caz, *substitute*, și nu doar conectori.

Pentru majoritatea cercetătorilor, o unitate lingvală este *substitut* când înlocuiește o unitate discursivă în contextul posterior. În acest caz, avem de a face cu o recurență.

Recurența este circumscrisă conturului *semantic* al discursului și este o reluare *parțială* sau *totală* a unor trăsături semantice în contextul posterior. Lingviștii opinează că recurența *totală* este asigurată de metasubstitute și substitute ce aparțin altor stiluri funcționale (sau altor idiome) decît substituitul.

Aserțiunea pare pretențioasă, deoarece în cazul acesta nu poate fi atestată o echivalență semantică totală între termeni. Nu se relevă echivalența totală nici între substituitul și substitutul ce aparțin diverselor stiluri sau idiome, deoarece ele înglobează seme funcționale diferite.

Rezultă că recurența este doar o reluare *parțială* a conturului semantic prin aceleași unități sau prin altele.

Recurența ca reluare *parțială* a

* Reiese că putem identifica atât expresii, cât și *semne* joncționale.

conturului semantic prin alte elemente nu înseamnă numai *substituire*, ci și *parafrazare*. Substituirea însă presupune, de cele mai dese ori, o **sinteză**, iar parafrazarea – o **analiză**.

Parafrazarea se definește prin reluarea unui discurs (adică a unui contur semantic) sub o formă mai *desfășurată*, cu comentarii mai mult sau mai puțin detaliate.

Parafraza nu este, așadar, numai o formă complexă de recurență, ci și un substitut.

În opinia noastră, **repetiția** este un parametru *formal*, o reluare *parțială* (prin abrevieri) sau *totală* a formei sonore sau grafice a unui element discursiv, cu sau fără schimbări în conturul semantic.

Reluarea totală, sub aspect sintactic, a unităților frastice și superfrastice ale discursului condiționează paralelismul. **Paralelismul** este conceput ca parametru al coeziunii, ca trăsătură a unităților discursive echivalente **sintactic** sau ca o desfășurare lineară similară.

Totodată, M. Callamand evidențiază o serie de mijloace ce realizează atât paralelismul **morfologic**, cât și pe cel **sintactic**: *un(o), niște..., alții, altele, unii, sint alții care..., paralel cu... etc.* [2, p. 104-105]. Acestea ne demonstrează că paralelismul este și un parametru al coerenței.

Conexiunea unui discurs se face și prin **aglutinare** – îmbinarea formală și semantică a două propoziții sau fraze limitrofe cu ajutorul primului element din a doua propoziție sau frază care diferă însă de expresia joncțională prin faptul că înglobează seme lexicale și gramaticale.

Interacțiunea categoriilor semantico-funcționale condiționează de asemenea un discurs coerent. Ea se înregistrează în diferite unități lingvare ce înglobează uneori doar nuanțele unei singure categorii. În afară de aceasta, nuanțele unei categorii pot fi exprimate de mai multe unități.

Conexiunea semantică a discursului este condiționată și de **continuitatea** lui **denotativă** și **tematică**.

Continuitatea denotativă este condiționată, la rândul ei, de conturul denotativ invariabil al discursului sau al unităților lui.

Conexiunea tematică a discursului se manifestă, de regulă, în interiorul unităților superfrastice: superfraza și blocul semantico-sintactic.

Valența este concepută drept o posibilitate combinatorie a elementelor din perspectivă formală și semantică.

Dacă rezumăm rezultatele cercetărilor asupra parametrilor coeziunii și coerenței, putem susține că repetiția este un parametru al coeziunii, iar recurența prin aceleași unități sau prin altele (adică substituirea sau parafrazarea), elipsa, aspectul, timpul, interacțiunea categoriilor semantico-funcționale, continuitatea denotativă și tematică – parametri ai coerenței, joncțiunea, aglutinarea, paralelismul și valența fiind parametri atât ai coeziunii, cât și ai coerenței.

RÉSUMÉ:

Le discours est cohésif grâce à quelques paramètres grammaticaux et sémantiques. Sont paramètres grammaticaux du discours la répétition, la valence, l'agglutination, le parallélisme, les connecteurs. La recurrence par substitution ou paraphrase, le temps, l'aspect.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Beaugrande, I., Dressler W. *Introduction of Textlinguistics*, London, University Press, 1981, 265 p.
2. Callamand, M., *Grammaire vivante du français*, Paris, Nathan, 1989, 304 p.

Angela GRĂDINARU

NOTE PRIVIND PROBLEMA ATRACȚIEI PARONIMICE ÎN LIMBA FRANCEZĂ

Aflându-se în continuă evoluție, lexicul unei limbi este supus modificărilor de diferit ordin – fie că împrumută din alte limbi noi termeni, îmbogățindu-se, fie că atribuie, sub influența acestora, un nou sens celor aflați în uz (sau îi substituie). Creșterea cantitativă a vocabularului limbii franceze este determinată atât de mijloace interne (formarea cuvintelor noi și evoluția semantică a cuvintelor deja existente), cât și de mijloace externe (fenomenul realizându-se prin împrumuturi din alte limbi). Fluxul enorm de informație, fenomen specific epocii noastre, determină în mod firesc apariția neologismelor. Cuvintele noi, apărute prin împrumut sau create recent, măresc șansa similitudinilor semantice. Una din cauzele întrebuițării greșite a neologismelor, atestată destul de frecvent, este folosirea incorectă a paronimelor. Această categorie lexicală a beneficiat doar de o atenție pasageră din partea majorității lingviștilor. Rezerva pe care o manifestă lingviștii față de acest concept se explică prin caracterul izolat pe care îl au paronimele în vorbirea de toate zilele. Se consideră că paronimia nu constituie o categorie organizată a vocabularului și că întrebuițarea unui cuvânt în locul altuia ar denota doar lipsa de cultură lingvistică a individului. Consecința faptului că paronimele nu au fost studiate mai temeinic este creșterea numărului de greșeli în vorbire, deci și a confuziilor paronimice.

O cercetare atentă a situației în cauză ne permite să constatăm

că paronimele au un statut aparte. Ele interferează trei categorii lexicale: omonimia, sinonimia, antonimia. *Paronimele* sunt cuvinte cvasiomonime (par a fi omonime), fiind foarte asemănătoare ca formă și deosebite, într-o măsură mai mare, după sens. În lingvistica de azi nu există o părere unanimă privind existența paronimelor. Divergențe de păreri sunt observate chiar și în ceea ce privește definirea conceptului de *paronim*. Pentru unii cercetători paronimele sunt cvasiomonime, iar pentru alții ele sunt reducibile la o simplă și vagă asemănare formală, căreia îi corespunde o diferență mai mică sau mai mare în planul conținutului semantic. Cuvintele paronime se organizează pe baza apropierei formale în serii paronimice: dublete sau triplete. Fiecare paronim posedă o individualitate funcțională, poate avea sinonime, antonime, de aceea el nu poate fi înlocuit în vorbire cu celălalt element al perechii paronimice. Paronimia se caracterizează prin următoarele aspecte: asemănarea formală a cuvintelor ce constituie perechea paronimică, având sensuri diferite; monosemia fiecărui element al perechii paronimice; independența elementelor din perechea paronimică. Pentru a argumenta punctul nostru de vedere, vom lua în discuție următorul exemplu: **procession** (n.f.) / **précession** (n.f.). Aceste cuvinte pot fi deseori confundate. Substituirea termenilor este condiționată atât de formele lor aparent identice, cât și de faptul că sensul lor este semnat identic. Adevărata lor semnificație este următoarea: **procession** – trad. **procesiune** care are sensul de convoi, cortegiu, alai; iar **précession** – trad. **precesiune**: termen utilizat în fizică și în astronomie: 1) (fiz.) deplasare lentă a axei de rotație a unui corp care se rotește rapid și are doar un punct fix; 2) (astr.) deplasare lentă și în sens retrograd a punctelor echinoxiale pe eliptică. Aname acceptarea identității semantice a celor doi termeni discutați duce la o

confuzie care generează regretabile greșeli de exprimare.

Datorită apropierei formale, paronimia devine frecvent un prilej de eroare lingvistică. Fenomenul care duce la asemenea confundări a fost numit *atracție paronimică*. Termenul a fost propus de lingvistul francez Albert Dauzat în 1927. Acest fenomen a mai fost denumit „etimologie asociativă” (John Orr); „asociație etimologică” (Stephen Ullmann); „asimilare fonetico-semantică” (W. Wundt); „falsă etimologie” (Pierre Guiraud) și „analogie lexicală” (M. Runes). Dar din toate aceste denumiri, singura care a avut o utilizare mai largă în lingvistică a fost denumirea de *atracție paronimică*. După ce s-a stabilit că paronimia înseamnă cvasiidentitate în planul expresiei și diferență în planul conținutului, definiția atracției paronimice se impune aproape de la sine. *Atracția paronimică* rezidă în faptul că unul dintre termenii paronimi, care e mai frecvent în limbă și mai cunoscut vorbitorilor, îl atrage pe cel care este mai puțin cunoscut, substituindu-se acestuia din urmă în procesul comunicării verbale [1]. Limba franceză este extrem de bogată în asemenea „cuvinte capcane” [2]. Drept exemplu ne poate servi perechea de cuvinte *demystifier*, *démistification* și *démythifier*, *démythification*. Vorbitorii utilizează incorect două cuvinte care au derivat de la verbul „mystifier”, și anume *démystifier* și *démystification*. La început ele nu figurau nici în *Littré*, nici în excelentul *Dictionnaire général* (1890-1900), nici în *Larousse du XX siècle* (1927-1933). **Le Robert** este primul dicționar care menționează sub cuvântul *mystifier* și derivatele *démystifier*: a demistifica, a priva de mister, a banaliza; astfel „*démystifier*” este antonimul lui „*mystifier*” și *démystification* (demistificare): acțiunea de a demistifica și rezultatul ei. Nimic nu pare mai logic și totul ar fi fost bine dacă nu ar fi intrat în joc paronimia. Ea a afectat numai radicalul acestor cuvinte. Este evident că rădăcina *myth* (din

greacă *mythos* – fabulă, legendă) se aseamănă mult cu rădăcina *myst* (din greacă *mysties* – inițiat) care a dat naștere în limba franceză la o familie întregă de cuvinte (*mystère*, *mystique*, *mystifier* etc). Pe de altă parte, această asemănare formală se dublează într-o analogie de ordin semantic (mitul și legenda pot fi deseori misterioase). Iată de ce vorbitorii confundă deseori *démystifier* cu *démythifier* (a demitiza). Dicționarul **Robert** spulberă această confuzie și în 1965 publică următoarele: nu trebuie să confundăm *démythifier*, care are sensul de „a înlătura unui cuvânt, unei idei, unui act, unui eveniment valoarea sa înșelătoare de mit”, cu *démystifier*, având sensul de „a priva de mister”. Astfel, se va spune: „Le critique a voulu *démythifier* le personnage de Chateaubriand”, nu și „Le critique a voulu *démystifier* Chateaubriand”. Aceste sfaturi nu au fost urmate de toți. Mulți jurnaliști și autori renumiți continuă să confunde paronimele: *myth* și *myst*. Cei care confundă aceste cuvinte pot utiliza chiar un „h” în cuvântul *démystification* (*démythification*) – acest „h” se datorează contaminării inconștiente a rădăcinii *myth*.

Ar trebui să menționăm că paralel cu această formă în *-ifier* găsim un compus cu aceeași valoare în *-iser*. Acest sufix verbal, de origine greacă, a substituit deja unele verbe în *-er*, iar unele forme în *-ifier* tind din ce în ce mai mult să cedeze locul compuselor în *-iser*: *américaniser*, *étatiser*, *militariser*, *monopoliser* etc. Același lucru se petrece și cu substantivele: derivatele în *-isation* au substituit derivatele în *-ification*. Nu e de mirare faptul că în concurență cu *démythifier* și *démythification* au apărut formele *démythiser* și *démythisation*. În ziarul „Le Monde” din 1 august 1964, Pierre Aubenque menționa: „qu’il était nécessaire de „*démythiser*” les grandes écoles”; apoi, Comitetul Internațional de Studii Umanistice din Roma a publicat o lucrare intitulată „*Démythisation*

et morale”, iar în 1967 Jean Lacroix scrie în *Le Monde* că este posibil să-i apropiem pe Nietzsche și Spinoza „dans leur effort de *démythisation*”. *Démythisation, démythiser, démythisateur* : familia este completă și bine constituită. S-a observat că *démythisation* are, datorită sufixului *-is*, avantajul de a se opune mai bine cuvântului *démystification*.

În consecință, ar trebui să menționăm că nu orice cuvânt care se aseamănă după formă poate fi confundat. Nimeni nu confundă cuvinte ca: *devenir-revenir-prévenir-parvenir*. Se confundă cuvintele care nu sunt frecvente, care se află la periferia vocabularului sau cele care aparțin anumitor niveluri funcționale (tehnic, juridic, administrativ). Deoarece această problemă nu a fost studiată suficient, apar confuzii și la interpretarea noțiunii de *atracție paronimică*. Unii cercetători pun semnul egalității între „atracția paronimică” și „etimologia populară” – fenomen mult mai complex și cu o sferă de acțiune incomparabil mai largă.

În cazul etimologiei populare elementul inductor și cel indus (atras) nu sunt întotdeauna cuvinte paronime. Etimologia populară unește toate asociațiile etimologice care, după părerea lingviștilor, sunt false și care, după cum susțin locutorii neinstruiți în materie, sunt ordinare [3].

În cazul atracției paronimice elementul inductor este un singur cuvânt care atrage și înlocuiește elementul indus, iar în cazul etimologiei populare modificarea aspectului sonor a fost influențată de un al treilea cuvânt: reclamație făcută cu lacrimi – lăcrămație; interogatoriu – intrigă – intrigatoriu; remunerație – banii se numără – renumerație; cooperativă – a cumpăra – cumparativă etc. Din cele relatate putem concluziona că atracția paronimică reprezintă un anumit aspect al etimologiei populare. Dar nu orice etimologie populară poate fi atracție paronimică, deoarece atracția paronimică presupune confundarea a două paronime.

În virtutea acestui fapt, e necesar să cunoaștem foarte bine noțiunea de paronimie, pentru a evita aceste confuzii în procesul comunicării verbale. Am menționat că diferența dintre paronime poate fi minimă (1-2 foneme), fapt ce poate duce la diferite confuzii în actul vorbirii: *donataire* (n.m.) – persoană căreia i se face o donație // *donateur* (n.m.) – persoana care face o donație; *interpeler* (vb.) – 1) a insera cuvinte sau fraze în textul unui manuscris sau al unui act care nu aparțin textului respectiv; 2) (mat.) a intercala într-un șir de valori cunoscute unul sau mai mulți termeni determinați prin calcul // *interpeller* (vb.) – a pune întrebări cuiva asupra unei chestiuni, a-l obliga să dea un răspuns.

În unele cazuri paronimele au exact același număr de sunete, însă acestea diferă prin modul lor de combinare. Drept exemplu ne pot servi paronimele: *causalisme* (n.m.) – concepție filozofică fondată pe causalitate // *casualisme* (n.m.) – concepție filozofică idealistă ce atribuie întâmplării cauzele evenimentelor și ordinea în care se succed acestea; *filtrer* (vb.) – 1) (tehn.) a separa părțile omogene dintr-un amestec eterogen cu ajutorul unui filtru; 2) (fiz.) a împiedica trecerea printr-un mediu a unora din componentele monocromatice ale lumii incidente // *flirter* (vb.) – a fi în flirt cu cineva.

Prezența unui fonem în plus la unul din cuvintele ce constituie perechea paronimică poate condiționa apariția confuziilor paronimice: *anomal / anormal; ambler / cambler; arthrite / artérite; novateur / innovateur; pressentiment / ressentiment; métaphase / métaphrase* etc.

Confuziile paronimice au loc cu precădere în cazul acelor neologisme care au rădăcină comună, însă sufixe ori prefixe diferite: *actuel / actuaire; annuel / annuaire; familial / familier; doctrinal / doctrinaire; arbitral / arbitraire; linéal / linéaire; ordinal / ordinaire; original / originaire; absorber / adsorber; abjurer / adjurer; effraction*

/ infraction; émerger / immerger; émi-grer / immigrer; enserrer / inserrer etc.

Asemănarea formală a unor afixe care se pot atașa aceluiași cuvânt-bază lărgeste sfera confuziilor paronimice. Iată de ce celui care nu posedă atât de bine această limbă îi vine greu să aleagă corect sufixul adecvat cuvântului (care ar fi corect atât din punct de vedere gramatical, cât și semantic).

Atracția paronimică este determinată de factori interni (ce țin de formele lingvistice și relațiile lor în sistemul limbii), de factori externi (ce țin de personalitatea vorbitorilor, locul, momentul schimbului verbal) și de factori psihologici (indispoziție, nehotărâre, ezitare, un conflict intern – cauze care duc la o formulare dificilă a cuvintelor). Dar subiectivitatea noastră este principala barieră în calea unei bune comunicări. De aceea, necunoașterea, lipsa de interes, dificultățile de exprimare, emotivitatea, condițiile de comunicare etc. pot constitui bariere în procesul actului verbal. În funcție de natura limbajului, ale concepțiilor despre lume, de orizontul cultural, actul comunicării diferă de la un individ la altul. Accidentele de comunicare țin de competența lingvistică a vorbitorilor, de stările lor psihologice.

Primul obiect al teoriei lingvistice îl constituie un locutor-ascultător ideal, aparținând unei comunități lingvistice omogene, care cunoaște perfect limba, care aplică efectiv cunoștințele sale de limbă și care nu este afectat de condițiile inadecvate din punct de vedere gramatical [4]. Însă într-o societate nu există numai locutori-ascultători ideali care țin seama de toate aceste fenomene. Subiecții vorbitori sunt diferiți. Aceiași vorbitor poate fi diferit în diverse situații de comunicare. Iată de ce unii subiecți vorbitori, care par a fi ideali, pot confunda cu ușurință două cuvinte paronime.

Pentru a evita confuziile paronimice, ar trebui să se acorde o mai mare importanță cadrului

spațio-temporal. Locul, momentul schimbului verbal poate influența de asemenea comprehensiunea corectă a două cuvinte paronime: la sfârșitul zilei, datorită oboselii, vorbirea poate deveni confuză. Dar prioritate li se dă participanților actului verbal care constituie aspectul cel mai important al cadrului comunicativ. Participanții actului verbal pot fi caracterizați sub aspect fizic și biologic (vârsta, sexul, apartenența etnică); social (statutul, profesia) și psihologic (oboseala, emoțiile etc.). Gradul de cunoaștere a limbii, caracterul limbajului (familiar, profesional), diferite emoții exprimate prin el (simpatie, antipatie, dragoste, ură și alte sentimente) – fiecare din acești factori joacă un rol determinant în desfășurarea interacțiunii verbale și în comprehensiunea corectă a mesajului.

Prin urmare, ținem să evidențiem că fenomenul „atracției paronimice” este caracteristic și limbii române. Deși seamănă cu omonimele, paronimele păstrează încă marea lor importanță prin faptul că se confundă [5]. Unele confuzii sau „atracții paronimice”, care pot părea ridicole, s-au impus deja în limba română, pentru că nu s-a intervenit la timp împotriva tendinței lor de generalizare [1]. Pentru a argumenta cele spuse aducem ca exemplu *a da sfoară în țară* (în loc de *sfară* – a da de știre, a răspândi o veste). „*Sfoară*” este un fir lung, obținut prin împletirea mai multor fibre textile, folosit la legat; iar „*sfară*” are sensul de fum înecăcios. Pe timpuri se făcea focul ca fumul ce se ridica în sus să dea de știre, să vestească despre o întâmplare. Locutorii au confundat cuvântul „*sfară*” cu paronimul său „*sfoară*” și această confuzie s-a generalizat în limbă.

Un alt exemplu de atracție paronimică, ce poate fi auzit la tot pasul, o constituie expresia „*apă chioară*” în loc de „*chiară*” din latină (*clarus*). Sau deseori un bolnav poate spune „medicul m-a ascultat la plămâni și nu mi-a găsit nimic”. În acest caz verbul „*a ausculta*” (a ausculta cu urechea

ori cu stetoscopul zgomotele inimii și ale plămânilor) a fost înlocuit cu paronimul său „a asculta”.

Exemplele analizate ne permit să afirmăm că numărul confuziilor paronimice variază mereu de la o categorie socială la alta, de la un individ la altul și chiar la aceeași persoană în anumite etape ale instruirii sale. Limitele paronimelor sub aspectul diferențelor fonematice nu pot fi încadrate în modele fixe. Persoanele care studiază paronimele nu pot stabili prin anumite reguli ceea ce ar putea să comită vorbitorii. Dimpotrivă, ei încadrează în anumite reguli ceea ce, de fapt, vorbitorii deja confundă, subliniind aspectul corect al exprimării.

În încheiere ținem să menționăm că paronimia nu trebuie confundată cu atracția paronimică. Paronimia este un fenomen ce ține de limbă și formează un microsistem separat, atracția paronimică aparține actului verbal care rezultă din confuzia neintenționată a cuvintelor cu un fonetism apropiat și cu sensuri diferite. Paronimia este un fenomen lingvistic real, care desemnează perechi de cuvinte ce se caracterizează prin diferențe formale și semantice. Atracția paronimică este o abatere de la normele lingvistice și constituie o proprietate funcțională a paronimiei.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Theodor Hristea, *Paronimia și atracția paronimică în limba română // Limbă și literatură*, 1978, nr. 1, p. 22-23.
2. Dorina Roman, *Dicționar de paronime francez-român*, Cluj-Napoca, Casa cărții de știință, 1995, p. 3.
3. Theodor Hristea, *L'étymologie et ses rapports avec l'attraction paronymique / Studi rumeni e romanzi / Padova*, 1995, p. 583-597.
4. Catherine Kerbrat-Orecchioni, *Les interactions verbales* (III ed.), Paris, Armand Colin, 1998, Tome 1, 318 p.
5. Nicolae Felecan, *Sursele și limitele paronimiei în limba română // Limba română*, București, 1968, nr. 3, p. 189.

Cetatea Albă

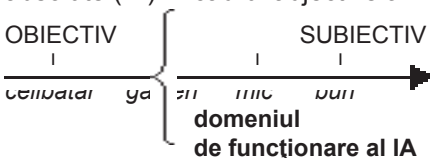
Ludmila ZBANȚ

CÂTEVA REFLECȚII PRIVIND INTENSIFICAREA CALITĂȚII ÎN LIMBILE ROMÂNĂ ȘI FRANCEZĂ

Atunci când se fac referiri la categoria calității și la posibilitatea intensificării ei, este vizată, în primul rând, clasa adjectivelor. Nu toate adjectivale admit intensificarea (maximă sau minimă) a valorilor redade, fiindcă acest lucru depinde, în mare parte, de implicarea în operația respectivă a subiectului vorbitor. El selectează adjectivale ținând seama de mai multe criterii, dar o condiție principală este, în acest caz, capacitatea formelor alese de a admite graduarea valorilor transmise. O astfel de condiție este îndeplinită doar de o parte a adjectivelor și depinde de nivelul subiectivității vorbitorului.

Lingvistica franceză C. Kerbrat-Orecchioni studiază semantica adjectivelor și operează, în scopul efectuării unor clasificări, cu o axă pe care plasează câteva adjective, pornind de la o clasificare mai fină decât simpla dihotomie de adjectiv *clasificator* / *nonclasificator* susținută de G. A. Milner. În schema de mai jos, ponderea elementelor intensificării se concentrează în domeniul lexicului (adjectivelor) subiectiv, oferind interlocutorilor vaste posibilități de utilizare a lexemelor cu valorile lor conotative.

Modificând într-o măsură neînsemnată schema propusă de C. Kerbrat-Orecchioni¹, putem marca domeniul de manifestare a intensității absolute (IA) în cadrul adjectivelor:

Nu este vorba de o simplă delimitare a adjectivelor de relație (care nu admit graduarea sau intensificarea valorii lor) de cele ce exprimă calitatea (de obicei graduabile). Se accentuează ideea posibilității de exprimare a judecăților de valoare referitoare la nivelul / gradul prezenței sau absenței unei calități atribuite unui subiect sau obiect. O astfel de judecată este întotdeauna marcată de subiectivitatea interlocutorilor și, de obicei, variază de la caz la caz, de la un context la altul.

O serie de factori mai puțin tradiționali, ce duc la schimbarea sensului cuvintelor și care ar putea servi la explicarea schemei *supra*, este prezentată de B. Buffard-Moret în cadrul analizei bazate pe aceeași dihotomie „obiectiv-subiectiv”. Fiind conștientă de faptul că toate criteriile utilizate pentru a distinge subgrupele de adjective sunt foarte vagi, ea consideră că ar fi mai corect a se vorbi despre **utilizare** obiectivă, subiectivă, axilogenică etc.² Aceste schimbări trebuie plasate neapărat în spațiu și timp, care sunt, la fel, niște factori importanți pentru evaluarea schimbărilor semantice ale cuvintelor.

Există întotdeauna o corespondență între scara valorilor subiective (noțiunea de afectiv, emotiv) și faptele descrise. Clasificarea dată pornește de la ideea că evaluarea conținutului semantic al lexemelor are loc pe o axă la a cărei extremitate găsim polul valorii de obiectivitate (descriptivă), iar la cealaltă extremitate se plasează valoarea subiectivă (evaluativă). Deseori este greu să trasezi limita dintre aceste două noțiuni. Adjectivul „lunecă” pe axa în cauză, cumulând, în măsuri diferite, valoarea obiectivă sau cea subiectivă. În funcție de volumul conținutului obiectiv-subiectiv, putem aprecia posibilitățile de graduare / intensificare ale valorilor adjectivelor respective.

Adjectivele atrase de extremitatea [**obiectiv**] (*primul, metalic* etc.) nu admit graduarea valorii lor, deci nu acceptă intensificarea. Deplasându-

ne pe axă de la polul „obiectiv” spre cel „subiectiv”, obținem grupul de adjective **[-obiectiv]** (*surd, orb, pietros* etc.). Definițiile lexicale ale acestui grup de adjective nu sunt subiective, ele fac trimitere la fragmente ale realității care pare a fi univocă, stereotipă pentru toți reprezentanții comunității etno-culturale date. Însă anume acest factor admite interpretări individuale ale calităților respective (care diferă de norma comună) și face loc elementului subiectiv, deci și unor structuri graduate. Iată doar două exemple în care adverbele de intensificare graduează calitatea redată printr-un adjectiv cu statut obiectiv:

[...] *son passé est trop présent pour qu'on l'efface [...]* (L. Jolicoeur).

Elle était prodigieusement française (A. Maurois).

Cum să apreciem ca obiectivă valoarea adjectivului *présent* sau *française* în aceste fraze? Oare putem fi un pic mai „prezenți” decât „absenți” sau mai „francezi” decât „francezi”? Este vorba, firește, despre o funcționare a adjectivului marcată de o valoare metaforică și îi putem atribui, cu anumite rezerve, calificativul de obiectiv. Rezultă că vom avea de a face mai frecvent cu situația „mai puțin obiectiv” **[-obiectiv]** decât cu **[obiectiv]**.

Următorul grup pe axa „obiectiv-subiectiv” este marcat prin valoarea de „mai puțin subiectiv” **[-subiectiv]** (*puternic, larg, îngust, bătrân, mare* etc.). Partea evaluării subiective prevalează în astfel de adjective, căci conținutul lor semantic nu-și are suportul în factorii „veridici” din realitatea obiectivă. Calitatea exprimată de ele se pretează graduării / intensificării și variază în funcție de substantivul pe care îl determină tipul respectiv de adjective. Numitorul comun al acestui grup de adjective este constituit de evaluarea calităților în raport cu un anumit model, etalon. Ultimul grup de adjective are valoarea de „mai mult subiectiv” **[+subiectiv]** (*simpatic, antipatic, adorabil, încântător* etc.). Subiectivitatea ce se conține

în semantica acestor adjective se explică prin faptul că acestea transmit niște calități al căror referent este vorbitorul însuși, căci el impune propria normă de apreciere a calității, fapt ce motivează alegerea domeniului „preferat” de funcționare a adjectivelor de referință – cel al exclamației și interogației.

În aceeași clipă o durere violentă îl zgudui ca și când i s-ar fi împlântat un pumnal în piept (L. Rebreanu).

Adjectivul *violentă* este puternic marcat de factorul subiectivității care generează, în același timp, intensificarea valorii semantice a substantivului *durere* (o durere foarte mare, foarte puternică). Valoarea de intensitate absolută (IA), redată cu ajutorul adjectivului *violent*, marcat de intensem chiar în semantica lui primară, este amplificată suplimentar de subordonata comparativă *ca și când i s-ar fi împlântat un pumnal în piept*, care întrește tabloul general și contribuie la focalizarea atenției interlocutorului asupra noțiunii de „durere foarte puternică”.

În vorbire întâlnim uneori secvențe ce conțin o topică inversată: unei valori foarte înalte a intensității calității – produs al semanticii substantivelor, adjectivelor, verbelor sau adverbilor utilizate – îi este suprapusă o a treia dimensiune – cea a rolului stilistic al inversiunii, căci „se scoate pe prim-plan intensitatea calității și se încarcă cu anumite note emotive”³. Spre exemplu, sintagma *o față frumoasă* are un grad mai mic de intensificare în comparație cu *o frumoasă față*.

Nivelul și modul de exprimare a subiectivității variază de la o comunitate linguală la alta, fiind marcat de așa-zisa „mentalitate verbală” bazată pe raportul dintre lumea care ne înconjoară și limba în care această realitate se reflectă, căci „la nivelul «noțiunii mentale» se face un fel de selecționare a aspectelor (caracteristicilor) pe care fiecare popor – purtătorul cutărei sau cutărei limbi – le evidențiază prin

mijloace verbale. Alegerea aspectelor realității care își găsesc exprimarea prin mijloace lingvistice diferă de la o limbă la alta. Rezultatul acestei «selecționări» la nivel mental prezintă niște deosebiri mai mult sau mai puțin verbale, în reacția purtătorilor diferitelor limbi la una și aceeași situație»⁴. Lucrul acesta se observă deseori în structurile comparative care, fie că valorifică diverse calități specifice (de exemplu, calitățile atribuite reprezentanților florei și faunei), fie că se referă la activitățile caracteristice persoanelor din diferite medii sociale, la religie, mituri, la realități etnografice etc.

În urma analizei condiției interioare a clasei adjectivelor, în vederea găsirii posibilităților de realizare a BSS ale intensității absolute (IA), se constată că acestea rezultă din interacțiunea unor factori de natură semantică, sintactică și stilistică. Valoarea redată de adjectiv poate s-o intensifice pe cea a unui substantiv, mai des însă ea este intensificată de diverse adverbe de cuantificare / intensificare. Rolul adjectivului în operația de intensificare se materializează și prin faptul că el creează o bază solidă pentru adverbe în cadrul cărora fenomenul IA se manifestă din plin datorită diferitelor modele care variază de la o limbă la alta, de la un registru al limbii la altul.

În contextul modelelor de intensificare a calității realizate în cadrul adjectivelor se cere analizată încă o chestiune. Avem în vedere cazurile IA redată prin forme de origine latină și care sunt considerate în română, în franceză, în spaniolă și în alte limbi romanice cuvinte incompatibile cu categoria intensificării sau graduării, fiindcă ele conțin semul superlativului (în dubla lui tratare ca superlativ relativ (SR) și ca superlativ absolut (SA) care provine din dualitatea formei în latină) în chiar semantica lor primară. Este vorba despre cuvinte cum ar fi, în limba română: *colosal, cumplit, monstruos, extraordinar, desăvârșit*, etc.; iar în franceză: *extraordinaire, sublime, immense, colossal, absolu, supérieur* etc.

Alături de alți lingviști, N. Mihaescu pledează pentru o limbă română corectă, constatând însă cu regret că, fiind extrem de solicitată și având un uzaj destul de frecvent, unele cuvinte „se întâmplă să nu se bucure întotdeauna de o justă întrebuințare”⁵. Sunt citate ca exemple *superior, suprem, optim*, care posedă în chiar semantica lor incipientă valoarea comparativă (în cazul lui *superior*) sau a gradului superlativ (*suprem*) și se supun deseori unei graduări sau unei comparații (*cel mai superior, cel mai optim*) în comunicarea cotidiană și în unele lucrări științifice.

Prof. A. Ciobanu își expune părerea despre utilizarea unor astfel de adjective (*magnific, celebru, proeminent, extraordinar, masiv, clasic* etc.) într-un articol special⁶, analizând devierile, destul de numeroase, de la standardul literar, mai ales, în presă. Se subliniază faptul că numeroși vorbitori de limbă română nu le mai sesizează ca abateri, ca niște corpuri eterogene. Este exprimată ferma convingere că toate devierile de la normă apar, mai întâi, în vorbire; există și influențe externe care duc la apariția în orice limbă a unor structuri noi, „antinorme”.

În opinia M. Avram, în asemenea cazuri este vorba de adjective care au sens de superlativ, dar formă de pozitiv⁷.

O crimă monstruoasă trebuie să nască o pornire uriașă de răzvrătire universală [...] (L. Rebreanu).

La început acest „ce-mi pasă!” fu pentru provinciali o supremă mângâiere (B. Delavrancea).

On nous sert de délicieuses baclavas; du café dans de superbes félidjanes ornées, et de magnifiques narguilés au toubak parfumé (P. Istrati).

IA cu valoare de inferioritate se formează cu ajutorul adjectivelor ce conțin în semantica lor noțiunea de „puțin”, „mic” etc.:

a) [...] *et je ne vois aucun inconvenient à vous donner ce que vous demandez à l'égard d'une si infime créature* (A. Dumas-tatăl).

b) [...] *C'était beaucoup pour l'honneur, mais c'était médiocre pour le bien-être* (A. Dumas-tatăl).

Lingvistul francez M. Grevisse admite capacitatea acestor forme de a pierde valoarea de superlativ care coboară „au niveau de simples positifs” și se pretează unei varieri în direcția amplificării sau diminuării: *un incident très minime*⁸.

Astfel de forme pot deveni în unele contexte obiectul comparației, afirmă A. Jeanrenaud⁹, citând drept exemple adjectivele *absolu, énorme, essentiel, parfait*. Ideea este susținută și de J. Goes¹⁰, care subliniază caracterul relativ al afirmației despre imposibilitatea gradării / intensificării unor adjective ce exprimă o limită care nu poate fi depășită: *parfait, exceptionnel, extraordinaire*, etc.

În procesul de studiere a tipologiei structurilor cu IA am înregistrat câteva fraze ce confirmă ideea posibilității intensificării unor adjective de felul celor la care ne referim:

[...] *aussi je la connais très peu, mais je sais que c'est une femme absolument supérieure* (M. Proust).

[...] *de aceea o cunosc foarte puțin, dar știu că este o femeie cu totul superioară* (M. Proust).

Intensificarea adjectivului *supérieur* (*superioară*) există atât în secvența în limba franceză, cât și în traducerea ei în română. Se recurge la efectul singularizării calității de *supérieur* cu ajutorul adverbului *absolument* care exclude orice dubii referitor la gradul de intensificare ilustrat de acest exemplu. În limba română acest mod de gradare intensivă este transmis prin *cu totul superioară* care este, de fapt, tot o abatere de la regula ce nu recomandă gradarea unor astfel de adjective.

O explicație similară a exemplului citat în limba franceză poate fi adusă și în cazul următor:

Vous voyant sans cesse entouré de musquetaires à l'air fort superbe [...] (A. Dumas-tatăl).

Văzându-vă mereu înconjurat de muschetari cu o ținută atât de mândră [...] (A. Dumas-tatăl).

În varianta română dispăre amplificarea valorii de superlativ a lui *superbe* din limba franceză, ea fiind înlocuită printr-un alt adjectiv – *mândră*, ce generează o structură cu valoare de IA *atât de mândră* și evită astfel graduarea lui *superb*.

M. Cohen consideră că cele mai uzuale dintre aceste forme exprimă un grad unic, o calitate extremă: *extrême, unique, complet, total, excellent, éternel* etc. Incluse într-un context strict și expuse într-un stil exact, ele nu comportă, în opinia autorului, valoare de intensificare, ceea ce explică parțial situațiile în care astfel de adjective, adverbe sau substantive sunt graduate¹¹. Motivele ce stau la baza acestui fenomen trebuie stabilite în fiecare caz aparte. V. Marin, de exemplu, consideră că lucrul acesta se întâmplă în virtutea unor necesități de ordin afectiv, când vorbitorii simt necesitatea de a exprima o intensitate mai înaltă, „cu toată vigoarea, chiar și sub forma unor construcții pleonastice...”¹². Putem exemplifica această afirmație printr-o frază extrasă de pe paginile cotidianului *Flux*, dintr-un articol polemic ce-i aparține lui C. Tănase:

Rămânând în cadrul aceleiași cununi de idei, vreau să pun, fără nici un gând rău, o întrebare profund de adâncă, născută în dulci chinuri ideologice (Flux, 24 mai 2000).

Este vorba de o structură a IA ce vădește o utilizare intenționată a sintagmei pleonastice *profund de adâncă*, pentru a crea un efect stilistic ironic, paralel celui de intensificare a ideii la care se referă autorul articolului.

Funcționarea tradițională a adjectivelor ce conțin un grad de intensitate înaltă în semantica incipientă în limba română și franceză presupune ideea că nu ele se pretează calificării ci, din contra, sunt cele ce atribuie o amplificare a calității sau acțiunii la care se raportează prin faptul că intensitatea maximă sau cea minimă a calității lor influențează anturajul lexical, generând structuri purtătoare

a valorii de IA care au un grad diferit de complexitate.

În concluzie: semantica adjectivului trebuie să admită posibilitatea unei judecăți de valoare cu un caracter subiectiv; în astfel de situații se produce interacțiunea unor factori de natură semantică, sintactică și stilistică. Rolul adjectivului în acțiunea de intensificare a valorii se materializează și prin faptul că el creează o bază solidă pentru adverbe în cadrul cărora fenomenul IA se manifestă din plin grație diferitelor modele care variază de la o limbă la alta, de la un registru al limbii la altul.

NOTE

¹ Apud Rivara, R., *Adjectifs et structures sémantiques scalaires*. // *L'Information grammaticale*, 1993, nr. 58, p. 40-46. O analiză mai detaliată a adjectivelor obiective / subiective o găsim în articolul lui Marquez E. *Classification des adjectifs: étude exploratoire sur l'organisation sémantique-pragmatique des adjectifs* // *Langages*, nr. 132, 1998, p. 87-105.

² Buffard-Moret, B., *Introduction à la stylistique*, p. 70-71.

³ Ciobanu, A., *Sintaxa practică*, p. 11.

⁴ Repina, T., *Cu privire la problema așa-zisei „mentalități verbale”* (Studiu comparativ tipologic privind unele limbi romanice), p. 67.

⁵ Mihăescu, N., *Abateri de la exprimarea corectă*, p. 87.

⁶ Ciobanu, A., *O deviere de la norma literară: „superlativul excesiv”*, p. 33-40.

⁷ Avram, M., *Gramatica pentru toți*, p. 126.

⁸ Grevisse, M., *Le français correct. Guide pratique*, p. 178.

⁹ Jeanrenaud, A., *Langue française contemporaine*, p. 74.

¹⁰ Goes, J., *L'adjectif. Entre nom et verbe*, p. 70.

¹¹ Cohen, M., *Nouveaux regards sur la langue française*, p. 186.

¹² Marin, V., *Stilistică și cultivare a vorbirii*, p. 184.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Avram, M., *Gramatica pentru toți*, București, Humanitas, 1997, 597 p.

2. Buffard-Moret, B., *Introduction à la stylistique*, Paris, DUNOD, 1998, 128 p.

3. Ciobanu, A., *Sintaxa practică*, Chișinău, Lumina, 1991, 280 p.

4. Ciobanu, A., *O deviere de la norma literară: „superlativul excesiv”* // *Limba Română*. Revistă de știință și cultură, nr. 1, 2003, Anul XIII, Chișinău, p.33-40.

5. Cohen, M., *Nouveaux regards sur la langue française*, Paris, Editions sociales, 1963, 315 p.

6. Goes, J., *L'adjectif. Entre nom et verbe*, Paris, Bruxelles, Edition Duculot, 1999, 348 p.

7. Grevisse, M., *Le français correct. Guide pratique*, Paris, Louvain-la-Neuve, Duculot, 1989, 440 p.

8. Jeanrenaud, A., *Langue française contemporaine*, Iași, POLIROM, 1996, 407 p.

9. Marin, V., *Stilistică și cultivare a vorbirii*, Chișinău, Lumina, 1991, 345 p.

10. Mihăescu, N., *Abateri de la exprimarea corectă*, București, Editura Științifică, 1963, 118 p.

11. Repina, T., *Cu privire la problema așa-zisei „mentalități verbale”*. (Studiu comparativ tipologic privind unele limbi romanice). // *Omagiu lui Grigore Cincilei*, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova, 1997, p. 67-79.

12. Rivara, R., *Adjectifs et structures sémantiques scalaires* // *L'Information grammaticale*, 1993, nr. 58, p. 40-46.

Ion ȚURCANU

PERSPECTIVA ISTORICĂ ÎN VIZIUNEA LUI CIORAN

Despre viziunea lui Emil Cioran asupra viitorului istoric al omenirii s-a spus întotdeauna că este una exclusiv pesimistă, exprimată, după unele aprecieri mai mult sau mai puțin recente, printr-un „discurs deconstructiv”¹. Însă observațiile asupra unor cărți ale sale ne îndeamnă să ne îndoim că filozoful ar fi fost cu totul străin unei atitudini optimiste față de viitorul umanității. În lucrarea **Pe culmile disperării**, de pildă, el vorbește despre „depășirea istoriei” de care nu este satisfăcut și despre evadarea, prin supraconștient, din această durată a existenței umane².

Cioran știe prea bine că soluția ideală pe care el a gândit-o pentru depășirea condiției umane nu este pentru omul de toate zilele, care nu are nici un interes față de frământările prometeice, de aceea, oricât de iluzorie i-ar fi credința în durata nelimitată a existenței sale, „unica împăcare pentru omul istoric este sentimentul naiv al eternității acestei vieți” (p. 42). Aparent paradoxal, filozoful nu respinge atitudine, dimpotrivă, o susține și chiar o admiră, demonstrând că optimismul, credința în posibilitatea fericirii în istorie sînt fenomene absolut normale. Între altele, această observație arată că *trebuie făcută întotdeauna o distincție clară între atitudinea personală a gânditorului față de viață, reflectată în starea lui psihică, fie realmente deprimentă, fie jucată, și viziunea sa adevărată asupra destinului uman*. Ne ajută și pare chiar să ne îndemne el însuși să percepem această antinomie. Mediocritatea vie-

ții explică „pierderea fluidității vitale și debordante, îți distruge receptivitatea și posibilitatea de a îmbrățișa viața cu generozitate și elan” (p. 117). Dar nu toată lumea este dispusă să se lase prinsă în această cursă. Există mult prea mulți oameni a căror disperare este reversul pesimismului fiindcă au o sete nestinsă de viață; e vorba de optimiști, bineînțeles, care îl impresionează și îl miră foarte mult pe filozof și pe care el îi numește entuziaști. „Admirația mea teribilă pentru oame-nii entuziaști derivă din faptul că eu nu pot pricepe cum de există astfel de oameni într-o lume în care moartea, neantul, tristețea și disperarea alcătuiesc un cor atît de sinistru, încît fac imposibile eforturile noastre de a mai auzi melodii sublime și transcendente. Că sînt oameni care nu disperă niciodată, iată un fapt impresionant și care dă de gîndit” (p. 118).

Este greu de crezut însă că această admirație era o stare a lui permanentă. Un om cu mari energii sufletești și cu un necuprins univers interior, pe care el reușește să le exprime cu multă măiestrie și vigoare și să le impună, astfel, conștiinței publice, nu poate fi niciodată din rîndul celor care nu sînt ei înșiși exponenți ai unei puternice vitalități. În cazul lui Cioran, au semnalat-o imediat majoritatea ecurilor care s-au făcut auzite la apariția lucrării **Pe culmile disperării**. Al. Dima observa în ea „viața gemînd și explodînd cu plenitudine”³, pentru S. Bucur era „expresia unei frenetice iubiri a vieții”⁴, iar Ș. Cioculescu vedea în ea o „filozofie vitalistă”⁵. Așadar, „exercițiul de admirație” îl avea drept obiect chiar pe admirator. Cu atît mai relevantă părerea lui despre durata și caracterul existenței umane, exprimată în termeni optimiști.

Să încercăm a afla, mai întîi, cum și-i închipuie tînrul filozof pe oamenii iremediabil optimiști, dar mai ales să vedem dacă nu avea cumva o părere aparte, suficient de articulată, dacă nu chiar destul de elaborată, despre acea stare de grație

care este optimismul, fără de care perspectiva istorică încurajatoare a umanității este de neconceput. „Este în natura internă a oricărui om entuziast, consemnează el, o receptivitate cosmică, universală, o capacitate de a primi totul, de a se orienta, în orice direcție, dintr-un impuls și un exces interior, de a nu pierde nimic și de a participa la orice acțiune cu o vitalitate debordantă, ce se risipește pentru voluptatea realizării și pasiunea faptului, pentru gustul dezinteresat al frământării și pentru cultul dinamic al eficienței” (p. 116). Așadar, această ființă deosebită, stăpînită de o curiozitate devorantă și de o permanentă pornire irezistibilă de a evada din universul său propriu, fatalmente limitat, se caracterizează printr-o deschidere foarte largă către lume; se zbate neobosită, pînă la sfișeală, pentru a cunoaște tot ce poate fi cunoscut, este mereu gata să facă față oricăror surprize, de orice natură, sfidînd chiar și pericolul, niciodată exclus, al integrității persoanei sale. Dar o astfel de receptivitate virtual ilimitată este complet străină, în cazul optimistului, de pasivitatea reflexivității, întrucît acesta este antrenat fără răgaz într-o activitate necurmată, caută neobosit acțiunea în care să învestească toate rezervele firii sale. Oricît ar fi de impresionante aceste porniri, ele însele nu pot uimi mai mult decît prin faptul că sînt complet dezinteresate, că sînt produsul spontan al unui „impuls interior”, care îl predispune pe beneficiarul lor să se sacrifice fără ezitări doar pentru plăcerea supremă de a se vedea frământat în eforturile creației, de a se ști eficient prin facerea lucrurilor. Dar, deși absolut necesară, producerea faptelor nu este, aici, obiectivul principal al acțiunii, întrucît pe optimist „nu-l interesează obiectele, ci inițiativa și voluptatea activării ca atare. El nu începe o acțiune fiindcă a reflectat asupra utilității și sensului ei, ci fiindcă nu poate altcum. Succesul sau insuccesul, dacă nu îi sînt indiferente, în nici un caz nu-l stimulează sau îl

ratează” (p. 117). Dar ar fi complet greșit să se creadă că acțiunea nu este mai mult decît un cadru formal, o demonstrație spectaculară pentru supralicitarea entuziasmului, și asta din motiv că, așa cum am văzut, optimistul lui Cioran are un adevărat cult pentru eficiență, fără să se zbată vreodată pentru asta – fapt la fel de sigur – dintr-un calcul meschin. „Bucuria îndeplinirii și extazul efectivului sînt notele acestui om, pentru care viața este un elan din care contează numai fluiditatea vitalului, numai avîntul imaterial, care ridică viața la o înălțime de unde *forțele distructive își pierd intensitatea și negativitatea*” (*Ibid.*; subl. n.). Calea spre țintă fiind călăuzită de un spirit luminat și străjuită de puternicul instinct al armoniei, al frumosului și al nevoii de idealuri, această viață plină de avînt nu admite nici un fel de tulburări, desfășurîndu-se într-un echilibru perfect. „Din acest motiv, lipsește în entuziasm neliniștea și vagul” care, în anumite condiții, dau naștere la tragicul uman.” Entuziastul este o ființă eminentemente neproblematică. El poate totuși să înțeleagă mult și multe, fără să cunoască însă incertitudinile dureroase, sensibilitatea haotică a spiritului problematic. A-ți pune probleme înseamnă a fi pierdut, deoarece spiritele problematice nu pot rezolva nimic, fiindcă nu le place nimic” (p. 120).

Deci, răspunzînd unui imperativ ce rezultă din specificul naturii optimistului, viziunea acestuia asupra existenței umane exclude *a priori*, din instinct, eventualitatea situațiilor confuze și potențialitatea cazurilor deranjante, care pot zădărnici, dezorienta sau amîna mișcarea sa către obiectivul care nu poate să dispară niciodată din privirea sa veșnic senină. O lume alcătuită din astfel de oameni „oferă o imagine mai cuceritoare decît imaginea paradisului, fiindcă tensiunea sublimă și generozitatea radicală întrec orice viziune paradisiacă. Posibilitățile de renaștere continuă, de transfigurare și intensificare a vieții fac din entuziast un om care

Stânca Mare

este permanent dincolo de tentațiile demonice, de frica de neant și de chinurile momentelor agonice. Viața entuziastului nu cunoaște tragicul...” (p. 118). Neadmiterea elementelor negative și distructive, a dramatismului și a tragicului este, așadar, singura obsesie puternică a optimistului.

Dezvoltându-și astfel pledoaria, Cioran ajunge la concluzia că entuziastul nu poate face parte din categoria adamicilor, deoarece lui îi sînt complet străine păcatul și durerea ca preț pentru cunoaștere. Și aici filozoful intră în contradicție cu sine însuși, cum vom vedea mai încolo, și cu legile cunoașterii, de vreme ce este știut că înaintarea prin imperiul necunoscutului este însoțită neîntrerupt de cele mai variate surprize neplăcute: rezultate nesatisfăcătoare, decepții dintre cele mai amare, situații catastrofale și chiar efecte tragice; pentru om, fie entuziast sau pesimist, alt drum al cunoașterii nu există. După cum nu poate exista altă cale de primenire radicală a condiției umane, fie în ipostaza ei istorică, fie văzută în perspectivă soteriologică. Or, gînditorul, pornind tocmai de

la ideea că Hristos nu întruchipa modelul entuziastului, își exprimă convingerea că, în momentul cînd se afla pe cruce, fiul omului regreta amarnic că mai trebuia să fie și fiul lui Dumnezeu, întrucît această calitate l-a condamnat la chinurile răstignirii. El crede că Mîntuitorului tentat să „fugă de pe cruce” i-ar fi plăcut mai mult să moară „singur fără compătimirea oamenilor și fără lacrimile lor” (p. 148), adăugînd: „Iubesc la lîsus momentele de îndoială și de regret, clipele cu adevărat tragice din existența lui...” (p. 149). Astfel, vedem că, atunci cînd încearcă să demonstreze că o mare personalitate istorică ce are îndoieli și regrete nu poate fi un optimist, această gîndire se arată tot mai contradictorie. În fapt, chiar invocația din grădina Ghetsimani „să treacă de la mine paharul acesta” sau cea de pe cruce, „Dumnezeule Meu, pentru ce m-ai părăsit?”, ar putea fi interpretate ca dovezi de frică și regret, totuna acestea în nici un caz nu pot pune la îndoială hotărîrea lui Isus de a-și realiza misiunea sa salvatoare. Dacă nu putem cunoaște care era semnificația exactă a acestor invoca-

ții, avem în schimb siguranța că ele semnalau complexitatea extraordinară a sarcinii care stătea în fața lui Hristos, știm, de asemenea, cu toată certitudinea că, în lupta sa fantastic de grea, el a mers neabătut pînă la capăt și a primit moartea fără ezitare, cu mult pînă la sacrificarea sa, dar nu pentru „triumful ideilor sale”, cum zice Cioran, ci pentru transformarea radicală a sensului existenței umane. Mîntuitorul nu avea idei de răspîndit, ci o misiune de realizat. Amalgamul de idei ale creștinismului a apărut cu mult după moartea sa. Misiunea profund conștientizată și asumată fără rezerve este cea mai puternică și mai frumoasă obsesie. Or, gînditorul însuși face o distincție netă între idei și obsesii. „Idei poate avea oricine”, zice el, adăugînd îndată însă că acestea nu au puterea de a influența categoric destinul uman (p. 176).

Aceste cîteva observații vizînd felul cum vedea Cioran locul omului în istorie și perspectiva existenței umane demonstrează clar că, dincolo de obsedantele sale mărturisiri pesimiste și de concluziile celor mai mulți care au studiat opera sa, el era optimistul ancorat temeinic în istorie, și anume în aceea care orientează spre orizonturi încurajatoare și care poate fi – în orice caz, trebuie să fie – cunoscută. Un prim argument irefutabil în acest sens este ceea ce constatăm cu ușurință chiar în opera sa: descrierea completă și justificarea adecvată a stărilor efervescente care constituie motorul evoluției omenirii. Apoi, această atitudine și-o recunoaște el însuși – probabil atunci cînd uită că e pesimist: „Oricît m-aș fi zbatut eu în această lume și oricît m-aș fi separat de ea, distanța dintre mine și ea n-a făcut decît să mi-o facă mai accesibilă” (p. 174). Era firesc să nu fi reușit să găsească, cum n-au găsit alții, o explicație plauzibilă și reconfortantă acestei istorii, cu atît mai mult cu cît lui i-ar fi plăcut să o definească în termeni metafizici, dar fascinația pe care a exercitat-o asupra sa peisajul istoric nu a putut s-o ignore. „Deși nu pot găsi un sens

în lume, un sens obiectiv și o finalitate transcendentă, care să arate înspre ce evoluează lumea și la ce ajunge procesul universal, varietatea de forme ale existenței a fost totuși în mine un prilej de veșnice încîntări și tristeți” (*Ibid.*). Cum se poate vedea chiar din aceste cuvinte, „prilejul pentru tristeți” nu ar fi de fapt decît un al treilea argument în favoarea optimismului istoric al gînditorului, nemulțumit că-i este inaccesibilă întreaga complexitate a existenței, întrucît echilibrul său interior este posibil numai atunci cînd își are corespondentul în alt echilibru, acela dintre cunoaștere și existență, altfel spus, cînd cea dintîi este oglinda fidelă a celei de a doua. Această lipsă a armoniei interioare explică de ce zice el că „o pată în puritatea unui azur a fost de natură a-mi ațîța verva pesimistă” (p. 175); contemplatorul este îngrijorat ca nu cumva pata să înghită întregul azur; avem aici de a face cu starea ființei hipersensibile, care veghează ca ceea ce se vede să nu dispară sau să degradeze ori ceea ce nu se cunoaște să nu anuleze inopinat cursul firesc al existenței. Pesimismul lui Cioran este optimismul împins pînă în pragul disperării. Dar cum a-i putea să-l consideri disperat pe acela care se întreabă: „Cine își înalță aripi în mine, de simt cum zborul meu mă avîntă într-o nebună și barocă expansiune?” (p. 191).

NOTE

¹ Sorin Alexandrescu, *Privind înapoi, modernitatea*, București, 1999, p. 355; Grigore Georgiu, *Istoria culturii române moderne*, București, 2002, p. 356-358.

² Emil Cioran, *Pe culmile disperării*, București, 1990, p. 105. În continuare, trimiterile la această scriere se fac în textul articolului de față.

³ *Pro & contra Emil Cioran. Între idolație și pamflet*. Antol., cuv. înainte și note de Marin Diaconu, București, 1998, p. 39.

⁴ *Ibidem*, p. 19.

⁵ *Ibidem*, p. 35.

Albert EINSTEIN*

LIMBAJUL COMUN AL ȘTIINȚEI

În condițiile relativizării tuturor categoriilor indispensabile integrității spirituale a individului, re-apropierea de sensibilitatea umanistică și de gândirea filozofică a unor personalități marcante din diferite domenii ale culturii și științei devine o necesitate evidentă. Forța gândirii speculative și a celei științifice, precum și autoritatea morală a celor care le personifică, poate aduce în centrul atenției „animalului politic” de azi dimensiunea propriei sale umanități. Revista *Limba Română* intenționează să publice, în cadrul acestei noi rubrici, un șir de materiale (mai puțin cunoscute la noi) care, reflectând prin ele însele niște experiențe intelectuale de excepție, par, în același timp, a fi fost instrumentate – în chiar momentul redactării – anume în această direcție.

Primul pas în constituirea limbajului a fost legarea unor semne acustice sau de altă natură cu impresiile senzoriale. Foarte probabil că toate animalele sociabile au ajuns la acest

gen primitiv de comunicare, cel puțin până la un anumit grad. O dezvoltare superioară se atinge atunci când se introduc și sînt înțelese noi semne care stabilesc relații între semnele care desemnează impresii senzoriale. Pe această treaptă este deja posibilă relatarea unor serii relativ complexe de impresii; putem spune că a luat ființă limbajul. Pentru ca limbajul să poată permite înțelegerea, trebuie să existe reguli privitoare la relațiile dintre semne, pe de o parte, iar pe de altă parte, trebuie să existe o corespondență stabilă între semne și impresii. În copilărie, indivizii legați prin aceeași limbă sesizează aceste reguli și relații în principal prin intuiție. Când omul devine conștient de regulile privind relațiile dintre semne, putem spune că s-a încheiat ceea ce se cheamă gramatica limbii.

Într-o fază timpurie cuvintele pot să corespundă direct impresiilor. Într-o fază ulterioară această legătură directă se pierde în măsura în care unele cuvinte au relații cu percepțiile numai dacă sînt folosite în combinație cu alte cuvinte (de exemplu, cuvinte ca „este”, „sau”, „lucru”). Atunci grupurile de cuvinte și nu cuvintele izolate se referă la percepții. Când limbajul devine astfel parțial independent de fundalul impresiilor, se obține o coerență internă sporită.

Abia în acest stadiu superior de dezvoltare, când se folosesc frecvent așa-numitele concepte abstracte, limbajul devine un instrument de raționare în adevăratul sens al cuvîntului. Dar tot în virtutea acestei dezvoltări limbajul se transformă într-o periculoasă sursă de erori și amăgiri. Totul depinde de gradul în care cuvintele și combinațiile de cuvinte corespund lumii impresiilor.

Ce anume asigură o asemenea legătură intimă între limbaj și gândire? Oare nu există gândire fără folosirea limbajului, anume în cazul conceptelor și combinațiilor de concepte pentru care nu ne vin în mod necesar în minte cuvinte? Nu ni se întîmplă

* Albert Einstein (1879-1955), fizician și matematician german, naturalizat american (1933). Creatorul *teoriei relativității*. Premiul Nobel (1921).

oare fiecăruia dintre noi să ne chinuim căutînd un cuvînt, deși legătura dintre „lucruri” ne este deja clară?

Am putea fi înclinați să atribuim actului de gîndire o completă independență de limbaj dacă individul și-ar forma sau ar fi capabil să-și formeze conceptele fără călăuzirea verbală a celor din jurul său. Foarte probabil totuși că bagajul mental al unui individ, care ar crește în asemenea condiții, ar fi foarte sărac. Putem deci conchide că dezvoltarea mentală a individului și modul său de formare a conceptelor depind într-un înalt grad de limbaj. Aceasta ne face să ne dăm seama în ce măsură aceeași limbă înseamnă aceeași mentalitate. În acest sens, gîndirea și limbajul sînt legate între ele.

Prin ce se distinge limbajul științei de ceea ce înțelegem în mod curent prin cuvintele „limba” sau „limbaj”? Cum se face că limbajul științific este internațional? Știința tinde spre o maximă acuitate și claritate a conceptelor în ceea ce privește relațiile lor reciproce și corespondența lor cu datele senzoriale. Să luăm drept ilustrare limbajul geometriei euclidiene și al algebrei. Ele operează cu un număr mic de concepte, respectiv simboluri, introduse în mod independent, cum sînt cele de număr întreg, linie dreaptă, punct, precum și cu semne ce desemnează operațiile fundamentale, adică conexiunile dintre aceste concepte fundamentale. Aceasta este baza pe care se construiesc, respectiv se definesc toate celelalte enunțuri și concepte. Legătura dintre concepte și enunțuri, pe de o parte, și datele senzoriale, pe de alta, se stabilește prin acte de numărare și măsurare

a căror efectuare este suficient de bine specificată.

Caracterul supranațional al conceptelor științifice și limbajului științific se datorează faptului că ele au fost instituite de eminente minți din toate țările și din toate timpurile. În singurătate, și totuși într-un efort unit în ceea ce privește efectul final, ele au creat instrumentele spirituale pentru revoluțiile tehnice care au transformat viața omenirii în secolele din urmă. Sistemul lor de concepte a servit drept călăuză în haosul derutant al percepțiilor, astfel încît am învățat să desprindem adevăruri generale din observații particulare.

Ce speranțe și ce temeri implică metoda științifică pentru omenire? Nu mi se pare că acesta este modul potrivit de a formula întrebarea. Ce anume va produce acest instrument în mîinile oamenilor depinde în întregime de natura scopurilor ce animă omenirea. O dată ce aceste scopuri există, metoda științifică oferă mijloace pentru realizarea lor. Ea însă nu poate oferi scopurile înseși. Metoda științifică n-ar fi dus prin ea însăși nicăieri, și nici măcar nu s-ar fi născut, fără o năzuință pătimașă spre înțelegerea clară.

Epoca noastră se caracterizează, în opinia mea, prin perfecțiunea mijloacelor și prin confuzie în sfera scopurilor. Dacă dorim în mod sincer și cu înflăcărare securitatea, bunăstarea și dezvoltarea liberă a talentelor tuturor oamenilor, nu vor lipsi mijloacele pentru a înfăptui o asemenea stare. Chiar dacă numai o mică parte a omenirii năzuiește spre asemenea scopuri, superioritatea lor se va dovedi cu timpul.

Ana BANTOȘ

SOLITUDINE
ȘI RĂZVRĂTIRE

Mobilurile poeziei Clarei Mărgineanu sunt cartea și iubirea. Nu întâmplător este și *motto*-ul volumului de versuri **Dans cu pumnalul în inimă** semnat de autoarea bucureșteană: „Să vorbești despre carte ca despre o ființă vie. Altminteri cum ai putea-o iubi? În fond, gândiți-vă ce se întâmplă cu cărțile: le dorim, le avem, ne bucurăm de ele, ne plictisesc, le părăsim, le regăsim, ne pierdem în ele, le îngropăm numele în adâncul nostru și, dacă e nevoie, îl uităm. Nu așa arată toate iubirile noastre?”. Aceste cuvinte, aparținându-i lui Gabriel Liiceanu și care amintesc de titlul unui volum semnat de Nicolae Manolescu **Cărțile au suflet**, sunt cât se poate de elocvente pentru universul poeziei Clarei Mărgineanu, în care lecția de viață se împletește cu cea din cărți. Poeta, care este reporter la TVR Cultural, asimilează lecția vieții dintr-o existență dură. Ea se referă la tristețea esențială, poezia constituindu-se ca un joc complex, pe care tânăra autoare și-l însușește cu eleganță. „Trecutul e marele adversar, prezentul e coada unei comete” și râsul e vindicativ: *Să râzi în hohote de ce ți se întâmplă / Înseamnă vindecarea pe jumătate, scrie autoarea precizând între paranteze (am învățat asta din cărți nu din propriile răni).*

La deschiderea parantezelor, pe parcurs, ni se dezvăluie lumea unui personaj feminin rănit în adâncul ființei de „pumnalul destinului”: *Doi părinți morți. / Doi împărțit la doi, scrie scurt autoarea, fără inutile detalii despre propria-i biografie.*

Lumea Clarei Mărgineanu în care *ispita e pe gratis iar dezertarea, un exercițiu de stil* e una în care coexistă rugăciunea și dezastrul, este cea de după Eugen Ionesco, Samuel Becket și George Luis Borges, în

care așezarea omului în „ecosistem” presupune o forță enormă a spiritului. Pe aceasta Clara Mărgineanu și-o revendică din propria-i feminitate, în care descoperă o anumită putere de regenerare. Personajul liric renaște din chiar dialogul cu poemul.

E un alt fel de intertextualitate decât cea în care coexistă fragmente de texte străine. E ca și cum autoarea și-ar citi propriul destin ca pe un text străin, transfigurându-l artistic. Din poezia Clarei Mărgineanu se degajă o forță incontestabilă datorită prezenței feminine anonime. Faptul că autoarea își asumă conștiința anonimului feminin contează în primul rând. Abia de aici încolo lumea poeziei sale își dezvăluie adevăratele dimensiuni. Radiografierea vieții de fiecare zi se constituie într-un univers spasmodic, întrebările fiind formulate cu fermitate: *Dacă marile mele dureri / Au devenit atât de ale mele, / Voi avea oare norocul / Ca marile mele dureri / Să nu-mi aparțină / Cu adevărat? (an nou cu interjecții).* Urletul, otrava, vipera, jarul, lama de cuțit, spaima, iluzia, boala, frica, violența și mirosul de leșie – toate se adună într-o lume a absențelor, pe care autoarea vrea să o facă locuibilă prin chemarea iubirii: *Eu injectez oxigen / În aerul din care / Cineva lipsește.*

O liniște înșelătoare este trasă aidoma unei cortine, separând focarul emoțiilor în fierbere și viziunile cu accente de apocalipsă. „Izolarea” aceasta prin cortina liniștii aparente vine nu atât din lipsa de încredere în viață, cât din dorința de aflare, pe cont propriu, a sursei de alimentare a încrederii. Convertirea dragostei în „carte”, în poezie, în cuvântul cu mlădieri poeticești lasă la vedere dorința de a crede în forța miraculoasă a dragostei, a cuvântului și a lui Dumnezeu. Acestea sunt, de fapt, punctele pe care se reperează poezia plină de fiorduri dramatice și de expresii cu veritabile virtuți artistice a Clarei Mărgineanu. Draperiile de cuvinte menite să apere ființa personajului liric, care, în ciuda curajului afișat, este, în esența sa, unul vulnerabil, au rolul de perete izolator, de descântec ce apără firea de răul destinului, de casă-cetate în care personajul liric,

consumând și fiind consumat de emoții, își consolidează „statutul” său de om al firii care a cunoscut o sumă de experiențe pe care și le asumă la modul poetic postmodern. Astfel dragostea are fețe multiple, unele fiind derutante, înșelătoare: *S-a lăsat vândută pe un sărut, / I s-a bătut în inimă un cui înroșit, / Urletul ei a trezit orașul, // A doua zi, au biciuit-o în piața publică / Pentru tulburarea liniștii (scurtă poveste despre biciuire)*. Trăgându-și firele din timpuri străvechi, de ev mediu, când, în general, era asociată cu sentimentul suprem față de divinitate, dragostea personalului din poezia Clarei Mărgineanu se îndreaptă către o zonă în care tragicul și grotescul își dau mâna. Spectacolul trăirii, aflate la cota înaltă a „consumerismului” emotiv, se desfășoară pe un loc înalt, pe munte, fără a fi străin de Dumnezeu, dar se petrece o schimbare evidentă de accente: „Aerul munților cu biserici săpate în piatră” este înlocuit cu aerul, *doar* cu „aerul din preajma unui om”, iar în rezultatul acestui „management” al emoțiilor tărâmul sentimentelor este invadat de „cercul veseliei generale, pe fundalul căruia o icoană plânge” (Ar putea oare fi însăși imaginea personajului liric postmodern?).

Disperarea se consumă într-un spațiu închis, poeta recurgând la strategii expresive tipic postmoderne:

*Era o iarnă nordică, era un fel
de bine
Cu mine înspăimântată, cu tine
dirijând geografia...
M-am încăierat orbește cu ușa,
cu fereastra,
M-am prelinș în stare lichidă,
pe un perete
Ce gesturi imprudente sunt
la modă în vara aceasta
Plăsmuite altui destin,
de ursitoarele bete
(visul nordic).*

Gesturile, de-a dreptul șocante, disimulează fragilitatea:

*Tremură în inima mea
Măinile și răsuflarea unui copil
bătut
...Nu eu am pus otravă
la rădăcina urletului,
Nu eu mi-am tăiat încheietura
Ca să ling jarul,
Nu eu mi-am smuls venele*

cu dinții.

Este prezentă aici o luptă cumplită cu singurătatea, amintind de maniera poetului francez de la Marcellia Gerard Blue, care își tranșează în versuri singurătatea cu loviturile disperării. La poeta noastră singurătatea este resimțită supraindividual:

*Alo, doctore,
Nici măcar nu sunt eu
cea care îți vorbește acum
Ci Dumnezeu a scris*

acest poem

*Mai demult,
În creierul meu*

(doctore, în noaptea asta).

Dată la o parte, cortina lasă la vedere un „bestiar subteran, unde vampirii și vrăjitoarele fac tumbe” cu mantia personajului liric în dinți. Un personaj făcând exerciții de exorcism, învingând spaime și deziluzii, depășind starea de sinceritate fadă (*La curtea aristocraților nu poți merge așa ca un nebun, cu inima în pumni și viața răstignită*), trăiește la modul sarcastic trucajele vieții mondene, fără a-i fi străin un anumit sentiment de vinovăție:

*Cineva mi-a injectat forță
Proiectându-mi vinovăția,
A fost o anestezie totală.*

În ordinea trucajelor „singurătatea e marfă de contrabandă”, parfumul tinereții miroase bolnav. Luciditatea, ca o lamă de cuțit, este la îndemâna autoarei care decupează imagini memorabile ce degajă energia „care ne condamnă să nu murim”. E o lume „fără învingători și fără învinși, în care adevărul nu mai are forță, iar remușcărilor nici atât”, duminica fiind „o sărmană duminică”, în care „blândețea se risipește în fiecare banalitate”. Tonul de romanță nu lipsește, însă este și el redactat în cheie postmodernă, cu „mâini de absență bronzată”, absența, mereu aceeași absență provocând senzația unei friți ancestrale:

*E vară
Mi-e frică de viață ca și
de moarte.*

E o frică geamăna cu aruncarea în gol:

*M-am aruncat în gol
Știind undeva brațe pregătite
să mă prindă,*

O lume gata să zâmbească
Măștii mele văruite
Și câțiva oameni gata să dea
cu mine

De pământ.

(aruncarea în gol).

Versurile în care infinitul se conjugă cu finitul, unde se odihnesc cu grație „hohotul și spasmul”, iau uneori forme aforistice:

Destinul aleargă uneori
Într-un automobil luxos,
lăsându-ne viața în urmă.

Sau:

Trebuie să fii foarte puternic
Ca să fii învins.

Tăcerea, absența, amintirea (ar trebui să scriu un poem erotic în care se trăiește, se uită, se tace, scrie autoarea) sunt tot atâtea prețuri ale iubirii, altă dată lăsându-i-se destinatarului la poartă „un cec de iubire în alb”.

O fantomă alergând prin timpuri, răscolind amintirile mării, dezertând din propriile măști pentru a fi, pentru a urla „Este!”, se desprinde din această poezie ca dintr-un film în care Marele Regizor nu spune „Stop!”, ci vrea încă o dublă într-un film care îi confiscă destinul protagonistului rămas în așteptarea îngerului:

Ar trebui să coboare îngerul
într-un ecou de lumină
să îmi facă cu ochiul

(avertisment).

Disperarea, absența acordului dintre un eu potențial și unul existent determină mișcarea în zig-zag și duritatea relației ego-alter ego: *Eu nu vorbesc cu cealaltă eu, / doar dansăm uneori. / Cu pumnalul în inimă, puterea anonimă a feminității riscând, până la urmă, să se autoanihileze.*

Clara Mărgineanu

dans cu pumnalul în inimă

Clara MĂRGINEANU

C'UN TRANDAFIR GALBEN

Viața ruptă în două bucăți (nu știu dacă egale)
Moartea, făcută praf
Inima mea, ca o cameră vraieste, pictată în albastru,
O femeie își prizează delicat propria-i vârstă
(Nu îți știu gusturile, dar îți știu gustul).

Am sărutat una dintre măștile vorbitoare,
Într-o dimineață de vară,
Urma un fel de nuntă
(Sunt văduvă înainte de a fi mireasă)
Atâtea flori în jur, iar eu,
întinsă pe patul de jar,
Sunt vie.

Împotriva amintirilor care mă păzesc,
Ridic un trandafir galben
(Pe limbă gustul prafului de pușcă)

A murit femeia pe care tu, într-o dimineață,
Ai vrut să o cunoști.
Trăiește femeia pe care ai văzut-o orbecând
Printre arte,

În timp ce viața i-ar fi fost de ajuns.

GOLITĂ, ÎN HAINĂ DE BLANĂ

În noaptea aceea
Aveam nevoie să-mi sorb tristețea
De pe buzele altcuiva,
M-am expus,
Imaginea e realitate,
Golită de creier, de iluzie, de căldură,
Golită, în haină de blană.

Era frig și se apropia Crăciunul.

ARD PAGINI LA MODĂ

Ard pagini la modă cu vești despre tine,
Femeia amară descântă perechi,
Dansează amanții pe ritmuri străine,
E viscol de vară iar vinul e vechi,
Revin disperat sărbători, în neștire

Penibilă-i plata, de două parale,
Din noi se aruncă-n pământ cu iubire,
Din ei se pornește furtună de jale.

AN NOU CU INTERJEȚII

Am fost atât de aproape de fericire,
Gata să nu mai învăț
Nimic de la viață.

Am tăcut atâția ani, minunile
Pe care n-am știut să le trăiesc
(Muțenia, disperată interjecție)

Dacă marile tale dureri
Au devenit atât de ale mele,
Voi avea oare norocul
Ca marile mele dureri
Să nu-mi mai aparțină

Cu adevărat?

DOCTORE, ÎN NOAPTEA ASTA

Albastru și gheață
În înserările norocoase
Ale unui timp înroșit cândva cu vin fiert,
Tremură în inima mea
Măinile și răsuflarea unui copil bătut,
Sirena Salvării îmi vindecă surzenia,
Doctore, în noaptea asta
Nu eu am pus otravă la rădăcina urletului,
Nu eu mi-am tăiat încheietura
Ca să ling jarul,
Nu eu mi-am smuls venele cu dinții.

Alo, doctore,
Nici măcar nu sunt eu
Cea care îți vorbește acum,
Ci Dumnezeu a scris acest poem
Mai demult
În creierul meu.

AERUL DIN CARE CINEVA LIPSEȘTE

Viața mea
Este cronica unei înfrângeri clevetite.
Așa se aude
Din bestiarul subteran
Unde vampirii și vrăjitoarele
Fac tumbă
Cu mantia mea în dinți.

Cândva, am îndrăznit și am fost
 Regina florilor de zahăr ars,
 Cândva am cedat și am fost
 Victima preferată a umilinței,
 O femeie albastră
 Face exerciții de exorcism,
 Eu injectez oxigen
 În aerul din care
 Cineva lipsește.

VIS

Vedeam întinderi pictate cu lamă de cuțit
 Pe trupul meu,
 Zeii mă otrăveau încet, dar sigur,
 Spaima mi-a jupuit până la os iluzia,
 De aceea îmi venea să plâng,
 Dar am mușcat cu poftă
 Numele tău,
 Pe toate buzele.

Tăcerea va sparge timpanele acestui poem
 Înainte de a-mi da inima la câini,
 Să o mănânce.

TRUCAJ II

Mă voi tăvăli de răs, trucând identități,
 Singurătatea e marfă de contrabandă,
 Bolnav miroase ultima picătură
 Din parfumul tinereții mele,
 Frumos îmi pun semnătura
 Pe filmele metaforei,

Îmi fac și eu
 Ca și ploaia,
 Meseria,
 Într-o lume în care
 Ispita e pe gratis,
 Iar dezertarea
 Un exercițiu de stil.

ARUNCAREA ÎN GOL

Prietenului meu, fratele Corco

M-am aruncat în gol
 Știind undeva brațe pregătite să mă prindă,
 O lume gata să zâmbească

Măștii mele văruite
Și câțiva oameni gata să dea cu mine
De pământ.

Măine dimineață
Voi bea cafeaua cu un înger
Trimis să îmi spună
Că nu s-a întâmpat nimic.

SINGURĂTATEA DOARME ÎN PAT CU MINE

Drumul de la tandrețe la brutalitate
l-am înghițit brusc,
într-o vară în care m-am apropiat
de cea care doream să fiu.
Vara de beție, iubit absent,
Experiența limită a trădării.

El anulează indiferent chemările,
Ea își plimbă părul negru prin saloane cu
candelabre de cristal,
Își fac impecabil meseria,
ca și ploaia,

În rest, totul e perfect,
Singurătatea doarme în pat cu mine.

DOAR ATUNCI SUNT POET

Când nu mai am arme,
Îmi smulg inima din piept
Și o dau la câini să o mănânce

Doi ochi smulși de pliscul destinului,
Doi părinți morți,

Doi împărțit la doi,
Singurătatea confiscându-mi duminicile,

Când femeia din mine urlă sălbatic,
Doar atunci sunt poet.

Dans cu pumnalul în inimă.

Eu nu vorbesc cu cealaltă eu
Doar dansăm uneori,

Cu pumnalul destinului în inimă.

Jorge Luis BORGES

S-a născut la Buenos Aires în august 1899. Și-a făcut studiile în Argentina, apoi în Elveția și Franța. Este unul dintre cei mai mari scriitori ai secolului al XX-lea. Numeroasele sale volume au fost traduse în majoritatea limbilor de pe glob. A explorat, în toată creația sa, realitatea, istoria, mitul, metafizica, literatura, căutînd – într-un alt mod decît scriitorii romantici – adevărul absolut. În același timp, el știe că această căutare, care justifică „algebra ființei umane”, va eșua, căci „adevărul unic nu există”.

În anul 1955, studiind mai multe limbi (anglo-saxona, norvegiana veche, japoneza ș.a.), începe să-și piardă vederea...

Este director al Bibliotecii Naționale a Argentinei și profesor universitar. A fost laureat a numeroase distincții internaționale, inclusiv Premiul Formentor în 1961, Premiul Ierusalim în 1971 și Premiul Cervantes în 1980, care i-a fost acordat de însuși Regele Spaniei. A fost înnobilit de Regina Angliei. Doctor honoris causa al Universității Columbia, al Universității Oxford și al Universității din Paris.

În 1985 se stabilește la Geneva, oraș în care moare, la vîrsta de 87 de ani.

BORGES despre BORGES: „...N-am citit prea mult în viața mea, în schimb am recitat foarte mult...”; „Nu cred să fi citit vreodată un ziar”; „Biblioteca mea este alcătuită din cărți **bune**. Și cine sînt eu ca să stau lîngă Virgiliu sau Stevenson? Deci nu am nici o carte de a mea în casă”; „...mi-am imaginat întotdeauna paradisul ca o bibliotecă, nu ca o grădină”; „Eu nu scriu opere de ficțiune, eu inventez fapte”; „Cînd eram student, mi-am petrecut un an din viață căutînd centrul conștiinței. Nu l-am găsit niciodată”; „...eu sînt acasă și la Buenos Aires, și în Anglia, Texas și în Montevideo... și la Geneva, și la Edinburg și în multe alte orașe”.

DIALOG PE MARGINEA UNUI DIALOG

A. – Adînciți într-o conversație pe tema nemuririi, lăsasem să se înnopteze fără a mai fi aprins lumina. Nu ne vedeam fețele. Cu o nepăsare și o blîndețe mult mai convingătoare decît pasiunea, glasul lui Macedonio Fernández ne repeta că sufletu-i nemuritor. Mă asigură că moartea trupului este lipsită de orice importanță și că a muri e, fără îndoială, faptul cel mai neînsemnat care i se poate întîmpla unui om. Eu îmi făceam de lucru cu briceagul lui Macedonio; îl deschideam și îl închideam la loc. O armonică de prin vecini plîngea fără sfîrșit *La Cumparsita*, acel moft consternat care le place atîtor inși din pricina minciunii că ar fi vechi... Atunci, eu i-am propus lui Macedonio să ne sinucidem, pentru a putea să stăm de vorbă fără a fi deranjați.

Z. (*amuzat*) – Dar presupun că, în cele din urmă, nu v-ați decis.

A. (*în plină transă*) – Sincer să fiu, nu-mi amintesc dacă în noaptea aceea ne-am sinucis ori nu.

URZEALA

Pentru ca oroarea lui să fie perfectă, Caesar, încolțit la piciorul unei statui de nerăbdătoarele pumnale ale prietenilor săi, descoperă, printre chipuri și lame de oțel, pe acela al lui Marcus Junius Brutus, favoritul, poate chiar fiul său,

și atunci renunță să se mai apere și exclamă: *Și tu, fiul meu!* Shakespeare și Quevedo reiau pateticul strigăt.

Destinului îi plac repetițiile, variantele, simetriile; cu nouăsprezece veacuri mai târziu, în sudul provinciei Buenos Aires, un *gaucho* e atacat de alți *gauchos* și, prăbușindu-se, îl recunoaște pe fiul său, căruia i se adresează cu blîndă mustrare și lentă uimire (aceste vorbe ar trebui să fie ascultate, nu citite): *Măi, să fie!* E ucis și nu știe că moare doar pentru repetarea unei scene.

PARABOLA LUI CERVANTES ȘI A LUI DON QUIJOTE

Sătul de pămînturile Spaniei, un bătrîn oștean al regelui încearcă să-și găsească desfătarea în vastele geografii ale lui Ariosto, în acea vale a lunii unde sălășluiește timpul care-a fost risipit de vise, și în idolul de aur al lui Mahoma răpit de Montalbân.

Într-o blajină ironie față de sine însuși, imaginează un cavaler naiv care, cu mintea tulburată de lectura acestor miracole, pornește să caute aventuri și vrăji în locuri prozaice numite El Toboso ori Montiel.

Înfrînt de realitate, de Spania, Don Quijote se stinge din viață în satul său natal, către 1614. Și prea puțin va izbuti să-i supraviețuiască Miguel de Cervantes.

Pentru amîndoi, pentru visător și visat, întreagă această urzeală a fost întemeiată pe opoziția a două lumi: lumea ireală a romanelor cavaleriești, lumea cotidiană și comună a veacului al XVII-lea.

N-au bănuț că anii vor sfîrși prin a șlefui discordia, n-au bănuț că și la Mancha, și Montiel, și uscatul chip al cavalerului vor fi, pentru viitorime, nu mai puțin poetice decît etapele lui Sindbad sau vastele geografii ale lui Ariosto.

Pentru că la începutul literaturii se află mitul, și tot astfel și la sfîrșitul ei.

Clinica Devoto, ianuarie 1955

Stânca Mică

PARADISUL, XXXI, 108

Diodor Siculo povestește istoria unui zeu sfirtecat și împrăștiat. Cine, înaintînd în penumbra asfințitului sau trasînd o dată din trecutul său, nu a simțit că a pierdut un lucru infinit?

Oamenii au pierdut o față, o față irecuperabilă, și cu toții voiau să fie pelerinul acela (visat în empireu, sub Trandafir) care la Roma vede liniștit Veronică și șoptește pătruns de credință: Isuse Cristoase, Dumnezeu meu, Dumnezeu adevărat, așa era, deci, fața ta?

Există o față de piatră pe un drum și o inscripție care spune: *Adevăratul Portret al Sfintei Fețe a lui Dumnezeu din Jaén*; dacă într-adevăr am ști cum a fost, am deține cheia parabelor și am ști dacă fiul dulgherului a fost de asemenea Fiul lui Dumnezeu.

Pavel l-a văzut ca o lumină care l-a doborât la pămînt; Ioan, precum soarele cînd strălucește la amiază; Teresa de Jesús, de multe ori, scăldată într-o lumina blîndă, și n-a putut preciza niciodată culoarea ochilor Lui.

Am pierdut aceste trăsături, așa cum se poate pierde un număr magic, alcătuit din cifre obișnuite; așa cum se pierde pentru totdeauna o imagine în caleidoscop. Le putem vedea și ignora. Profilul unui evreu în metrou este, poate, profilul lui Cristos; mîinile care ne dau cîteva monede la un ghișeu repetă, poate, mîinile pe care niște soldați, cîndva, le-au pironit pe cruce.

Poate că o trăsătură a feței răstignite pîndește în fiecare oglindă; poate că fața a murit, s-a șters, pentru ca Dumnezeu să fim noi toți.

Cine știe dacă noaptea asta nu o vom vedea în labirinturile visului, iar mîine nu vom mai ști nimic?

INFERNUL, I, 32

Din zorii zilei și pînă la lăsarea nopții, un leopard, către sfîrșitul veacului al XII-lea, vedea niște tăblii de lemn, niște drugi verticali de fier, chipuri de bărbați și femei care nu erau niciodată aceleași, un zid gros și, poate, un șanț de piatră acoperit cu frunze uscate. Nu știa, nu putea ști, că jinduiește iubire și cruzime și aprinsa dorință de a sfișia și vîntul care aduce cu el boare de cerb, însă ceva înlăuntrul lui simțea că se înăbușă și că se răzvrătește și atuncea Dumnezeu îi glăsui într-un vis: *Trăiește și vei muri în temnița aceasta pentru ca un om pe care eu îl știu să te privească de un număr anumit de ori și apoi să nu te poată da uitării și să-ți pună făptura și simbolul într-un poem, care își are locul lui precis în urzeala universului. Înduri captivitatea, însă vei dăruia acelui poem un cuvînt*. Dumnezeu, în vis, ilumina grosolănia fiarei și aceasta înțelese pricinile și își încuviință destinul, dar nu găsi înlăuntrul ei, cînd se trezi, decît o întunecată resemnare, o curajoasă ignoranță, căci mersul lumii este prea complex pentru naivitatea unei fiare.

Ani mai tîrziu, la Ravenna, Dante își trăia clipele de pe urmă, la fel de nejustificat, la fel de singur ca oricare alt om. În clipa unui vis, Dumnezeu îi dezvălui tainicul rost al vieții și al migalei sale; Dante, uimit, află în sfîrșit cine era și ce era și binecuvîntă amărăciunile îndurate. Tradiția povestește că, la deșteptare, simți că a primit și a pierdut un lucru infinit, ceva ce nu putea recupera, și nici măcar întrezări, căci mersul lumii este prea complex pentru naivitatea unui om.

Trad. de Cristina Hăulică

**LEO BUTNARU:
„REFUZ
SUBTERFUGIUL
CONCLUZIILOR.
VIAȚA ȘI CREAȚIA
SUNT FENOMENE
MEREU DESCHISE”**

– Domnule Leo Butnaru, când ați debutat în presă ca... om al scrisului?

– Am debutat prin 1965-1966, cu niște texte „jurnalistice” inspirate din realitatea „tumultuoasă” a Negurenilor mei de baștină. Le-am publicat în ziarul raional din Sângerei (Lazo, pe atunci), încurajat de un colaborator al redacției (imi trimitea scrisori instructive), pe nume Nagacevschi. Iar primele poeme mi-au fost tipărite în ziarul *Tinerimea Moldovei*, în mai 1967. După un an de întrerupere a studiilor (însă nu și a celor de autodidact), eram elev în ultima clasă a școlii medii din Ciocâlneni, Orhei.

– Intrând apoi în mediul studentesc universitar, vă plasați și pe alte niveluri de conștiință, nu?

– Sigur, de la sine înțeles. Aveam posibilitate să descopăr literatura lumii, estetica, filozofia. Pot spune că biblioteca universitară și cea republicană aveau multă literatură română și tradusă în românește; aveau revistele *România literară*, *Lucaefărul*, *Contemporanul*, *Secolul XX* etc. Această situație mă ajuta – cum ar fi zis Nichita Stănescu – să mă obișnuiesc cu interiorul poeziei, fiind benefică începuturilor mele literare ce simpatizau cu formulele artei moderne, astfel că, în continuare, cu anii, cu experiența, cu maturizarea, nu a trebuit să fac schimbări radicale de direcție (preferință), ci doar, mereu, „necesare” corecții de curs, ceea ce mă plasează, astăzi, cred, în „apele neutre”, dar nu obligatoriu și liniștite, dintre modernism și postmodernism.

Însă pot naviga în orice direcție doresc, dacă aceasta mi se pare a nu fi una greșită.

– Unde scriați versuri, la bibliotecă, la cămin, în sălile de curs?

– Depindea. Dar mai des – la bibliotecă. Dar și... oriunde... Însă cel mai „acut” resimt și pot rememora și acum plăcerea, euforia, starea romantică a firii mele din anumite momente, dintr-un anumit spațiu – cele pe care le-am trăit în camera mea, în iatacul meu din casa părintească de la Negureni, unde deja aveam încropită o bibliotecă și, când reveneam, puteam să stau zi și noapte, preocupat de toate ale mele și, mai mult ca de altele, de scris și de citit. Acea stare o resimt vie, palpabilă, dincolo de orice teleologie și preocupări utilitare, de atunci, de astăzi... Și mai era ceva: o dată cu noile mele orizonturi (și tărâhuri) de lectură, o dată cu diversificarea și... complicarea acestora (drept grad de complexitate), constatam pe zi ce trece o masivă năvală de cuvinte (noțiuni) noi (cel puțin, necunoscute mie până atunci) care, trebuie să recunosc, pentru început mă descumpăniseră, pentru ca abia mai apoi să-mi cultiv, încetul cu încetul, necesara răbdare, gustul și abilitatea „de le demander leur identité”, cum ar zice francezul, pe unele memorizându-le, ca semnificație, la prima deschidere a **Dicționarului Limbii Române Moderne**, pe altele trecându-le într-un carnet de *neo(leo)logisme*, pe care, iarăși recunosc, nu-l redeschideam cu prea mare entuziasm. Dar vorba aia: navea te învață (te obișnuiește, îți impune etc.). Pentru a memoriza mai eficient cuvintele noi, le includeam, programatic, în textele pe care le publicam în ziarul universitar la rubrica... „Tabletă”. Eram arghezian și ambițios, în publicistică! Anumitor colegi unele din acele încercări nu li se păreau decât exagerări neologistice. Ei bine, peste vreo 35 de ani, am publicat poemul „Voluptatea explicativului”, din care citez: „După al treilea an de facultate/improvizasem sărbătorirea scoaterii

la capăt a/ primului DEX din viața mea/ ferfenițat imposibil de re-adunat în/ ordinea firească A-Z a alfabetului/ dăruindu-l prietenilor fascicolă cu fascicolă/ coliță cu coliță/ întru amintire și bună dispoziție...”. Probabil, și acelor dintâi **DLRM**-uri și **DEX**-uri le datorez acceptarea efortului și a capacității de aplicare de sine, întreținute de o predispoziție și o voință de a munci în câmpul literaturii.

– Ce credeți, astăzi, despre prima dvs. carte?

– Țin totuși la câteva poeme din **Aripă în lumină**. Ele conțin versuri, metafore care mă anunțau pe cel de azi. Este extrem de curios – mi se pare – că evoluția mea a fost intuită de un coleg de generație, dar nu de la Chișinău (aici, ierarhiile erau deja... beton!), ci de la Cernăuți, actualmente stabilit la București, Ștefan Hostiuc care, în recenzia publicată atunci în revista *Nistru*, scria despre (aș vrea să-i fac colegial-atenție pe unii... post-moderniști) „creatorul unor structuri poetice originale”, scrisă „într-un limbaj îndrăzneț, împrumutat de la uzul cotidian”; despre „explorarea poetică a limbajului de toate zilele” și despre acea „soluție care este derutantă pentru acela care se apropie de poezie cu certitudinea că aceasta trebuie să fie „clară” de pe pozițiile logicii noționale”.

– Deja intrați ușor în polemică...

– Nu acum. Poate ceva mai încolo. Iar referitor la prima mea carte aș vrea să mai spun că, dacă acceptăm că temele predilecte ale simbolismului ar ține de provincie (precum remarca George Călinescu despre Tristan Tzara, spre exemplu), cu duminici și spitaluri, în primele mele cărți acestea se regăsesc și, probabil, sunt „simbolist sadea” în mai multe poeme din volumul **Aripă în lumină** și în alte două care i-au urmat – **Sâmbătă spre duminică** și **Duminici lucrătoare**.

– După publicarea acestor cărți, adică după trecerea cu succes a primelor teste „la rezistență”

și perseverență în și întru literatură, v-ați spus cumva că sunteți un predestinat atavic scrisului?

– E de presupus că obțineam deja oarecare încredere în justetea opțiunilor mele. Pentru că, în copilărie, eu mă dedasem și altor genuri artistice – pictam, sculptam, confecționam măști *papier mâché*, „dominam”, ca interpret și prezentator, scena școlii și a satului, astfel că mă gândeam și la o eventuală carieră actorească, dar, fiind prea complicate toate acestea – sub aspect de „realizare profesională” într-un mediu rustic, patriarhal de-a binelea, aptitudinile mele artistice, în general, s-au esențializat în opțiunea pentru coala de hârtie, creion și cuvânt scris. Abia mai târziu aveam să înțeleg că fiecărui îi este dat un spațiu de interes și manifestare mai propice decât alte spații, sau el însuși, tânărul, și-l alege, modelându-și-l și automodelându-se. Spațiul meu (spre norocul meu! zic astăzi) a fost să fie cel al scrisului și mediului (și de solitudine) pe care îl creează literatura.

Și încă ceva, la aceeași temă, dar dintr-un alt unghi: vreau să spun că trece timp mult, frământ în dubii și nemulțumiri, rătăcirii și dezamăgiri între prima poezie sau carte publicată și momentul în care, parcă pe neobservate, ca și cum de la sine, îndrăznești să-ți atribui și ție mai mult epitetul decât substantivul de scriitor. Însă iar și iar revii asupra acestei întâmplări cu tine însuși, întrebându-te dacă meriți totuși cu adevărat acest nou calificativ al condiției de om care face ceva, care... creează, adică! Oare – te întrebi – nu ești cumva cam impertinent și orgolios, crezându-te afinul lui... Balzac? Astfel că, peste ani, fie și după douăzeci de cărți editate, după tot atâtea titluri (cine le are...) și premii ce ți s-au atribuit, când e cazul să îndeplinești o anchetă oarecare, la capitolul „profesia” nu cutezi să scrii răs-pi-cat: **scriitor**, ci, de regulă, apelezi la mai puțin pretențiosul și „împovărătorul”: *jurnalist*. În caz contrar, ar putea adia a „cult

personal” (nu al personalității totuși, ci în sensul de *culte de moi*, cum zice fratele de latinie, francezul).

– **Chiar și astăzi vă declarați numai jurnalist?**

– Nu, deja m-am obișnuit să spun pe șleau ceea ce sunt: scriitor.

– **Încă de la debut, ați fost un verlibrist *sui generis*. Mai apoi, uneori, ați abordat și formele fixe, clasice, ale poeziei. Însă în volumele mai recente, *Pe lângă ștreang, steag și înger* (Editura Dacia) și *Sfinxul itinerant* (Editura Vinea), aproape că nu mai apar rigorile formelor tradiționale ale poeziei. Aveți vreo explicație specială?**

– Cred că se poate observa fără efort că, chiar și atunci când scriu poeme în matricea tradiției și a formelor fixe, și ele emană un spirit al modernității. Însă și astăzi, din motive imprevizibile, dar explicabile totuși, formula verlibrismului preponderent metaforic care mă caracterizează, presupun, e diversificată din când în când de anumite poeme ușor... neo-conservatoare, însă nestrăine – spuneam – de spiritul estetic contemporan.

Se crede că *poezia proporțiilor* – așa i-aș zice prozodiei clasicizante ca formă (ritm riguros, simetrie etc.) – exprimă intenționalitatea artistică într-un mod mai limpede, adică mai accesibil. Însă ea va fi clară, accesibilă – cu toată normativitatea-i strictă – doar în dependență de gradul de pregătire și inteliecțiune estetică – în sens mai larg – ale diverselor categorii de cititori.

Astăzi a devenit deja arbitrară, destul de relativă distincția clasică, aproape dogmatică, între conținutul și forma poetică. Mai ales în cazul când limbajul în sine pretinde dreptul de operă de artă! În ce mă privește, aș putea spune – potrivit un registru sinestezic, analogic – că unele din poemele mele, puse în severe forme clasice, încheiate la toate rimele, țin totuși de ceea ce pictorii numesc *avangarda figurativă*. Asta în măsura (cred că relativ mică) în care poezia

suportă / acceptă definiții prin analogie cu alte limbaje artistice. Și suportă totuși, dacă e să ne amintim barem de anticul *Ut pictura poesis* – dicton destul de uzitat și uzat, dar încă... funcțional.

Anumite motivații ale „tentajilor clasicizante” le-am expus cu alte ocazii, unele ținând chiar de prima mea carte, *Aripă în lumină*, după care un cunoscut exeget exclamase: „Ce poet ambițios: pe parcursul întregii cărți nu a admis nici o rimă!”. Deci am dat câteva sonete, ca să învederez că aș fi familiarizat cu „modelele academice”. Alte dăți – și-o mărturisesc acum, *ad hoc* – pur și simplu ești tentat să-ți propui tu însuși niște reprize de virtuozitate poetică, de *paganism* (dar poate și... păgânism, pentru că poezia a apărut până la creștinism, nu?) prozodic oarecum peste mersul general al creației tale și deci deosebitoare în întregul ei context. Astfel că nici eu nu rezist, uneori, ispitei de a proba / declanșa dexteritatea de care sunt în stare în texte de o rigoare clasicistă, însă de o cât mai mare descătușare semantică, ideatică în cuprinsul acestor forme, unde rima interioară, asonanța, omonimia, antinomia, inventivitatea verbocreatorie, sintagmatică ș.a. conlucrează la a oferi ceva de neațins în cele mai democratice prozodii ale poeziei etern-meta-moderne. Asta în linia „discretei idei” că, în timpurile noastre, precum și în cele ce vor urma avangardismului, modernismului, există și va exista un proces permanentizat întru înnoirea artei, indiferent de forma / matricea în care este „turnată” aceasta. Da, modernismul, zic, pentru a accentua că nu sunt un *filopostmodernist*, văzând în această noțiune un prefix în plus, de felul meu rămânând a fi un *filomodernist* convins. Acceptând, evident, consecințele de rigoare. Pentru că spunea Eugenio Montale: „Te costă mult să ai suflul modern. Dovadă aș putea fi eu”. Ideea și-o poate asuma / aplica oricare alt scriitor ce consideră că modernitatea este starea de con-

temporaneitate perpetuă a literaturii și nu cea de artificialitate sau frondă cu tot înadinsul.

– Aici, mi se pare că ne-am apropiat mult de „tema vecină”: raportul dintre tradiție și modernitate...

– Eu aș zice: și raportul cu cei cu care ești contemporan nu doar în sens cronologic, *biobiblioistoricește* – ca să propun acest termen cam greoi, dar cu o conotație aparte, cred, – ci în sensul literar, artistic al ecuației „tradiție-inovație”. Chiar dacă între tradiționalism și opțiunile unei contemporaneități active, să-i zic așa, și nu leneșe, conciliante cu lipsa de interes și efort, există o distanță – adică și o distanțare conștientizată – psihică și, firește, estetică. Numai că, dacă în căutarea noilor esențe artistice este imposibil de încorporat „întreaga” creație a trecutului (ca experiență, tezaurizare; la o mare parte din ea pur și simplu „se renunță”, cu temei), pe o bună parte a acesteia se poate totuși conta și chiar trebuie făcut acest lucru. Pentru că modernitatea nu trebuie opusă „tradiționalismului” din alte epoci, ci doar elementelor sale ce s-au dovedit irelevante în timp, lipsite de valoare, caduce. Pe de altă parte, ceea ce înțelegem prin tradiție / tradiționalism cândva a fost contemporaneitate și modernitate.

În lumina celei mai „june tradiții” (ca *Parca* lui Mallarmé!) (sau ceea ce deja a devenit tradiție, canon și paradigmă acum un secol) este inadmisibil ca seriosul – dacă se vrea astfel – tânăr scriitor al timpurilor noastre (ca eroul lui Lermontov...) să nu se familiarizeze cu experiența pluriformă și multidimensională a avangardismului și cu diversitatea posibilităților de creație ce le-a deschis și le mai poate deschide el. De la sine înțeles, făcând abstracție și de elucubrațiile fals-avangardiștilor, precum se întâmplase cu stupida propunere a lui Marine Hi, la 1913, ca să se concentreze întreaga operă a lui Shakespeare sau tragedia greacă într-un singur act teatral, iar

o anume simfonie a lui Beethoven să fie înregistrată invers, coadă-cap. Altfel spus, în artă, deci și în literatură, anarhia sau experimentul radical, ca să nu mai vorbim de aberația încețoșată de stupeoare, pot „exista”, însă nu ajung a fi perpetuate întru a fi cunoscute și ca sistem legislativ axiologic. Și nici „tradiție” nu devin.

– Să înțeleg că vă situați în opoziție cu postmodernismul?

– Nicidecum. Nu o singură dată, eu însumi am fost calificat de exegeți drept postmodernist. Ba chiar cei ce se consideră postmoderniști, mai tineri, mai în vârstă, mă cred unul de-al lor. Numai că eu nu pot să nu mă revolt... ironizând în adresa celor care, acum un timp (dar, poate, chiar și astăzi), se lansau parcă într-o laudă de sine, cuprinși de superbie, uneori cu aplombul proastei creșteri, aș zice, afișându-și o superioritate fantomatică, atunci când se declarau get-beget postmoderniști, ca și cum această etichetă ar fi ținut immanent de talentul incontestabil, de valoarea artistică certă, pe când – știți lucru – nici apartenența la vreo școală sau curent estetic, nici chiar particularitățile stilistice nu pot substitui nivelul superior al artei, întrucât cele amintite nu sunt decât particularități de a privi lumea, dar nu oferă și garanția că vezi acut, select, convingător etc. Deci, ar fi bine să renunțăm a mai face paradă din presupunerea că am fi moderniști sau postmoderniști, pentru că supremul criteriu valoric nu poate face abstracție și de corelația (obligatorie!) cu întreaga literatură de valoare care s-a creat în toate epocile. Nu este exclus ca poezii contemporaneității noastre să mai păstreze ceva din ereditatea homerică și cea biblică. Astfel că, de la Homer și regele David înspre noi, mereu diferă „modelul” de vocație (și... aplicație a acesteia!), de talent, „dozajul, intensitatea” acestora. Diferă metodele și mijloacele de funcționare / utilizare practică a lor, precum și ideile, subiectele pe care le tratează. Diferă preferința de stil și școală, modalitatea și opțiunea de a

evidenția, esențializa.... Însă, înainte de toate, rămâne stabil cadrul aplicării lor și rezultatul la care ajung cu toatele: literatura universală, care-și perpetuează constantele. Pentru că, neabătut, în baza esteticii ca filozofie, evaluarea axiologică „extrage” din făptuirile artistice ale timpurilor doar ceea ce este durabil, actual prin capacitatea de a suscita interesul contemporaneității din secolele viitoare.

– **Parcă iar am fi revenit la ceea ce discutăm în pasajul precedent „întrebare-răspuns”: raportul dintre tradiție și modernitate sau / și postmodernitate.**

– Astea toate sunt legate, conceptual alcătuind sistemul relațional a ceea ce înțelegea, încă la 1827, Goethe prin *Weltliteratur*. Și, ca să mă refer la un celebru conațional al autorului *Tânărului Werther*, aș vrea să spun că sunt de părerea că avea deplină dreptate Brecht, afirmând că eficacitatea și capacitatea productivă a poetului se cunoaște, printre altele, în relațiile sale cu vechile teme. Pe de altă parte, dar în același context, oricât ar încerca cineva (dar au încercat totuși destui!) să facă abstracție de tradiție, dânsul nu va reuși să fie un creator *ex novo* (original) la modul absolut. Din unghiul acestei specificări, e clar că numai în relație cu tradiția (sau tradițiile) poezia lumii își poate continua efortul renovator al formelor și conținutului, stilisticii și esteticii. Ba chiar consider că lumea de azi, pentru a reuși să se smulgă de sub puterea obsesională, dar cam irelevantă a postmodernismului, trebuie să revină temeinic la istoria întregii literaturi și la literatură ca proprie istorie, fondată, axiologic, estetic, pe constante imposibil de trecut cu vederea și deplin valabile în deschiderea unor noi perspective de creație.

– **Unii exegeți vă trec în categoria criticilor, precum făcea Eugen Lungu în revista *Sud-Est*. Iar Barbu Cioculescu scria literalmente următoarele: „Leo Butnaru, poetul, criticul, istoricul literar” etc.**

– Dnii Cioculescu și Lungu sunt personalități care merită tot respectul. Chiar și acum, după ce au exagerat puțin în evaluarea mea ca istoric literar și critic, fapt ce mă onorează, ba chiar – de ce n-aș recunoaște-o? – mă flatează, însă care ar cere și unele lămuriri întru readucere „la scară” reală a subiectului. Da, probabil fac parte dintre scriitorii care manifestă un interes mai special și pentru problemele estetice ale artei și, sper, chiar o oarecare înclinații pentru abordarea și analiza lor. Însă niciodată nu mi-am propus drept scop să mă fac exeget „pur” al literaturii, nestudiind tratate în intenția de a le însuși și aplica practic vectorialitățile directoare. Nu m-am datat procesului de fixare în memorie, în habitudini a formulilor de expresie teoretică, a terminologiei uzuale în domeniul criticii literare. Am mers, liber, neconstrâns, în linia eseisticii, astfel că și atunci când conturez anumite judecăți *literaturologice*, textele le scriu exact cum se scrie, pur și simplu, literatura și nu exegezele despre ea. Apoi, astăzi nu mai are priză îndemnul tradițional de cam până la sfârșitul secolului al XIX-lea, prin care artistul era sfătuit să rămână creator, fără a ceda tentațiilor de a fi și critic și interpret al propriei opere și al operei celorlalți. Ba mai mult: un artist de valoare din zilele noastre nu poate fi cel ce dorește să fie, fără să cunoască estetica pluriformă, fecundă și ea ca inventivitate, a marilor mișcări de avangardă. Și așa se face că mărturiile, reflecțiile, fie doar presupuzițiile sau dubiile unui om „de meserie”, expuse *dinăuntru* creației ca fenomenologie, pot fi mult mai pertinente și interesante, decât divagațiile criticului propriu-zis despre același obiect / subiect. Prin implicări de apreciere teoretico-axiologică arta și se relevă mai pregnant ca modalitate de extindere a conștiinței de sine(și). Dar, firește, oricât te-ai aplica și acestor preocupări literaturologice, simți că rămâne totuși ceva deosebitor între comunitățile de critici și singurătățile de poeți...

– **Am impresia că, aici, deja „ne ridicăm la fileu” problema interferenței genurilor literare, dar și a pluralității acestora în preocupările unuia și aceluiași autor. Poetul Leo Butnaru scrie proză, eseu, critică literară, dramaturgie pentru copii, traduce mult.**

– Să ne reamintim că încă din prima jumătate a secolului trecut vocația pentru literatură a încetat de a mai fi presupusă drept una fatală și exclusivistă sub aspectul delimitărilor și bransamentelor profesionale (spre exemplu, că poetul nu poate fi și critic, iar criticul – poet), dar și a rigorilor de gen, a dispariției acestora – cel ce scrie poezie nu poate fi și un bun prozator etc., și e bine ca fiecare „predestinat” să se țină în albia genului său „de bază”, fără a răspunde sirenelor chemătoare spre imensul, liberul și... liberal-democraticul spațiu al literaturii ca supremă, emblematică definiție a scrisului artistic, critic, eseistic de valoare. Aceasta, în fericitul caz când, după expresia lui G. Călinescu, toate activitățile „se armonizează sub o capacitate dominantă, într-un gen unic al personalității scriitorilor... Baudelaire nu e nici poet, nici critic, el este Baudelaire. Marele creator se sustrage genurilor și creează propriile forme, pe deasupra oricăror clasificări didactice”. Între ele, genurile literare asimilează unele de la altele elemente afine, modalități de operare, componente ale sistemelor de elaborare și expresie artistică, drept rezultat ajungându-se la conexiuni și semnificații ce țin de ceea ce se numește, constant, originalitate, diversitate, înnoire etc. În toate e simbioza unor particularități stilistice caracteristice mai multor genuri literare, lucru pe care le intuiesc, apoi le conștientizează cu claritatea aplicației practice tot mai mulți autori moderni. Dar, ca să mă refer la propriul exemplu, mi-am zis că, evident, nu mai suntem pe timpurile homerice, când poezia părea să trăiască din propria sa plenitudine. Astăzi, ea intră „irezistibil” în „coaliții” cu toate

genurile literare și chiar cu genurile de informație. (Dar asta, nu obligator „în obligator responsabilă faptă a scrisului literar și jurnalistic”, cum s-ar fi spus, bombastic, ieri-alaltăieri.) O proză se apropie de poezie pe calea ocolită a parabolei pe parcursul căreia se mai întâmplă câte o aventură metaforică mai originală, precum îndrăznesc să spun că mi s-a întâmplat mie în **Ultima călătorie a lui Ulysse**, care fusese inclusă în antologia celor mai bune nuvele publicate, în întreg spațiul românesc, în anul 1998. Iar astăzi par „a face carieră” poemele nuvelistice, precum le-a numit Ana Ahmatova, afine tipologiei prozodiei lui Konstantinos P. Kavafis. Iar eu cred că sunt din rândul autorilor cărora, cu vârsta, cu experiența „dură”, nu li se atrofiază capacitățile sufletului de a capta poetic realitatea și, concomitent, irealitatea sau supra(i)realitatea, concretul și imaginarul. Probabil, trec *sub specie poeseos* și proza și eseurile care mi se întâmplă să le scriu. În orice caz, metafora e prezentă și în ele. Și, mai îndrăznesc să cred, – și stilul ca o eleganță mereu jinduită.

– **Am reținut că de multe ori vă înțelegeți mai bine cu tinerii, decât cu colegii din alte generații. Ba, din câte se știe, mai mulți dintre ei au scris cu simpatie și înțelegere despre cărțile dvs., printre ei fiind Vasile Gârneț, Emil Galaicu-Păun, Vitalie Ciobanu, Aura Christi, Iulian Ciocan ș. a. Putem relua subiectul?**

– Da, e cunoscut și remarcat faptul că mă înțeleg și mă întâlnesc în scris și în opinii despre scris și societate cu unii dintre mai junii mei colegi, dimpreună considerând că registrul generațiilor nu e unul al concurențelor și concurenților, ci al conlucrării și selecțiilor simpatetice ce trebuie să excludă, vorba lui Tudor Arghezi, imboldul otrăvit al rivalităților. Și nu o dată, în memorie, „îmi bâzâie” armonios un superb distih al Ioanei Crăciunescu: „Și nu știu de ce, poezilor tineri,/ Mereu mi se pare că printre voi am rămas”. Și această compatibilitate, dar și... nostalgie, „mi

se trag” încă din propria tinerețe când, la *Tinerimea Moldovei*, aveam în grijă secția arte-literatură și cenaclul literar „Luceafărul”, unde am conlucrat, într-o susținere și promovare, cu destui colegi mai tineri decât mine, la acei ani. Sper că față de debutanții interesanți ai acelor odinioare am avut o simpatie dezinteresată și, pe cât am fost în stare, – obiectivitate în aprecierea dintâielor lor texte. Peste un timp, unii dintre ei, precum e firesc-românește și, poate, creștinește, aveau să-mi devină adversari „galanți”. Alții însă, cu părere de rău, s-au dat cu neocomunismul. Asta e... Și nu sunt de acord cu savantul și publicistul Sorin Comoroșan ce susține că astăzi ar apărea o generație zgomotoasă, haotică, dezorientată, „târgoveată”. De ce, adică? Pentru că o generație nu trebuie judecată cum este atunci când apare, ci după o etapă de afirmare, după o oarecare maturizare și... „dispersare” a ei; dispersare în viitoare personalități. Să ne amintim ce se spunea despre tânăra generație franceză de la 1968 – în capitalism, și despre cea cehoslovacă, exact din aceeași perioadă, însă – în comunism. Toate anatemele (dar la Praga și gloanțele) au fost adresate studenților ieșiți în stradă – e drept, din motive diferite – zgomotoși, protestatari, haotici, dezorientați, revoltați la culme. Peste ani, din acea generație, care este și a noastră, noi înșine fiind pe atunci studenți, au apărut personalități de mare calibru ale științei, culturii, literaturii. Da, și astăzi unii mai tineri colegi au un – firesc pentru vârsta și etapa de formare a caracterului lor „la zi” – oarecare spirit anarhist, de cele mai multe ori – în limitele bunului-simț, și un acut simț de afirmare care, în unele cazuri, poate fi doar unul publicitar, precum e cazul Marius Ianuș. Și nici nu mai e o noutate că, în vasta materie a literaturii, de obicei tinerii sunt niște anarhiști (și... teroriști pașnici!). Acest lucru îl pot confirma șapte din zece debutanți, dacă sunt onești sau doar cât de cât curajoși,

neoportuniști, din frageda-le „copilărie” scriitoricească. Din alt unghi de cercetare / completare „a problemei”, pentru că am fost și noi tineri – n-o poate contesta nimeni! – și avem (unii – lucid conștientizată) experiența acestei vârste formative de caracter și personalitate incipiente, mai știm că junețea nu e prea generoasă cu alte vârste. E cam egocentristă, „acaparatoare”, suspicioasă că e „strâmtorată”, că nu i se acordă cât ar merita, nici bunuri, nici laude, astfel că, din acest punct de vedere, uneori și eu am fost tratat de unii mai tineri confracți oarecum... neamical, ei fiind geloși că cele pe care ar fi vrut să declare că le aparțineau, ca pionierat, în literatura română din estul Prutului mie mi se întâmplaseră cu ani înainte – și versul liber, și cel alb, și fragmentarismul (observa M. Cimpoi), și oralitatea cotidiană a limbajului (remarca lui Șt. Hostiuc, încă din 1976). Ușor, am polemizat între noi, unele reflecții la temă găsindu-se și în anumite texte din volumul meu de eseuri și articole **Lampa și oglinda**. Apoi, disjuncțiile dintre noi s-au topit ca de la sine, noi regăsindu-ne pe aceeași platformă estetică în aprecierea fenomenologiei procesului literar modern. Și aflarea-mi într-un *dimpreună-a-fi* cu acești tineri, care se edifică pe sine în vibrația și elogiul voinței de creație și afirmație, îmi dau un tonus existențial mai special, convingându-mă iar și iar că, prin natura firii mele, sunt un *philibosian*, admirator al celui vibrant *luvenes dum sumus*.

– În ce vă privește, unde vă situați în contextul generațiilor?

– Nu știu dacă mă situez eu, cât, mai ales, sunt situat de alții. În ultima vreme, de mai mulți exegeți, printre care Gheorghe Grigurcu sau Liviu Grăsoiu, am fost trecut sub sigla optzecismului. Alții însă, mai atașați factorului generaționist după criteriile crono-biologice, mă pot trece cu același (in) succes în catastiful ’70-iștilor. Iar eu, între ei aflându-mă, găsii o explicație de-a gata, la Victor Ivanovici, când scria despre prietenul

meu timișorean Lucian Alexiu: „Ca atare, se mai zice, literații anilor '70 nu ajung să se aglutineze în vreun fel, ci apar în chip *sandwich* sau tampon între celelalte două grupări generaționale. În ce mă privește, prefer altă imagine: aceea a unor tineri intelectuali și artiști pe care faptul de a fi contemporani, de a avea o formație și unele interese comune îi predispune nu la gregarism, ci la individualitate; a unor «solitari solidari», căutându-și fiecare drumul propriu și privind totodată cu simpatie la căutările celor de alături; și, mai presus de toate, a unei «generații» a cărei afirmare, nu mai puțin briantă ca a altora, a stat tot timpul sub semnul discreției”. Exact asta o cred eu și despre unii – e drept, puțini – '70-iști din Basarabia cu care, sincer vorbind, o dată cu trecerea timpului și fixarea opțiunilor individuale, nu mai formăm o generație omogenă, ci rămâne doar dovada „generației biologice” și relativ psihoculturale. Zic relativ psihoculturale, deoarece și la acest capitol au survenit și, poate, mai au a surveni modelări și remodelări diferențiate de caracter și formațiune intelectuală.

– Și totuși, în istoria literaturii a lui Mihai Cimpoi, sunteți trecut la „generația ochiului al treilea”.

– În orice istorie există inexactități, subiectivisme... În ce mă privește, eu cred – și nu numai că am declarat-o, ci consider că am confirmat-o de mai multe ori – că fac parte din generația iluziei necesare. La urma urmelor, fiecă generație e cea a unei iluzii necesare, din care se compune visul, neliniștit și frumos, al literaturii, al lumii.

– Din câte am reușit să observ, în poezie, dar și în diverse eseuri, folosiți mai totdeauna noțiunea de iluzie și mai niciodată sau extrem de rar pe cea de speranță. Aveți o explicație?

– Nu, nu e o discriminare a uneia din cele două noțiuni... motrice ale destinului uman. Ba așa crede că am fost atent la propriile mele speranțe, ca și iluzii, și pot spune că – spre

bine sau spre mai puțin bine, ca să nu zic spre rău, – cu anii, se schimbă până și stilistica speranțelor. Speri altcumva decât în juneție. Apoi, probabil există și un fel de speranțe... platonice – în van, adică, și altele – ca plan de acțiune, ca proiect și impuls de start. Însă nu poți ajunge un maestru al speranțelor, ele fiind mereu evanescente, imprezibile ca mesaj și obligatoriu incerte. Din speranțe nu poți face ceremonii și deci nu poți fi maestrul lor. Astfel că eu prefer să operez mai mult cu iluziile care sunt „mai oneste”: nu promit prea multe. Sunt mai austere, „mai bărbătești” decât speranțele „feminine”. Dar una din concluziile mai multor Stani Pățuți ar fi să nu te lași furat de himere, de aparențe și să nu te livrezi speranțelor-stereotipuri care, de regulă, sunt înșelătoare. În special, cei care ajung în a treia parte a vieții, ca șantier al deziluziilor, ca spațiu al rutinei și... ruinei de sine... Să fim lucizi și să ne îmbărbătăm, nu?

– Acum circa un deceniu, Vasile Gârneț opina că, în pofida vremurilor grele pe care le traversăm, vă încumetați să scrieți într-un ritm de invidiat, fiind, poate, cel mai fecund autor basarabean. Într-un timp, ați editat mai multe cărți de poezie, eseistică, interviuri, traduceri, antologii de autor, semn că nu vă dezmințiți. Și așa îndrăzni să vă întreb de proiecte, de așa-zisele planuri de viitor.

– Rar cine poate lua viața așa cum se nimeriște, fără a o „arma” cu diverse planuri, speranțe, iluzii ș.a. Pornind de aici, cineva spunea subtil-ironic –, dar poate și dramatic –, că dacă vrei să-l faci pe Dumnezeu să izbucnească în râs, povestește despre planurile tale. Nici eu nu voi dezvălui planuri „concrete”, putând doar presupune că, după probele pe care le am în sertare și în computer, așa fi omul părții secunde a vieții, în prima parte a ei existând mai multe impedimente de tot soiul, care mă țineau la distanță de căile pe care așa fi vrut să le încerc, să le tatonez.

lar această parte a doua a destinului poate că e în consens cu animatul „joc secund, mai pur” barbian. Mai pur și mai fecund, îndrăznesc să sper. Apoi, mai curând instinctiv decât conștientizat / asumat, simt că scriu cu un sentiment al urgenței, parcă pentru a-mi răzbuna sincopelile și neașezările debutantului și tânărului scriitor care am fost, supus, ca și colegii mei de bine, privațiunilor, amânărilor, suspiciunii cenzurii, neîncrederii mahărilor cu ideologia și propaganda. Este, cred, îndreptățitul sentiment al recuperărilor necesare. Dar poate că, în genere, viața multor artiști, în consecutivitatea și eficacitatea ei, e o *apodoză*, adică o parte a doua a unei perioade condiționale – zice filozofia –, care conține consecințele primei părți. Prima parte fiind deja *trăitul, trecutul, muncitul, gânditul, scrisul*. Iar în partea a doua toate acestea sunt abordate la un nivel mai complex, mai... profesionist-existențial-artisticeste. Și dacă în tinerețe scriitorul are un temperament de creație mai năvalnic, cu înaintarea în vârstă, spre adâncă... maturitate acest temperament trece în densitate de caracter, în stare de cumpănire, de negrabă și, poate, ceva mai multă temeinicie.

– După perseverența de care dați dovadă în urmărirea scopurilor dvs. de profesionist al scrisului ar fi de presupus că sunteți un scriitor volitiv.

– Voința creatoare a omului grecii vechimilor nu o numeau altfel decât *voință poetică*. Deci poezia face casă bună cu voința. Prin perseverență, voință de a nu abandona, de a nu renunța; prin voința de creație, așa zice, ți se pot întâmpla provocările și revelațiile intuitive ale unor linii ideatice, ale unor „stări stilistice” chiar, drept componente ale predestinației,

dar și predispoziției întru creație. Să ne amintim că George Călinescu era de părerea că în artă voința e o varietate a spontaneității. Sau, poate, zic eu, nu o dată, voința apare și se manifestă (solicitată fiind!) în urma unor prime imbolduri de spontaneitate artistică, de unde și presupunerea că numai cu inspirația nu faci totul: mai e nevoie de voință, perseverență. Voința – totdeauna benefică, probabil – ca o rațiune aservită sieși. Voința de a-ți folosi... voința, pentru a te supune, prin ea însăși, ție însuși.

– Care ar fi gândurile de final al acestui dialog?

– Probabil, tangențial, așa fi un cehovian care refuză subterfugiul oricăror concluzii. Viața și creația sunt fenomene și stări mereu deschise, în devenire. Sau așa ar trebui să fie, în înțelegerea noastră. Și, pentru a nu mă plânge cumva de cutare și cutare neașezare în destin sau societate, îndrăznesc să cred că, până la această etapă, am fost cât de cât coerent în opțiuni și evoluție, încât nu am avut motive să o dau în discursuri palinodice, spre a retracta ceva ce mi s-ar fi părut cândva esențial, spre a-mi anunța modificări radicale de opinii literare, de viziune. Cu toate că, chiar în momentele în care te simți deja bine așezat în profesia de scriitor, nesiguranța, imprevizibilul te încearcă aproape ca la vremea debutului tău, pentru că nu știi ce și cum vei scrie – dacă vei mai scrie! – mâine. Ba se întâmplă că, nu o singură dată, la vârsta maturității devii față de tine un adevărat *samoed*, nemulțumit de ceea ce faci.

– Vă mulțumesc.

**Interlocutor:
Silviu BĂCĂUANU-NEAMȚ**

Leo BUTNARU

DINTÂIA RANĂ

Ea nu sângera. Din oarecare pripeală sau
lipsă de experiență
Creatorul o lăasă pe humă pe când
încă nu suflase asupra ta și tu deci încă
nu erai însuflețit
însă nici însângerat (aici
cu sensul de alimentat cu serul vieții).

Încă nu existau copite ce te-ar putea strivi
fulgere ce te-ar putea lovi
gheare ce te-ar putea sfâșia sau doar
mărindu-ți enorm ușoara rană lăsată din neatenție de
unghia dumnezeiască
rană abia schițată pe huma jilăvită de sputa Lui. Adică
erai pe calea de a fi dus la bun sfârșit
de a fi adus pe lume (ca și cum pustie încă)
de a fi dus la capăt
și de la acel capăt începeau anume
concomitent
trecutul prezentul „viitorul”
și dintâiul dor adamic de nemurire.

Curios – primul gest reflex al himei tale înzilită
fu datul din coate! acest zvâcnet primordial
alertând și sângele-ți ce – cu dintâia-i picătură – apăru pe
abia sesizabila zgârietură lăsată de unghia divină pe
huma-ți măslinie.

În vreme ce modela deja altceva – un anghel
care instinctiv repetă și el primul tău gest
Domnul zise:
Îngere tinere
nu da din coate ci
dă din aripi din aripi!...

DEZORIENTAT MACADAM ÎN ORIENT

pensula confuziilor

o poți declara domeniu al incertitudinilor

există drumul virtuții însă
el nicipând nu ajunge la destinație

oricum
ramii nu se arcuiesc sub povara înțelepciunii ci

sub cea a ci(ca)tricelor

grădinile nu-s suspendate
și nu sunt declarate minuni printre ruine – de altfel
nici nu s-a pus o atare problemă

nimic nu e numit corect
melodiile nu sunt cursive
obârșiile nu mai au vreo însemnătate

vedenii dinamitate în grote
credința arta legenda adevărul realitatea – pietriș de macadam –

(nici chiar moartea nu mai vine pe drumuri impracticabile...)

9.1.2003

ÎN ABSENȚA MESAGERULUI

*Într-un sfârșit a venit acel mesager într-o mască de sânge glod jeluire
Scotea țipete de neînțeles arăta cu mâna spre Est.*

Zbigniew Herbert

aici demult nu mai e așteptată nici o solie
pentru că de la o fază încolo cei care trimiteau vestitori
își dădură seama că de fapt toate mesajele pur și simplu
se repetau ca trase la xeros
schimbată fiind doar cifra-nume-de-secol din care era expediat acel
în fond unic text ca și cum multiplicat

inconvenientul ne-mai-venirii mesagerului în naveta sa in-
utilă nouă pare a se referi în mare parte doar la lumea mare care
de la o vreme nu mai află – de la același sol pe care-l trimitea – că aici
se întâmplă lucruri destul de curioase (cel puțin pentru poeți)
deloc mai puțin captivante decât cele din – odată –
micul regat al Danemarcei
și exclus nu e ca din cauza nevenirii mesagerului
lumea să rateze nașterea vreunui alt Shakespeare
Kafka ori... – maiestuosul cor parcă mai spune ceva însă
din cauza contrapunctelor melodice exaltate
nu se aude explicit articulația cuvintelor

dar
de la sine înțeles
după îndelungă codeală de neisprăviți
dintr-acolo vom primi confirmarea că mesagerul deja
și-a reluat calea spre noi

29.VI.2003

DE LA UN MOMENT ÎNCOLO

(Spațiu)

de la rădăcinile întemeierile neantului au zburat
negrele acvile ale subconștientului
spațiul multiplică fantomatic umbrele lor

la geamurile celor nedumeriți crezuți înțelepți
astrul își vibrează rallentando resemnarea post-metafizică

porumbarele devastate de ulii își scârțâie ușile de șipci

în turle
dementul are impresia că trage clopotele în realitate
scuturând un pitic zurgălău de pescar

apoi
de la un moment încolo
spațiul e otova – fără nimic altceva – doar spațiu
spațiu spațiu încât nu mai există noțiune de: intră!
de: ieși...

otova spațială ca o anulare a totuumului
astfel că deja
nu mai există nici rădăcinile temeliile acvilele zburătăcite
geamurile porumbarele dementul
clopoțelu-i de pescar... doar poate
conștiința – numai ea întru totul compatibilă cu
otova neacuprinsului inexistentului

10. VII.2003

PEISAJUL PULBERII

Noapte de săpat sau doar de străbătut tunele.
Miezi de smoolă prin fructele întunericului
în care îngerii rămân copiii eterni (ori poate
coppii antropologice rămân).

Visul e lumina de la capătul metropolitanului ceresc
curent în recul ce aspiră aspirațiile pământene
eminamente peisajul pulberii proverbiale în mișcare
fără scop (*pulvis es et in pulveram reverteris*) peisajul
curiozității în stare pură – un fel de metafizică a
artei de a nu te pierde în nici o situație; (de altfel
e pulberia pe care dimineață de dimineață
ne-o spălăm de pe pleoape sau fără să știm o ștergem cu
mâneca hainei de pe caietele de școală
manuscrisele capodoperelor paginile codurilor de legi
constituțiilor parțial utile).

Noaptea miezilor de smoolă... se împuținează drastic asemănările

și

esența ce derivă din radicala comprimare a analogiilor e

Însăși unicitatea inutilă sieși
 ca personalizarea într-un singur exemplar
 ce nu are cu cine și ce comunica
 de unde totdeauna împrevizibila erupție a poeziei ce spune să zicem
 că „Trebuie să te scufunzi într-o tulbure asemănare
 Cu sprijinul uitării ca să crească cunoașterea”.*

Vise ridicate la rang de lumină
 noi v-am râvnit dimpreună cu Dumnezeu care ne-a mărturisit
 că nu poate visa dacă nu e conectat la prezența omului
 de aceea tot stă cu fața în peisajele de aburi ale apelor
 în peisajele de pulbere ale înaltului
 anume astfel întreținându-și starea de visare
 pleoapele sale fantastice fiind ca niște vele de caravelă
 naufragiul căreia înseamnă supărarea Domnului Dumnezeu și
 imbarcarea Poetului (în loc de Noe) pe potopul de lacrimi
 în amestec – de bucurie și durere – ale lumii cu
 toate lăcomiile ei întru bine întru rău
 întru viață întru moarte întru taină și – sigur –
 întru ce va mai spune Dumnezeu căruia îi aparține
 primul și ultimul cuvânt *Ce Totdeauna Este...*

8. XII. 2003

INTEROGAȚIA

Moto: *Epictet – sclav eliberat, mare filozof stoic.*

Totul jertfit generozității întru despovărare.
 Mijlocul de aur între nimic de prisos și
 perfecta lipsă de datorii.
 Nimic ce te-ar sătura până în gât
 nimic ce ar fi până peste cap
 starea ideală de a nu plăti
 de a nu împrumuta
 jertfa ca stare de faliment
 despovărător de tine cel abundent
 de ei cei mulți.

Deja se conturează o anumită simetrie.
 Toate contractele – ferfenițate
 zburându-și fulgii împovărați de oarecare cuvinte
 cifre jurăminte asigurări – prăsilă birocratică. Râvnește
 casta altor despovărați și a poeziilor stoici puțin ironici
 cărora frunzele toamnei nu li se mai arată drept valută forte.

Listele sunt închise ușile – deschise.
 Ce surprize ar mai putea urma? – iată întrebarea care
 din păcate domnule Epictet
 redeschide vechile capitole ale stoicismului
 punând acuta problemă a unei neoliberări din sclavie.

4.1.2004

* Versurile poetului Luc Estang.

LUPTA PENTRU PACE

după o lungă perioadă de bine mersi alias tihnă universală
cineva trebuie să-și iasă din minți la obsedantul gând că
războiul e iminent

pentru că pacea se apără și cu jertfe
întru demență înfricoșată
mai ales în țările mici ca și cum inexistente
neutre sau neutralizate

pacea nu dăinuie de la sine – uneori
ea se naște și din capetele date de pereți de bieții demenți;
cum din capul războinicului Marte
se naște Atena – pacea din capete date de pereți se naște

altceva e că ritual eroismului și falsităților protocolare
nu admite decorarea post-conștiință
post-luciditate a jertfiților pentru pace prin
anchilozarea în cămașa de forță unii dintre care
contribuie la prevenirea molozului prin ruina intercraniană a
propriilor creieri izbiți de cetății și alte monu-
mente istorice

intuiția slab dezvoltată a lumii ajunge totuși la concluzia că
cineva trebuie să combată pentru pace chiar în toiul păcii
zburându-și din scâfârlie curente filozofice
și alte lucruri înalte inclusiv cristalinel conștiinței
sau cristalul ei trosnitor între țâțâni de uși izbite de
deloc metaforicele furtuni ale răutății

brusc însă
blițurile orbesc nu stau pe acești eroi demenți și domestici
(în orice situație
intensitatea eroismului depinde de gradul de nebunie) dar
în legătură cu aceasta
nimeni nu se gândește a încuviința sau a nega ceva
ca și până în prezent deznodămintele fiind
imprevizibile (pluralul respectiv conținând și ceva minte: deznodă-
minte fiind adică un cuvânt care ar purtea ajunge el însuși la
demență – precum rostitorul sau scriitorul său angajat în
lupta pentru pace...)

11.1.2004

VASILE PAVEL – 70

Stimate domnule profesor Vasile Pavel!

Împlinirea onorabilei vârste de 70 de ani, ce vine cu atâta lumină în casa și în familia dumneavoastră, este și pentru noi, colegii și prietenii domnului Vasile Pavel de la Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”, un bun prilej de a vă felicita călduros și de a vă dori multă sănătate, mult bine în familie și mari realizări în activitatea nobile ce o desfășurați!

Folosim ocazia oferită pentru a ne exprima admirația față de frumoasele rezultate obținute în munca pedagogică și științifică. Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” apreciază înalt lucrările dialectologului Vasile Pavel. Avem în persoana dumneavoastră un savant dedicat total problemelor geografiei lingvistice, dar și un bun dascăl, interesat de perfecționarea calității în vederea pregătirii cadrelor în domeniu!

Meritele deosebite ce le aveți sunt recunoscute nu numai în Republica Moldova, dar și în cercurile științifice de peste hotarele ei. Participările la cele 15 Congrese și Colocvii internaționale sunt de o rezonanță aparte și pentru colectivul universității.

Apreciem înalt deosebitele calități de organizator și diriguitor al Catedrei Limba Română și Filologie Clasică a Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă”!

Ion GUȚU,
Rectorul U.P.S. „Ion Creangă”,
profesor universitar

Vladimir ZAGAEVSCHI

DIALECTOLOGUL VASILE PAVEL LA CEAS ANIVERSAR

Vasile Pavel, cunoscut lingvist și profesor universitar, a împlinit frumoasa vârstă de 70 de ani.

Originar din Ținutul Herței, de unde își trag rădăcinile Gheorghe Asachi și Vasile Bogrea, pictorul cu renume Artur Verona și cântărețul limbii române George Sion, alți oameni de seamă, dl Vasile Pavel, absolvent al Universității din Cernăuți, vine la acest ceas aniversar cu cercetări valoroase în dialectologie, geografia lingvistică și onomasiologie, cu incursiuni în lingvistica generală, semantică, sociolingvistică și istoria lingvisticii.

Născut la 14 iulie 1934 în satul Proboțești, județul Dorohoi, România (azi regiunea Cernăuți, Ucraina), Vasile este cel de-al nouălea dintre cei 13 copii ai Aglaiei și ai lui Constantin Pavel. De mic rămas fără mamă, suportând apoi toate vicisitudinile timpului (războiul din '41-'45, foametea din '46-'47, colectivizarea forțată ș.a.), Vasile Pavel a cunoscut o copilărie mai puțin fericită. După cum mi-a mărturisit, a muncit de când se știe, dar și de citit a citit de când se ține minte. Deși școala de șapte ani din satul de baștină a urmat-o cu intermitențe, din cauze obiective, pomenite mai sus, cărțile fraților mai mari i-au fost tot timpul la îndemână. După absolvirea Școlii medii de cultură generală din comuna Târnauca (1954), se înscrie la Facultatea de Limbi Romano-Germanice, secția de Limba și Literatura Română (pe atunci „moldovenească”) a Universității de Stat din Cernăuți, pe care o termină în 1959. La facultate i-a avut colegi pe Nicolae Bilețchi, profesor universitar, membru corespondent al Academiei de Științe din Moldo-

va, pe Serafim Buzilă, compozitor și lexicograf, autor al *Lexiconului enciclopedic. Interpreți din Moldova* (1460-1960), pe Ion Chilaru, poet bucovinean, și pe Efim Romanciuc, doctor conferențiar la Universitatea de Stat din Moldova.

Ajuns licențiat de formație bucovineană al primei promoții în filologia română din istoria postbelică a Universității cernăuțene, Vasile Pavel este numit profesor de limba și literatura română la școala medie din comuna Horbova din preajma Herței.

Aici, în această localitate din „dulcea Bucovină”, în august 1961, aveam să-l întâlnesc pentru prima dată pe Vasile Pavel, aflându-mă, împreună cu colegii mei Mihail Dolgan și Mihail Purice, studenți la anul IV, într-o expediție dialectologică cu Rubin Udler, Victor Comarnițchi, Vasile Melnic, Nicolae Bilețchi și Vasile Stati, dialectologi de la Academia de Științe a Moldovei.

În septembrie 1962, peste un an de la acea întâlnire a noastră, dl Vasile Pavel este invitat de către Academia de Științe a Moldovei în post de cercetător științific inferior la Institutul de Limbă și Literatură, Sectorul Dialectologie și Fonetică Experimentală, condus pe atunci de Rubin Udler. Iar peste un alt an, în august 1963, după terminarea Universității de Stat din Moldova, eu sunt repartizat la lucru la același sector al Institutului de Limbă și Literatură, unde activa Vasile Pavel, astfel reîntâlnindu-ne, devenind colegi de breaslă, prieteni buni și, pe parcurs, chiar colaborând cu succes pe imensa moșie a dialectologiei și geografiei lingvistice. De menționat, în acest context, participarea mea, în calitate de redactor științific, la editarea **Atlasului lingvistic român pe regiuni. Basarabia, nordul Bucovinei, Transnistria**, vol. I-II de Vasile Pavel, Chișinău, 1993, 1998.

Din 1962 și până în prezent, Vasile Pavel nu a mai părăsit nici Academia, nici Sectorul, urcând, rând pe rând, toate treptele ierarhice: de la cercetător științific inferior la cel superior, apoi la cercetător științific coordonator (1962-1991), iar din 1992 devine cercetător științific prin-

cipal și șef al Sectorului Dialectologie și Geografie Lingvistică la actualul Institut de Lingvistică al Academiei de Științe a Moldovei.

În 1970 susține, la Universitatea de Stat din Moldova, teza de doctor în filologie cu tema: *Terminologia agricolă moldovenească (Studiu de geografie lingvistică)*, iar în 1984, pe cea de doctor habilitat în domeniul lingvisticii generale la Universitatea Națională „T.G.Șevcenko” din Kiev, cu tema: *Denominația lexicală din perspectivă spațială*, referenți oficiali fiindu-i prof. Silviu Berejan (Chișinău), prof. Melitina Borodina (Leningrad), prof. Stanislav Semcinski (Kiev).

Concomitent, dl Vasile Pavel a îmbinat cu succes munca de cercetare științifică la Academia de Științe din Moldova cu activitatea didactică la Catedra de Filologie a Institutului de Arte din Chișinău (1967-1971) și a Conservatorului „G.Musicescu” (1986-1990). Din 1992 distinsul savant desfășoară o prodigioasă activitate didactică la Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”, unde în 1994 i se conferă titlul de profesor universitar, iar din 1996 devine șeful Catedrei de Limba Română și Filologie Clasică la aceeași instituție de învățământ superior.

Evenimentul atingerii vârstei septuagenare este un prilej de punctare a unor bilanțuri în activitatea științifică a omagiatului.

Ca om de știință dl Vasile Pavel a reușit să dea la lumina zilei peste 250 de studii și articole științifice, apărute în diverse reviste și culegeri tematice nu numai la noi, la Chișinău, ci și în România, Federația Rusă, Ucraina, Armenia, Italia, Franța, scrise în limbile română, rusă și franceză. Printre aceste publicații se numără și 20 de volume (monografii, atlase lingvistice, manuale, dicționare ș.a.), semnate de unul singur sau în colaborare. Dl Vasile Pavel e frământat încontinuu de noi idei, își proiectează mereu alte planuri de cercetare.

În activitatea științifică și didactică de 45 de ani a dlui Vasile Pavel, un loc aparte l-a ocupat cercetarea graiului strămoșesc înregistrat nemijlocit pe teren, adică ancheta dialectală ca

formă de comunicare. Pasionat de acest „șirag de piatră rară pe moșie revărsată”, vorba poetului, dar și în virtutea obligațiilor sale de la institutul academic, dialectologul Vasile Pavel s-a aflat ani în șir prin vechile noastre sate românești de pe ambele maluri ale Nistrului, iar de la un timp, și prin cele de pe ambele maluri ale Prutului, ale Tisei și ale Dunării, altfel spus, a cules „piatra lucitoare” din Maramureșul istoric, din Bucovina și din Dobrogea, din satele românești, răzlețite, de la est de Bug, de pe cursul inferior al Niprului, din Donbas și Caucaz. A străbătut, ca și colegii săi (Rubin Udler, Vitalie Sorbală, Victor Comarnițchi, Vasile Melnic, Nicolae Bilețchi ș.a.), sute și chiar mii de kilometri, pe multele, împânzitele și bătătoritele drumuri de țară, cunoscând, așa cum spunea Sextil Pușcariu, *munca grea și plină de privațiuni a anchetelor*.

Colegul meu de breaslă, sărbătoritul nostru, dl Vasile Pavel, a colaborat activ, mai întâi, la colectarea pe teren a materialului dialectal pentru **Atlasul lingvistic moldovenesc (ALM)**, publicat la Chișinău în două volume, fiecare volum în câte două părți (1968-1973).

Însușindu-și conținutul zicalei *Călătorului îi șade bine cu drumul*, dl Vasile Pavel, împreună cu Rubin Udler, Victor Comarnițchi și Albina Dumbrăveanu, la sfârșitul anilor '70, efectuează noi anchete dialectale în 20 de localități din spațiul lingvistic interriversan pruto-nistean în vederea elaborării **Atlasului Dialectologic Carpatic Comun (Общекарпатский Дialectологический Атлас – ОКДА)**, o temă de colaborare internațională. Apoi, la începutul anilor '80, Vasile Pavel se află în fruntea unei echipe de dialectologi, din care fac parte Alexei Cenușă, Albina Dumbrăveanu, George Gogin și Ștefan Mătcaș, având misiunea de a înregistra informații din 18 sate românești pentru **Atlasul Limbilor Europei (Atlas Linguarum Europae – ALE)**, al doilea atlas lingvistic plurilingv.

Răspunsurile înregistrate cu ajutorul *Chestionarului ALE* au servit, ulterior, de asemenea, în calitate de

Sesiunea de omagiere. De la dreapta: Mariana Colesnic, Adela Oală (doctorende), Valentina Tcaci, Vasile Pavel (nepot de frate, Pitești), Eugenia și Vasile Pavel, Silvia Caba-Ghivireac (poetă), Elena Onică (doctorandă), D. Ghivireac (profesor de istorie, Herța)

materiale pentru alcătuirea **Atlasului Lingvistic Romanic (Atlas Linguistique Roman – ALiR)**, cel de al treilea atlas lingvistic plurilingv. În felul acesta, dl Vasile Pavel își aduce contribuția, în ultimele decenii, la elaborarea unor lucrări dialectologice de mare anvergură la scară națională, zonală carpatică, romanică și europeană (mai amănunțit despre munca depusă de Vasile Pavel în domeniul geografiei lingvistice a se vedea articolul *Dialectologul chișinăuian Vasile Pavel în geografia lingvistică românească și romanică*, semnat de acad. Silviu Berejan și publicat în *Literatura și arta*, 8 iulie 2004, p. 7).

O orientare nouă pentru cercetătorii de la Institutul de Lingvistică al Academiei de Științe a Moldovei o reprezintă colaborarea lor cu dialectologii de la actualul Institut de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti” din cadrul Academiei Române (București) și de la Institutul de Filologie Română „A. Philippide” al Filialei Academiei Române din Iași. Profesorul Vasile Pavel, împreună cu colegii săi de la Chișinău (Valentina

Corcimari și Valeriu Scifos), cu cei de la București (Maria Marin, Iulia Mărgărit și Victorela Neagoe) și de la Iași (Stelian Dumistrăcel, Doina Hreapcă și Ion Horia Bârleanu), a participat la efectuarea anchetelor de tip *arhivă fonogramică*, respectiv la temele „Graiuri românești din arii laterale și izolate” și „Graiuri românești de la est de Carpați”. Astfel, între anii 1991-1998, dialectologii de la București, Iași și Chișinău au realizat **împreună** (pentru prima dată!) cercetări asupra graiurilor românești vorbite de la est de Carpați până dincolo de Bug și Nipru, în comunitățile românești risipite în toate regiunile din sud-estul Ucrainei. Este de menționat totodată că în vara anului 1996 Vasile Pavel a realizat, de unul singur, noi anchete asupra graiurilor românești din Caucaz.

În afară de participarea activă la anchetele pe teren și la elaborarea atlaselor lingvistice, neobositul și harnicul dialectolog, sărbătoritul nostru de astăzi, dl Vasile Pavel, a mai colaborat la alcătuirea **Dicționarului dialectal** în 5 volume (1985-1986), la

manualul **Dialectologia moldovenească** (1976) și la alte investigații colective de o importanță incontestabilă pentru lingvistica actuală.

Un alt aspect al muncii științifice a dlui Vasile Pavel îl constituie studiile monografice, vorba fiind de: **Terminologia agricolă moldovenească** (1973), **Leksičeskaja nominacija** (*Denominația lexicală*, 1983) și cartea de popularizare a științei **La izvorul graiului** (1984), ele reprezentând cercetări de o ținută științifică remarcabilă. Cercetările dialectologului, lingvogeografului și onomasiologului Vasile Pavel conțin o diversitate de metode și de aspecte ridicând probleme teoretice referitoare la circulația sau ariile de răspândire a unităților de vocabular analizate, la etimologia, semantica lexicală, forma internă și motivația lexicală a cuvintelor. În studiile semnate de omagiat cuvântul își găsește o judicioasă și amplă interpretare, privit fiind din interior, în timp și în spațiu.

Monografia **Terminologia agricolă moldovenească** e dedicată cercetării vocabularului uneia din cele mai vechi și importante îndeletniciri omenești. Cuvântul nu este cercetat izolat, ci în multiplele sale legături cu celelalte componente ale sistemului lexical, ale microsystemelor. Ca punct de plecare este cercetarea onomasiologică, dar aceasta conlucrează în mod firesc cu semasiologia. Descrierea sincronică este însoțită de aspectul diacronic, prezent prin identificarea etimologiei, a stratigrafiei și a dinamicii termenilor în relație directă cu lucrurile pe care le denumesc. Capitolul al IV-lea, intitulat *Termenii agricoli în lumina frecvenței lor în graiuri*, pentru prima dată în geografia lingvistică realizează, cu sugestii prețioase, *investigații statistice prin folosirea hărților lexicale* pentru cercetarea etimologică a vocabularului dialectal din punctul de vedere al frecvenței. Acest aspect se înscrie în tradiția clasică de cercetare a „circulației cuvintelor” de tip hasdeian. Într-o recenzie la această monografie cunoscutul dialectolog clujean Eugen Beltechi menționa că „în rezumat, [cartea este] o realizare meritorie,

binevenită și foarte utilă nu doar lingvistului. Lucrare care ne amintește, încă o dată, că materialul prețios al atlaselor lingvistice oferă posibilități și valențe multiple de analiză și interpretare” și că „la lectură, ea se dovedește o cercetare serioasă, complexă și cu calități” (CL, XX, 1975, nr. 1, p. 98).

În temeinicul studiu **Leksičeskaja nominacija** (*Denominația lexicală*, 1983) pentru prima dată sunt fundamentate monografic probleme de *onomasiologie spațială*, direcție de cercetare cu perspectivă.

Reputat dialectolog și onomasiolog, prof. Vasile Pavel și-a adus contribuția și în alte domenii de investigație științifică: sociolingvistică, contacte lingvistice, cultura vorbirii.

O problemă aparte, abordată și cercetată în ultimii ani, o constituie starea actuală a graiurilor românești în zone laterale și în medii alogene. Rezultatele cercetărilor au fost adunate și publicate în volumele: **Graiuri românești din Basarabia, Transnistria, nordul Bucovinei și nordul Maramureșului. Texte dialectale și glosar** (București, 2000, 531 p.) și **Cercetări asupra graiurilor românești de peste hotare** (București, 2000, 144 p.), ambele volume în colaborare cu Maria Marin, Iulia Mărgărit, Victorela Neagoe; *Graiuri românești în medii aloglote. Considerații sociolingvistice*, în revista *Fonetica și dialectologie* (București, XVII, 1988); *Graiurile românești de pe cursul inferior al Niprului, din Donbas și Caucaz*, în *Revista de lingvistică și știință literară*, 1998, nr. 5; *Graiurile românești de la est de Bug*, în culegerea **Identitatea limbii și literaturii române în perspectiva globalizării**, volum îngrijit de Ofelia Ichim și Florin-Teodor Olariu, Iași, 2002; *Reconsiderări privind situația graiurilor românești din Caucaz*, în culegerea **Limba și literatura română în spațiul etnocultural dacoromânesc și diaspora**, volum îngrijit de Ofelia Ichim și Florin-Teodor Olariu și prefațat de Dan Mănucă, Iași, 2003.

Este de menționat că Vasile Pavel, în multe din studiile pe care le semnează, cercetează limba română nu numai cu competența savantului,

Un cuvânt de omagiere pentru Vasile Pavel rostit de prof. Anatol Ciobanu

dar și cu pasiunea de patriot al limbii române și al istoriei neamului nostru românesc.

Un exemplu în această privință e și studiul *Graiurile românești de la est de Bug*, pomenit mai sus.

Ca lingvist și patriot al neamului, îndrăgostit de frumusețea și bogăția graiului viu, dar și îndurerat de soarta vitregă a limbii române din stânga Prutului, Vasile Pavel a publicat în primii ani de renaștere națională o serie de articole, ale căror titluri vorbesc de la sine: *Un grai, o seminție, o vatră strămoșească*, în revista *Columna*, 1990, nr. 10; *Lumina gândului latin*, în săptăm. *Făclia*, 1991, nr. 40; *Ca neam, supraviețuim prin graiul străbun*, în *Literatura și arta*, 1993, nr. 32; *Unitatea și varietatea limbii române din perspectivă geografică*, în revista *Limba Română*, Chișinău, 1995, nr. 4; *Graiul românilor basarabeni, expresie a continuității teritoriului de limba română*, în culegerea **Limba română și varietățile ei locale**, București, 1995.

Atașamentul puternic și constant pentru tot ce se cheamă românism îl desprindem și din eseurile în care sunt evocate figuri proeminente ale culturii și științei filologice românești (B. P. Hasdeu, Vasile Bogrea, Eugeniu Coșeriu). Dl Vasile Pavel figurează prin-

tre cele 18 personalități din Republica Moldova, cărora în 1993 li s-a acordat, de către Institutul Internațional Privat de Studii și Cercetări Științifice privind Bucovina și Basarabia din Rădăuți (România), Medalia „75 de ani de la Unirea Bucovinei cu România”.

Rezultatele cercetărilor sale Vasile Pavel le-a expus în referate și comunicări, prezentate la mai multe congrese și colocvii internaționale (în Republica Moldova, România, Franța, Spania, Italia, Slovacia, precum și în fosta U.R.S.S.).

Dl Vasile Pavel este nu numai un distins cercetător, dar și un profesor universitar stimat și îndrăgit de către studenți, masteranzi, doctoranzi și de către colegii săi de catedră de la Universitate și de sector de la Institutul de Lingvistică.

La vârsta septuagenară, Vasile Pavel este angajat plener în realizarea unor proiecte importante de cercetare, rămânând același om inteligent, om de omenie, prietenos și mărinimos, modest și cumpătat, perseverent și chibzuit în toate.

Îi dorim sărbătoritului nostru multă sănătate, ani mulți și fericiți, noi realizări în știință și în munca de pedagog înzestrat, protejat în continuare și susținut plener de consoarta sa, doamna Eugenia Pavel.

Aliona ZGARDAN

**ONOMASIOLOGIA –
UN DOMENIU
AL PREOCUPĂRILOR
ȘTIINȚIFICE
ALE PROFESORULUI
VASILE PAVEL**

O investigație științifică poate fi generată de interes științific, de curiozitate, poate fi derivată din spirit de competiție, din snobism sau se poate realiza din alte motive. În cazul dialectologului Vasile Pavel, investigația științifică, ce ia dimensiunea unei pasiuni care durează o viață, s-a născut dintr-o enormă dragoste – dragostea de limba română. La sonoritatea clară a izvorului graiului și-a plecat auzul și sufletul profesorului atunci când și-a zis că se va face dialectolog, că va studia și va immortaliza, în atlase, dicționare, articole și monografii, limba vie a unui popor viu, o limbă nobilă, melodiosă, dulce și atât de dragă lui. A studiat-o, această limbă vie, i-a dat suflet din sufletul lui și viață din viața lui timp de mai mult de patru decenii, din anul 1959 și până în prezent, în calitate de profesor școlar, cercetător științific, profesor universitar. A plecat cu ea de acasă, din Bucovina, și nu a renunțat la ea niciodată; nicidecum nu a făcut vreo intermitență în a o vorbi și în a o studia.

Este prodigios în știință, este un bun mentor, fiind conducător științific la 10 teze de doctor în științe. A adus un suflu nou în tot ceea ce a făcut; totdeauna a știut să transforme cercetarea științifică în produs finit de calitate. Explicit și profund, a limpezit lucrurile și le-a spus, simplu și inteligent, pe nume, făcând ordine acolo unde era necesară intervenția specialistului. Personalitate notorie,

cultă, modestă, cumpătată și cu o prestanță deosebită de savant și de profesor, domnul Vasile Pavel este omul care persistă în bine în activitatea sa, oriunde și în orice domeniu ar activa. Toate se împletesc, toate fuzionează pentru a ne da un tot întreg – activitatea și opera domnului Vasile Pavel. Lucrările profesorului sunt interesante, valoroase, complexe și prezintă o indiscutabilă contribuție științifică în domeniul onomasiologiei, dialectologiei, geografiei lingvistice prin faptul că întrunesc toate rigorile științifice înaintate față de astfel de lucrări și că, toate, conțin o viziune nouă, de ansamblu, asupra problemelor studiate. Or, aspecte și modalități originale de interpretare a materialului lingvistic studiat sunt prezente în toate lucrările profesorului.

Or, multe sunt aspectele care întregesc spectrul de probleme pentru care a dovedit interes și pasiune. Interesul central, pe care se axează investigațiile Domniei sale, gravitează în jurul problemei denominării, iar de aici și pasiunea lui pentru denominare, un fenomen interesant, în graiuri. A specificat că denominarea este un fenomen complicat și complex, a cărui elucidare ar pune în cauză un șir de alte probleme: principiile, procedeele și mijloacele cu ajutorul cărora se realizează denominarea, stabilirea formei interne a cuvintelor, tipologia motivării unităților denominative în cadrul câmpurilor denominative, clasificarea corectă a procedeelelor denominării (1; 2). Profesorul manifestă un deosebit interes pentru derivarea semantică, pentru derivatul semantic și pentru celelalte procedee de denominare (derivarea morfematică, compunerea, îmbinarea de cuvinte, conversia, împrumutul lexical, calchieră, contaminarea ș.a.).

Problemele de onomasiologie studiate de el interferează cu cele de geografie lingvistică, de semasiologie, de derivare morfologică, dar fac parte din obiectivele de cercetare

ale onomasiologiei (3, p. 18-19; 1, p. 133-134; 5, p. 527-535). Tipurile de denumiri / nomeme considerate de către domnul Vasile Pavel ca funcționale în sistemul denominativ al limbii române sunt trecute, de fapt, prin prisma unei viziuni de funcționare teritorială a elementelor limbii (lexicale propriu-zise și denominative), vorbirea dialectală fiind cea mai apropiată de sistemul funcțional concret al limbii. Oportunitatea studiilor de onomasiologie spațială a determinat direcția de cercetare în majoritatea studiilor savantului. O atenție deosebită se acordă, în lucrările lui V. Pavel, motivării și reflectării, ca prime etape ale denominării, considerându-se că acestea determină însăși esența denominării – alegerea și promovarea unui cuvânt, unei sintagme etc., în calitate de element denominativ al limbii. În lucrările sale, domnul Vasile Pavel nu atestă pur și simplu existența reflectării și a motivării, ci sondează în profunzime, analizând tipurile de motivare existente în limbă, printre care cele mai frecvente sunt motivarea semantică și cea morfematică / morfologică, stabilește afinități și diferențe între cuvintele motivate ce desemnează aceleași realeme în limbi diferite, estimând că, deși cuvintele care denumesc același real în limbi diferite sunt, de foarte multe ori, motivate, motivarea poate fi diferită, deoarece diferite pot fi semnele motivaționale care determină existența motivării și a formei interne a acestor cuvinte. Mai mult decât atât, în majoritatea lucrărilor (*Лексическая номинация, Terminologia agricolă moldovenească* (*Studiu de geografie lingvistică*) ș.a.) se analizează denumirile motivate în dependență de semnul motivațional care stă la baza constituirii acestor denumiri.

Opera cercetătorului Vasile Pavel se întinde din implicarea sa în domenii de investigație care necesită o abordare de sistem, ancorată în sincronie, dar proiectată în

vederea surprinderii faptelor de limbă în evoluție, deci în diacronie. Aceasta determină și caracterul actual și funcțional al lucrărilor profesorului. Studiile, articolele, monografia domnului Vasile Pavel au ca punct de pornire observarea, înregistrarea și analiza faptelor de limbă română în graiuri, deci în limba vie, vorbită. Înregistrarea acestora se face pe hărți lexicale, care sunt înmănușate în atlase lingvistice și sunt analizate în studii, monografii, deci nu doar faptele de limbă studiate sunt abordate în sistem, însăși opera dialectologului formează un sistem științific bine gândit și impecabil structurat.

Toate faptele de limbă despre care consemnăm aici sunt cartografiate într-o formă originală. Or, geografia lingvistică a pus într-o nouă lumină faptele de limbă cunoscute și, concomitent, a descoperit fapte de limbă noi. Inovațiile reflectate – cartografiate – pe hărțile lingvistice constituie o sursă deosebit de prețioasă pentru cercetările onomasiologice. Considerăm că monografia *Лексическая номинация* (Chișinău, 1983) este un studiu de referință al sistemului denominativ al limbii române, realizat din perspectiva onomasiologiei spațiale.

Studiul elementelor denominative în graiurile moldovenești continuă prin prezentarea unei performanțe profesionale în domeniul geografiei lingvistice, materializată în **Atlasul lingvistic român pe regiuni. Basarabia, nordul Bucovinei, Transnistria** (Chișinău, vol. I, 1993; vol. II, 1998; în colaborare, vol. III, 2002 și vol. IV, 2003), abreviat ALRR. Bas., fapt probat de calitatea inovatoare a tehnicilor de cartografiere a materialului lingvistic. Este o inovație în geografia lingvistică faptul că hărțile inserate în ALRR. Bas. au o orientare onomasiologică și aceasta nu doar în sensul unor hărți lexicale propriu-zise, ci și în acela al caracterului lor interpretativ. Semnele grafice, în acest atlas, sunt utilizate în funcție de următoarele

tipuri de onomateme: cuvinte primare, cuvinte derivate, sintagme. Această inovație este observată și consemnată de mai mulți recenzenți (dr. Ion A. Florea, Iași; dr. conf. Veronica Păcuraru, Chișinău).

În ultimele trei decenii, domnul Vasile Pavel colaborează la trei atlase supranaționale: **Atlasul Dialectologic Carpatic Comun, Atlasul Limbilor Europei, Atlasul Lingvistic Romanic**. A devenit cunoscut, grație calităților de care dispune, nu numai în Basarabia, dar și în țară, în Ucraina, Franța, Italia, Spania etc. Harta **Mille-pattes** (miriapod), elaborată de V. Pavel în colaborare cu acad. S. Berejan, care face parte din **Atlasul Lingvistic Romanic**, este o hartă de motivație, asemenea hărți se consideră o inovație în geolingvistică (6, p. 319-337). Lucrările pe care le publică reprezintă, precum am zis, rodul unei munci meticuloase, de durată și de calitate, distingându-se prin rigurozitatea lor științifică.

Cu mulți ani în urmă, pe când îmi făceam studiile prin doctorat, domnul Vasile Pavel mi-a inoculat o idee simplă și luminoasă, dar, pe cât de simplă, pe atât de valoroasă. De altfel, această idee este principiul de bază, cred eu, al omului Vasile Pavel. Profesorul m-a învățat să fiu atentă la ce și cum vorbesc, la ce și cum gândesc. Mi-a spus că, atunci când vreau să zic ceva despre cineva, mai întâi să meditez. Dacă spusa mea urmează să fie bună, să o materializez în cuvinte frumoase, iar dacă intenționez să spun lucruri ce ar putea să afecteze persoana căreia urmează să i le spun, atunci să mă abțin, să renunț să rostesc cuvinte. Ideea a prins și mi-a ajutat, cum, de altfel, m-a ajutat și domnul Vasile Pavel să merg prin viață.

La un jubileu frumos, cu realizări valoroase, îl felicităm pe domnul profesor Vasile Pavel și îi dorim să fie sănătos, să se bucure și să ne bucure cu noi lucrări.

La mulți ani, domnule Vasile Pavel!

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Vasile Pavel, *Cercetări de onomasiologie în perspectiva geografiei lingvistice* // Fonetică și dialectologie, 1993, vol. XII, p. 133-141.
2. Vasile Pavel, *La izvorul graiului*, Chișinău, 1984.
3. В. К. Павел, *Лексическая номинация*, Chișinău, 1983.
4. Vasile Pavel, *Terminologia agricolă moldovenească (Studiu de geografie lingvistică)*, Chișinău, 1973.
5. Vasile Pavel, *Onomasiologie et géolinguistique* // *Homage à Jacques Allières*, vol. 2, *Romania sans frontières*, Toulouse, 2001, p. 527-535.
6. Vasile Pavel, Silviu Berejan, *Les désignations romanes du mille-pattes* // *Atlas Linguistique Roman (ALiR)*, volume II a: *Atlas, 24 cartes; Commentaires*, Roma, 2001, p. 319-337, *Sous la rédaction de Joan Veny-Michel Contini*, p. 319-377.

Arcadie SUCEVEANU

**ADMIR LA DOMNUL PROFESOR
DEMNITATEA DE ROMÂN**

Mult stimat domnule profesor,
Stimată doamnă Pavel,
Onorată asistență!

Lucrările de dialectologie și geografie lingvistică, monografiile, atlasele la care a trudit dl Vasile Pavel până în prezent, alte lucrări ale savanților basarabeni, în afară de valoarea lor științifică, ilustrează și ideea miracolului românesc despre care se vorbește atât de mult și care are ca o componentă de bază unitatea lexicală, unitatea semantică a limbii române, vorbită de conaționali noștri în toate zonele pe care le populează. Aceste lucrări sunt, de fapt, niște radiografii ale istoriei noastre, ale civilizației lingvistico-culturale a poporului român, a mitologiei noastre populare, dacă vreți, sunt niște acte care ne prezintă adevărata identitate spirituală, lingvistică a poporului nostru și sunt, în același timp, niște argumente și niște contraargumente aduse acelor pseudosavanți care se dedau unor perversiuni și care emit diferite falsuri cu privire la originea poporului nostru, la denumirea limbii române.

Se vorbește mult și pe drept cuvânt despre rolul scriitorilor în trezirea conștiinței naționale aici în Basarabia și în nordul Bucovinei, despre faptul că ultimele generații de scriitori au impus, pe lângă statutul estetic național, și un statut etic. Generațiile literare '60, '70, de aici din Basarabia, au readus literaturii de la noi conștiința de sine. Și eu vreau, într-un mod reparatoriu, să zic așa, să adaug imediat la aceste generații de scriitori și mai multe nume de savanți lingviști, profesori de aici din Basarabia, dar și din Cernăuți, care în momentele grele pentru cultura noastră, pentru limba noastră nu și-au lăsat mintea și conștiința pervertite și sechestrate de putere, ci au slujit adevărul științific, adevărul omenesc cu demnitate și sacrificiu. Printre aceste nume figurează, fără îndoială, și numele distinsului savant și profesor Vasile Pavel, care a reușit să-și mențină imaculată probitatea profesională, verticalitatea morală și, dacă vreți, demnitatea de român din ținutul Herței, al cărui picior a călcat, cu siguranță, în tiparul de aur lăsat de urma lui Gheorghe Asachi, pe acele locuri atât de dragi lui, nouă și limbii române.

Eu mai admir la domnul profesor cumsecădenia și tenacitatea cu care își construiește opera, dar pe care le manifestă și în viața de zi cu zi, la care se mai adaugă un anume bun-simț bucovinean. Hai să ne mai lăudăm și noi puțin, bucovinenii (*înviore în sală*). L-aș asemui pe dl profesor cu un râu care curge în mod firesc în albia sa, imperturbabil, cu un debit constant și fără mari fluctuații, un debit care izvorăște mereu din ritmurile interioare ale ființei sale. Cred că dl profesor Vasile Pavel, acest om tânăr, cu adevărat tânăr și la chip și la suflet, ne oferă fericitul caz când vârsta unui om trebuie măsurată nu cu anii, ci cu tineretea spirituală. Cred că nimeni nu se îndoiește că d-lui la această vârstă atât de tânără ține încă bine, vorba francezilor, leul de coamă.

Fiindcă ne aflăm în fața unui dialectolog, originar din zona Herței, îmi permiteți să zic: Domnule profesor, să hii sănătos și la mulți ani!

Paul LĂZĂRESCU

NASC ȘI ÎN PROBOTEȘTI OAMENI

Dragă prietene Vasile Pavel!

Am primit chiar astăzi amabila ta invitație de a participa la sesiunea omagială dedicată ție cu prilejul împlinirii vârstei de 70 de ani și a 45 de ani de activitate științifică și didactică. Mă bucur nespus de mult de organizarea acestei manifestări pe care o meriți din plin și de aceea mă grăbesc să exprim măcar prin scris atașamentul la acest eveniment (dacă nu voi putea participa în mod direct). Aș dori enorm să fiu prezent acolo, dar condiții obiective mă vor împiedica probabil să fiu de față. De aceea doresc să te felicit încă de pe acum, din toată inima, atât pentru frumoasa vârstă, cât și pentru acei ani mulți dedicați cercetărilor în domeniul dialectologiei românești pe care o reprezinți cu onoare.

Ca unul care ca și tine îmi am rădăcinile în Probotești, Târnuca și Herța și înstrăinați fiind de locurile natale pe care le iubim atât de mult, am un sentiment de mândrie specială să-ți pot ura în continuare succese și împliniri personale, familiale și profesionale.

Mă închin cu toate sfielile mele și cu toată admirația mea în fața omului Vasile Pavel, a modestiei și a conștiinței lui profesionale, cuvenindu-i-se pe bună dreptate recunoștința și dragostea colegilor și prietenilor din dreapta și din stânga Prutului. Și după modelul cronicarului, exclam și eu cu mândrie „Nasc și în Probotești oameni”! Nu pot încheia fără a aduce omagiile mele distinse doamne Eugenia Pavel.

Dragă Vasile, să trăiești, la mulți ani!

București, 23 iunie 2004

Vasile Pavel (primul din dreapta) cu colegii din Republica Moldova la Conferința științifică de romanistică (or. Kalinin, azi Tver, 1986)

LIMBA ROMÂNĂ ESTE SCUTUL DE NĂDEJDE ÎN IZBÂNDA DREPTĂȚII, ÎN APĂRAREA FIINȚEI NOASTRE NAȚIONALE

*Dialog: Alexandru BANTOȘ –
Vasile PAVEL*

– Stimate domnule profesor, sunteți un pasionat cercetător în domeniul geografiei lingvistice, coordonator și participant direct la realizarea unor importante lucrări în domeniu (atlase lingvistice, monografii etc.) care acoperă întregul spațiu al limbii române. Ce argumente justifică unitatea limbii române?

– Mai întâi, îmi îngăduiți, dragă Alexandru Bantoș, să vă mulțumesc pentru că îmi oferiți prilejul să fiu oaspete al acestui important centru de cultură – Casa Limbii Române – și al redacției *Limba Română*. Încercând să răspund la întrebarea ce mi-o adresați, precizez din capul locului că noțiunea de unitate este întotdeauna relativă. Limbajul este creativitate. De aceea nu există limbi „monolitic unitare”. Unitatea oricărei limbi, respectiv a celei române, este o unitate în diversitate. În limba română, ca și în orice altă limbă, deosebim o varietate în spațiu (dialectele, graiurile teritoriale), o varietate socioculturală în funcție de gradul de instruire al omului, de vârsta sa etc., și o varietate stilistică în acord cu momentul și circumstanțele vorbirii. Nici latina vulgară dunăreană, pe care lingviștii o consideră bază a limbii române, nu era monolitic unitară. Dar a existat de secole și continuă să existe tendința către unitatea limbii pentru toată comunitatea, aspirația către o *normă unică*. Astfel se ajunge la noțiunea de ideal de limbă, pe care o numim

limbă literară sau, în terminologia utilizată de profesorul Eugen Coșeriu, *limbă exemplară*. Prin comparație, putem afirma că o limbă este mai unitară sau mai puțin unitară decât altă limbă. Limba română este cu mult mai unitară în raport cu limbile italiană, franceză sau cu alte idiomuri romanice. La nivelul limbii comune (aceasta există numai pentru dialectul dacoromân) și la nivelul limbii literare nu există nici o diferență între limba română vorbită la est și cea de la vest de Prut. *Unitatea* respectiv a fost determinată de un șir de factori, o contribuție aparte având în acest sens scriitorii clasici și contemporani, savanții, oamenii de cultură... Eminescu, Coșbuc, Rebreanu sau Mateevici au scris în aceeași limbă – în limba română. De altfel, problema în cauză a fost abordată de Eugen Coșeriu în studiul său *Unitatea limbii române – planuri și criterii*, inclus în **Limba română este patria mea. Studii. Comunicări. Documente**, Chișinău, 1996.

– Ați participat la mai multe congrese și colocvii științifice internaționale, în cadrul cărora s-a luat în dezbatere materialul lingvistic din spațiul romanic și românesc. S-a pus în discuție la vreun asemenea forum problema existenței „limbii moldovenești”? Cunosc specialiștii din afara spațiului românesc „problema noastră” – a celor două limbi?

– În spațiul latinității orientale în prezent există o singură limbă romanică. Aceasta este limba română. Dar în istoria lingvisticii, în principal a celei din fosta U.R.S.S., au fost susținători ai ideii false a existenței în România de est a cinci limbi distincte: româna (dacoromâna), aromâna, istroromâna, meglendoromâna și moldoveneasca. În interiorul „dacoromânei”, se urmărea identificarea unor argumente pentru fundamentarea unei „teorii” științifice – în realitate politice – a așa-zisei „limbi moldovenești”. Termenii *Moldova* și *moldovenesc* au fost suprapuși, dar nimic nu justifică științific

Cu soția Eugenia și fiul Victor (Chișinău, 1964)

confuzia creată prin denumirile Moldova (Republica Moldova) și „limba moldovenească”. În temeinica sa monografie **Originile limbilor neolatine** (în versiune românească, București, 1977) reputatul lingvist italian Carlo Tagliavini, referindu-se la clasificarea limbilor romanice, a arătat că pretinsa „limbă moldovenească” nu este altceva decât limba română literară, scrisă cu un alfabet rusesc. Eu am participat la multe conferințe din centrele științifice și universitare din fosta U.R.S.S. (Moscova, Leningrad, Kiev, Riga, Erevan, Bacu, Dușanbe, Ufa, Lvov, Cernăuți ș.a.), organizate până la 1987 de către dialectologi și istorici ai limbii (limbilor). La asemenea întruniri științifice problema existenței „limbii moldovenești” nu a fost pusă în discuție. Rezultatele modestelor mele preocupări de dialectologie, geografie lingvistică, onomasiologie, semantică le-am prezentat și la o serie de congrese, colocvii sau simpozioane internaționale ce au avut loc în Franța, Spania, Italia, Slovacia, România. Ca participant la elaborarea a trei atlase lingvistice supranaționale țin să menționez că specialiștii în domeniu cunosc problema la care vă referiți și că în *Atlasul Lingvistic*

Romanic și în ultimele fascicule din *Atlasul Limbilor Europei* și *Atlasul Dialectologic Carpatic Comun* este fixat că în Republica Moldova limba vorbită de către cetățenii ei este limba română. Or, se știe că aceste atlase sunt lucrări de cel mai înalt prestigiu în geografia lingvistică din Europa. Deci, lingviștii din Europa recunosc că vorbim în limba română. Este important să amintesc cititorilor că problema falsei teorii despre existența „limbii moldovenești” a fost pusă în discuție la mai multe congrese și colocvii științifice internaționale sau la conferințe științifice republicane precum: Conferința științifico-practică internațională *Probleme de limba și literatura română în școala națională* (Cernăuți, 1991), *Congresul al IV-lea al Filologilor Români* (Timișoara, 1991), *Conferința națională „Limba română azi”* (Iași–Chișinău, 1991, 1992, 1993), *Congresul al II-lea al Societății „Limba Noastră cea Română”* (Chișinău, 1993), *Congresul al V-lea al Filologilor Români* (Iași–Chișinău, 6-9 iunie 1994), Sesiunea științifică *Limba română și varietățile ei locale* (București, 31 octombrie 1994), Conferința științifică *Limba română este numele corect al limbii*

noastre (Chișinău, 20-21 iulie 1995) ș.a. La aceste întruniri științifice au fost adoptate rezoluții, apeluri adresate Parlamentului, altor foruri de conducere din R. Moldova, prin care se cerea ca în Constituția Republicii Moldova denumirea limbii de stat să fie fixată prin glotonimul *limba română*. Spre regret, lingviștii n-au fost auziți.

– Următoarea întrebare ar putea prezenta interes pentru cititorul mai puțin versat în științele limbii. Așadar, ce este un dialect, un subdialect, care sunt graiurile limbii noastre? Cum se explică fenomenul existenței / persistenței dialectelor, subdialectelor, graiurilor? Ce include noțiunea de limbă literară?

– Esența acestei probleme a fost abordată frecvent în ultimii 10-15 ani, inclusiv în paginile revistei *Limba Română*. Voi aminti în acest sens articolul dlui acad. Silviu Berejan *De ce limba exemplară din uzul oficial al Republicii Moldova nu poate fi numită „moldovenească”?* (*Limba Română*, nr. 4, 1995), care include și o Schemă foarte instructivă pentru înțelegerea nu numai a structurii limbii, ci și a denumirii ei corecte. Știința lingvistică stabilește că dialectele sunt ramificații teritoriale ale unei limbi, diversificări de limbă în spațiu. Varietățile geografice ale limbii române sunt definite de către dialectologi și lingviști de vază în general drept dialecte, subdialecte, graiuri. În mod curent, prin glotonimul limba română mulți înțeleg „limba română din Dacia” – „dacoromâna” – având o formă literară. Dar în înțelegerea propriu-zis științifică a termenului limba română mai include și cele trei dialecte din sudul Dunării: aromân (numit și macedoromân), istroromân și meglenoromân. Subdialectul e subordonat dialectului, iar graiul (grupul de graiuri) subdialectului. Dialectul dacoromân se împarte în cinci subdialecte (numite de unii lingviști graiuri): moldovean, muntean, bănățean, crișean, maramureșean. În Transilvania e delimitat grupul de

TELEGRAMĂ

Stimate domnule profesor Vasile Pavel,

Cu ocazia împlinirii vârstei de 70 de ani și a celor 45 de prodigioasă activitate științifică și didactică, vă urez sănătate, împliniri și multe succese în plan profesional. Vă doresc, totodată, viață lungă și fericită alături de cei dragi. La mulți ani!

Cu sentimente colegiale și prietenești,
Maria MARIN,
șefa Sectorului de dialectologie și onomastică al Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan – A. Rosetti”, București

graiuri transilvănene. Subdialectul moldovean (sau graiul moldovenesc) este vorbit în cadrul Moldovei istorice, pe ambele maluri ale Prutului. Limba literară unifică treptat subdialectele și graiurile din cadrul „dacoromânei”. Dar dat fiind faptul că limba se află permanent în proces de „creare”, fenomenul grai teritorial, local va persista continuu, deși multe particularități locale ale graiurilor vor fi înlocuite cu forme literare. Limba literară este deci o categorie istorică și socială. Ea include noțiunea de normă.

– Domnule profesor, cum explică oamenii de știință unitatea, dar și varietatea limbii române din perspectivă geografică?

– Problema unității limbii române și a varietății ei geografice este abordată din diverse unghiuri de vedere: al lingvisticii generale, al romanisticii, al românisticii și al geografiei lingvistice, cu referire specială la deosebirile dialectale din cadrul dialectului dacoromân și la situația sociolingvistică din Republica Moldova. În concepția marelui teoretician al limbajului, Eugen Coșeriu, limbile sunt sisteme de tradiții istorice. Limbajul e guvernat de două principii

universale: de cel al creativității și de cel al alterității, în sensul că limbajul este totdeauna și pentru alții. Datorită alterității, limbajul, limbile se prezintă sub formă de tradiții comune. Dar deoarece limba (limbajul) este și creativitate, nu există limbi monolitice unitare. Mai sus am amintit că în orice limbă vie descoperim varietăți în spațiu (varietăți diatopice, dialectale), varietăți între grupurile socioculturale de vorbitori (diversitate diastratică) și varietăți stilistice, numite de E. Coșeriu „varietăți diafazice”. La noi inconștient sau intenționat se confundă noțiunile de limbă și dialect, grai. Referindu-ne la geneza varietăților geografice ale limbii române, trebuie să avem în vedere cel puțin faptul că limba română, ca și oricare alt idiom al comunităților istorice, se alimentează continuu din actele lingvistice individuale. Limbajul este o activitate umană universală care se realizează în mod individual. Limbajul nu este activitate „corală”, limba este activitate creatoare care ține de individul vorbitor. De exemplu, apariția în vorbire a unui cuvânt nou este totdeauna o creație individuală. Tendința către unitatea limbii e strâns legată de noțiunea de limbă literară, de aspectul cel mai îngrijit al limbii române.

– În contextul celor expuse mai sus, cum explicați „tendința” unora de a elabora „dicționare moldo-române”?

– Dragă frate Alexandru Bantoș, hai să spunem lucrurilor pe nume. Cu siguranță, dumneavoastră aveți în vedere *dmr*-ul lui V. Stati, tipărit în anul 2003 la Tipografia Centrală din Chișinău. Prin această scriitură fostul meu coleg de sector la Institutul de Limbă și Literatură al A.Ș.M. (1962-1965) incită o inversare de valori științifice și spirituale, îi ațâță pe românii basarabeni, și nu numai, la o răsturnare de adevăruri științifice și istorice, chipurile, ei nu vorbesc românește, ci numai moldovenește. V. Stati a susținut la începutul anilor '70 teza de doctor în domeniul dialectologiei. Știe dânsul prea bine și în prezent

să delimiteze noțiunile de limbă și dialect. Dar n-o face. Sincer vorbind, regret mult ceea ce s-a întâmplat cu Vasile Stati, care în mod conștient face o politică românofobă. Dicționarul cu pricina este o ticăloșie, având menirea de a genera o confuzie totală. În acest caz nu avem a face cu o lucrare lexicografică bilingvă, ci cu un „pseudo-dicționar român-român”. Autorul include în lucrare o mulțime de regionalisme și vocabule străine care de cele mai multe ori apar sporadic în vorbirea dialectală a moldovenilor de la est de Prut (de exemplu, *bombă* „bobiță de struguri”, *jibană* „ferestrău”, *capți* „papuci de casă”, *acații* „salcâmi”, *bandrurcă*, *baraboșcă* „cartofi”, *stencă* „plaz” etc.). Astfel este profanată însăși noțiunea de grai moldovenesc, vorbire care își are un farmec și o înțelepciune a ei, după cum își au grația lor și alte graiuri ale limbii române: maramureșean sau bănățean, crișean sau muntean. Prin pseudo-dicționarul său și prin alte opusculare ale sale renegatul Vasile N. Stati se pronunță contra limbii române și a neamului românesc, scuipând în fântâna din care el bea apă. Și încă ceva foarte important: pe copertă „lucrarea” are titlul **Dicționar moldovenesc-românesc**, iar în descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții titlul este Dicționar moldovenesc explicativ. Comentariile sunt de prisos!

– În ultimul timp anumiți politicieni acceptă unitatea limbii „moldo-române”, cu precizarea obligatorie că această unică limbă trebuie să aibă totuși două denumiri. De ce este necesar, domnule profesor, ca denumirea oficială (de stat) a Republicii Moldova să poarte denumirea corectă, științifică și de ce nu poate fi acceptată denumirea de „limbă moldovenească”?

– Pe parcursul ultimilor 15 ani consacrați filologi, scriitori, oameni de cultură de la noi au vorbit și au scris cu demnitate, în temeiul unor dovezi incontestabile, că nu există o „limbă moldovenească” deosebită de limba română. Publicațiile de cultură

La Colocviul Internațional „Lecturi coșeriene”, ediția a II-a. Chișinău, U.P.S. „Ion Creangă”, 22 mai 2001. De la stânga: prof. Eugen Coșeriu (Tübingen, Germania), prof. Dan Slușanschi (București), prof. Nicolae Andronache (Chișinău), prof. Vasile Pavel (Chișinău)

filologică *Revista de lingvistică și știință literară și Limba Română* au inserat în paginile lor zeci și sute de studii și articole pe această temă. Adevărul despre unitatea limbii române nu mai putea fi tănuțit. Nici un stat nu poate fi construit pe minciună. De aceea și este nevoie ca limba populației majoritare din Republica Moldova – limba oficială (de stat) – să poarte numele corect. Subliniez: ca orice limbă, româna este o unitate în diversitate. Varietățile geografice ale unei limbi sunt definite drept dialecte, subdialecte, graiuri. Așa precum precizăm ceva mai înainte, limba română are patru dialecte: dacoromân (e vorbit în arealul de la Dunăre și până dincolo de Nistru), aromân (macedoromân), meglenoromân și istroromân (dialecte sud-dunărene). Dialectul dacoromân se împarte în cinci subdialecte (numite și graiuri): moldovenesc (moldovean), munțean, bănățean, crișean, maramureșean. În Transilvania deosebim un grup de graiuri. Prin urmare, sintagma „limba moldovenească” ține doar

de subdialectul (graiul) moldovean al dialectului dacoromân. Repet: nimic nu justifică confuzia Moldova / „limba moldovenească”. Adjectivul *moldovenească* a căpătat circulație ca denumire locală, atribuindu-i-se, în cele din urmă, și o conotație voit politică. De la 1812 încoace țarismul rus, iar mai apoi și sovieticii au impus metodic și sistematic populației din ținut folosirea denumirii „limba moldovenească” în scopuri bine cunoscute. Suntem datori să promovăm adevărul și să respectăm identitatea etnică și culturală a poporului băștinaș și majoritar. Cu referință la această problemă, marile lingvist Eugen Coșeriu spunea: *A promova sub orice formă o limbă moldovenească deosebită de limba română este, din punct de vedere strict lingvistic, ori o greșeală naivă, ori o fraudă științifică; din punct de vedere istoric și practic, e o absurditate și o utopie; din punct de vedere politic, e o anulare a identității etnice și culturale a unui popor și deci un act de genocid etnico-cultural.*

– Domnule profesor, ținutul Herța, de unde veniți dvs., este unul dintre cele mai nedreptățite teritorii românești: e vorba nu doar de schimbările survenite în plan spiritual, implicit, identitar, dar și în domeniul drepturilor elementare ale omului, drepturi ce sunt încălcate. Ce perspectivă în plan identitar – limbă, cultură, tradiții etc. – credeți că are populația din ținutul Herța, din sudul Basarabiei, din nordul Bucovinei? Cum se prezintă satul dvs., satele din preajmă la acest început de mileniu?

– Ținutul Herța este o zonă cu populație compact românească. Locuitorii din acest ținut și-au păstrat conștiința identității naționale. Ei își zic români și spun că vorbesc românește. Sovieticii au răpit acest teritoriu în 1940 (și apoi în 1944), anexându-l uriașului lor imperiu. În dimineața zilei de 29 iunie 1940, când rușii au intrat în Herța, căpitanul român Ioan Boroș, comandant de garnizoană, le-a atras atenția invadatorilor că sunt pe un teritoriu neprevăzut de ultimatum și că pe acolo „nu pot trece”. Împușcându-l pe bravul căpitan, rușii intenționau să înainteze spre Botoșani. Dar nu au mai avansat decât câțiva kilometri. În dreptul satului Probotești, a satului meu de baștină din preajma Herței, „aruncarea în aer, de către militarii români, a unui pod și explozia a două bombe i-au determinat să se oprească”. Așa s-a scris la Herța o pagină de istorie (a vedea: Ion Gherman, *Românii din jurul României*, București, Editura Vremea, 2003, p. 27-28). Românii din ținutul Herța împărtășesc astăzi aceeași soartă cu frații lor de sânge din nordul Bucovinei și din sudul Basarabiei. Ei sunt în pericol de a-și pierde identitatea, în multe privințe le sunt încălcate drepturile elementare ale omului. Se încearcă a-i lipsi, printr-un proces de deznaționalizare (în fond, de ucrainizare), de

acele suporturi sfinte ale spiritualității prin care o comunitate de oameni își clădesc destinul, datina și istoria. În 1946 mai toate denumirile tradiționale din ținutul Herța au fost substituite cu nume rusești sau ucrainești. Localitatea Probotești este satul de basm al copilăriei și adolescenței mele. E așezat între dealuri și livezi, mai la vest de Prut, pe șoseaua Cernăuți-Dorohoi. În satul meu, ca și în celelalte localități din ținutul Herța, cultul sacru al limbii române și al obiceiurilor strămoșești este viu. *Limba română este scutul de nădejde în izbânda Dreptății, în apărarea ființei noastre naționale*. Eu am cercetat pe viu graiul românesc din enclavele de est și de nord. Am publicat în culegeri și reviste de specialitate câteva studii despre situația sociolingvistică actuală a conaționalilor noștri din sud-estul Ucrainei și Caucaz și care au în prezent un sentiment de lamentare resemnată în fața sorții lor nedrepte. În zonele aloglote, îndepărtate geografic de arealul românesc, are loc înstrăinarea românilor de români. Mă gândesc deseori, ce soartă vor avea, peste zeci de ani, românii din nordul Tisei și al Bucovinei, din ținutul Herța, din părțile Hotinului, ale Cetății Albe, din sudul Basarabiei și din Transnistria, pe unde etnicii români încearcă să-și păstreze, cu disperare, graiul străbun, datinile și tradițiile seculare. E o problemă majoră și o obligație pentru oamenii de știință, pentru cultura românească de a acorda fraților din teritoriile înstrăinate, oriunde s-ar situa, sprijinul necesar pentru a fi laolaltă cu noi în spirit, prin limbă și cultură.

– Domnule profesor, spusele dvs. sunt un îndemn la care subscrie și revista *Limba Română*. Mulțumim pentru bunăvoința de a susține acest dialog. Mulți ani, sănătate și să ne revedem cu bine și cât mai des.

Irina CONDREA

LIMBA ROMÂNĂ: O PRIVIRE DIN GERMANIA

Volumul semnat de profesorul Klaus Bochmann de la Universitatea din Leipzig poartă un titlu incitant pentru cititorul de la noi – el se numește **Limba română: istorie, variante, conflicte. O privire din afară**. De fapt, toate specificările de după cele două puncte constituie de ani și ani subiectul unor dezbateri aprige, mai ales în spațiul dintre Prut și Nistru.

Faptul că această privire din afară vine din Germania, de la Leipzig, nu este deloc întâmplător, deoarece anume aici în 1893 a luat ființă cel mai important centru de predare și cercetare a limbii române din afara României. În acest institut, ale cărui baze au fost puse de un notoriu romanist, Gustav Weigand, s-au format personalități celebre ale lingvisticii române și romanice – Sextil Pușcariu, care avea să fondeze în anii '20 școala lingvistică de la Cluj, Theodor Capidan și Pericle Papahagi, apoi doi cercetători ai aromânei, Iosif Popovici și Constantin Lacea, danezul Sandfeld-Jensen, bulgarii Dimitr Michov, Stoian Mladenov și mulți alții.

Acad. Klaus Bochmann, profesor de limba română, de lingvistică franceză și italiană, el însuși format la izvoarele centrului de la Leipzig, oferă în compartimentele *Românistica germană și din străinătate* și *Istorie* un amplu tablou al activității legate de investigațiile de românică din Germania. Sunt concludente în acest sens studiile **Sextil Pușcariu, școala de la Leipzig și problema paradigmei epistemologice; Limba română în activitatea și concepția lui Matteo Bartoli; Leipzig și începuturile jurnalismului românesc ș.a.**

În volum sunt inserate și o parte din lucrările de românică ale profesorului K. Bochmann, anume cele care punctează interesele sale științifice în acest domeniu. Astfel, compartimentul intitulat *Modernizarea limbii române în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea* include o serie de studii (scrise în română, dar și în franceză) prin care autorul s-a afirmat ca cercetător al istoriei limbii române literare și al evoluției vocabularului românesc determinată de schimbările social-politice. Titlurile acestui compartiment prefigurează viziunea savantului asupra problemelor studierii lexicului românesc – *Pentru un dicționar de termeni social-politici ai limbii române; Înlocuirea terminologiei feudale prin lexicul societății burgheze moderne în România secolului al XIX-lea; Dezvoltarea vocabularului social-politic românesc între 1840 și 1850; Éléments performatifs explicites et transparence illocutoire des textes politiques roumains en 1821 et 1848; Modernizarea limbii române în secolul al XIX-lea ca transformare a comportamentului discursiv ș.a.*

Sunt examinate numeroase fapte de limbă, raportate la stadiul concret de dezvoltare istorică, fiind vizate fenomene, personalități și opere de răsunet pentru cultura românească, cum sunt Școala Ardeleană, epoca pașoptistă, mișcarea revoluționară sub conducerea lui Tudor Vladimirescu etc., care au determinat modernizarea limbajului și impulsivitatea gândirii filozofice. Spre exemplu, este subliniată contribuția unor personalități marcante, cum ar fi P. Maior, C.D.Loga, I.Budai-Deleanu, I.Tăutul, D.Golescu, I.Heliade Rădulescu, N.Bălcescu și mulți alții, la apariția noțiunilor de *progres, popor, politică, națiune, patrie, democrație, anarhie, aristocrație, dictatură* etc., prin care limba română devine un instrument eficient în opera de propășire națională. E de menționat că toate faptele de limbă sunt examinate în funcție de structura socială a comunicării într-o epocă anume, ceea ce conduce la crearea unor imagini concrete, ce vizează, de exemplu, practicile lingvistice (*pratiques langagières*) instituționalizate. Astfel, în studiul despre elementele performative explicite, scris în limba franceză în baza unui corpus de texte din prima jumătate a secolului al XIX-lea (acte, corespondență, proclamații cu caracter politic ș.a.) sunt determinate funcțiile formulelor performative explicite în constituirea mesajului – este vorba de formulele de adresare, formulele metacomunicative, formulele stereotipe de identificare etc. și distribuția lor socială. Tot în baza textelor și a elementelor de referință din ele sunt făcute observații pertinente referitoare la constituirea stilurilor și a procedeelelor de modernizare a limbii române literare (studiul *Modernizarea limbii române în secolul al XIX-lea ca transformare a comportamentului discursiv*).

Unele reflecții asupra sensurilor de profunzime au caracter de eseu, cum ar fi, de exemplu, studiul intitulat *Munca drept trudă și / sau câștig? Istorie terminologică în jurul*

românescului muncă. Autorul afirmă că „tensiunea dintre trudă și chin, pe de o parte, și câștigul în satisfacție și bani, pe de alta, se oglindește într-un mod ciudat în istoria termenului „muncă” și a denumirilor lui în multe limbi europene. Această istorie arată că etimologia anumitor termeni nu poate fi studiată la modul serios fără recursul la istoria ideilor și a societății...” (p. 89). Savantul urmărește evoluția noțiunii în limbile franceză, germană, engleză, slavă veche, rusă, ucraineană și, bineînțeles, în română, ajungând la concluzia că istoria noțiunii de *muncă* se manifestă ca fenomen național, legat de fiecare limbă în parte, fenomen a cărui explicare are nevoie de cunoașterea condițiilor specifice lingvistice și socioculturale ale fiecărui spațiu lingvistic în parte” (p. 94).

Compartimentul *Filologie și lingvistică* conține o serie de materiale axate pe aceleași principii de studiere a fenomenelor de limbaj în funcție de condițiile sociale, culturale, politice și de altă natură în care acestea se manifestă. Preocuparea autorului de sociolingvistică ia forma unor lucrări ce vizează nemijlocit acest domeniu al științei filologice. Studiul *Dezvoltarea viziunii sociolingvistice în lingvistica românească* postulează, de fapt, bazele teoretice ale disciplinei, începând cu definiția disciplinei și continuând cu sarcinile, compartimentele, metodele, viziunile anterioare și delimitările curente. Autorul ia în discuție aspectele ce țin de variațiunea socială a limbilor existente (inclusiv a așa-numitelor variante „regionale”) și delimitează unele variante sociolingvistice bazate pe comunități comunicative: a) determinate macrosociologic: sociolecte; dialecte și semidialecte („interdialecte”); limbi literare (limbi culte, scrise); variante cauzate de grupuri cu o ideologie specifică (partide, organizații sociale, religioase); b) determinate microsociologic: forme de exprimare specifice grupurilor profesionale, de petrecere a timpului liber, de cartier, culturale, de rudenie ș.a., argoul elevilor, al stu-

denților, al soldaților etc. Sunt definite domeniile comunicative și situațiile comunicative, autorul considerând că, „o dată cu clasificarea propusă, poate fi depășită amestecarea criteriilor sociale, funcționale și „estetice” (privind „nivelul stilului”) în determinarea variantelor limbilor existente” (p. 117). Tot aici este făcută o amplă trecere în revistă a modului în care diversele variante ale limbii, relația limbă-societate, determinările psiho-, etno- și socio-culturale au fost examinate sau avute în vedere implicit în lucrările lingviștilor români, în special în studiile de dialectologie, stilistică, istoria limbii. În acest sens sunt prezentate viziunile filologilor B.P. Hasdeu, A. Philippide, O. Densuseanu, I.A. Candrea, S. Pușcariu, Th. Capidan, A. Vasiliu, I. Iordan, Al. Graur. Noile orientări sociolingvistice, din anii cincizeci până în prezent, sunt reflectate de lucrările lingviștilor T. Slama-Cazacu, I. Coteanu, L. Onu, P. Miclău, F. Șuteu, B. Cazacu, N. Saramandu și alți autori, care pot fi regăsiți în bogata bibliografie de la sfârșitul studiului.

O problemă puțin (sau deloc) investigată sistematic în lingvistica noastră este cea dezbătută în studiul *Substandardul și istoria limbii române*. Aspecte care țin într-un fel sau altul de substandard sunt trecute în lingvistica română la compartimentele „limbă vorbită”, „limbaj popular”, „abateri de la normă”, „argou”, „jargon”, „familiar”, „vulgar” etc. și sunt tratate, de regulă, în lucrările normative ca fenomene negative, ce trebuie combătute. Acad. K. Bochmann consideră că „o cercetare independentă dedicată exclusiv substandardului românesc ar duce la depășirea atitudinii – încă des întâlnită – nejustificat de pudice a lingvisticii românești față de variantele neliterare, a căror valoare comunicatională este cel mai adesea ignorată. Tocmai această atitudine păguboasă trebuie să fi fost, până acum, motivul reținerii față de cercetarea aprofundată a substandardului” (p. 159). Prin „substandard” autorul înțelege toate elementele limbii care

se situează „sub” standard, fără a prezenta caracteristicile dialectelor, ale subdialectelor sau ale graiurilor și conchide că acesta nu poate fi definit și ipostaziat științific decât prin raportare la standard, ca negare a acestuia, dar și ca negare a dialectelor totodată” (p. 168).

Aceiași probleme este consacrat studiul *Argou și substandard în limba română*, fiind menționat stadiul nesatisfăcător în care se află cercetarea substandardului. Or, anume formele de exprimare ce se încadrează în substandard se manifestă astăzi într-un mod deosebit de activ, modificându-se permanent în funcție de schimbările care au loc în societate; ele reprezintă aspectele vii ale comunicării, care de multe ori sunt cu totul diferite de cele clasice, de exemplu, din operele scriitorilor consacrați. Ceea ce oferă limbajul presei, comunicarea „informală” a tinerilor, internetul și multe alte forme de comunicare, în care se manifestă cu precădere substandardul, mai rămâne încă în afara atenției cercetătorilor.

În compartimentul *Sociolingvistica și politica lingvistică* sunt inserate studii mai recente care vizează atât probleme ce țin de metodologie, cum ar fi cel intitulat *Cu privire la valoarea operativă a conotației în sociolingvistică*, cât și investigații care vizează situația lingvistică în zonele de multilingvism, analiza unor probleme legate de situația limbii române în R. Moldova, o serie de informații referitoare la situația minorităților etc. Reflecțiile și atitudinile autorului, bazate pe analiza atentă a fenomenelor, prezintă un deosebit interes, căci vizează cele mai actuale probleme, lucru demonstrat și de titlurile materialelor, dintre care enumerăm doar câteva: *Numele limbii și adevărul științific*; „*Moldovenește*” sau „*românește*”? *Aspecte lingvistice, culturale și politice ale limbii de stat*; *Minoritățile în conștiința majorităților*; *Români din Ucraina – o minoritate între frontiere*; *Canada – Catalonia – Tirolul de Sud: trei posibilități de rezol-*

vare a conflictelor lingvistice; *À l'Est comme à l'Ouest, ou les extrêmes (géographiques) se touchent: Galice et Moldavie devant le problème de la langue* ș.a. Autorul se dovedește a fi un profund cunoscător al situației și al politicii lingvistice de la noi, în toată complexitatea ei, domnia sa fiind în măsură să facă anumite paralele cu alte zone în care politica lingvistică este la ordinea zilei. În ceea ce privește situația din R. Moldova, este interesantă încercarea lui de a prognoza derularea evenimentelor, deoarece unele lucruri sunt previzibile, dar trebuie luată în calcul și o serie de factori aflați mereu în schimbare. Acad. K. Bochmann consideră că „un secol de politică lingvistică țaristă și cincizeci de ani de politică sovietică au lăsat urme adânci în conștiința populației. Glotonimul va depinde de acel curent intelectual care pe viitor va constitui o hegemonie de durată, adică se va afirma drept o forță intelectual-morală conducătoare în societatea moldovenească” (p. 189), iar scenariile care pot fi imaginate pentru soluționarea problemelor limbii ar fi în opinia savantului următoarele: „(1) Pur teoretic intră în calcul o revenire la politica „limbii moldovenești” din trecut, cu grafie chirilică și caracteristicile distinctive; (2) Oficializarea glotonimului „limba română”, respectiv renunțarea la atributul „moldovenesc”, precum și la toate măsurile de reprimare cu referință la limba, istoria și cultura românească; (3) O soluție de compromis ar consta în oficializarea glotonimului „limba română” cu adăugarea „cu specific moldovenesc” sau ceva similar” (p. 197). Scenarii, în situația imprevizibilă de la noi, pot fi mai multe, iar finalitățile acestora pot fi și mai bizare (de exemplu, într-un sondaj publicat de ziarul „Timpul” cu vreun an în urmă, liderul politic Oleg Serebrian considera că sunt posibile vreo cinci scenarii în viitorul apropiat).

Anume în această situație tensionată, când în republica noastră opiniile sunt tranșant împărțite și, practic, nu există un dialog între opozanți, o

privire din afară a unui savant notoriu prezintă interes și merită să fie cunoscută. Ca persoană ce nu face parte din nici o tabără, ci se situează doar pe poziția faptelor reale și a adevărului științific, autorul afirmă: „Tensiunile dintre grupurile cultural-lingvistice își au rădăcinile, de obicei, în intoleranță. De aceea, înlăturarea tensiunilor cere o înțelegere reciprocă. Fiecare parte – intelectualii fiecărei părți – trebuie să creeze sau să promoveze în rândurile propriului grup o înțelegere pentru problemele celeilalte părți. Dacă din partea rusofonilor din R.M. putem cere, pe drept cuvânt, să respecte dorința românofonilor de a normaliza situația socioculturală a limbii băștinașe, ceea ce înseamnă să respecte și dorința de a ridica limba română la nivelul și rangul comunicativ pe care îl are limba rusă, atunci putem cere și din partea românofonilor să înțeleagă că și ceilalți au dreptul să folosească în public limba lor. Dacă putem justifica înlăturarea unei nedreptăți istorice – bunăoară marginalizarea limbii române în favoarea celei ruse –, la fel poate fi justificat și respectul față de limba rusă. Cine vrea democrație trebuie să accepte și diferența / diversitatea, cu condiția să li se acorde comunităților lingvistice șanse de dezvoltare egală” (p. 233).

Toleranță – acesta ar trebui să fie cuvântul de ordine pentru cei care sunt implicați în orice activități legate de politica lingvistică. Dar, din păcate, se pare că anume această noțiune este omisă și dată uitării cel mai adesea.

Cartea academicianului Klaus Bochmann conține multe constatări, afirmații și comentarii, care ar putea fi calificate drept incomode, neplăcute, puțin îmbucurătoare ș.a.m.d. pentru situația lingvistică de la noi, dar nici una nu încalcă adevărul științific și nu denaturează lucrurile pentru a le mușamaliza sau a le „ajusta” în favoarea cuiva. Tocmai de aceea ea merită și trebuie să fie citită cu atenție, căci multe probleme ce țin de limba română sunt văzute și analizate de autor pe nou.

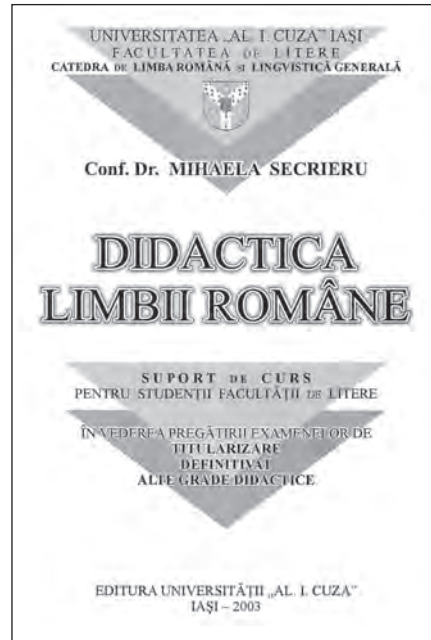
Viorica POPA

PRO-DIDACTICA LIMBII ROMÂNE

Lingvistica românească de la Iași este o școală științifică prestigioasă, reprezentată de profesori și colaboratori ai Universității „Al. I. Cuza” și ai Institutului de Filologie Română „Al. Philippide” – nume notorii atât în lingvistica europeană, cât și în cea mondială. Continuând tradiția lui Al. Philippide, Iorgu Iordan, Gh. Ivănescu ș.a., care s-au ocupat de istoria limbii, de dialectologie, lexicologie, semantică, gramatică etc., cercetătorii actuali și-au lărgit sfera preocupărilor, concentrându-și atenția asupra aspectelor esențiale ale didacticii limbii. Interesul acesta este stimulat și de faptul că, începând din anul 1966, institutele pedagogice au fost anexate universităților, iar din 1969 – și institutele de perfecționare a cadrelor didactice. Deși se predă la Universitatea „Al. I. Cuza” din anii 1948-1949 ca disciplină de învățământ, metodică va lua ființă, ca știință fundamentală, mult mai târziu, prin cercetările și cărțile cunoscute ale regretatului prof. univ. Constantin Parfene.

Lucrarea **Didactica limbii române**, elaborată de conf. dr. Mihaela Secrieru, reprezintă o contribuție substanțială la ceea ce s-a făcut până acum în acest domeniu și deschide noi perspective activității didactice. Așa cum se remarcă în introducere, autoarea se adresează, „pe de o parte, educabilului aflat în formare inițială (student, profesor-debutant în învățământ), pe de altă parte, profesorului aflat în formare continuă în scopul optimizării calității sale educative”.

Apărută la Editura Universității „Al. I. Cuza”, în 2003, cartea conf. dr. M. Secrieru este mai mult decât o „didactică a specialității”, decât un „suport de curs” – din, cel puțin, două motive: în primul rând, pentru că subiectele sînt abordate într-o formă

originală, total diferită de modalitățile adoptate de alți autori (lucrarea este concepută ca un mini-dicționar tematico-terminologic), în al doilea rând, pentru că face legătura cu numeroase domenii care nu pot fi ușor instrumentate (cap. X – *Elemente de instruire asistată pe ordinator*, sau cap. XII – *Competențele profesorului de limba română*).

Lucrarea este concepută, în același timp, din două perspective: teoretică și pragmatică. De exemplu, în capitolul *Conceptul și problematica curriculum-ului* se propune o abordare lingvistică a termenului de *curriculum*, ca să se prezinte apoi numeroasele definiții care „au încercat să surprindă, unele cât mai descriptiv, realitatea avută în vedere, altele să esențializeze, până la laconism, aceeași realitate”. Cea de-a doua perspectivă – pragmatică – cuprinde precizări, caracterizări, proiectări, indicații cu privire la realizarea unui obiectiv ș.a.m.d.

Cartea este structurată în 13 capitole. Pe lângă introducere, în care se fixează „cvasiconfliktele dintre realitatea vieții sociale și pregătirea pe care o oferă școala”, lucrarea mai conține itemi de evaluare orală, teme de proiecte / lucrări de licență / grade

didactice. Autoarea folosește și propune pentru cercetare o bibliografie consistentă, epuizând materialele ce abordează această problemă. În primele capitole (I-IV), conf. dr. M. Secrieru subliniază importanța cunoașterii noțiunilor de *didactică*, *curriculum*, *ideal educațional*, *finalități educaționale vs. finalități ale studierii limbii române*. Pentru a-și argumenta demonstrația, autoarea apelează la opiniile cercetătorilor notorii atât din țară, cât și de peste hotare. Un loc aparte în acest demers îl ocupă *Reforma învățământului românesc*. Capitolele IV-IX (*Proiectarea activității didactice*; *Specificul lecției de limba română*; *Formarea conceptelor (noțiunilor) de limbă*; *Elemente ale comunicării didactice*. *Conversația ca metodă didactică la orele de limba română*; *Metode de predare-învățare specifice limbii și literaturii române*; *Evaluarea didactică*) dezvoltă o tematică (se poate deduce și după titlu), ce se suprapune parțial problemelor metodice studiate în alte lucrări din literatura de specialitate.

Trebuie de menționat însă că, dacă majoritatea lucrărilor cu această tematică sînt concepute ca „un ghid teoretico-aplicativ, reținînd, în consecință, ceea ce este strict esențial sub aspectul teoriei didactico-metodice”¹ și caută „să păstreze ceea ce tradiția didactică românească a conservat ca ceva bun și durabil și, pe acest teren sigur, să motiveze infuzia elementelor de modernizare”², meritul autoarei noastre rezidă în crearea unui studiu care, din mulțimea de puncte de vedere și metode privind didactica limbii și literaturii române, a selectat pe acelea care oferă cele mai mari posibilități pentru descoperirea valorii practice a acestei discipline. Alături de definiții, taxonomii, tabele sintetice, apar tehnici și instrumente de evaluare novatoare. Demne de semnalat în cadrul acestui demers sînt metodele de predare-învățare specifice limbii și literaturii române (capitolul VIII); metodele de transmitere a cunoștințelor (cele mai des aplicate în practica școlară); metodele de cercetare a realității, metode bazate pe acțiunea practică (folosite

de către profesori de la caz la caz); metodele de instruire și autoinstruire asistată de calculator (aplicate rar sau deloc la orele de limba română).

Analiza investigațiilor realizate din perspectiva didacticii sugerează că autoarea vizează în capitolul X „un element de inovare în învățămînt sau de înnoire prin inovație și /sau reformare” – instruirea asistată de ordinator (IAO). Deși concluzia care s-a impus (în urma faptului că „unor educatori, indiferent de vîrstă, li se pare o inițiativă vizibilă această implementare a tehnologiei de comunicare și informare de tip multimedia în procesul instructiv-educativ, iar altora li se pare un consum de energie sortit eșecului și altora, mult mai conservatori, o imposibilitate”), este că interesul pentru „instruirea asistată de ordinator nu este și nu va fi prea curînd pe deplin afirmată în învățămîntul românesc”, conf. dr. M. Secrieru propune un proiect cu adevărat original în vederea folosirii IAO la orele de limba română (cu aplicație la noțiunile de lexicologie prevăzute de Programele pentru clasele V-VIII, și anume *Îmbogățirea vocabularului. Derivarea cu sufixe*).

O notă aparte în domeniul didacticii aduce autoarea în capitolul al XII-lea, *Competențele profesorului de limba română*. Subcapitolele *Problematica generală a standardelor curriculare*, *Ce sînt standardele și Principiile de validare a standardelor* reliefează nu numai nevoia unor standarde, ci și principalele probleme care trebuie să fie evaluate prin standarde. Mai mult decît atât: sînt propuse standarde profesionale ale cadrelor didactice din diferite țări (Scoția, Marea Britanie, SUA). În ceea ce privește standardele pentru profesorii de limba română, acestea, menționează conf. dr. Mihaela Secrieru, „ar trebui să fie o extindere (înțeleasă ca o diferență specifică) a unui trunchi comun de standarde reprezentate prin competențe psihopedagogice generale”. Problema este cu atât mai complexă, cu cît „standardele sînt exhaustive numai în măsura în care sînt aplicate sincretic”; or, faptul acesta impune abilități deosebite.

Stânca și terasa mănăstirii rupestre

Impresionantă este bibliografia citată de autoare. În plus, abordarea monografică a didacticii limbii materne în România (capitolul XIII) este revelatoare în domeniu, atâta timp cât majoritatea cercetătorilor consideră că lucrarea lui Paul I. Papadopol, **Metodica limbii materne în gimnazii și licee** (București, Editura Casei Școalelor, 1925) este primul studiu în domeniu.

Cu toate că aria de cercetare este cea a metodicii limbii române, Mihaela Secieru acordă un spațiu important și metodicii literaturii române (în special, în subcapitolul *Metode de predare-învățare specifice literaturii române. Metode de pregătire a discutării textului literar*). Demersul interpretativ (care se conformează normelor unei lucrări academice) este deopotrivă erudit și limpede, com-

binînd, în funcție de problematică, concepte din arii diferite: psihologie, pedagogie, lingvistică etc.

În încheiere, menționăm că **Didactica limbii române**, semnată de conf. dr. Mihaela Secieru, este o lucrare de referință în domeniu. Fiind un instrument de lucru indispensabil muncii didactice, această carte le oferă specialiștilor noi direcții pentru activitatea practică.

NOTE

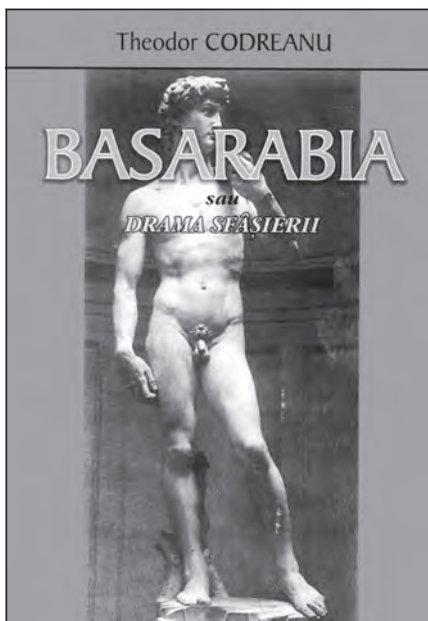
¹ Cf. C. Parfene, *Metodica studierii limbii și literaturii române în școală*, Iași, Editura Polirom, 1999.

² Cf. V. Goia, *Didactica limbii și literaturii române pentru gimnaziu și liceu*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2002.

Nicolae RUSU

SINDROMUL CONȘTIINȚEI SFÂȘIATE

Axată pe ideea-forță a „complexului sfâșierii”, cartea lui Theodor Codreanu **Basarabia sau drama sfâșierii** este structurată pe două aspecte ale existenței socio-politice a statului dintre Nistru și Prut, stat ce caracterizează pregnant și în mod special civilizația și cultura de falie a românismului. E vorba de două cicluri de eseuri: *Despre destinul politic și Despre destinul cultural*. Se pare că primul ciclu, cel mai consistent, a fost conceput mai ales pentru elitele politice, deoarece în cele 22 de eseuri autorul reușește să elucideze și să diagnosticheze acel diabolic sindrom al conștiinței sfâșiate, un fenomen similar cu cel al mancirtului, descoperit și numit ca atare de alt scriitor, C. Aitmatov. Primul eseu al ciclului precizează așezarea civilizației românești *între panslavia și Europa*, situație generatoare, în ultima instanță, a acestei specifice afecțiuni. Se știe că panslavismul a fost lansat de mari personalități ale culturii ruse, fiind servit ca o esență a „ideii ruse” care (după expresia lui Lev Tolstoi) semnifică în primul rând, *mir*, cuvânt cu o bogată polisemie: *pace, concordie, chietudine, calm*, apoi *lume*, în sensul *comunității mondiale*, apoi *structură comunitară* și, în sfârșit, *unitate spirituală supremă*, astfel panslavismul aspirând să devină *umanitate*. Dar „cu cât o idee se afișează lumii în haine mai strălucitoare, atenționează autorul, cu atât ea poate să ascundă un rău mai adânc”. Un exemplu concludent în acest sens e și ideea comunismului, care s-a do-

vedit irevocabil falimentară. Referitor la „ideea rusă” autorul menționează un adevăr cunoscut de orice om de cultură: „panumanismul slavofil s-a dovedit, în fapt, o grandioasă forță oprinatoare de tip imperial”. Acest aspect al problemei Th. Codreanu îl tratează și prin viziunea eminesciană, deoarece este cunoscută atitudinea poetului național al românilor față de „misionarismul” Rusiei în raport cu Principatele dunărene și, în mod special, cu dramatica problemă a Basarabiei.

Dar stimularea sindromului de conștiință sfâșiată în societatea românească nu vine numai din Est, ci și din Vest, de unde se lansează încă din timpurile lui Eminescu ideea de „Statele Unite ale României”, adică federalizarea Țării după modelul Statelor Unite ale Americii, proiect susținut subtil de Ungaria, de unele forțe politice ale Federației Ruse, dar și de anumite grupări transnaționale din România. Din cauza acestui proiect, numit cu ironie amară de către Eminescu „America dunăreană” și pe care el îl vedea ca pe un mare pericol pentru poporul român, poetul mai este

și astăzi etichetat. „Ce ar fi ajuns România ca «Americă dunăreană», ne avertizează autorul, ne-o arată astăzi Basarabia, colonizată masiv (...) și deznaționalizată până la limită”, ca să precizeze în continuare în consens cu recente tendințe de globalizare și de multiculturalism că „specificul civilizațiilor europene este altul (diferit de cel al SUA, *n. n.*), fiecare cu geniul său inconfundabil într-o admirabilă diversitate în unitatea europeană. De aceea o Românie fără a avea ca reazem poporul român este un nonsens”. Într-o Românie federalizată ar fi fost cu puțință distrugerea, fără nici un efort, a arheului românesc, acea temelie spirituală pe care s-a clădit timp de milenii cultura și civilizația românească. Până la crearea în 1859 a Statului unitar român aceste două pietre de moară – cea din Est și din Vest – aveau certitudinea că românii vor fi treptat măcinați într-o masă uniformă de oameni, un fel de pulbere umană, numai bună de întărit pereții caselor vecine – a Rusiei, a Ungariei, a Serbiei, a Bulgariei – dar după ce Principatele s-au contopit într-un singur bulgăre de cremene, unirea lor trecând într-o altă categorie de rezistență, cea a diamantului, proiectele de măcinare a civilizației românești țintesc mai ales în arheitatea ei. De aici și sentimentul inoculat cu multă perfidie în subconștientul românilor, nu doar al celor din Basarabia, de a te rușina să fii român, de a prefera să fii minoritar în propria țară. Iar guvernarea comunistă din Basarabia, promovând o politică aservită, până la abjecție, intereselor imperiale ale Rusiei, a adâncit fisura conștiinței naționale a unor basarabeni până la niște cote ce țin de absurd, românii fiind considerați recent în Republica Moldova o... minoritate națională.

În eseu *Națiunea moldovenească – un proiect eșuat?* Th. Codreanu explică în cele mai mici amănunte această „ciudățenie” despre o nouă „națiune” care, în pofida

tezei că popoarele sunt creații ale lui Dumnezeu, a fost concepută de „teologii” comuniști de la Chișinău după modelul deja verificat de „teologul” Stalin.

Apelând la o spusă a istoricului ieșean Al. Zub, autorul subliniază că „nimic mai labil decât identitatea unei populații de margine, cu o istorie atât de convulsivă și un destin așa de tragic” și că dacă „România este o țară de răspântie, atunci Basarabia este răspântia răspântiilor”. De aici și ideea că din cauza acestei poziții de răspântie a răspântiilor, prin sfâșierea propriei conștiințe naționale, a propriei identități, un proiect de deznaționalizare și de creare a unei noi națiuni ar putea avea mari șanse de reușită. *Proiectul moldovenească* nu s-a născut în secolul de dominație rusească în Basarabia, deoarece atunci a existat *proiectul rusesc* de deznaționalizare a basarabenilor. Acesta avea ca temei politica de colonizare masivă cu diverse etnii precum bulgarii, ucrainenii, găgăuzii, evreii, germanii, francezii și alte neamuri, proiect care, parțial, a suferit eșec. Cu un acut spirit de observație autorul sesizează esența și rădăcinile *proiectului moldovenească*. „Deși *proiectul moldovenească* este altul decât cel rusesc, (...) el are în comun existența elementului *minoritar*, în sensul dublu al cuvântului: a fost croit pe realitatea lingvistică a unei *parți* din limba națională – graiul moldovenească (...), iar pe de altă parte s-a ivit în creierul unui minoritar, Cristian Rakovski, un bulgar din România, care a cunoscut el însuși o transformare uluitoare – de la un înrăit rusofob a trecut la o sovietofilie fanatică, fugind, după Marea Unire, în Ucraina, unde a devenit un lider activ al Kominternului. Acolo a pus el gând rău României regale (...) ura terifiantă a acestui kominternist ciocind o idee „genială”, înființarea în anul de disgrație 1924, dincolo de Nistru, a R.A.S.S.M.”. Proiectul acesta a rămas în vigoare, doar că într-o stare latentă,

și după transformarea R.A.S.S.M. în R.S.S.M., apoi a acesteia în Republica Moldova, și a intrat în faza lui activă cu refacerea R.A.S.S.M. sub denumirea de Republica Moldovenească Nistreană. Acest proiect a devenit motivul esențial în perpetuarea „complexului sfâșierii”, în adâncirea fisurii ce deteriorase serios conștiința identitară a basarabenilor, amplificând profunda contradicție dintre *independența statală* și *dependența identitară și culturală* de neamul românesc, de acel spațiu spiritual și cultural din care fusese ruptă Basarabia. Unii exegeți în problema dată, în special Charles King, consideră că reunirea Basarabiei cu spațiul din care a fost smulsă nu s-a produs atât din motive de criză economică, pe care o traversează cele două state românești, cât din cauza că „în liderii de la Chișinău s-a trezit un puternic instinct al parveniri, gustul pentru *independență* devenind mediul ideal al pricopsirii”. Autorul susține parțial această concluzie, specificând că „numai *oamenii politici* autentici nu sunt robii propriilor interese. Or, după 1989, s-a văzut cu ochiul liber că atât România, cât și Basarabia au dus o lipsă acută de oameni politici, națiunea fiind sufocată de politicianismul cel mai rapace, încât cele două „state românești” au ajuns campioane absolute ale corupției europene”. Theodor Codreanu nu este de acord cu ideea sugerată de același King precum că „moldovenii ar fi altceva decât românii și că menirea lor e să opteze fie pentru *panslavism*, fie pentru *panromânism*, sau pentru *moldovenism*”. Perfidia acestei logici a și fost intens exploatată de agrarieni, care au lansat sloganul că Republica Moldova nu trebuie să mai fie nici „gubernie rusească”, nici „provincie românească”. Autorul conchide, într-un mod absolut convingător, că „în pofida tuturor lozincilor de acest fel, Basarabia va continua să fie *românească* atâta vreme cât acolo

se va vorbi românește, indiferent că va fi stat independent sau va reveni la patria-mamă (...). Asta o recunosc toți cei care ajung la *conștiința națională integrală* a identității lor, în virtutea ecuației: moldovean-român”.

Revenind la ideea că de sindromul conștiinței sfâșiate suferă, oricât ar fi de straniu, nu doar niște oameni de rând, neinstructiți, oropsiți de munci grele, ci și liderii politici și spirituali de pe ambele maluri ale Prutului, Th. Codreanu analizează cu multă finețe, cu forță de convingere și în cunoștință de cauză unele personalități din Basarabia, precum I. Druță, M. Snegur, M. Druc. Relevant în acest sens este cazul clasic de conștiință sfâșiata a ex-președintelui M. Snegur care, luând ca temei mult discutata „palmă a jandarmului”, insistă în ideea că revenirea Basarabiei pentru 22 de ani în frontierele firești ale României a fost o „ocupație”. În replică, autorul dovedește persuasiv că „de abuzul „dășteptilor” și al jandarmilor nu se face vinovată România. E o greșeală capitală a confunda *elementele corupte* din corpul statului român cu România”, pentru că „vinovăția aparține elementelor corupte din guvernările românești (fulgerate cu dureroasă pasiune și de M. Eminescu în publicistica sa) care au produs o gravă sfâșiere socială și politică, pe al cărei fundal a apărut, ca o posibilă salvare, Mișcarea Legionară (...) în scopul regenerării morale a Țării, pe baze creștine”. În încheierea eseului despre M. Snegur autorul îi avertizează pe viitorii lideri politici că „fără o profundă reformă *economică și morală* orice viitoare înglobare a Basarabiei la patria-mamă va constitui un eșec și un dezastru”, iar eseul despre așa-zisa „palmă” a jandarmului Th. Codreanu, aidoma misionarilor care propovăduiau preceptele creștine pe meleagurile unde se plămădea o nouă națiune, cea a românilor, îl încheie cu un tulburător și creștinesc adevăr, să știe

și să conștientizeze toată suflarea românească din Basarabia, că „acolo unde a lovit palma jandarmului sau cuvântul neghiobului, rușinea n-o poate spăla cnutul imperial, oricât de mângâietor s-ar arăta, ci numai sărutul maicii României”.

Drama celui alt Mircea, adică M. Druc, e de altă natură, pentru că „structura lui intelectuală e a celui vindecat de „complexul sfâșierii”. În pofida acestui fapt însă, el „a fost tratat la Chișinău și la București cu *măsura „sfâșiaților”*, în calitate de agent al românismului – acasă și ca agent al fostului imperiu roșu – la București, adică tot acasă”. Autorul ajunge să tragă concluzia că „adesea, românii „de margine” sunt mai lucizi și mai morali decât cei de la centru”. Iar dintre parlamentarii români care au votat la 27 august 1991 recunoașterea ca stat a Republicii Moldova doar unul, Claudiu Iordache, s-a dovedit a fi cu conștiința identitară integră, votând împotriva acestei gafe istorice. După cum precizează M. Druc, ceilalți au recunoscut prin votul lor unanim „raptul din 28 iunie 1940, preconizat de pactul Molotov-Ribbentrop”. „De fapt, constată cu tristețe autorul, prin această recunoaștere, România și-a declinat oficial orice obligație cu privire la reîntregire, lăsând totul pe seama Basarabiei (...) Nu (doar) Moscova a fost obstacolul reîntregirii, cum încearcă să se consoleze românii sfâșiați de pe ambele maluri ale Prutului, ci tocmai *dedublarea* ființei românești, ilustrată de incapacitatea funciară a politicienilor din cele două capitale”.

După o minuțioasă și subtilă analiză a diverselor aspecte ale „viermuelii” politice din Basarabia, cum ar fi „războiul intraetnic” dintre intelectualii de frunte din Chișinău,

„tripla sfâșiere” a creștinilor ortodocși din Republica Moldova și „relațiile” dintre bisericile ortodoxe cu centrele religioase din Moscova și București, despre unii reprezentanți ai post-modernismului ca niște exponenți ai „ultimei generații sfâșiate”, Th. Codreanu se lansează cu aceeași acribie în investigarea destinului cultural al Basarabiei, afectat și el de „complexul sfâșierii”. Acest aspect al fenomenului necesită un studiu separat, dar, în general, despre cartea **Basarabia sau drama sfâșierii** s-ar putea spune că este un remediu incontestabil împotriva acestui specific sindrom al conștiinței sfâșiate de la sfârșitul secolului al XX-lea, investigat pe cultura și civilizația românească și identificat de cercetătorul de la Huși, prozatorul și eseistul Theodor Codreanu. Nu în zadar această carte a apărut în același an în două ediții: prima – la Editura Flux din Chișinău, a doua – la Editura Scorpion din Galați, din simplul motiv că pacienții cu aceeași diagnoză – conștiința identitară afectată – există cu prisosință pe ambele maluri ale Prutului.

Volumul **Basarabia sau drama sfâșierii** trebuie să ajungă în cât mai multe mâini, paginile să-i fie parcurse de cât mai mulți ochi, iar textul să-i fie sorbit de cât mai multe suflete însetate de lumină tămăduitoare, mai ales că autorul precizează într-o notă din primele pagini că „de fapt, cartea e pentru toți conaționali”.

După captivanta acțiune cu efect de iluminare și de tămăduire a unor conștiințe afectate, ceea ce este de fapt lectura acestei cărți, oamenii din ambele state românești se vor dumeri că o Europă unită a statelor îi va accepta doar cu o conștiință sănătoasă, neafectată de nici un fel de fisuri.

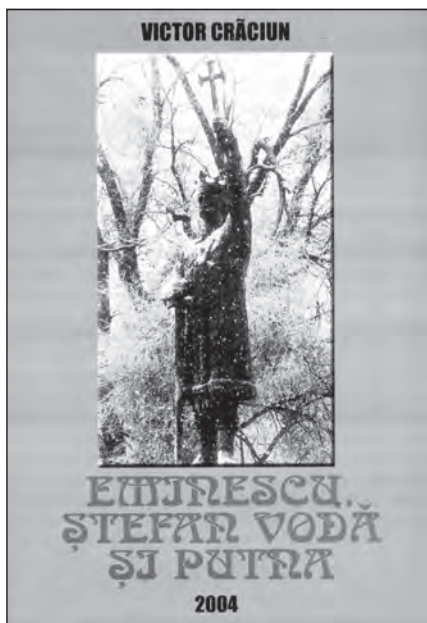
Mihai CIMPOI

EMINESCU ȘI ȘTEFAN CEL MARE ÎNTR-O CRONICĂ A SERBĂRILOR DE LA PUTNA

Această carte, care înfățișează o minuțioasă reconstituire documentară, este o primă cronică exhaustivă a Serbărilor de la Putna din 1871 organizate de Mihai Eminescu, Ioan Slavici și Societatea „România Jună”. Nu lipsesc nici referințele la alte manifestări petrecute la 1904 sau 1957.

Ea este revelatoare prin fondul său arhivistico-documentar, dar și prin prezentarea întregului fenomen care este intersecția – în frământata istorie a românilor – a celor două personalități axiale: Ștefan cel Mare și Sfânt și Eminescu, care impun blazonul ontologic de noblețe al neamului românesc. Profesorul Victor Crăciun își valorifică aici întregul său dar de cercetător avizat al istoriei culturale românești, al evenimentelor-cheie care au întemeiat-o și continuat-o pe „un șir fenomenologic” de care vorbea însuși marele poet.

Pentru Eminescu, Ștefan cel Mare este exponentul începuturilor istorice aurorale, „bunul sălbatic” întemeietor, „campion al creștinătății”. Poetul își proiectează în el, după cum am arătat, eul său cu șansele afirmării ființiale. Cu acest statut ontologic binecredinciosul voievod apare în poezia, dramaturgia și ziaristica eminesciană. Autorul *Doinei*, care obține contururi de testament mitopo(i)etic național, ca și *Mai am un singur dor*, ce are un caracter testamentar general-existențial, este primul care vorbește despre personalitatea europeană a lui Ștefan cel Mare, pe care o evocăm și o invocăm și astăzi când visăm la Europa unită sub semnul

valorilor creștine, pe care le apăra și le sporea luminatul voievod român.

Documentele expuse, operele analizate, anturajul descris conturează o modelare exemplară sub semnul tutelar al lui Ștefan cel Mare care rămâne pentru Eminescu un constant pattern.

În primul rând, așa cum demonstrează cu lux de amănunte adevărtoarele autorul, Eminescu se modelează ca un esențial *homo religiosus*. Ștefan cel Mare se impune – în codul deontologic pe care și-l dorește dintru începuturi – ca un arhitect de crez național. Prin însuși programul Serbărilor de la Putna și prin intervențiile sale publicistice Eminescu încerca să imprime „mișcămintului” național o *singură direcțiune spirituală*. „Ziaristul, notează autorul, și-a început cariera sub semnul adevărului și cutezanței, permanent slujbar al crezului național.” El și-a asumat acest rol de inteligență cenușie, de ghid moral, și nu pe cel de „șef de coloană” pe care l-a avut fără voia sa.

Prin luminile noi, pe care le aruncă asupra personalității eminesciene documentele „puse pe tapet”, prin acuratețea și prospețimea exegetică, volumul lui Victor Crăciun devine din clipa apariției o carte de referință.

Vitalie RĂILEANU

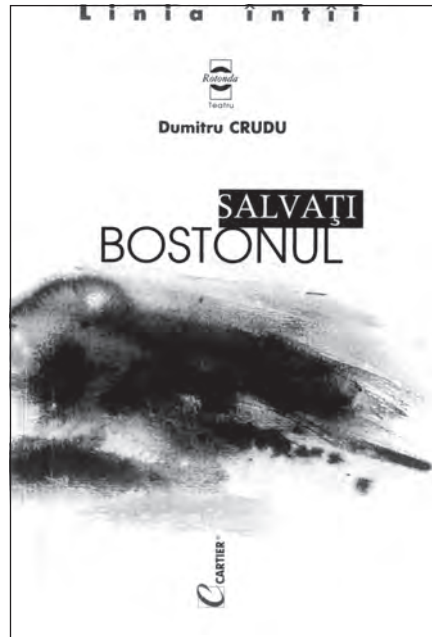
**DENOTAȚIA CELOR
ZECE CÔPII DIN
SALVAȚI BOSTONUL
DE DUMITRU CRUDU**

Ni se par fericiți oamenii care își petrec cea mai mare parte a vieții printre cărți. Noutatea pentru ei este accidentalul și neverosimilul, dar accidentalul acționează cel mai adesea împotriva noastră; ceea ce este întâmplător este cu precădere rău, haosul lumii nu acționează în folosul nostru.

Dumitru Crudu insistă, prin dramatismul piesei *Salvați Bostonul*, apărută în volum la Editura Cartier, să spună că istoria umanității reprezintă o luptă împotriva accidentalității și că dacă accidentalul ar fi generator de fapte bune, nu am avea motive să ne luptăm cu el.

Utopică anticipare a evenimentelor din 11 septembrie, 2001... Postmodernistul D. Crudu se dorea absent la conflictele și tensiunilemondului, și ar fi reușit, firește, să ocolească descrierea sfârșitului lumii, prin anihilarea instinctului curiozității. Nu-l vom necăji prea tare pentru realitatea acestei previziuni, dar dacă ea ar fi prins viață pînă la tragicul 11 septembrie..., ar fi avut drept urmare căutarea disperată a unei soluții pentru...

Eugène Ionesco spunea că teatrul urmează azi un drum îndoielnic, iar spectacolul trece peste marginile spectacolului. La ora actuală se oferă prioritate producției improprii punerii în scenă care nu-i, de fapt, decît invenție scenică. În adevăr, în loc să fie o realizare teatrală a unui text, a unei opere, montarea spectacolului nu-i decît o orînduire, o structură, o creație care ia opera doar ca punct de plecare, textul ca pretext. Și atunci

ce-i cu drama *Salvați Bostonul* de D. Crudu, oare numai o simplă piesă pentru teatrul „fracturist”?

Vom începe cu ceea ce ni se pare mai important: astăzi simțim o deosebită necesitate de a reprezenta ceva scenic în fața altor oameni. Pentru autorul nostru a „juca drama” înseamnă un lucru la fel de natural cum este să respiri, să iubești, să urăști, iar una dintre activitățile noastre este să vorbim, să ne raportăm la alții, să „jucăm” împreună cu ei.

Piesa lui D. Crudu joacă situațiile *exteriorizîndu-le*, pentru ca ele să se impună publicului cu pregnanță – acesta-i leitmotivul piesei. Autorului contemporan de piese de teatru îi lipsește acea generoasă participare sufletească pe care marii autori ai altor timpuri au avut-o cu brio (un exemplu aparte rămîne a fi Shakespeare). Dumitru Crudu pretinde a face excepție, deoarece un fel de participare afectivă generoasă îi oferă posibilitatea să pătrundă în lumea interioară a personajelor sale care au un comportament absolut contradictoriu. Încă G. Mounin a afirmat că problema esențială care trebuie să se pună în materie de

teatru este de a ști dacă spectacolul teatral este comunicare sau nu¹. Tocmai în aceasta și constă esența artei dramaturgului chișinăuian. Avînd în față patru oameni care-și împărtășesc ceva într-un dialog, fiecare în parte este în egală măsură și obiectiv viu:

O cafenea mizerabilă din fața aeroportului, o terasă la stradă. Foarte multă lume.

GEORGE (se adresează, pe rînd, celor care trec pe alături): *Nu vă supărați, ascultați-mă un pic, doar cîteva secunde, știți, iați buletinul meu, luați-l, am nevoie de zece mii de lei. Mi-am uitat banii acasă. Am comandat această sticlă de Stolicinaia. Ia-o. O vedeți? Am băut-o aproape pînă la fund. E goală. După ce am băut-o, însă, mi-am dat seama că nu am cu ce s-o plătesc. Ați putea să-mi împrumutați zece mii de lei? Mi-ați face un mare serviciu. Domnilor, vă rog, împrumutați-mi, pînă mîine, zece mii de lei, doar zece mii de lei. Nu vreți? Bine, vă privește.*

CHELNERUL: *Domnule, dacă nu plătești imediat această sticlă de Stolicinaia, chem poliția (o arată consumatorilor).*

GEORGE: *Mai dați-mi o șansă!*

CHELNERUL: *Nu-ți mai dau nimic.*

GEORGE: *Vă rog!*

CHELNERUL: *Sau plătești această Stolicinaia (o agită în aer), sau chem poliția!*

GEORGE (se adresează, pe rînd, celor care trec pe alături): *Domnilor, știți, iați buletinul meu, luați-l, dar dați-mi zece mii de lei. Vi-i întorc peste o oră.*

CHELNERUL: *Nimeni nu vrea să-ți dea nimic. Toți știu ce poamă ești. Poliția! Să vină poliția!*

POLIȚISTUL (se aflase tot timpul în spatele chelnerului): *Domnule, sînteți arestat. Urmați-mă!*

ȘTEFAN: *Domnilor, pentru ce-l arestați? Eu chiar acum am coborît din avion și am auzit gălăgia de aici. Voiam să iau un taxi, ba chiar l-am plătit, taxiul mă așteaptă în*

fața cafenelei. Am intrat să văd ce se petrece aici. Domnilor, de ce vreți să-l arestați? (America unu, p. 9). Observăm că autorul diminuează darul unei asemenea participări sufletești de pe poziția unor motive sociale și psihologice complexe. Să fie în cauză incapacitatea noastră de a fi mai umani? În realitate, ceea ce contează nu este punctul nostru de vedere, ci calitatea potențială a subiectului, a materialului uman ce se ghicește îndărătul lucrurilor: Ștefan s-a întors din America; George e mirat că acesta ar fi auzit că n-are bani și a venit special pentru a-i plăti vodca (p. 10). Prostii. Nimeni nu le va lua în serios (p. 11). D. Crudu nu este doar un bun observator, ci și un dramaturg contemplator care, contrar tuturor regulilor prestabilite ale obiectivității, se apropie sufletește de cei care-i cercetează și-i descrie în a doua copie:

O sală de muzeu. Foarte multă lume bună. Foarte multe camere de filmat. Lumini orbitoare.

PAUL: *Dați-mi voie să intru în sală.*

O DOMNIȘOARĂ GRIZONATĂ: *Nu ai unde să arunci un ac.*

PAUL: *Fantastic. Nu-mi vine să-mi cred ochilor.*

DOMNIȘOARA GRIZONATĂ: *De ce, domnule?*

PAUL: *Sînt uimit că atîta lume... bună... a venit să asculte poezii... și, mai ales, poeziile lui Andrei. Sînt de-a dreptul uimit să-i văd aici pe cei mai de seamă oameni din orașul nostru pe care nu i-am văzut niciodată să citească vreo carte. Niciodată. De altfel, sînt mirat să vă văd aici pe dumneavoastră care, pînă acum, nu ați fost la nici un cenaclu de-al lui Andrei. Și îl ignorați tot timpul pe Andrei, deși știati că el era îndrăgostit de dumneavoastră pînă peste cap. Mă mir să vă văd aici. Nu știu ce să mai cred. (O chemare la Roma, p. 19). Descrierile ne oferă un material din care se degajă ceva din bogăția unui act dramatic autentic, de parcă ar confirma că nu există artă fără o*

convenție înțeleasă și acceptată de public și, în această calitate, dramaticul este în primul rând un constituent al planului enunțării motivului².

La drept vorbind, cartea nu conține nici un fel de descrieri; este vorba de o serie de cazuri reale, iar D. Crudu dă aici dovadă de o bogată capacitate afectivă pentru o foarte mare diversitate de caractere umane, așa cum se întîlnesc ele aievea, oferind privilegiul comunicării printr-un limbaj clar și precis:

Un teren de sport acoperit. Primul și al doilea prieten al președintelui joacă tenis de câmp. Se face seară. Contururile celor care joacă tenis de câmp aproape că nu se disting. Apoi, un birou. Secvențe dintr-un cimitir.

PRIMUL PRIETEN AL PREȘEDINTELUI: *Nu știu ce să facem. Nu știu. Este serviciul tău?*

AL DOILEA PRIETEN AL PREȘEDINTELUI: *Da. Atenție! Pun mingea în joc.*

PRIMUL PRIETEN AL PREȘEDINTELUI: *Să le spunem că e mort de trei zile? Că a făcut stop cardiac în budă.*

AL DOILEA PRIETEN AL PREȘEDINTELUI: *Nu-ți dai seama ce spui?*

PRIMUL PRIETEN AL PREȘEDINTELUI: *Dar el e mort. Iată-l, e mort. Stă mort în fața noastră. Trebuie să le spunem. Nu avem altă soluție.*

AL DOILEA PRIETEN AL PREȘEDINTELUI: *Trebuie să ne gândim la alte soluții.*

PRIMUL PRIETEN AL PREȘEDINTELUI: *Oricum, era trecut de nouăzeci de ani, era președinte de vreo trei decenii și e mort de trei zile.*

AL DOILEA PRIETEN AL PREȘEDINTELUI: *Nu le putem spune în nici un caz că e mort. (Alegerea președintelui (a patra copie), p. 35). Autorul insistă în supoziția că această comunicare este un mijloc utilizat pentru a influența spectatorul, scoțînd în evidență imensa valoare pragmatică a textului. Cercetătorul I. Osolsobe pune problema pieselor dramatice care, în sine, „reprezintă*

comunicare umană asupra comunicării prin comunicare: prin ceea ce reprezintă, prin ceea ce spune”³. Materialul piesei date prezintă rodul unor observații foarte exacte, și nu al imaginației. D. Crudu nu caută vreo amprentă personală inconfundabilă în felul de comunicare și de comportare al personajelor sale. Pur și simplu, atitudinea și comportamentul lor există și este înregistrat ca atare, fără grabă, deoarece în spatele formei exterioare se ascunde un continent uman bogat, necunoscut încă nouă:

ANDREI: *Miine dimineață voi fi putred de bogat. Miine îi voi căuta și ne vom muta în cel mai luxos apartament din orașul ăsta. Miine dimineață am să mă împac cu Maria.*

TONI: *Succes!*

ANDREI: *Domnule colecționar, v-am adus penele alea de emden de la 157 despre care v-am vorbit la telefon. Sînt din perioada romană. Cît îmi puteți da pe ele?*

COLECȚIONARUL: *Niște pene de emden dintr-o asemenea perioadă sigur că ar fi costat o avere, dar, din păcate, am să vă dezamăgesc. Domnule, aceste pene de emden sînt false. (Pene de emden de la 157 (a cincea copie), p. 47).*

Credem că și din acest motiv piesa ni s-a părut a fi un text de un caracter absolut dramatic – materie brută pentru un soi de teatru fracturist care, jucat ori expus în avanscenă, poate să-i implice pe spectatori în cele ce se află ascunse „înăuntru” dramei:

O bancă la capătul unei străzi. O doamnă stă pe marginea băncii. Coloane de soldați defilează pe stradă. Se lasă inserarea.

ORBUL: *Pot să stau și eu pe bancă, lîngă dumneavoastră?*

OARBA: *Doar dacă nu sînteți soldat.*

ORBUL: *Nu sînteți soldat, doamnă.*

OARBA: *Atunci așezați-vă!*

ORBUL: *Vă mulțumesc, doamnă.*

OARBA: *Nu-mi plac soldații.*

Dacă ați fi fost soldat, nu v-aș fi dat voie să stați aici.

ORBUL: *Vă înțeleg, doamnă.*

OARBA: *Îmi place să vin încoace și să stau în fața Caucazului.*

ORBUL: *Și mie îmi place vîntul rece care suflă dinspre Caucaz.*

OARBA: *Din cauza soldaților, însă, vin tot mai rar încoace. Mi-e frică să vin încoace cînd sînt ei în oraș.*

ORBUL: *Vă înțeleg, doamnă.*

OARBA: *Sînteți nevăzător?*

ORBUL: *Da, sînt orb. Dar cum v-ați dat seama?*

OARBA: *După voce. Toți orbii au aceeași voce. De altfel, și eu sînt oarbă.*

ORBUL: *Mă bucur. Mă bucur că am întîlnit un om cu care să pot sta de vorbă.*

OARBA: *Am să vă rog să vorbiți mai tare pentru că nu vă aud din cauza soldaților care mărșăluiesc prin fața noastră.*

ORBUL: *Bine, doamnă.*

OARBA: *Aveți o voce foarte plăcută.*

ORBUL: *Vă mulțumesc, doamnă. Sînteți prima femeie care, din momentul cînd a început războiul, îmi zice lucrul ăsta.*

OARBA: *Probabil că sînteți un bărbat foarte frumos.*

ORBUL: *Nu știu, doamnă. Habar nu am, doamnă.*

OARBA: *Sînteți înalt?*

ORBUL: *Nu mai țin minte, doamnă.*

OARBA: *Sînteți uscățiv sau gras?*

ORBUL: *V-am spus, nu mai țin minte.*

OARBA: *Va trebui să întreb pe cineva cum arătați. Dar pe aici nu trece nimeni. Totuși să întreb, poate mă va auzi cineva. (Se ridică în picioare și strigă.) Domnule, nu vă supărați, bărbatul cu care stau de vorbă, bărbatul de lîngă mine, știți, aș vrea să vă întreb cum arată. (Un orb și o oarbă pe culmile Caucazului (a treia copie), p. 30).*

Ceea ce ni se pare valoros în acest spectacol scenic al lui D. Crudu

e faptul că el ne oferă posibilitatea să observăm ce înseamnă să fii în felul în care sîntem noi, căci, chiar dacă felul nostru de a fi așa cum sîntem nu e determinat de nici o magie, asta nu înseamnă că e puțin lucru că sîntem în felul acesta anume, și nu altfel. Noi, oamenii, în viziunea scriitorului postmodernist, sîntem alcătuiți într-un fel anume, totuși putem produce – în împrejurări specifice, într-o provincie destul de izolată a lumii – o alcătuire cu o semnificație oarecare, doar vremea este impersonală și noi, oamenii, o percepem teatral și o exploatăm la fel, atribuindu-i o „intrigă” sau un „plan” al ei, pentru a descurca semnificația ce-o are pentru erou, adică pentru noi.

Și ce vom face? Vom dramatiza lucrurile:

CRI: *Te-am urmărit toată săptămîna asta... și am văzut că i-ai făcut în fiecare zi... curte.*

VICTOR: *M-ai urmărit?*

CRI: *Dar degeaba, nu ți-a ieșit nimic. Ea nu te-a învrednicit cu atenția ei. Ai pierdut doar timp și bani.*

VICTOR: *Poate m-ai confundat cu cineva?*

CRI: *Nu, nu te-am confundat cu nimeni.*

VICTOR: *Eu am văzut-o prima dată astăzi.*

CRI: *După ce te vedeai cu ea și-ți dădeai seama că băteai într-o poartă închisă, mă căutai pe mine. Abia după ce tipa asta îți dădea papucii, mă căutai. Pentru că eu de multe ori mă întrebam de ce anume mă căutai. De ce? Eu doar sînt o femeie foarte urîță.*

VICTOR: *Urîță?*

CRI: *Da, urîță.*

VICTOR: *Nu-i adevărat.*

CRI: *Eu am un smoc de păr sub barbă. Am mustață. Am coșuri pe față. Te rog, nu mă întrerupe! Așadar, îmi mai lipsesc dinții din față...*

VICTOR: *Ajunge!*

CRI: *Și nu am...*

VICTOR: *Încetează!*

CRI: *Și, deoarece sînt foarte urîță, eram contrariată că voi ai să*

faci în fiecare zi dragoste cu mine. Eu sînt foarte urîtă. Nimeni nu se uită la mine. Cînd trec pe stradă, toți își feresc privirile. Absolut toți. (Și ce vom face (a șasea copie), p. 53). Uneori constatăm că sîntem prinși într-un sistem de duble coordonate de care vorbește Jonathan Miller⁴. Să încercăm a determina dacă au vreo legătură toate acestea cu cele ce au loc în piesă. Poate e vorba de o posibilitate specifică numai dramei psihologice – aceea de a pătrunde în infimele interstiții dintre cuvinte. În acest fel poți deosebi un dramaturg bun de unul... mai puțin bun.

Lucrarea lui D. Crudu este un exercițiu din care provine și la care se reîntoarce întreg teatrul „fracturist” – iar acest exercițiu este unul a-l tăcerii presupuse și al meditației. Anume aici trebuie căutat secretul dramei:

PRIMUL CHELNER: *Mi-a comunicat un prieten de-al nostru de afară că patronul Bostonului a devenit cel mai zelos luptător de pe baricade și este cel care strigă cel mai tare ca patronul Bostonului să fie omorît, iar Bostonul să fie lichidat de pe fața pămîntului.*

AL DOILEA CHELNER: *Toți oamenii, care și-au pierdut banii adunați de-o viață, grație cîrciumii noastre, s-au grupat în jurul lui.*

PRIMUL CHELNER: *Iar oasele nu le băgați în buzunar.*

SOȚIA PATRONULUI: *Învește-te-le într-un șervețel și dă-mi-le mie ca să le dau pisicilor.*

CHEFLIUL: *Nu vi le dau.*

SOȚIA PATRONULUI: *Te rog, dă-mi-le!*

AL DOILEA CHELNER: *Lasă-i lui oasele.*

PRIMUL CHELNER: *Avem vești proaste. Mulțimea începe să se împărăștie. Domnul patron îi oprește, dar ei pleacă (Salvați Bostonul (a zecea copie), p. 109).*

Credem că tocmai aici putem recunoaște necesitatea sau nevoia umană de a recupera acea experiență a vieții de care amintea Jonathan Miller: experiența existențială. Fi-rește, o asemenea experiență poate fi împărtășită sau i se poate conferi o semnificație scriind o piesă de teatru, dar pentru aceasta scriitorul respectiv trebuie să aibă talent și să posede facultatea specială de a provoca – creînd prin cuvintele sale o tensiune, o presiune psihologică și o stare de emoție – o meditație ori conștientizarea unui pericol virtual în cititorul-spectator.

Dumitru Crudu are această experiență! Ea este de o altă coloratură și de o intensitate aparte, diferită de cea care produce desfășurarea evenimentelor într-o scenă obișnuită în fața altor oameni.

NOTE

¹ G. Mounin, *Introduction à la sèmiologie*, Paris, Editura Minuit, 1970, p. 68.

² Vezi Mariana Neț, *Metalimbajul textului literar*, Tipografia universitară, 1989, p. 83.

³ I. Osolcobe, *Cours de théâtristique générale*, Paris, 1981, p. 32.

⁴ Vezi Dumitru Crudu, *Salvați Bostonul*, Chișinău, Editura Cartier, 2001.

OPERA LUI DIMITRIE CANTEMIR ÎN CULTURA EUROPEANĂ: *DESCRIPTIO MOLDAVIAE*

În câteva numere din ultima vreme revista *Limba Română* a publicat fragmente din lucrarea **Descrierea Moldovei de Dimitrie Cantemir în cultura europeană**, semnată de istoricii Andrei și Valentina Eșanu. Recent, cartea a văzut lumina tiparului la Editura Pontos din Chișinău*.

Cu aproape trei secole în urmă, **Descriptio Moldaviae** a suscitat, în scurtă vreme după elaborarea ei, interesul oamenilor de știință și cultură din Estul și Vestul Europei. Prin efortul lui Antioh Cantemir, a altor distinse personalități ale culturii moderne opera cantemiriană a fost pusă în circuitul valorilor europene. Pe parcursul secolelor XVIII-XX, prin numeroase copii manuscrise în limba latină și în traduceri, prin ediții germane, rusești, românești etc., **Descrierea Moldovei** și-a găsit un loc de frunte în patrimoniul cultural și spiritual european, servind drept sursă de documentare, informație și inspirație nu numai pentru cercurile academice și cărturărești, ci și pentru cele politice, diplomatice și culturale din întreaga Europă.

Prin *Harta Moldovei*, întocmită și anexată la **Descrierea Moldovei**,

---

* Andrei Eșanu, Valentina Eșanu. **Descrierea Moldovei de Dimitrie Cantemir în cultura europeană**. Studiu monografic și anexă facsimilată a manuscrisului în limba latină *Historicae Moldaviae. Partes Tres* [Descrierea Moldovei] de Dimitrie Cantemir din Biblioteca regională „A. M. Gorki” din Odessa, Chișinău, Editura Pontos, 2004, 596 + XXIV p.

Dimitrie Cantemir s-a dovedit a fi un geograf și cartograf de înaltă ținută științifică, opera sa fiind utilizată de către mulți cărturari ai vremii.

Biografia acestei celebre opere cantemiriene arată că odiseea ei continuă, construind noi punți între trecut și viitor, între oameni, țări și popoare.

Noua lucrare semnată de Andrei și Valentina Eșanu, dedicată în exclusivitate **Descrierii Moldovei**, vine să familiarizeze tineretul studios, publicul cititor cu unul dintre cele mai importante tratate științifice cantemiriene.

Volumul numără 596 + XXIV pagini cu imagini și este structurat în trei părți. Prima parte cuprinde biografia și caracterizarea succintă a principalelor opere ale lui Dimitrie Cantemir. Partea a doua include un studiu monografic riguros, structurat în șase capitole și 38 de paragrafe despre **Descrierea Moldovei**, și ample investigații privind procesul de elaborare a tratatului și legăturile marelui nostru cărturar cu cercurile științifice din Rusia și Germania în perioada scrierii lucrării. În continuare volumul conține informații despre manuscrisele în limba latină și despre traducerile tratatului în diferite limbi; editarea și receptarea celebrei opere cantemiriene în cultura europeană, inclusiv în cea românească prin intermediul unor traduceri și ediții în limbile germană, rusă, română ș. a. m. d.

Partea a treia cuprinde textul original (în limba latină) al **Descrierii Moldovei** într-o variantă manuscrisă de la mijlocul sec. al XVIII-lea, care se păstrează în prezent în secția de cărți rare și manuscrise a Bibliotecii regionale științifice „A. M. Gorki” din Odessa. Textul latin este reprodus după o fotocopie integrală a acestui codice din fondurile Secției de cărți rare și manuscrise a Bibliotecii Naționale din Chișinău (o descriere mai detaliată a acestui manuscris se conține în Capitolul III, punctul 6, al Părții a II-a a lucrării). Din punctul de vedere al autorilor manuscrisul în cauză este cel mai complet și cel mai fidel originalului cantemiresc al **Descrierii...**, fapt care l-a determinat pe cercetători să-l reproducă.

Cartea mai include numeroase ilustrații ce țin de iconografia cantemireștilor, operele lui Dimitrie Cantemir în manuscrise și ediții din diverse țări europene.

Atât studiile din prima și a doua parte, cât și textul scris în limba latină pot fi utilizate de studenți și elevi, de cercetători și cadre didactice în procesul de studiere și predare a operei lui Dimitrie Cantemir, precum

și în studierea limbii latine în care a scris precursorul nostru.

Subliniem că lucrarea a fost elaborată în cadrul Secției de istorie a culturii și științei a Institutului de Istorie al Academiei de Științe a Moldovei. Volumul vede lumina tiparului cu sprijinul financiar al Ministerului Educației din Republica Moldova.

Ion SANDU

Râul Ciuhur văzut de pe stâncile de la Horodiște

Mioara AVRAM (1932-2004)

Știința filologică românească a suferit o pierdere ireparabilă. În dimineața zilei de 12 iulie 2004 s-a stins din viață, înaintea de vreme, doamna profesor universitar doctor Mioara Avram, o neobosită cercetătoare, slujitoare de mai bine de cinci decenii la altarul limbii române, personalitate proeminentă a lingvisticii românești, cu merite de netăgăduit în domeniul romanisticii, membru a numeroase foruri științifice din România și din străinătate, mare prieten al colegilor de breaslă din Republica Moldova. Această pierdere a lăsat un gol imens în inimile celor care au cunoscut-o.

S-a născut la 4 februarie 1932 la Tulcea în familia ofițerului Nicolae Grigorescu și a profesoarei de română Măndița Grigorescu. După absolvirea liceului din orașul natal (1949), urmează Facultatea de Filologie (specialitatea limba și literatura română) a Universității din București, a cărei licențiată devine în 1953. Aici i-a avut ca profesori pe renumiții lingviști Alexandru Rosetti, Iorgu Iordan, Alexandru Graur, Ion Coteanu, Boris Cazacu ș.a.

Posedînd încă de acasă cunoștințe solide de gramatică, studenta anului I Mioara Grigorescu este cooptată în colectivul care realiza *Gramatica Academiei* sub conducerea acad. Alexandru Graur. În continuare toată activitatea ei este legată neîntrerupt de acest sector din cadrul Institutului de Lingvistică din București, parcurgînd ierarhic treptele academice de: preparator (1951), cercetător (1953), cercetător principal (1954), doctorand bursier (cu frecvență, 1955), cercetător ajutor (1958), cercetător principal (1960), șef de sector (1963), cercetător principal I și șef de sector (din 1990). Pensionată în 1999, este reangajată în calitate de cercetătoare principală și șefă a sectorului de gramatică la același institut, unde a funcționat pînă în ultima clipă. Concomitent a desfășurat o bogată activitate didactică: asistentă la Facultatea de Filologie a Universității din București (1954-1956), lector la Institutul Pedagogic „Maxim Gorki” (1961-1963), lector la Facultatea de Limba și Literatura Română a Universității din București (1963-1967). A ținut conferințe la Universitatea din Viena (1993).

Sub îndrumarea acad. Iorgu Iordan își susține doctoratul în 1959 cu o lucrare de amplă erudiție în domeniul sintaxei istorice. Teza *Evoluția subordinării circumstanțiale cu elemente conjuncționale în limba română*, publicată în anul următor la Editura Științifică și Enciclopedică, a fost distinsă cu Premiul „B. P. Hasdeu” al Academiei Române.

A participat cu numeroase comunicări și referate de înaltă ținută științifică la mai multe congrese și colocvii internaționale de lingvistică și filologie romanică, de onomastică și românistică în diferite centre științifice și universitare din Țară – București (1967, 1968), Iași (1992), Cluj-Napoca (1998) etc., precum și din străinătate – Napoli (1974), Trier (1983, 1986), Berlin (1987), Sofia (1990), Regensburg (1990), Paris (1991), Tutzing / München (1993), Palermo (1995).

De numele Mioarei Avram sînt indisolubil legate operele fundamentale ale lingvisticii românești din ultimele decenii. De-a lungul unei jumătăți de secol a participat la elaborarea unor lucrări colective de amploare (22 de volume) ca: **Gramatica limbii române** (2 ediții), **Crestomație romanică** (3 vol.), **Studii de gramatică** (3 vol.), **Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română** (7 vol.), **Tratatul de formare a cuvintelor în limba română** (3 vol.), **Dicționar ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române**, **Enciclopedia limbilor romanice**, **Enciclopedia limbii române** etc.

Această activitate științifică, extrem de productivă mai ales în ultimii ani, a fost întregită de publicarea mai multor volume de o incontestabilă valoare consacrate gramaticii, ortografiei și cultivării limbii române sub diverse aspecte. Binecunoscutele cărți **Gramatica pentru toți** (3 ediții), **Ortografia pentru toți** (3 ediții), **Probleme ale exprimării corecte**, **Cuvintele limbii române între corect și incorect**, **Anglicismele în limba comună actuală**, **May We**

Introduce The Romanian Language To You? (coautor – acad. Marius Sala), devenite studii de referință, sînt apreciate atît de specialiști, cît și de marele public, pentru profunzimea analizei, claritatea și accesibilitatea expunerii, pentru meticulozitatea documentării, tăria argumentării, pentru varietatea și concludența materialului ilustrativ.

Mioara Avram este totodată autoare a peste 200 de studii și articole științifice și de popularizare, tipărite în diverse publicații periodice și culegeri de specialitate din Țară și din străinătate cu o vastă tematică, precum: gramatica istorică, descriptivă și normativă a limbii române, derivarea cuvintelor, ortografia, lexicologia, dialectologia, filologia, istoria lingvisticii românești, romanistica. Multe din aceste studii sînt abordate din perspectiva mai amplă a lingvisticii generale și romanice, domenii pe care regretata cercetătoare le-a stăpînit temeinic.

Preocuparea permanentă de exprimarea corectă în limba română a fost mereu prezentă atît în conferințele sale de la diferite redacții, edituri, cursuri de reciclare a cadrelor didactice, cît și în emisiunile de cultivare a limbii de la Radio București și Televiziunea Română, sub denumirile „Odă limbii române”, „Răspundem ascultătorilor”, „Ghidul radiofonic – în lumea cuvintelor”, recepționate de-a lungul anilor cu mult folos și de ascultătorii din Basarabia și Nordul Bucovinei.

Mioara Avram a fost printre primii savanți lingviști din România care, începînd cu anul 1990, a participat la colocvii, conferințe și simpozioane de la Chișinău, a ținut prelegeri de popularizare a cunoștințelor lingvistice pentru profesorii de specialitate din școlile și liceele din Republica Moldova, a scris și a redactat articole, comunicări, memorii, apeluri despre denumirea corectă a limbii literare din Republica Moldova. Domnia sa a colaborat cu colegii de la Institutul de Lingvistică al A.Ș. din R. Moldova, a făcut revizia textului (împreună cu acad. Silviu Berejan) la **Gramatica uzuală a limbii române** apărută la finele anului 2001 la Chișinău. A publicat articole în periodicele de specialitate de la Chișinău (*Revistă de Lingvistică și Știință Literară*, *Limba Română*), a prefațat mai multe lucrări de lingvistică ale autorilor basarabeni.

Reputata savantă a fost membră a unor organisme științifice internaționale (Société de Linguistique Romane; Réseau Panlatin de Terminologie) și a mai multor foruri științifice din țară (Societatea Română de Lingvistică – președinte; Societatea Română de Lingvistică Romanică; Societatea de Științe Filologice din România – membră de onoare; Comisia de cultivare a limbii etc.). A fost, de asemenea, membră în comitetele de redacție ale revistelor *Studii și cercetări lingvistice* (din 1955), *Revue roumaine de linguistique* (din 1988 – redactor responsabil adjunct), *Limba și literatură*, *Limba română* (București, din 1993 – redactor responsabil adjunct), *Limba Română* (Chișinău). A fost membră de onoare a Societății „Limba noastră cea română” din Chișinău.

Înzestrată de natură cu o fire blîndă, deschisă spre lume și iubitoare de semeni, Mioara Avram a fost și a rămas o cercetătoare pilduitoare, exigentă cu sine, dar și cu ceilalți, un model de înaltă probitate profesională, un exemplu de muncă onestă și dăruire totală pentru propășirea limbii române. Ne despărțim cu tristețe și profundă recunoștință pentru tot ce-a făcut în lingvistica românească. Dumnezeu s-o odihnească în pace în pămîntul țării pe care a iubit-o și a slujit-o cu spirit de sacrificiu. Imaginea sa exemplară va rămîne neștersă în oglinda sufletelor noastre.

Acad. N. CORLĂTEANU, acad. S. BEREJAN, dr. I. BĂRBUȚĂ
 (Institutul de Lingvistică al A.Ș.M.), m. cor. al A.Ș.M.,
 prof. A. CIOBANU, prof. V. MARIN,
 conf. I. MELNICIUC (Catedra de Limba Română,
 Lingvistică Generală și Romanică a U.S.M.), prof. T. COTELNIC,
 prof. V. PAVEL (U.P.S. „I. Creangă”),
 prof. Gh. POPA (Universitatea de Stat „A. Russo” din Bălți),
 prof. N. VICOL, V. AXENTII (Universitatea de Stat
 „B. P. Hasdeu” din Cahul), Al. BANTOȘ, directorul Casei Limbii
 Române, redactor-șef al revistei *Limba Română*

O EMINENTĂ GRAMATICIANĂ

S-a stins din viață, după o lungă suferință, colega noastră de breaslă, eminenta gramaticiană Mioara Avram. Nu pot afirma că Mioara Avram a dispărut dintre noi, fiindcă ceea ce a publicat de-a lungul a jumătate de secol nu poate fi uitat, nici ignorat și nici șters. Mioara Avram și-a asigurat continuitatea prin muncă și perenitatea prin urmașii ei. S-a născut în 1932 în orașul Tulcea, unde a făcut școala primară și liceul, îndrumată fiind de mama ei, Mândița Grigorescu, profesoară de limba română. A urmat cursurile Facultății de Filologie a Universității din București, pe care a absolvit-o în 1953. Încă din studenție a început să lucreze la Institutul de Lingvistică al Academiei Române, continuându-și activitatea în acest institut și după pensionare.

Din căsătoria cu Andrei Avram, cunoscut specialist în fonetică și fonologia limbii române, au rezultat trei copii, Alexandru, Andrei și Petru, de a căror educație s-a ocupat cu afecțiune și dăruire.

Mioara Avram s-a dedicat lingvisticii, mai ales gramaticii și ortografiei românești din anii studenției, fiind una dintre cele mai apreciate continuatoare a marilor lingviști Iorgu Iordan, Alexandru Rosetti și Alexandru Graur. Și-a publicat teza de doctorat *Evoluția subordonării circumstanțiale cu elemente conjuncționale în limba română* în 1959, când avea doar 27 de ani. După numeroase articole și studii, și-a legat numele de cele mai importante opere despre limba română, printre care amintim **Gramatica limbii române** (a Academiei, 1954, 1963), tratatul **Formarea cuvintelor în limba română** (3 volume, 1970, 1978, 1989), **Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române** (1982), unde a fost redactor responsabil; la primele două lucrări, alături de Alexandru Graur. A devenit cunoscută nu numai în mediul specialiștilor în domeniu, ci și în acel al vorbitorilor preocupați de structura și evoluția propriei limbi, ca și de străinii interesați de limba noastră, grație contribuțiilor personale la elucidarea problemelor legate în special de gramatica limbii române, sintetizate magistral în **Gramatica pentru toți** (1986, 1997).

A manifestat o mare simpatie pentru românii din afara granițelor țării, mai ales pentru cei din Basarabia, care au consultat-o adesea în problemele limbii materne. Două dintre cărțile sale, **Ortografie pentru toți (30 de dificultăți)** (ediția a doua, 1997) și **Cuvintele limbii române între corect și incorect** (2001), au văzut de altfel lumina tiparului la Chișinău.

Lucrând toată viața la Institutul de Lingvistică al Academiei Române, s-a confundat aproape total cu această instituție de prestigiu și nu cred să existe vreun cercetător care să nu-i datoreze ceva pe plan științific: un referat, o idee, un plan de lucrare, o indicație bibliografică etc.

În sectorul de gramatică, pe care l-a condus vreme îndelungată, a creat o atmosferă familială, diferența dintre conducător și subalterni estompându-se în favoarea unei relații colegiale, care îngăduia nelipsitele aniversări ale membrilor sectorului și sărbătorirea altor evenimente importante legate de familiile acestora. Citea cu atenție tot ce se scria în sector și lăsa fiecăruia libertatea de a-și alege subiectele și direcțiile de cercetare. Era în același timp o perfecționistă a detaliului, nelăsând să-i scape nici o virgulă necorectată. Exigența și competența Mioarei Avram au atras respectul colegilor și pot spune că mulți dintre noi deveniseră dependenți de opiniile ei. Ne vor lipsi sfaturile Mioarei Avram, și nu numai pe tărâm științific. Prin dispariția Mioarei Avram, lingvistica românească pierde un pilon de bază, iar foștii colaboratori – un prieten.

14 iulie 2004

Magdalena POPESCU-MARIN

Mioara AVRAM

LIMBA ROMÂNĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA (Analogii istorice generatoare de optimism)*

Cu privire la starea limbii române din Republica Moldova se fac în mod curent afirmații dintre cele mai alarmante, care folosesc caracterizări variind doar între „jalnică” / „deplorabilă”, „precară” / „mizerabilă”, „dramatică” / „tragică” și „dezastruoasă” / „catastrofală”¹. Dacă ele ar avea intenții și efecte mobilizatoare, am putea accepta ca atare aceste caracterizări. Părerea mea este însă că ele duc adesea la demobilizare, la o atitudine de lamentare resemnată în fața sorții nedrepte, mai ales dacă se ajunge la punerea în discuție a șanselor de redresare. Prin negarea acestor șanse sînt descurajate înseși eforturile de reintegrare culturală, iar exagerarea privitoare la stadiul de degradare / poluare atins, la alterările suferite ar putea acredita, după demolarea ei, teza diferențierii limbii din R. Moldova față de cea din România actuală.

Este o realitate incontestabilă că limba română din R. Moldova a fost sărăcită în urma restrîngerii cadrului de funcționare și alterată sub influența limbii ruse. Sărăcia se constată îndeosebi în vocabularul referitor la elemente ale organizării statale și ale culturii moderne (terminologii tehnico-științifice), iar alterarea în împrumuturi lexicale și calcuri de diverse feluri: lexicale, frazeologice

și sintactice, precum și în fenomene fonetice, care merg de la pronunțarea unor vocale și consoane la accent și intonație. Limba română din R. Moldova a fost supusă, în general, unui proces permanent de rusificare, iar limba literară și unui proces, activ cu precădere în perioada stalinistă, de rusticizare și de dialectizare, menite, evident, să o îndepărteze de limba literară din România. Nu e de mirare că există asemenea lipsuri și alterări, ci mai degrabă că ele nu sînt mai multe! Catastrofală mi se pare totuși nu calitatea internă a limbii, ci doar abandonarea ei totală de unii mancurți sau nepunerea ei în funcțiune de către alți vorbitori, pentru care ea este încă o limbă de rangul al doilea.

Problema care se pune acum nu este „românizarea” limbii din R. Moldova – cum se plîng unii adepți ai conceptului de „limba moldovenească” –, din moment ce ea nu a încetat niciodată să fie limba română (influența străină a fost masivă, dar superficială, neatingînd esența limbii) [vezi și: 1, p. 34-35]. Ceva mai corect ar fi termenul – și conceptul – reromânizare, analog cu mai răspînditul termen reromanizare (aplicat procesului de modernizare a limbii române după modele latino-romance) și pasibil de aceleași critici ca și el din pricina sugerării unei calități pierdute. De fapt, este vorba numai de derusificare pentru toate variantele limbii, iar pentru varianta literară și de o realiniere la normele limbii române literare unice, de sincronizare cu nivelul atins de ea în deceniile de separare, sincronizare care se referă mai ales la stratul neologic: adoptarea unor neologisme necunoscute în R. Moldova sau adaptarea altora cunoscute în variante formale diferite. Acest proces nici nu este nou decît prin amploare și prin caracterul manifest al intențiilor, căci altminteri el vine în continuarea unuia petrecut timid, aproape subversiv, și cu intermitențe chiar în cursul perioadei de funcționare izolată a limbii literare din R. Moldova, în a cărei istorie se constată o evoluție înceată,

* Republicăm acest fragment din articolul *Considerații asupra situației limbii române în Republica Moldova (Limba română, XLI, 1992, nr. 5, București)*, într-un gest de cinstire a memoriei Mioarei Avram.

dar fermă, spre apropierea de norma general românească; e suficient să se compare între ele mostre de limbă literară scrise de pe vremea Republicii Autonome Moldovenești interbelice² cu unele de după 1944 și din deceniile ulterioare sau de limbă literară vorbită la postul de radio și televiziune Chișinău în decursul timpului³ și să se urmărească sensul revizuirii ortografice în cadrul tipului de scris impus⁴.

Mi-am exprimat și cu alt prilej [vezi: 4, p. 10] părerea că șansele de reintegrare pe acest plan sînt reale și că ele sînt demonstrate de progresele obținute în urma repunerii în drepturi a limbii naționale: funcționarea (mai) liberă în (aproape) toate sferele vieții sociale creează prin ea însăși condițiile de recuperare a stadiului de dezvoltare, iar acceptarea conștientă a normei menite să refacă unitatea spirituală înlătură treptat elementele de izolare. De altfel, degradarea limbii din R. Moldova este departe de a se fi produs în mod uniform la toți purtătorii, ci gradele de cunoaștere a limbii naționale fiind foarte diferite sub aspect cantitativ și calitativ. Existența unor cunoscători ai ei buni și foarte buni este o mărturie vie a „șanselor” pe nedrept puse la îndoială și, totodată, o confirmare a căilor de transformare a posibilității în realitate. Exemplul acestor buni cunoscători și mînuitori ai limbii ar trebui să anuleze sentimentul local al complexului de inferioritate, care poate fi admis numai în măsura în care stimulează dorința de perfecționare.

Optimismul meu nu mi se pare nerealist, întrucît se bazează pe încrederea în capacitatea limbii române de a depăși perioadele de criză și de a se scutura de efectele lor negative. Această capacitate a fost demonstrată în diferite momente ale istoriei limbii noastre și tocmai cunoașterea trecutului justifică încrederea în viitor. În cele ce urmează voi semnala cîteva analogii între starea actuală a limbii române din R. Moldova și diverse perioade sau fapte din istoria limbii române moderne.

1. Cea mai la îndemînă este analogia cu situația de după Unirea din 1918, cînd în scurta perioadă interbelică s-a realizat unificarea limbii literare de pe întregul teritoriu, deci însușirea normelor unice în toate provinciile, inclusiv în Basarabia. N-am să mă opresc însă la acest moment din mai multe motive: pe de o parte, pentru că am dezvoltat această problemă într-o contribuție specială⁵ și, pe de alta, pentru că în ce privește Basarabia termenii comparației sînt aceiași și totuși mult diferiți între ei din punct de vedere sociocultural.

Conservarea limbii române în Basarabia – nu mai vorbesc și de Transnistria – în primul rînd la nivelul exprimării rurale atît în perioada ocupației țariste (1812-1918), cît și a celei sovietice (din 1940/1944) explică nuanța arhaico-populară a exprimării multor vorbitori, chiar în stilul elevat și în forma lui scrisă. Impresia de limbă veche curat românească pe care o produce asupra ascultătorilor români din alte regiuni a fost formulată de scriitorul Paul Anghel în declarația orală făcută spectatorilor la o scară de poezie din Chișinău, la 30 august 1990: „Dumneavoastră vorbiți ca Ion Creangă, ca Neculce și Cantemir, vorbiți ca Ștefan cel Mare”. Evident exagerată prin saltul peste secole, observația este parțial justificată, dar ceea ce dă nota caracteristică a acestei exprimări este alăturarea stratului arhaico-popular cu elemente simțite drept străinisme, iar statutul acestora ne duce spre paralele cu epoci mai apropiate de noi.

2. Deși ar părea tentantă, nu voi recurge la comparația cu cea mai recentă influență rusă suferită temporar de limba din România actuală [vezi: 5, p. 66-119], într-o perioadă parțial contemporană cu cea din R. Moldova, întrucît deosebirile (în ce privește condițiile, căile și efectele ei) sînt mai mari decît asemănările și deci experiența depășirii acestei influențe n-ar fi convingătoare.

3. Pentru poluarea produsă de puternica rusificare asupra limbii din

R. Moldova se poate stabili o analogie mai utilă cu limbajul administrativ în principate din perioada 1829-1853, marcat de influența rusă în lexicul terminologic. Amploarea fenomenului a fost notată de diverși observatori contemporani, între care N. Istrati ne-a lăsat o mostră de exprimare, desigur șarjată, comparabilă pînă la confuzie cu limba actuală din R. Moldova. Este vorba de prima parte (*Biletul amorezului*) din componerea în versuri intitulată *Corespondenție între doi amorezi* sau *Limba românească la anii 1822 și 1832* [vezi: 6]⁶:

Pe-un pamesnic⁷ ce-n dejurstfă
de multe ori s-a primit,
La presustvii ca pomoșnic cu
credință am slujit.
În multe comandirofce tot cu
cinste am îmblat,
Și sledstvii pe la zastave de
multe ori am lucrat;
În oțpusci cu podorojne eu ca alții
n-am ieșit
Sau ostanofce la slujbe în veac
n-am pricinuit;
Samovolnicie iarăși nicicum nu
am săvîrșit,
Ci nagrajdenii primit-am, ca un
cinovnic cinstit;
Nacazanii pentrii slujbă niciodată
n-am avut,
Și sdelci a lucra ca mine altul
nu s-au mai văzut.
Din stolonacealnic astăzi spre
cilen sînt pomăzuit,
Pentru că cunosc poreatca;
I-asta m-am înaintit;
Nu crede, deci, la donosuri,
nu-mi lua al tău favor
Și nu uita că mă cheamă... sîn...

Ce a rămas în limba română din termenii de adevărat jargon ai acestui text, despre care s-ar crede că ilustrează actuala „Limbă macaronică” sau „mixtură lingvistică”⁸ din R. Moldova? Nimic, după cum rezultă încă de la data publicării, din nota autorului, care glosează rusismele prin echivalente reținute de evoluția ulterioară a limbii, în majoritatea lor neologisme latinoromane sau calcuri după aceleași modele:

„Pamesnic – proprietar. Dejurstfă – sală de așteptare. Presustvie – sală de primire. Pomoșnic – practicant, ajutător. Comandirofcă – însărcinare. Sledstvie – cercetare. Zastavă – tre-cătoare, graniță. Oțpuscă – concedie vremelnică etc.” [2, p. 12].

O mărturie similară pentru imixtiunea masivă, dar efemeră a rusismelor în același limbaj aparține lui Teodor Stamati, care descrie astfel componentele etimologice ale terminologiei juridice de la acea dată: „Un vehsel nemțesc aduce un protes lătinesc și dă peste o delă rusească ce trage după sine o mulțime de peripiscă, oțnoșenie, zapiscă, spravcă, dopros și altele pînă ce, în sfîrșit, ajunge la docladarisire început rusește (doclad) și sfîrșind grecește (arisire), pe urmă prin debatarisire latino-grecească asemenea se terminarișește și apoi după felurite cazuri urmează uneori o închiere, o hotărîre românească, alteori o sentență adesea dată de o majoritate însoțită de o minoritate latinească și o practică grecească” (8, p. III-IV). Citit astăzi, fragmentul arată clar care componente au căzut în desuetudine și care s-au dovedit a fi de viitor.

Limba română literară a mai depășit deci o dată efectele unei influențe rusești conjuncturale, a cărei pondere reală este atestată – în afara paștelor citate – de documentele epocii [vezi: 9, p. 115-133]⁹; ele furnizează chiar exemple cu aglomerări de rusisme în același context, ceea ce în operele literare citate se putea interpreta drept o exagerare intenționată: *Am dat pricăzanie ciasovoilor* (*Anul revoluționar 1848 în Moldova*, 1, București, 1951, p. 20); *Să-i prindeți și doprosindu-i să-i dați la cea mai apropiată nacialstvă* (ibidem, 294); *Să-l arestuiască la zastavă... încredințindu-l sub raspiscă comandirului* (ibidem, 17). De notat că reducerea drastică pînă la anulare a efectelor influenței ruse din prima jumătate a secolului trecut a constat nu numai în eliminarea (majorității) rusismelor propriu-zise sau totale de

tipul *delă*, *doclad* etc., ci și a varianțelor de tip rusesc ale unor neologisme menținute în limbă: variante pur fonetice, ca *aghent*, *caștelarie*, sau / și morfologice, ca *adres*, *subsidie*, *vacanție* [vezi: 5, p. 57-64].

Mi se poate aduce obiecția că cele două influențe rusești nu sînt comparabile din punct de vedere cantitativ și calitativ și că deci nu am fi îndreptății să contăm pe repetarea învingerii influenței în cauză în condițiile diferite de astăzi. Este neîndoielnic că acum, în R. Moldova, proporțiile influenței ruse sînt mai mari, ea atingînd mai mult decît un singur stil funcțional (totuși nu chiar pe toate și în nici un caz în aceeași măsură!) și fiind întreținută de bilingvismul vorbitorilor, și, în același timp, mai profundă, manifestîndu-se în diverse compartimente ale limbii. Acestor condiții defavorabile eliberării la fel de rapide, ca acum un secol și jumătate, de influența în discuție li se opune un avantaj imens care nu trebuie ignorat: existența unei norme lingvistice constituite pentru toate stilurile funcționale moderne, modelul oferit, pe toate planurile, de exprimarea scrisă și orală din România.

4. Influența rusă nu s-a exercitat, desigur, numai prin împrumuturi totale de felul celor discutate sub 3, care, fiind puternic marcate, sînt ușor de identificat și se elimină cel mai repede. Ea s-a manifestat și prin calcuri de diverse tipuri, care, avînd înfățișare românească, sînt uneori mai greu de recunoscut drept elemente străine și se pot strecura în exprimarea unor vorbitori în general atenți și bine intenționați. Numeroasele calcuri existente în limba română din R. Moldova sugerează și ele posibile analogii cu fapte din trecutul limbii române; frapante, pînă la coincidență, sînt asemănările cu fapte din perioada de constituire a limbii literare moderne petrecute sub influența a diverse limbi. Identitatea privește procedeele, numai uneori și rezultatele concrete (cazurile particulare), care sînt de obicei doar asemănătoare.

Modelele vechilor fapte pot fi dintre cele mai diferite (latine, franceze, germane etc.), ceea ce înseamnă că influența rusă din secolul nostru a re-produs calcuri încercate în trecut sub alte influențe.

a. Pentru calcurile lexicale – semantice și de structură – este evident paralelismul cu produsele orientării neoașiste, antineologice, care este legată îndeosebi de numele lui Aron Pumnul, dar care a avut reprezentanți și înaintea lui, în diverse provincii românești. Dacă îmbinarea terminologică *acreală chișetică*, pe care o citează V. Mîndîcanu (10, p. 176] ca adusă în discuție drept echivalent pentru „acid uric” în perioada de elaborare a *Enciclopediei sovietice* (sic!) *moldovenești* (înainte de 1970), nu este o glumă, e bine să ne amintim că *acreală* mai fusese folosit în limba română cu scrisul „acid” într-un manuscris din 1842, alături de *năcreală*, și că o formație similară, *acrime*, beneficiase de o circulație destul de largă cu același sens între 1790 și 1862, de asemeni alături de un dublet cu *în-* (*înăcrime*) [11, p. 140]. Compusul *dreptoscriere* „ortografie” [2, p. 50], ironizat ca specific creatorilor de limbă „șantiști”, se regăsește întocmai (scris *dreptoscriere*) cu un secol în urmă în gramatica lui Gh. Săulescu (12, p. 2], iar în varianta *dreptscriere* la N. Bălășescu [13]. Compusele cu *sine-* „auto-, însuși, de sine” de tipul *sinedeservire* „autoservire” (14, p. 64; cf. *sineactivitate* – p. 62] amintesc de creația *sineiubire* „iubire de sine, egoism” atestată în două surse muntenești din jurul anului 1840 ca traducere pentru fr. *amour propre* [vezi: 15, p. 125]. Pînă și monștrii parasintetici de tipul *dreptmaluriinic*, *stîngmaluriinic* „de pe malul drept, respectiv stîng (al Nistrului)” [apud: 2, p. 51]¹⁰ pot fi raportați la modele aplicate la începutul secolului al XIX-lea, de exemplu, la *patrucoțurat* „pătrat” sau *patrulatural*, *patrulăturat și patrolatnic* „patrulater” [vezi: 11, p. 251].

b. Din categoria calcurilor gramaticale cel mai des se citează două

tipuri de calcuri sintactice avînd ca obiect verbul, și anume calchiera regimului verbal și calchiera folosirii pronominale (reflexive) sau nepronominale (active) a unui verb. Pentru amîndouă tipurile exemplele de calcuri realizate sub influență rusă au uneori antecedente surprinzătoare [mai detaliat vezi: 16, p. 461-464]. Astfel, construcția, curentă în R. Moldova, a se îndrăgosti (*amoreza, înamora*) în / întru cineva sau ceva, cu prepoziția *în* sau *întru* în locul lui *de*, explicată prin rus. *в кого-то* (vezi: 14, p. 333-334; 17, p. 77), a avut circulație în alte arii ale limbii române sub influența germ. *sich in jemandem verlieben*; Titu Maiorescu utiliza această construcție în adolescență, după cum atestă o scrisoare a sa din 1857: *Maria G. Ioan ... e înamorată foc într-un Kemenyck, însă părinții nu vor să-i lase voia* [18, p. 186].

Calcurile sintactice din R. Moldova puse în legătură cu influența rusă pot fi identice cu calcuri anterioare realizate prin influență veche slavă sau slavonă; este cazul construcției cu dativul (în locul acuzativului) a verbului *a împiedica*¹¹ sau al construcției cu prepoziția *în* (în locul lui *de*) a verbului *a învinui*¹². Dacă aceste construcții identice ale verbelor *a împiedica*, respectiv *a învinui*, sînt separate în timp, iar cele vechi par a fi avut o circulație limitată și o conotație livrescă, în cazul altor coincidențe situația este mai complicată și impune prudență în interpretare. Multe construcții prezentate în diverse lucrări drept calcuri produse în R. Moldova există și în alte arii ale limbii române, ca variante populare sau regionale ale construcției diferite din normă: este cazul construcției pronominale (reflexive) a verbului *a rîde* – (*De*) *ce te rîzi?* –, care nu poate fi pusă pe seama influenței ruse recente (cum face I. Condrea [vezi: 19, p. 168]), din moment ce e cunoscută de mai multă vreme în mai multe regiuni, între care și în Ardeal, fiind considerată populară¹³.

Tocmai pentru că se încadrează în sistemul gramatical românesc – indiferent de opțiunea normei în diversele cazuri particulare – este foarte greu să se facă distincție între faptele continue și cele discontinue, deci să se decidă dacă o anumită construcție este creată acum independent de soluția identică din trecut pe care întîmplător o repetă sau, dimpotrivă, reprezintă existența în continuare, poate doar cu un spor de vitalitate, a acelei soluții.

c. Un fapt de limbă întărit, la distanță în timp, de influența rusă este adjectivarea gerunziilor, care cunoaște o nouă viață în literatura artistică din R. Moldova. Nu numai că frecvența acestor gerunzii cu flexiune adjectivală rivalizează cu aceea din perioada puternicei influențe franceze prin care au luat naștere în prima jumătate a secolului trecut, dar se constată și apariția lor în timpuri de construcții total sau relativ noi: cu pronume reflexiv aglutinat în forma articulată (*zbătîndusa inimă*) și cu complement direct (*flori de rouă răcorinde obrazul*) [vezi: 20, p. 6-71]. Necesitatea echivalării participiului activ din rusă a fost satisfăcută deci printr-o soluție legată de un model francez, care devenise treptat desuetă, dar rămăsese cunoscută, ca element pasiv, cititorilor de poezie pașoptistă și eminesciană de început.

Concluziile celor expuse în articolul de față sînt următoarele.

Chiar în formele ei cele mai poluate, limba din R. Moldova nu este și nu a fost niciodată altceva decît română, întrucît esența limbii n-a suferit atingeri și elementele străine sînt adaptate la sistemul românesc.

Existența unor particularități nu afectează statutul de varietate a limbii române pe care îl are limba din R. Moldova. Specificul ei este dat de îmbinarea unor elemente care se regăsesc ca atare în alte arii și epoci ale limbii române sau se încadrează în tendințe comune, fie și trecătoare. Influența rusă însăși – care, firește, nu trebuie minimalizată – nu are

calitatea unui factor de diferențiere totală și deci nici forța unui obstacol de netrecut în procesul de reintegrare. Păstrarea la nivel dialectal a unor rusisme sau ucrainisme, fie și a incriminalului *sîrnici* „chibrituri” [vezi: 2, p. 57] – atestat, de altfel, în Bucovina în perioada interbelică¹⁴, trebuie înțeleasă în contextul păstrării și în alte graiuri românești a unor cuvinte care amintesc foste dominații străine, contacte preponderente și influența lingvistică aferentă: de pildă, regionalismul ardelenesc de origine maghiară *ghiufe* „chibrituri”¹⁵; cf. și originea turcă a termenului literar *chibrit*.

Ceea ce se corectează în acțiunile de cultivare a limbii la vorbitorii din R. Moldova nu este neromânesc¹⁶, ci numai neliterar, neconform cu norma comună, unitară. Însușirea normelor unice este un deziderat firesc și chiar o datorie, dar pînă a ajunge la acest ideal trebuie eliminate sentimentele de culpabilitate și de culpabilizare pe plan lingvistic.

Nu am discutat anume sărăcia și divergența care se constată în unele sectoare terminologice, pentru că în această privință sînt de acord, în esență, cu cele spuse de omul politic Mircea Druc (apud: 22): „o sută de întreprinderi mixte economice și o sută de întreprinderi mixte culturale și atunci problemele se rezolvă de la sine”. Poate nu chiar de la sine – și ajutorul unor lucrări lexicografice nu trebuie neglijat –, dar condițiile prielnice contează enorm.

Așadar, optimism justificat, dar nu lipsă de implicare!

NOTE

¹ Asemenea calificative, frecvente în presă, au apărut și în diverse comunicări prezentate de lingviști din Moldova la Congresul al IV-lea al Filologilor Români, Timișoara, 4-6 iulie 1991, și la Conferința Națională *Limba română azi*, Iași – Chișinău, 28-30 august 1991.

² *Revoluția din Octabrie a făcut-o pi fimei slobodi. Amu fimeea ari totașa*

drepturi ca și bărbatu... E parti-n tot lucru obștesc. Esilli copchilărești [creșele de copii] o slobod pi fimei pentru lucru ista (mostră de text publicistic din 1931) [2, p. 237].

³ Comparație făcută recent de Kostas Kazazis. Pentru preponderența normelor ortoepice general românești vezi și [3].

⁴ Am în vedere reformele din 1957 și 1967.

⁵ *Unificarea limbii române literare și cultivarea limbii în România interbelică*, comunicare prezentată la Chișinău, la sesiunea științifică din 30 august 1990 organizată în comun de Liga Culturală pentru Unitatea Românilor de Pretutindenii și de Societatea *Varlaam*.

⁶ Compunerea în versuri intitulată *Corespondențe între doi amorezi sau Limba românească la anii 1822 și 1832* este reprodusă, ca „exemplu de limbă barbară”, de Dimitrie Gusti în [7, p. 230].

⁷ Am marcat prin cursive rusismele propriu-zise. La culoarea textului contribuie și elementele slave mai vechi: *a sluji și slujbă, cinste și cinsit, a săvîrși, pomăzuit, sîn „fiu”*.

⁸ Pentru acești termeni folosiți de N. Corlăteanu, respectiv de A. I. Ciobanu, vezi [2, p. 12].

⁹ În această lucrare se relevă, în contexte specifice, toți termenii rusești ironizați de N. Istrati și Th. Stamati.

¹⁰ La p. 235 – varianta *stingmălu-riinic*; V. Mîndîcanu dă varianta *dreaptomalurișnic* [10, p. 164].

¹¹ Pentru care compară exemplele date de V. Mîndîcanu [14, p. 330] cu citatul din Coresi, *Ps / altirea de la 1577*, 34, în DA, s. v. 3°.

¹² Pentru care compară exemplele date de I. Condrea [17] cu citatul din *Biblia* de la 1688 (cu *vinui+întru*) dat în DA, s. v. *învinui*.

¹³ Vezi DLR, s. v.

¹⁴ Vezi DLR, s. v. *sîrnic*² s. n., cu pl. *sîrnice*.

¹⁵ Vezi la A. Viciu [21, p. 103-104] 25 de termeni regionali pentru *chibrit*, dintre care 13 sînt împrumuturi locale.

¹⁶ În sensul „inexistent, neatestat vreodată în limba română, neincadrabil sau de neconceput în sistemul ei”.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

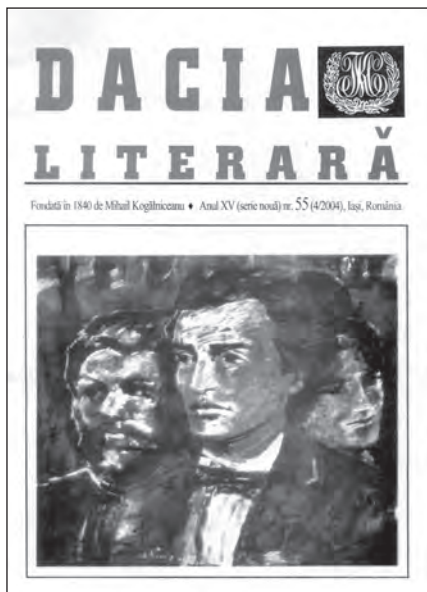
1. Berejan S., *De ce glotonimul moldovenesc nu poate rivaliza cu glotonimul românesc cu aplicare la limba literară?* // Revista de lingvistică și știință literară, 1990, nr. 6.
2. Dumeniuk I., Matcaș N., *Coloana infinită a graiului matern*, Chișinău, 1990.
3. Гожин Г. М., Студиу де ортоепие молдовеняскэ, Кишинэу, 1977.
4. *Uniți prin limbă, cuget și simțiri*: Interviu cu M. Avram realizat de Vi. Pohilă // *Glasul*, II, 1990, nr. 9.
5. Iordan I., *Influențe rusești asupra limbii române* // *Analele Academiei Republicii Populare Române. Seria C, tomul I, Memoriul 4*, 1950.
6. *Almanah de învățătură și petrecere* / Publicat de M. Kogălniceanu, Iași, 1844.
7. Gusti D., *Ritorică pentru tinerimea studioasă* / Ediție îngrijită de Mircea Frînculescu, București, 1984.
8. Stamati T., *Dicționăraș românesc de cuvinte tehnice și altele greu de înțeles*, Iași, 1851.
9. Șerban E., *Observații asupra lexicului unor documente de la 1848* // Contribuții la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea, II, București, 1958.
10. Mîndîcanu V., *Veșmîntul ființei noastre* // Povară sau tezaur sfînt?, Chișinău, 1989.
11. Ursu N. A., *Formarea terminologiei științifice românești*, București, 1962.
12. Săulescu Gh., *Gramatică românească și observații gramaticești asupra limbii românești*, I, Iași, 1833.
13. Bălășescu N., *Gramatică română pentru seminarii și clase mai înalte*, Sibiu, 1848.
14. Мындыкану В., Кувынтул потривит ла локул потривит, Кишинэу, 1987.
15. *Formarea cuvintelor în limba română*, I: *Compunerea*, București, 1970.
16. Avram M., *Particularități sintactice neromânești în diferite momente ale evoluției limbii române literare* // Studii și cercetări lingvistice, XXVI, 1975, nr. 5.
17. Condrea I., *Greșeli de recțiune* // *Revistă de lingvistică și știință literară*, 1991, nr. 4.
18. *Jurnal și epistolar*, I / Ediție îngrijită de Georgeta Rădulescu-Dulgheru și Domnica Filimon, I, București, 1975.
19. Condrea I., *Despre unele cauze ale apariției calcurilor la verbe* // *Revistă de lingvistică și știință literară*, 1990, nr. 5.
20. Габинский М.А., Дин проблемеле граматичий ши дери-вэрий ромыне, Кишинэу, 1991.
21. Viciu A., *Glosar de cuvinte dialectale din graiul viu al poporului român din Ardeal*, București, 1906.
22. Ciobanu A. I., *Limba noastră cea română* // *Viața satului*, 1990, nr. 35.

Revista **CONVORBIRI LITERARE**, nr. 7 / 2004 dovedește că orașul Iași e un reper sigur în câmpul literar de azi, dacă e să folosim o sintagmă care e și titlul unui incitant interviu cu criticul și istoricul literar Ion Holban. Menționăm și interviul cu Virgil Nemoianu. Iată ce afirmă, între altele, autorul **Teoriei secundarului**: *...direcțiile date în prezent Europei provin din partea unor societăți (franceză, germană) a căror istorie e bogată în derapaje și confuzii politice (ca să ne exprimăm blînd). O înțelegere selectivă și adaptativă a tradițiilor anglo-saxone ar fi mai apropiată de vederile mele și, socot eu, mai rodnică pentru România.* În articolul *Schimbarea prin apropiere* Nicolae Stroeescu Sfînișoară citează dintr-un interviu al lui Günther Gauss cu Alexandr Iakovlev, în care inspiratorul ideologic al perestroikăi mărturisește: *Am făcut războiul și am luptat la Stalingrad. Acum vă spun că îi iert pe soldații germani care au trimis gloanțe în corpul meu și le doresc să trăiască dacă mai sînt în viață. Mamelor germane ai căror fii au murit, căci și eu am tras, le cer iertare.* Mihail Dim. Sturdza dezvăluie anumite aspecte „secrete” ale activității culturale a *Junimii*. Profesorul Constantin Ciopraga publică un studiu despre creația poetică a

lui Ioan Alexandru. Alex. Ștefănescu probează o relectură revelatorie a epicii lui Alexandru Ivăsiuc. Un eseu critic de Marian Victor Buciu despre proza lui Ștefan Agopian. Emil Iordache ia în dezbateră *actualitatea unui laureat al Premiului Nobel Ivo Andrić*. Mai reținem: *Tînăra generație și conservatorismul* de Caius Traian Dragomir, *Soarele și semiluna ortodoxiei* de Mihail Neamțu și *Eroism și victimizare*. O istorie a sensibilității de Jean-Marie Apostolides.

DACIA LITERARĂ, nr. 4 / 2004 este expresia unui demers intelectual remarcabil. Revista se deschide cu o intervenție a academicianului Al. Zub care repune în discuție – peotriva probității științifice a domniei sale – problema mixării temeiului istoric cu mitul lui Ștefan cel Mare. Tulburătoare amintire a profesorului Dumitru Vacariu despre organizarea sărbătoririi (în 1957) a 500 de ani de la urcarea în tronul Moldovei a lui Ștefan cel Mare. Cităm: *Întreaga sărbătorire a decurs normal atît la manifestările de la Iași, cît și la cele de la mănăstirea Putna. Dar cine ar fi putut bănuî că printre noi, urmărindu-ne fiecare cuvînt, erau și nenumărați securiști (unii dintre ei fiind studenți sau chiar prieteni și colabora-*

tori de-ai noștri!). Începea apoi lungul calvar al organizatorilor. În primăvara anului 1958, cei patru organizatori au fost arestați și supuși luni de zile la interogatorii interminabile, sub acuzația inutilă de „crimă împotriva ordinii sociale”. Urmează ipoteza lui Codrin Liviu Cuțitaru despre postmodernism. Natalia Cantemir evocă implicarea – fericită – a Nataliei Stolearova în destiul de scriitori al lui Alexandr Soljenițin. Plin de savoare articolul lui Simion Bogdănescu *Ironia în Letopisețul Țării Moldovei*. Anton Adănuț evocă figura filozofului-creștin Atenagora. Mihai Dorin readuce în atenție unul dintre cele mai controversate capitole ale culturii naționale – publicistica politică a lui M. Eminescu. Constantin Coroiu publică un articol despre profesorul ieșean Constantin Ciopraga intitulat *Mărturia romanticului îmbălnzitor*. O proză parodică de Valentin Coșereanu *Voinicul și cîinele*. Rubrica *Ferestre luminate* se remarcă prin articolul *Frământările de limbă* de Stelian Dumistrăcel. Mai reținem: articolul lui Emil Iordache *Ivan Bunin. Un „Nobel” cu cîntec* și cronică literară a Rozinei D. C. Velicicovski *Luca Pițu și temele deocheate ale timpului nostru*.

Revista SEMN, nr. 1-2 / 2004 se deschide cu mărturiile lui Nicolae Lea-

hu despre o fantomă care umblă prin Bălți – Lenin! VII, autentice și instructive răspunsurile la ancheta *Optzecismul din Basarabia*, azi. Em. Galaicu-Păun: ...profund nemulțumit de caracterul preponderent livresc al **Poeziei de după poezie** încerc o redefinire a acesteia, într-un studiu din care am reușit să încropesc doar începutul. Cum miza acestei „schimbări la față” e una pe viață și pe moarte (fără ghilimele), redactarea studiului merge mină în mină cu scrierea unui nou volum de poeme, probabil ultimul, cu un titlu luuuuuuuung ce s-ar potrivi pentru postume. Privită dinspre capătul celălalt – deocamdată mai mult bănuie decât știut – poezia mea va arăta altfel, nici eu nu știu cum...; Mircea V. Ciobanu: *Căderea cortinei de fier a însemnat accesul la cartea de calitate. (Uitasem să mai spun ceva despre „evenimente”: după ’90 am văzut un rost în a scrie pentru a fi publicat.)*; Vasile Gârbeț: ...vă puteți măcar imagina ca unul dintre scriitorii noștri mai în vîrstă să susțină și să cultive un tînăr scriitor? Poate fi oare un maestru, de exemplu, aparent-jovialul domn B., care usucă, cu ironiile sale psihanalizabile, de securist și vechi ștab comunist, totul în jurul său?; Ghenadie Nicu: *Din cînd în cînd, sîntem felicități, nu fără condescendență, pentru buna sincronizare cu... paradigma... din Țară. Nimeni însă nu observă că performanțele optzecismului basarabean se datorează exclusiv materialului uman de aici, capacității sale, într-adevăr uluitoare, de a se afirma în răspărul condițiilor*, Irina Nechit: ...*poezia este ceea ce fac oamenii cînd nu se sfișie unii pe alții*. Mai reținem: poemul lui George Vulturescu *Versanții lui Bachelard*, raportul lui Nicolae Leahu *asupra stării de spirit a poeziei române din Basarabia* (om cu mare răbdare acest Leahu!), eleganța intelectuală a articolului *Un secol de literatură română în Basarabia* de Maria Șleahțișchi. De mare rafinament estetic *Poetul făcu armata la cercetași* de Mircea Petean. Un număr de zile mari.

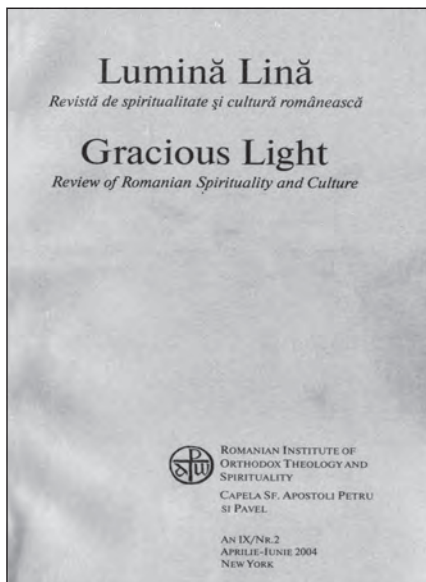
Numărul 2-4 / 2003 al revistei **ATELIER** – publicație a Uniunii Artiștilor Plastici din Republica Moldo-

va – ne informează, prin intermediul unei notițe editoriale, că *pornește de la constatarea că arta ca modalitate de transfigurare a realității este un fenomen complex* ș.a.m.d. Este bine. Atîta doar că definiția *modalitate de transfigurare a realității* pare a proveni din estetica realismului socialist. Numărul revistei se deschide – de fapt – cu un dialog între redactorul-șef Vasile Malanețchi și criticul literar Eugen Lungu despre *literatura pictorilor și pictura literaților* din care cităm următorul fragment: **V. M.:** *Ce crezi, răsfoind revistele de cultura de la Chișinău, despre felul cum este abordată problematica procesului artistic plastic contemporan din Republica Moldova?* **E.L.:** *De regulă, mă informez despre ceea ce se întîmplă în domeniu din cele două reviste de specialitate – Atelier și ART-hoc. Prima îmi place prin calitatea profesionistă a reproducerilor, prin excursurile istorice care dau la iveală personalități de ieri absolut revelatorii... A doua îmi place prin ambiție și originalitate, prin elitismul ei european cu o ștachetă valorică destul de ridicată. Din cîte țin minte, ați avut și niște altercații cu echipa de la ART-hoc. Nu văd nimic rău în asta. O rivalitate stimulantă face bine ideii. Știe ce știe Eugen Lungu și atunci cînd subliniază subțire: Am tot*

respectul pentru Constantin Ciobanu, un erudit al domeniului, dar și un specialist cu vastă pregătire culturală, lucru mai rar la noi. Invidiez eleganța stilistică a lui Vladimir Bulat; prin ea află mîntuire bilba noastră cea de toate zilele. Se impune în ochii noștri și prin formulările sale de ordin valoric, adese polemice, care nu lasă nici o șansă mediocrității. Mai citim: articolul Ambiție fără amuniție, semnat de dl redactor-șef. (Le sugerăm aici colegilor de la Atelier – în baza prevederilor stipulate în proverbul Prietenul la nevoie se cunoaște – să se intereseze ce avea în vedere Tudor Vianu prin „dubla intenție a limbajului”). În rest – încă un interviu cu Natalia Cantemir despre destinul și personalitatea profesorului ieșean Radu Negru, versuri semnate de pictorii Gheorghe Oprea, Alexandru Macovei, Gheorghe Vrabie ș.a. Interesante reflecțiile lui Alexe Rău privind „zăbava desenatului la poeți”. Sugestive pictopoemele lui Alexandru Lungu, scriitor de origine basarabeană stabilit în Germania. Impresionantă întreaga rubrică Icoane românești, inclusiv prin reproducerile pictoriței Liliana Sfeclă, care mărturisește că insistă să însușească și mai bine „arta icoanei bizantine”.

LUMINA LINĂ / GRACIOUS LIGHT, nr. 2 / 2004 este o publicație de

spiritualitate și cultură românească. Apare la New York sub îngrijirea dlui Pr. Prof. Dr. Theodor Damian. Se distinge prin caracterul duhovnicesc al articolelor, dovedindu-se fidelă scopului de a promova valorile tradiției creștine. Cele mai reprezentative rubrici sînt: *Biserica*, *Diaspora română* și *Universalia*. O scurtă privire asupra sumarului relevă tipul de discurs și tematica revistei: *Învierea ca rugul aprins* (Theodor Damian), *Înviere, De o parte și alta* (Lucreția Andronic), *Sfințenia – o vocație mereu actuală a bisericii* (Cătălin Vatamanu), *Înger și demon: fizica și metafizica unei idei* (Theodor Damian), *Fiul Tatălui* (Constantin Virgil). Sînt fascinante imaginile *Femeile la mormînt* și *Îngerul la mormînt* reproduse din *Evangheliarul Heinrich II*, de la 1007-1012.

În revista *LUMEA*, nr. 7 / 2004 editorialistul Marian Oprea menționează că *Fiecare soldat american merită stima și recunoștința istoriei. În aceeași măsură precum le merită și fiecare soldat francez, englez, rus, român, polonez, italian, sîrb, croat sau grec. Și nu numai soldații ca indivizi, ci națiunile în ansamblul lor, cele care au plătit cu sînge înfrînge-*

rea nazismului. Nicolae Idu, director general al Institutului European din România, își exprimă convingerea că țara va intra în 2007 în Uniunea Europeană. Adrian Severin susține că *Balcării au fost distruși și abandonăți.* Cităm din materialele de la rubrica *Actualitate* (a se reține denumirea rubricii!): *Stanislav Belkovski a venit la București cu o propunere care a pus pe jar opinia publică din tot spațiul românesc: Basarabia trebuie să se unească cu România, Transnistria urmînd să aleagă fie trecerea la Federația Rusă, fie unirea cu Ucraina sau constituirea unui nou stat independent* (Viorel Patrichi); *Putem rezolva situația numai dacă renunțăm la logica stalinistă asupra frontierelor (...).* Pentru România, unirea cu Basarabia ar însemna un stimul colosal în dezvoltarea națională. Pentru populația Moldovei, întoarcerea la România ar fi o șansă extraordinară pentru integrare, pentru dezvoltare economică și culturală. Sînt absolut convins că Republica Moldova nu poate intra în Uniunea Europeană, așa cum arată azi, datorită problemelor de nerezolvat din interiorul său. Uniunea Europeană este obiectiv interesată în rezolvarea conflictului, iar fără ea nu se poate realiza acest proces (Stanislav Beklovski). Belkovski a precizat că nu reprezintă punctul de vedere oficial al Kremlinului, dar a menționat că liderii de la Moscova cunosc proiectul: *Vladimir Putin știe de acest plan, însă el este un politician prudent. Și-a însușit acest proiect în proporție de 97%. Mai rămîn trei procente pentru convenirea cărora am venit la București. Dacă vom lăsa deoparte convingeri convenționale și birocratice, putem conchide că popoarele României, Republicii Moldova și Rusiei pot discuta această problemă. Și, în fine – Viorel Patrichi: Marile decizii politice ale istoriei nu s-au luat prin referendum. Românii și-au construit complexe grele în tot spațiul lor ancestral, iar comunismul i-a derutat complet.*

AUTORII NOȘTRI

Alexei ACSAN, lingvist, cercetător științific, Institutul de Lingvistică al A.Ș.M.; lector superior, ULIM, membru al colegiului de redacție al revistei *Limba Română*.

Ana BANTOȘ, critic literar, membru al Consiliului de conducere al Uniunii Scriitorilor din Moldova; cercetător științific superior, Institutul de Literatură și Folclor al A.Ș.M.; conf. univ., doctor, Universitatea de Stat din Moldova; membru al colegiului de redacție al revistei *Limba Română*.

Silviu BEREJAN, lingvist, membru titular al A.Ș.M., cercetător științific principal la Institutul de Lingvistică al A.Ș.M.; doctor habilitat în filologie, profesor universitar; membru al colegiului de redacție al revistei *Limba Română*.

Ion BORȘEVICI, prof. univ., academician. În 1989 – președinte al grupului de lucru pentru elaborarea proiectelor de legi și unul dintre moderatorii numeroaselor ședințe (din comisii, de la prezidiul și Sovietul Suprem al R.S.S.M.) la care s-a examinat legislația lingvistică.

Laura BOTNARCIUC, studentă, U.C.C.M.

Ion BURUIANĂ, conf. dr., Catedra Limbi Moderne și Limbaj Economic a U.C.C.M.

Petru BUTUC, doctor în filologie, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău.

Grigore CANTĂRU, doctor în filologie, cercetător științific, Institutul de Literatură și Folclor al A.Ș.M.

Eugenia CHIOSA, secretar științific al Centrului Național de Terminologie, Chișinău.

Mihail Gh. CIBOTARU, scriitor și publicist, ministru al culturii din R. Moldova (1994-1997).

Mihai CIMPOI, critic și istoric literar, filozof al culturii, doctor habilitat în filologie, membru titular al A.Ș.M., membru de onoare al Academiei Române, președinte al Uniunii Scriitorilor din Moldova, membru al Uniunii Scriitorilor din România; membru al colegiului de redacție al revistei *Limba Română*.

Anatol CIOBANU, dr. hab., prof. univ., m.c. al A.Ș.M., șeful Catedrei Limba Română, Lingvistică Generală și Romanică a Universității de Stat din Moldova.

Ion CIOCANU, critic și istoric literar, membru al Consiliului de conducere al Uniunii Scriitorilor din Moldova, doctor habilitat, cercetător științific superior, Institutul de Literatură și Folclor al A.Ș.M.; membru al colegiilor de redacție ale revistelor *Limba Română* și *Viața Basarabiei*.

Irina CONDREA, doctor în filologie, conf. univ., prodecan, Facultatea de Litere, Universitatea de Stat din Moldova.

Nicolae CORLĂTEANU, academician, cercetător științific principal, Institutul de Lingvistică al A.Ș.M.; profesor universitar; membru al colegiului de redacție al revistei *Limba Română*.

Angela COȘCIUG, lector superior, U.P.S. „Alec Russo”.

Teodor COTELNIC, doctor hab., prof. univ., U.P.S. „I. Creangă”.

Albina DUMBRĂVEANU, director al Centrului Național de Terminologie, Chișinău.

Stelian DUMISTRĂCEL, lingvist, cercetător științific principal gradul I la Institutul de Filologie Română „Al. Philippide” din Iași, profesor doctor la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași; membru al colegiului de redacție al revistei *Limba Română*.

Andrei EȘANU, doctor habilitat în științe istorice, membru corespondent

al A.Ș.M., cercetător științific principal la Institutul de Istorie al A.Ș.M.; membru al colegiului de redacție al revistei *Limba Română*.

Valentina EȘANU, cercetător științific, Institutul de Istorie al Academiei de Științe a Moldovei.

Ion EȚCU, doctor habilitat în filologie, prof. universitar, U.C.C.M.

Dumitru C. GRAMA, dr. hab. în drept, cercetător științific superior, Institutul de Filozofie, Sociologie și Drept, A.Ș.M.

Angela GRĂDINARU, lector, Facultatea de Limbi și Literaturi Străine, U.S.M.

Victor GREBENȘCICOV, șeful Departamentului Relații Externe al Academiei de Studii Economice din R. Moldova.

Ion GUȚU, prof. dr., rector al Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă”.

Ion HADÂRCĂ, poet, Republica Moldova.

Mihai HANGANU, lector superior, U.S.M.

Iulia IORDĂCHESCU, specialist coordonator pentru organizarea cursurilor de limba română pentru alolingvi la Casa Limbii Române din Chișinău.

Dan MĂNUCĂ, directorul Institutului de Filologie Română „Al. Philippide”, Iași.

Clara MĂRGINEANU, poetă, ziaristă, România.

Ion MELNICIUC, lingvist, conferențiar, doctor în filologie, profesor, Facultatea de Litere a U.S.M.

Valeriu NAZARI, directorul muzeului de literatură „M. Kogălniceanu”, Chișinău.

Gheorghe NEGRU, conf. dr., șeful Catedrei Științe Sociumane a Academiei de Transporturi, Informatică și Comunicații.

Vasile PAVEL, doctor habilitat în filologie, prof. univ., șeful Catedrei Limba Română și Filologie Clasică a U.P.S. „Ion Creangă”, șeful sectorului Dialectologie și Geografie Lingvistică al Institutului de Lingvistică al A.Ș.M.

Ecaterina PĂUN, cercetător științific, Centrul Național de Terminologie, Chișinău.

Viorica POPA, U.P.S. „Alec Russo” din Bălți.

Magdalena POPESCU-MARIN, cercetător științific, doctor, Institutul de Lingvistică al Academiei Române.

Marius PORUMB, istoric, doctor, profesor, membru corespondent al Academiei Române.

Elena PRUS, doctor în filologie, U.P.S. „I. Creangă”.

Vitalie RĂILEANU, cercetător științific, Institutul de Literatură și Folclor al A.Ș.M.

Nicolae RUSU, scriitor, Republica Moldova.

Claudia SLUTU-GRAMA, doctor în filologie, biblioteca A.Ș.M.

Mircea SNEGUR, președinte al Republicii Moldova (1990-1996).

Arcadie SUCEVEANU, poet, vicepreședinte al Uniunii Scriitorilor din R. Moldova.

Zinaida TĂRĂȚĂ, conf. dr., Universitatea „Alec Russo”, Bălți.

Victoria TROFIMOV, doctor în economie, U.C.C.M.

Elena TROHIN, lector superior, Facultatea Limbi și Literaturi Străine, U.S.M.

Ion ȚURCANU, doctor habilitat în științe istorice, profesor.

Diana VRABIE, lector, U.P.S. „Alec Russo” din Bălți.

Vladimir ZAGAEVSCHI, conf. dr., Catedra Limba Română, Lingvistică Generală și Romanică a U.S.M.

Ludmila ZBANȚ, doctor în filologie, Catedra Teoria și Practica Traducerii, Facultatea Limbi și Literaturi Străine, U.S.M.

Aliona ZGARDAN, conf. dr., U.P.S. „Ion Creangă” din Chișinău.

LIMBA ROMÂNĂ

REVISTĂ DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ

